

MYŚL

WSPÓŁCZESNA

CZASOPISMO NAUKOWE

8-9 (51-52)

Warszawa-Łódź

Sierpień-Wrzesień 1950

REDAKTOR NACZELNY

DR SCHAFF ADAM
prof. UW

KOMITET REDAKCYJNY

DR CHAŁASIŃSKI JÓZEF
prof. UŁ

DR KOTARBIŃSKI TADEUSZ
prof. UW

DR DEMBOWSKI JAN
prof. UŁ

DR SZYMANOWSKI ZYGMUNT
prof. UŁ

DR GAŚSIOROWSKA NATALIA
prof. UŁ

DR UŁASZYN HENRYK
prof. UŁ

KOLEGIUM REDAKCYJNE

BARCŃKOWSKI WACŁAW
I Prezes SN

DR MANTEUFFEL TADEUSZ
prof. UW

DR EHRlich STANISŁAW
prof. UW

DR MAZUR STANISŁAW
prof. UŁ

DR GRODEK ANDRZEJ
prof. SGPIS

DR SKOWRON STANISŁAW
prof. UJ

DR HOCHFELD JULIAN
prof. SGPIS

DR SZUBERT WACŁAW
prof. UŁ

DR IGNAR STEFAN
prof. WSGW

DR TOMASZEWSKI TADEUSZ
prof. UMCS

DR KORANYI KAROL
prof. UT

DR WAKAR ALEKSY
prof. SGPIS

DR KRAUZE BRONISŁAW

DR WYKA KAZIMIERZ
prof. UJ

KRÓL JAN ALEKSANDER
red. tyg. „Wieś“

ZÓLKIEWSKI STEFAN
dyr. Inst. Badań Literackich

DR KURYŁOWICZ BOLESŁAW
prof. UP

DR LORIA STANISŁAW
prof. UW

ZUKOWSKI JULIAN
prof. UŁ

REDAKTOR ODPOWIEDZIALNY

DR SZYMANOWSKI ZYGMUNT
prof. UŁ

СОВРЕМЕННАЯ МЫСЛЬ

(MYŚL WSPÓŁCZESNA)

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Год изд. V

ИЮЛЬ 1950

№ 7

Проф. д-р Тадеуш Томашевский

К ВОПРОСУ О КЛАССОВОМ ХАРАКТЕРЕ ПОЛЬСКОЙ ПСИХОЛОГИИ

Статья посвящена разбору известного марксистского тезиса о социальной обусловленности и политическом характере науки, причем в качестве конкретного примера представлена польская психология.

В результате анализа трудов, написанных польскими психологами в период между двумя мировыми войнами, автор доказывает правильность марксистского учения о классовом характере психологии.

Из среды старшего поколения польских психологов дана характеристика общественного и политического облика Юзефы Иотейко и Давида, причем попутно автор раскритиковал философско-идеалистическое и общественно-реакционное понимание социального значения тестов.

Цитируя высказывания ряда психологов, к числу которых принадлежат Шуман, Ровид, Венцковская, В. Витвицкий, автор приходит к выводу, что польская междувоенная психология находилась в услужении у капиталистов.

Затем автор касается политического смысла так называемого „аполитицизма” психологии и науки вообще и приводит примеры довоенных попыток фашизации польской психологии. Одним из глашатаев прогитлеровского направления в польской психологии был Якса-Быковский.

Впрочем, некоторые польские психологи выступали против вторжения гитлеровского мирозерцания в польскую психологию.

Статья заканчивается пожеланием, чтобы современные польские психологи, осознав социальную обусловленность и политичность психологии, стали служить широким трудящимся массам, строящим основы социалистической Польши.

Проф. д-р Стефан Балей

СОВРЕМЕННАЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА „ВОЗРАСТА СОЗРЕВАНИЯ”

Автор, один из выдающихся польских психологов, начинает статью самокритикой своей прежней точки зрения по вопросу о так называемой психологии возраста созревания. Собственным примером и примерами других психологов

он доказывает, что довоенная польская психология занимала буржуазные позиции и перенесла в основном с запада на польскую почву буржуазные теории с большими или меньшими собственными дополнениями.

Автор подвергает детальному разбору основные положения буржуазной психологии „возраста созревания”, особенно по учению Стэнли Хэлла и Билер, изображающих отдельные фазы психического развития молодежи в возрасте от 14-ти до 20-ти лет жизни. Автор указывает, что уже в свете буржуазной критики была сделана брешь в картине психического развития в период созревания, не говоря уже о том, что она была совершенно отвергнута марксистской психологией. Оказалось, например, что молодежь племени самоа не переживает душевных кризисов в возрасте созревания, не ищет одиночества и т. п. Такое же явление наблюдали некоторые буржуазные исследователи в среде рабочей молодежи.

Буржуазная социология проявила также критическое отношение к классической буржуазной психологии возраста созревания. И лишь марксистская психология, по мнению автора, решительно опровергла ложные утверждения классической буржуазной психологии возраста созревания. По этому учению классическая буржуазная психология возраста созревания является лишь кривым зеркалом процесса психического созревания буржуазной молодежи в капиталистическом обществе.

Кроме того, советская марксистская психология установила, что психическое развитие советской молодежи в социалистическом строе в корне противоречит положениям классической буржуазной психологии возраста созревания.

Автор дает подробную характеристику психологии молодежи в социалистическом строе и указывает, что решающую роль в формировании психики советской молодежи играет окружение в самом широком понимании этого слова, то-есть родной дом, школа, коллектив сверстников и т. п., что у советской молодежи не наблюдается ни упрямства, ни стремления к одиночеству, столь характерного в возрасте созревания буржуазной молодежи.

Правильность учения марксистской психологии была подтверждена проведенными уже в народно-демократической Польше психологическими исследованиями подрастающей молодежи.

В заключение автор выдвигает ряд требований по отношению к современной польской психологии. По его мнению, польские психологи должны подвергнуть коренной самокритике свои прежние взгляды, преодолеть собственные заблуждения и, проникнувшись марксизмом-ленинизмом, привить на польской почве марксистское понимание психологии. Эта задача трудна, но эти трудности удастся преодолеть коллективными, плановыми усилиями польских психологов.

В. Колбановский

УЧЕНИЕ АКАД. ПАВЛОВА И ПСИХОЛОГИЯ

Статья состоит из двух основных частей.

В первой части автор дает в сжатом виде изложение научных достижений проф. Сеченова и акад. И. Павлова по физиологии мозга.

Во второй части статьи подвергается разбору значение исторического наследия Павлова для психологии. Автор помещает интересные данные о том, как изучение физиологии мозга привело Павлова к построению некоторых психологических теорий. Так например, от изучения неврозов Павлов перешел к определению нервных типов или темпераментов. На основе своих исследований Павлов составил собственную классификацию четырех основных типов темпераментов:

- 1) темперамент сильный, неуравновешенный, безудержный;
- 2) темперамент сильный, уравновешенный с преобладанием процесса возбуждения;
- 3) темперамент сильный, уравновешенный с преобладанием сдержанности;
- 4) темперамент слабый, склонный к инертности.

Ряд утверждений Павлова имеет первостепенное значение для психологии. Так, Павлов доказал, что нервная система является пластичной, подвижной, что основные психологические процессы — лабильны. Павлов указал, каким путем можно изменять и преобразовать психические темпераменты. Это — кардинальная проблема для психологии воспитания.

Далее приводится краткий обзор научного наследия учеников Павлова по физиологии мозга и по ее отношению к психологии.

В заключение автор касается учения Павлова по вопросу о взаимоотношениях между психологией и физиологией. При этом он подчеркивает, что решительная диалектическая и материалистическая позиция Павлова не имеет ничего общего с механицизмом.

По мнению автора, психологи могут извлечь много ценного из научного наследия Павлова, если перейдут от признания его учения к практическому использованию и развитию его теорий в области психологии.

Д-р Станислав Новаковский

СОЦИАЛЬНЫЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ И АДАПТАЦИЯ РЕЭМИГРАНТОВ В ПОЛЬШЕ

Автор описывает процесс приспособления реэмигрантов к новой среде в одном силезском местечке З., на Западных Землях. В начале статьи подробно проанализирован состав населения этого местечка, насчитывающего около 9.000 жителей.

В основном статья посвящена вопросу об адаптации реэмигрантов из Франции. И лишь на фоне французских реэмигрантов и путем сравнения с ними автор подвергает обзору группы реэмигрантов из Румынии, Германии и другие группы населения.

Подвергнув тщательному анализу перемену настроений и условий жизни польских эмигрантов во Франции, автор описывает процесс постепенного роста классовой сознательности эмигрантов, набрасывает картину общественного перерождения эмиграции, возникновения чувства собственного достоинства и разбирает мотивы возвращения на родину польских эмигрантов из Франции.

При соприкосновении реэмигрантов с родной почвой обращает на себя внимание их четкое классовое отношение к общественным преобразованиям в народ-

но-демократической Польше. Как правило, реэмигрант ненавидит общественные отношения досентябрьской Польши и решительно становится на путь революционных завоеваний народно-демократической Польши.

Большой подвижности польских реэмигрантов из Франции, автор противопоставляет отличный характер реэмигрантов из Вестфалии и Румынии. Следуя по стопам наиболее подвижных реэмигрантов из Франции, реэмигранты из Вестфалии и Румынии все чаще начинают пользоваться теми возможностями социального выдвижения, какие им предоставляет народно-демократическая Польша.

В заключительной части статьи автор подробно обсуждает роль миграции в деле формирования „стереотипов” теперешних реэмигрантов, уславливая при этом следующую закономерность: реэмигранты приписывают себе все те положительные качества, какими обладает среда той страны, в которой реэмигрант проживал в эмиграции, отечественной же среде приписывают те отрицательные черты, какие им приписывали в эмиграции.

В свою очередь окружение в родной стране имеет обыкновение приписывать реэмигранту все те отрицательные черты, какие видит в среде страны, в которой реэмигрант пребывал в эмиграции.

Такое положение однако свойственно только первому периоду пребывания реэмигранта в родной стране. В результате взаимодействия и взаимных уступок отдельных групп эмигрантов, благодаря решающему влиянию современной общественной среды, которая в значительной степени устраняет влияние эмигрантской среды, группы реэмигрантов постепенно сливаются в одно из неразрывных звеньев идущего к социализму польского народа.

Х Р О Н И К А

Политическая хроника № 7 „Современной Мысли” содержит две статьи. Пространная статья И. Дворкина дает действительную картину так называемой лейбористской „национализации”. В статье Г. Бирецкого дана в сжатом виде характеристика американской дипломатии в раннем периоде империализма.

В отделе рецензий помещено три рецензии: Ст. Сцениовского — о книге Кутшебы „Корона” и Щепанского — о книге Гароди „Les sources françaises du socialisme scientifique”.

CONTEMPORARY THOUGHT

(MYŚL WSPÓŁCZESNA)

A SCIENTIFIC MONTHLY

YEAR V

JULY 1950

NR 7

Tadeusz Tomaszewski Ph. D.

On the Class Character of Polish Psychology

On the concrete example of Polish psychology, the author discusses the well-known thesis of Marxism on the social conditioning of science and its political character.

On the basis of an analysis of the works of the Polish psychologists of the inter-war years, the author points to the correctness of the Marxist thesis of the class character of psychology.

From among the older Polish psychologists, he gives a description of the social and political figure of Joseph Joetyko and Dawid, and avails himself of the opportunity to settle accounts with the philosophically idealist and socially reactionary interpretation of the social significance of tests.

On the basis of the statements of such authors as Szuman, Rowid, Więckowska, and W. Witwicki, the author shows that Polish psychology between the two wars was in service of the capitalist system.

The author next analyses the political meaning of the so-called „a-politicalness“ of psychology and science in general, and gives examples of the pre-war attempts to fascisize Polish psychology. One of the luminaries of the pro-Hitlerian stand of Polish psychology was Jaxa-Bykowski. The author recalls that different Polish psychologists protested against the penetration of the Hitlerite world-outlook into Polish psychology.

The author ends the article by expressing the desire that contemporary psychologists, conscious of the social conditioning and the political character of psychology, stand in service of the wide people's masses building the foundations of a socialist Poland.

Stefan Baley Ph. D.

Contemporary Psychological Problems Concerning the »Age of Adolescence«

One of the best known Polish psychologists, Professor Baley begins his article with a self-criticism of his former stand on the problem of the psychology of the „age of adolescence“. From his own example and that of other psychologists, he

shows that Polish pre-war psychology stood on bourgeois positions, and, in general, with greater or lesser original additions, introduced into Poland the bourgeois theories from the West.

The author examines in detail the main theses of the bourgeois psychology of the „age of adolescence“, especially as conceived by Stanley Hall and Charlotte Buhler, when they describe the different stages of psychological development of young people from 14 to 20 years of age. The author states that, already from the point of view of bourgeois critiques, the picture of psychological development in the period of adolescence has been undermined, not to mention the fact it been firmly rejected by Marxist psychology. It has been shown, for example, that Samoan young people do not go through psychological crises nor resort to escape into solitude at the age of adolescence. Different bourgeois research workers have observed such manifestations among the working class youth. Bourgeois sociology too has taken up a critical attitude towards the age of adolescence. In the author's opinion, Marxist psychology has definitively refuted the erroneous assertions of the classical bourgeois psychology of the age of adolescence. The bourgeois conception of the age of adolescence is only a distorted image of the process of psychological coming to maturity of bourgeois youth in a capitalist society. Besides, Marxist Soviet psychology has established that the psychological development of Soviet youth in the socialist system runs radically counter to the thesis of the classical bourgeois theory of the age of adolescence.

The author gives a detailed description of the psychology of young people in the socialist Soviet system and, against this background, states that the environment in the widest acceptance of the term — the home, the school, the group of co-evals etc, — plays a decisive role in shaping the psychology of the Soviet youth, that, among the latter, we do not find defiance and the longing for solitude, so characteristic of bourgeois adolescence.

In the author's opinion, the psychological examinations of the adolescent youth already carried out in Poland have confirmed the correctness of the stand of Marxist psychology.

To end his article, the author draws conclusion as regards contemporary Polish psychology. In the author's opinion, Polish psychologists should carry out a thorough self-criticism of their views to-date, overcome their mistakes, and after deepening their knowledge of Marxism-Leninism, give a Marxist conception of psychology in Poland.

This is a difficult task, but team-work and the planned efforts of the Polish psychologists are capable of overcoming these difficulties.

W. Kolbanowski

Pavlov's Teachings and Psychology

The article is composed of two essential parts.

In the first part, the author gives a concise exposition of the scientific successes of Sechenov and later Pavlov in the field of the physiology of the brain. In the second part of the article, the author discusses the significance of the historic discoveries made by Pavlov in psychology. The author gives an interesting example of how research on the physiology of the brain led Pavlov to build certain psycho-

logical theories. For example, from a study of the neuroses Pavlov passed to the establishment of nervous types or temperaments. On the basis of his research, Pavlov gave his own classification of four main types of temperaments:

- 1) The strong, unbalanced temperament, liable to „explosions“.
- 2) The strong, balanced temperament, with impulsiveness predominating.
- 3) The strong, balanced temperament with inhibition predominating.
- 4) The weak temperament, prone to inhibition.

Many of Pavlov's statements are of first-rank importance for psychology. He stated, for example, that the nervous system is plastic, mobile, that the fundamental psychological processes are changeable. Pavlov pointed out in what way psychological temperaments can be changed and transformed. This is a key question for the psychology of education.

The author gives a short sketch of the scientific acquest of Pavlov's pupils in the field of the physiology of the brain and the relation of the physiology of the brain to psychology.

In conclusion, the author discusses Pavlov's views on the question of the mutual relations of psychology and physiology. The author stresses that Pavlov's attitude, decidedly dialectical, has nothing in common with mechanistic materialism.

In the author's opinion, psychologists can derive much help from Pavlov's scientific acquest, if, from a recognition of his teachings, they pass to their practical application and development in the field of psychology.

Stefan Nowakowski Ph. D.

Social Transformation and Adaptation of the Reemigrants in Poland

The author describes the process of adaptation of re-emigrants in a Silesian town of the Regained Territories. He gives a detailed analysis of the composition of the population of that town of 9,000 inhabitants.

The essential theme of the article is the adaptation of re-emigrants from France. Against the background of the French re-emigrants and in comparison with them, the author also discusses other groups of re-emigrants from Rumania, Germany, and other groups of population.

After a detailed analysis of the changes in the conditions of the Polish emigrants in France, the author shows the process whereby the re-emigrants become increasingly class-conscious, and the social transformations among them, the emergence among them of the feeling of personal worth; finally, he analyses the motives which induced Polish emigrants to return from France to their mother-country.

After the first contact with their country, the most characteristic reaction of the emigrants is their taking up achievements sharp class attitude to the social changes that have occurred in the People's Poland. Usually, the re-emigrant hates the social relations of pre-war Poland, and stands decidedly on the ground of the revolutionary of People's Poland.

To the mobility in space of the Polish re-emigrants from France, the author contrasts the different character of the re-emigrants from Rumania and Westphalia. Following in the wake of the more mobile re-emigrants from France, the re-emi-

grants from Rumania and Westphalia are utilizing to an ever greater extent the possibilities of social promotion which the People's Poland gives them.

In the conclusion of his article, the author examines in detail the role of emigrations in shaping of the types of the present re-emigrants. He formulates the following law: the re-emigrants attribute themselves all the good characteristics of the environment of the country where they emigrated, and they attributes to the family groups all the negative characteristics which were attributed to them when they were abroad. On the other hand, the family group tends to attribute to the re-emigrant all the negative traits which it sees in the environment of the country in which he stayed.

This attitude is characteristic of the first period of stay in the mother-country. As a result of the reciprocal influences of different groups of emigrants on one another, and of mutual concessions, as a result of the decisive influence of the in-present social environment, which eliminates to a large extent the influence of the emigration environments, the groups of re-emigrants are integrating into one of the unbreakable links of the Polish nation marching to socialism.

Chronicles and Reviews

The Political Chronicle of Nr. 7 of „Contemporary Thought“ brings two articles: an extensive article by J. Dworkin depicts the state of affairs in the Labour „nationalized industries“. An article by H. Birecki gives a concise description of American diplomacy in the early period of imperialism.

Among the reviews, this number includes one by Śreniowski, of Kutrzeba's book „Korona“ (The Crown), and a review by Szczepański of Garaudy's „Les sources françaises du socialisme scientifique“.

MYŚL WSPÓŁCZESNA

C Z A S O P I S M O   N A U K O W E

WARSZAWA - ŁÓDŹ

SIERPIEŃ - WRZESIEŃ 1950

WSZYSCY PRAGNIEMY POKOJU, WSZYSCY CHCEMY GO
UMACNIAĆ, WSZYSCY GOTOWI JESTEŚMY O NIEGO WALCZYĆ

Uchwała I Polskiego Kongresu Pokoju

RODACY, BRACIA I SIOSTRY!

W jedenastą rocznicę wybuchu drugiej wojny światowej, w jedenastą rocznicę napaści hitlerowskiej na Polskę, w powstającej z gruzów wojennych i co dzień piękniejszej Warszawie zebraliśmy się na Pierwszy Polski Kongres Pokoju.

Głos nasz jest głosem całego Narodu Polskiego, wyraża jego niezłomną, zespoloną, stanowczą wolę pokoju. Ze wszystkich stron Polski, z miast i wsi, z fabryk i biur, ze szkół i laboratoriów naukowych, z warsztatów rzemieślniczych i pracowni artystów przybyliśmy na ten Kongres, by w imieniu tych, którzy nas wybrali, w imieniu całej ludności naszego kraju oświadczyć z trybuny tej sali:

Wszyscy jednakowo pragniemy pokoju, partyjni i bezpartyjni, wierzący i wolnomyślni, starzy i młodzi — wszyscy jednakowo chcemy go umacniać, wszyscy jednakowo gotowi jesteśmy o niego walczyć. Nie ma w tej sprawie różnic między nami.

Od chwili, gdy groźba nowej wojny zawisła nad światem — ruch obrońców pokoju w Polsce objął najszerze rzesze narodu. Szerokim echem odbił się wśród nas głos intelektualistów, działaczy nauki, sztuki i kultury z całego świata, którzy na Kongresie Wroclawskim ślubowali, iż pracą swą służyć będą czynnej walce o pokój. Potężny, masowy ruch pokoju, który objął dziesiątki i setki milionów ludzi na całym świecie, potężny ruch pokoju, którego wyrazem były wielkie Kongresy w Paryżu, Pradze i Moskwie, znalazł w Polsce szeroki oddźwięk. Osiemnaście milionów podpisów Polaków pod Apelem Pokoju — świadczy wymownie, że

cały naród polski w walce o pokój skupia się wokół naszej władzy ludowej i że tej jedności narodu żadne knowania wroga nie zdołają rozszcześcić. Coraz głębiej, coraz szerzej, coraz pełniej sięga w masy ludowe Polski świadomość, że pokoju nie dość jest pragnąć, lecz trzeba o niego walczyć.

Głos Polski Ludowej, rozlegający się mocno i zdecydowanie w obronie wszystkich, którym imperializm usiłuje narzucić ujarzmienie i wojnę, więź solidarności, jaka nas łączy coraz ściślej ze wszystkimi walczącymi o pokój ludami świata, trwałe sojusze i bratnia współpraca ze wszystkimi narodami wyzwolonymi z jarzma imperializmu, a nade wszystko przyjaźń, pomoc i współpraca wielkiego Związku Radzieckiego — ostoja światowego pokoju — wszystko to czyni z Polski ważki czynnik światowego frontu pokoju.

Nasze wielkie zdobycze i wspaniałe perspektywy Planu 6-letniego, którego urzeczywistnienie wysunie Polskę do rzędu krajów przodujących, pomnożą wielokrotnie naszą siłę, a przez to wzmocnią siły całego obozu pokoju.

Wobec ogromnego wzrostu sił obozu pokoju na całym świecie, imperialiści uciekają się do coraz bardziej szaleńczych awantur, usiłując to w tym, to w innym punkcie ziemi rozpaścić zarzewie nowej wojny. Bohaterski naród koreański zмага się zwycięsko ze zbrojnym najazdem amerykańskiego imperializmu, piędź za piędźą wyzwalaając swój kraj od najeźdźców. Raz jeszcze przekonali się imperialiści, że ani udoskonalone narzędzia śmierci, ani najemne żołdactwo nie zdoła pokonać ludu walczącego o prawo do życia.

Ale mszcząc się za doznane klęski, najeźdźcy imperialistyczni nie cofają się przed naśladowaniem bestialskich wzorów hitlerowskiej wojny totalnej. Bombardują miasta i wsie koreańskie, dziesiątkują bezbronną ludność, masakrują kobiety i dzieci, obracają w perzynę całe osiedla, rujnują szpitale, szkoły, teatry, pomniki wielowiekowej, wysokiej kultury. Depczą brutalnie prawa i układy międzynarodowe, oślaniając cynicznie swe zbrodnie flagą Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Dzisiejsi pretendenci do opanowania świata upodobniają się całkowicie do ich faszystowskich poprzedników. Nic dziwnego, że imperialiści amerykańscy szukają oparcia dla swych zbrodniczych zamiarów, przede wszystkim wśród niedobitków faszyzmu. Dlatego tak gorączkowo zabiegają wokół odbudowy dawnej hitlerowskiej armii niemieckiej. Dlatego wypuszczają z więzień największych zbrodniarzy wojennych, skazanych

przez Trybunał Norymberski. Dlatego na hitlerowskich generałach oprócz zamierzają werbunek landsknechtów przeciw obozowi pokoju. Okupacja chińskiej wyspy Taiwan (Formozy), zbrodnicze bombardowania chińskich osiedli — to nowe prowokacyjne próby rozpalenia pożogi wojennej.

W obliczu tych wydarzeń Pierwszy Polski Kongres Pokoju, w imieniu całego Narodu Polskiego, pragnącego w pokoju budować podwaliny lepszego życia, przyłącza swój głos do głosu mas ludowych całego świata:

Domagamy się zakazu broni atomowej, zniszczenia zapasów wszelkiej broni ludobójczej i wszelkich środków masowej zagłady;

domagamy się powszechnego ograniczenia zbrojeń i ich skutecznej kontroli;

domagamy się zakazu i likwidacji wszelkiej agresji i interwencji zbrojnej w stosunkach między narodami i domagamy się w szczególności zaprzestania agresji amerykańskiej w Korei, wycofania wszelkich wojsk interwencyjnych z obcych ziem;

domagamy się położenia kresu bestialskiemu bombardowaniu osiedli ludzkich i ludności cywilnej, niszczeniu dorobku kulturalnego pokojowych ludów;

domagamy się zaprzestania remilitaryzacji Niemiec zachodnich przez okupantów amerykańskich;

domagamy się skutecznego okiełznania hitlerowskich zbrodniarzy wojennych, sprawiedliwego ich ukarania z całą surowością prawa i pełnej realizacji uchwał poczdamskich.

Te żądania Narodu Polskiego, zgodne z wolą olbrzymiej większości wszystkich ludów świata, przedstawiciele nasi, wybrani na obecnym Kongresie, zanoszą na II Światowy Kongres Pokoju.

RODACY

Osiemnaście milionów ludzi podpisało w Polsce Apel Pokoju.

Każdy z Was, którzyście złożyli podpis pod apelem, każdy kto pragnie pokoju dla siebie i dla swoich bliskich, kto chce ustrzec przed wojną własny kraj i własne domostwo — jest bojownikiem wspólnej sprawy.

Trzeba, by każdy z nas był jej bojownikiem świadomym, czynem zaś świadczył gotowość walki o pokój.

BOJOWNICY POKOJU — będziemy szerzycielami prawdy i pokoju. Będziemy zawsze i wszędzie nieśli tę prawdę, będziemy zdzierali obłudne i nikczemne maski, w jakie przyobleka się imperializm szykując nową wojnę.

BOJOWNICY POKOJU — będziemy walczyć o pokój służąc Ojczyźnie pracą, budując we wspólnym wysiłku potęgę gospodarczą państwa, zakładając podwaliny tej potęgi w realizacji Planu 6-letniego.

BOJOWNICY POKOJU — będziemy czujnie śledzić wszelkie knowania wroga. Będziemy na każdym odcinku strzec naszego wspólnego dobroku przed zamachami tych, którzy chcą go nam wydrzeć i zniweczyć.

BOJOWNICY POKOJU — będziemy podtrzymywać i umacniać coraz bardziej naszą więź z narodami wyzwolonymi z jarzma imperializmu, z ludami walczącymi o swe wyzwolenie, ze wszystkimi ludźmi dobrej woli, którzy tak samo jak my gotowi są walczyć o pokój.

BOJOWNICY POKOJU — będziemy umacniać i zacieśniać więź braterstwa z narodami Związku Radzieckiego, twierdzy i kuźni pokoju.

Walka o pokój toczy się na całym świecie z wciąż wzrastającą siłą. Im wścieklej miotają się podżegacze wojenni, im bardziej gorączkowe są ich zabiegi, wysiłki, prowokacje i akty przemocy — tym bardziej zwarty, jednolity i potężny jest obóz pokoju, tym szersze rzesze stają w jego szeregach. Ta zwartość obozu pokoju wykazała już swoją siłę. Jest ona rękojmią, że nasza walka jest i będzie skuteczna, że postawa ludu zdoła udaremnić wojnę, a gdyby imperialiści odważyli się narzucić ją światu — nie przyniesie ona imperialistom nic prócz zagłady.

Mnożą się zastępy miliardowej armii pokoju na całym świecie. Rośnie potencjał gospodarczy i siła obronna krajów budujących socjalizm. Coraz czynniejszą postawą, codzienną zaciętą walką manifestują wolę pokoju masy ludowe krajów Zachodu. Rosną siły demokracji i pokoju w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Walczą w naszych pokojowych szeregach wielomilionowe masy ludu chińskiego, który zrzucił jarzmo amerykańskiej przemocy. Bohatersko walczy z najeżdźcą w obronie własnej wolności i pokoju świata naród koreański. Rośnie siła oporu ludów kolonialnych. Wszystko to są nasi bracia i sprzymierzeńcy, wszystko to są bojownicy tej samej wspólnej sprawy, żołnierze światowej armii pokoju, którą prowadzi i której przewodzi kraj zwycięskiego socjalizmu, potężny bastion pokoju — Związek Radziecki i Wielki Chorąży Pokoju — Józef STALIN.

Po naszej stronie jest prawda, słuszność i sprawiedliwość. Po naszej stronie jest wszystko, co żywe i postępowe, co rośnie i potężnieje, co niesie ludom świata zapowiedź lepszego jutra.

Zwycięstwo będzie nasze.

Pokój zwycięży wojnę.

NIE MOŻEMY DOPUŚCIĆ ABY NAUKA STAŁA SIĘ ZBRODNI CZYM NARZĘDZIEM W RĘKACH IMPERIALISTYCZNYCH POD ŻEGACZY WOJENNYCH

Apel uczonych polskich

W związku z nadchodzącymi wiadomościami o wprzęgnięciu przez pewne koła polityczne wysiłku uczonych do gorączkowych przygotowań do niosącej zagładę ludzkości wojny bakteriologicznej, uczeni polscy wystosowali apel na ręce wybitnych uczonych Zachodu — prof. prof. Joliot-Curie, Crowthera, Bernala, Heidelbergera, Crew'a, Haldane'a i Courta oraz znakomitego francuskiego pisarza Laffitte'a.

W apelu tym uczeni polscy, podkreślając że nauka winna służyć szczytnym celom powszechnego dobra ludzkości, stwierdzają, iż niepokojem o los skolatanej udręką ostatniej wojny ludzkości napawają takie fakty jak kontynuowanie w instytucjach naukowych USA prac osławionego bakteriologicznego oddziału japońskiego 731 przy współdziałaniu faszystowskich uczonych japońskich i niemieckich, jak projekty amerykańskiego prof. Teemana, dotyczące zrzucenia śmiertcionośnych bakterii cholery i dżumy, czy wreszcie ludobójcze oświadczenie rektora uniwersytetu Tampa w stanie Floryda — dr Nunsa, który powiedział: „powinniśmy się przygotować do totalnego stosowania prawa dżungli w wojnie. Każdy z nas powinien nauczyć się sztuki zabijania. Nie uważam, by w działaniach wojennych miały brać udział wyłącznie armie lądowe oraz siły powietrzne i morskie. Nie powinno być żadnych ograniczeń, jeśli chodzi o stosowanie broni masowej zagłady. Należy prowadzić wojnę bakteriologiczną, używać gazów trujących, stosować bomby atomowe i wodorowe oraz daleko- siężne pociski raketowe. Oszczędzanie w toku wojny szpitali, kościołów i zakładów naukowych jest czystą obłudą“.

Jesteśmy głęboko wstrząśnięci — piszą w Apelu uczeni polscy — niepokojącymi wieściami o barbarzyńskich przestępstwach wojennych, jakich ofiarą pada w tej chwili broniący swej wolności naród koreański: bombardowaniem miast otwartych, masowymi rozstrzeliwaniem ludności

cywilnej i innymi aktami tak żywo przypominającymi zbrodnie przeciwko ludzkości popełniane niedawno przez faszyzm hitlerowski.

Przytoczone przez nas fakty każą nam zwrócić się do Was, drodzy Koledzy, z gorącym apelem o czujność i solidarny opór przeciw wojnie i przeciw nadużywaniu nauki do celów sprzecznych z jej wielkim powołaniem i jej godnością.

Nie możemy dopuścić do tego, aby nauka zamiast służyć ludzkości stała się czynnikiem walki przeciwko niej.

Nie możemy dopuścić, aby wielka spuścizna Pasteura, Curie-Skłodowskiej, Miecznikowa, Teobald Smitha, Miczurina, Olszewskiego i innych stała się zbrodniczym narzędziem w ręku imperialistycznych podżegaczy wojennych.

Czas wzywa do walki o wolność nauki i czystość idei, którym służymy. Czas woła o włączenie się uczonych w ruch oporu przeciw wojnie. Ustać musi kradzież naszych myśli na rzecz szaleńców, gotujących ludzkości niewolę i zniszczenie.

Jesteśmy pewni, że głos nasz nie pozostanie bez Waszej odpowiedzi. Jesteśmy pewni, że dacie wraz z nami wyraz najgorętszemu pragnieniu i mocnej woli utrzymania pokoju, najgłębszej trosce o nasze wielkie, wspólne dzieło.

Nie wątpimy ani przez chwilę, że solidaryzujecie się z nami, że wśród głosów, które padną piętnując nikczemną działalność podżegaczy wojennych nie zabraknie głosu żadnego z Was. Wiemy, że połączycie się z nami w walce o wielką i jedynie słuszną sprawę, że wszyscy staniecie pod sztandarem walki o pokój będącej rękojmią celowości całej pracy naszego życia oraz przyszłego szczęścia ludzkości.

Apel uczonych polskich podpisali m. in.:

Jan Dembowski, prof. Uniwersytetu Łódzkiego

Ludwik Hirsfeld, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego

Stanisław Kulczyński, Rektor Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu

Teodor Marchlewski, Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

DEPEZA PREZYDIUM AKADEMII NAUK ZSRR
DO RADY BEZPIECZEŃSTWA
ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

Prezydium Akademii Nauk Związku Socjalistycznych Republik Rad zwróciło się do Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych z następującą depezą:

*Do Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych
New York, Lake — Success*

Obawa o losy świata i cywilizacji zmusza nas, działaczy nauki radzieckiej, do zwrócenia się do Was z następującym listem.

My, uczeni radzieccy, którzy przeżyliśmy krwawą wojnę z niemieckim faszyzmem, którzy widzieliśmy ruiny Stalingradu, Sewastopola, Odessy i innych miast, zniszczenia największych historycznych pomników kultury światowej, nie możemy milczeć.

Sily zbrojne USA wtargnąwszy do Korei — cynicznie naruszyły wszelkie normy międzynarodowej moralności i sprawiedliwości — popełniły przestępstwo równe w swym barbarzyństwie przestępstwom najeźdźców niemiecko-faszystowskich. Niszczy się dorobek i skarby liczącej tysiące lat kultury narodu koreańskiego, leje się krew bezbronnej ludności cywilnej.

Występując pod flagą Organizacji Narodów Zjednoczonych, armia interwentów w Korei niszczy bez litości domy mieszkalne i kluby, szkoły i szpitale, uniwersytety i laboratoria, biblioteki i muzea, fabryki i warsztaty, niszczy gospodarkę narodową i kulturę miłującego pokój kraju. Wiele tysięcy ludzi znalazło się bez żywności i dachu nad głową.

Cały świat ogarnęło oburzenie przeciwko wzrastającym z każdym dniem potwornym zbrodniom interwentów.

My, przedstawiciele nauki radzieckiej, oświadczamy, że Rada Bezpieczeństwa ONZ powinna natychmiast i w sposób zdecydowany przerwać

zbrodnie międzynarodowe, jakie są dokonywane w Korei przez koła rządzące USA — jednego z członków ONZ.

Wystąpienia oficjalnych przedstawicieli USA w Radzie Bezpieczeństwa ONZ, próbujących oczernić bohaterski lud koreański i zgłaszających wnioski, których celem jest dalsze rozszerzanie wojny, budzą w nas uczucia najgłębszej odrazy.

Imperialiści z USA podporządkowują wielkie zdobycze nauki swoim zbrodniczym celom i wykorzystują je do masowej zagłady ludzi.

Razem z wszystkimi narodami naszego kraju, razem z uczonymi, działaczami kultury i innymi przedstawicielami postępowej ludzkości całego świata jednomyślnie potępiamy i piętnujemy haniebne akty zbrojnej agresji imperializmu amerykańskiego, wskutek której ziemia Korei zbroczona jest krwią bezbronnych starców, kobiet i dzieci. Jesteśmy głęboko oburzeni, że te zbrodnie uchodzą dotychczas bezkarnie.

Dyplomaci i politycy obozu imperialistycznego usiłują uzasadnić barbarzyńskie działania amerykańskich militarystów za pomocą bezwstydnego fałszowania jurysdykcji i prawa międzynarodowego. Ale nie ma i nie może być usprawiedliwienia dla zwierzęcych morderstw i zniszczeń, jakie wojska interwentów zadają miłującemu wolność ludowi Korei!

W owe tragiczne dni kiedy cały świat z obawą i nadzieją śledzi działalność organów ONZ, których zadaniem jest służenie pokojowi i praworządności międzynarodowej, zwracamy się do Was z gorącym wezwaniem, aby położyć kres zbrodni międzynarodowej, natychmiast okiełznać agresorów zastępujących swe działania niebieską flagą ONZ i tym samym przywrócić prestiż Radzie Bezpieczeństwa i autorytet ONZ.

W imieniu Akademii Nauk ZSRR, w imieniu wszystkich uczonych radzieckich przyłączamy się do zdecydowanego protestu narodów całego świata, żądających ostatecznego przerwania agresji, bezwarunkowego zakazu bombardowania miast i ludności cywilnej i natychmiastowego wycofania wszystkich wojsk cudzoziemskich z Korei.

PREZYDIUM AKADEMII NAUK ZWIĄZKU SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RAD

Akademy: S. Wawilow, I. Bardin, W. Wołgin, A. Topcziew, I. Pietrowski, M. Dubinin, D. Bieliankin, A. Oparin, B. Wwiedeński, B. Grekow, I. Mieszczaninow, E. Bricke, E. Varga, I. Grebienszczikow, N. Dzierżawin, A. Joffe, I. Kurczatow, T. Łysenko, N. Muscheliszwili, A. Niesmiejjanow, W. Nikitin, W. Obruczew, L. Orbeli, A. Palladin, S. Chrystianowicz, E. Czudakow.

Eugeniusz Tarle
Czł. Ak. Nauk ZSRR

Miejsce uczonego — w szeregach obrońców pokoju

(List do akademików, profesorów, pracowników naukowych i wykładowców Uniwersytetu Paryskiego, Norweskiego i Algierskiego)

Przyjaciele, Towarzysze nauki! Swego czasu okazaliście mi zaszczyt przyjmując mnie w szeregi członków swoich starych i sławnych instytucji. Dzisiaj w najbardziej decydującej chwili, kiedy rozstrzygają się losy świata — zwracam się do Was, moi współtowarzysze nauki.

Jesteśmy świadkami najbardziej głębokiego kryzysu moralnego, jaki kiedykolwiek był przeżywany w ciągu ostatnich dziesięcioleci, świadkami recydywy barbarzyństwa, z którym walka stanowi najważniejszy obowiązek kulturalnej ludzkości. Zupełnie słuszne były, niestety odosobnione, niepodtrzymane i szybko zagłuszone, głosy tych ludzi, którzy w początku sierpnia 1945 r. z oburzeniem stwierdzili, że zniszczenie przez amerykańską bombę atomową tysiący kobiet i dzieci w Hiroshimie, nie mającej jak wiadomo żadnego strategicznego znaczenia, w istocie rzeczy było jeszcze bardziej podłe niż ohydne zbrodnie hitlerowskie. Lecz jeszcze większą podłością było kanibalskie zadowolenie, z jakim imperialistyczne koła Ameryki i Anglii przyjęły ten fakt. Koła te od owego czasu wzięły kurs na nieustanny szantaż bombą atomową. Miliony ludzi widziały, jak przedstawiciele państw imperialistycznych ze spokojem ducha oświadczali bezwstydnie, że od tego momentu będą uprawiać „totalną dyplomację“, która według ich rachub i życzeń ma doprowadzić do wojny totalnej i całkowitego zniszczenia kraju nieprzyjacielskiego i masowej zagłady ludności za pomocą nowej „totalnej“ broni. Najbardziej jednak nowym w całej tej bezwstydniej akcji jest to, że jej inicjatorzy i reżyserzy — Truman, Acheson, Dulles, Baruch i wszyscy ich współnicy,

nawet w najmniejszym stopniu nie dostrzegają hańby swych słów, czynów i swojej propagandy, która ze względu na swój odrażający charakter przewyższyła wszystko, co kiedykolwiek wyszło spod pióra Goebbelsa, Himmlera czy Hitlera.

Jeszcze bardziej charakterystyczne jest ich obecne zachowanie. Ponosząc klęski w Korei, na którą skierowali swoją agresję, biorą oni odwet za swoje niepowodzenia na bezbronnej ludności, kobietach, dzieciach i starcach, niszczą w atakach lotniczych miasta i wsie i grożą powtórzeniem nie-szczęść Hiroshimy.

Na starodawnych armatach wybijano napis: „Ostatni argument carów“. Dzisiaj sługusi giełd i trustów rządzących USA najzupełniej jawnie twierdzą, że bomba atomowa powinna okazać się „ostatecznym argumentem“, który ma zatopić we krwi i nieszczęściach i spalić w pożarach opór miłujących wolność i pokój narodów, które nie chcą podporządkować się woli amerykańskich gangsterów.

W USA i w takiej wzorowej kolonii amerykańskiej, jak na przykład zachodnie Niemcy, już faktycznie działają niektóre z niepisanych terrorystycznych „praw o znieważeniu jej królewskiej mości“ bomby atomowej: rozpędza się wiece zwoływane w celu podpisywania protestu przeciwko użyciu bomby atomowej, a ludzi, którzy podpisali Apel Sztokholmski, pozbawia się pracy i usuwa z instytucji państwowych i prywatnych. Wreszcie w zwierzęcy sposób znęca się policja imperialistów nad ludźmi zbierającymi te podpisy. Kilka dni temu pobito do krwi niemieckich profesorów w amerykańskim sektorze Berlina.

Na szczęście nie cała Europa Zachodnia znajduje się w takiej zależności od Wall Street i Departamentu Stanu jak owy wychwalane lenno Adenauera. Chcemy wierzyć, że znakomity przykład wielkiego francuskiego uczonego Jolliot-Curie i popierających go ludzi pociągnie za sobą wielu uczonych Francji, Anglii, Italii i krajów skandynawskich. Nie chodzi tu w ogóle o demonstrację polityczną. Ludzie podpisujący Apel Sztokholmski mogą być przedstawicielami najprzeróżniejszych partii politycznych. Wśród podpisujących znajdują się przedstawiciele wszystkich kościołów razem z ludźmi nie wyznającymi żadnej religii. Wszystkich ich jednoczy jedna idea, jedno uczucie, jeden przykład. Wszyscy oni uważają, że w pięć lat po tym kiedy krwią ludów radzieckich i krwią innych ludów zgaszono hitlerowskie komory gazowe, nie wolno pozwolić na to, aby dziesiątki, a być może i setki tysięcy ludzi palono żywcem w miastach, które wybuch bomby atomowej zamieni w jedną gigantyczną komorę gazową.

Nie wolno pozwolić, aby przyszłe pokolenia miały prawo myśleć, że dwunożne zwierzęta, które zamierzają dokonać tej niestychanej zbrodni, potrafiły wszystkich zastraszyć, wszystkich zwerbować, wszystkich kupić, wszystkim zatkać usta.

Wspólną sprawą naszą, uczonych — jest nie tylko odgradzić się od ludzi dążących do rozpętania światowej wojny atomowej, lecz i okryć hańbą tych wszystkich, którzy zamierzają dokonać tego potwornego zamachu faszystowskiego na ludzkość i jej kulturę.

Mam zaszczyt być honorowym doktorem nauk Sorbony paryskiej, Uniwersytetu Norweskiego w Oslo i Uniwersytetu Algierskiego, który nadał mi ten tytuł w 1944 r., a więc wtedy, kiedy był on jedynym uniwersytetem francuskim nie podlegającym faszystom i kiedy w imię wyzwolenia Francji razem z krwią francuską lała się szerokim potokiem krew radziecka.

Pragnę wierzyć, że światłe tradycje wolnej nauki francuskiej zaprowadzą uczonych francuskich pod dumne sztandary walki o pokój, że uniwersytet norweski i akademie norweskie, które mężnie walczyły przeciwko Quislingowi, podtrzymają protest przeciwko barbarzyństwu atomowemu i będą się solidaryzować z bliskimi nam uniwersytetami krajów demokracji ludowej, które już wypowiedziały swoje słowo.

Zwracając się z tym apelem przede wszystkim i bezpośrednio do swoich przyjaciół w uniwersytetach zachodnio - europejskich czynię zadość nie tylko swojej duchowej potrzebie, lecz wyrażam również najbardziej żywą nadzieję całego radzieckiego świata uczonych, że europejska społeczność uczonych za pośrednictwem swych najznakomitszych przedstawicieli podniesie swój pełen autorytetu głos przeciwko degradacji nauki, której narzucają rolę kata, że podniesie swój głos przeciwko zbójeckim napaściom na najbardziej elementarne zasady wypracowane przez kulturę ludzką, przeciwko cynicznej, nie znającej hamulców, ludożerczej propagandzie zaatlantyckich magnatów kapitału, ich sługusów i pochlebców, oszczerców i satelitów pogardzających tym wszystkim, co nie jest pięścią i portfelem, i czego z tych względów nie notuje się na giełdzie Wall Street.

Słę serdeczne pozdrowienia mając nadzieję spotkania się ze swoimi kolegami na wspólnym terenie walki o pokój i braterstwo narodów.

Eugeniusz Tarle

B. A. Wwiedeński

Czł. Akad. Nauk ZSRR

Walka o pokój — świętym obowiązkiem każdego uczonego

(List do fizyków Ameryki i Europy)

W te historyczne dni, gdy na całym świecie coraz donioślej rozlega się powszechne żądanie zakazu narzędzia masowej zagłady — bomby atomowej, ja, uczonego radziecki, uważam za swój obowiązek zwrócić się do uczonych Ameryki i Europy z następującym listem.

Niedawno powróciłem z Niemieckiej Republiki Demokratycznej, gdzie bawiłem jako członek delegacji uczonych radzieckich, która udała się tam w związku z 250-leciem Niemieckiej Akademii Nauk. To, co widziałem i słyszałem w Niemczech, przekonało mnie raz jeszcze o tym, jak wielką rolę w życiu narodów gra walka o pokój i jak odpowiedzialna jest rola uczonego w tej historycznej bitwie o teraźniejszość i przyszłość ludzkości.

Delegacja nasza przybyła do Niemieckiej Republiki Demokratycznej, zachowując świeżo w swej pamięci entuzjazm i jednomysłność milionów obywateli radzieckich, którzy kładli swoje podpisy pod Apelem Sztokholmskim domagającym się zakazu broni atomowej.

Natychmiast po przybyciu do Demokratycznych Niemiec przekonaliśmy się, że te same dążenia pokojowe obejmują również najszersze masy narodu niemieckiego. Zagadnienie walki o pokój przewijało się w przemówieniach powitalnych uczonych niemieckich, którzy wyszli nam na spotkanie. Wszędzie widzieliśmy plakaty, nawołujące do walki o pokój, i lokale w których zbierano podpisy pod Apelem Sztokholmskim.

Nie tylko członkowie naszej delegacji i delegacji innych krajów demokratycznych lecz i uczeni państw kapitalistycznych mówili w swoich przemówieniach o wysiłkach zachowania pokoju. Wśród tych uczonych znajdowali się również uczeni z zachodnich stref okupacyjnych Niemiec

Uczonym tym z wielkim trudem udało się przybyć na uroczystość 250-lecia Niemieckiej Akademii Nauk. Wszelkiego rodzaju szykany i bezpośrednie zakazy policyjne przeszkadzały uczonym Zachodu w przybyciu do Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Z oburzeniem dowiedzieliśmy się o haniebnych, zbójeckich rozprawach nad postępowymi uczonymi niemieckimi, walczącymi w obronie pokoju. W tym czasie, gdy znajdowaliśmy się w Niemieckiej Republice Demokratycznej, władze policyjne w zachodnich sektorach Berlina zorganizowały bezprzykładną prowokację przeciwko zwolennikom pokoju. Aresztowano ponad 1300 aktywistów, zbierających podpisy pod Apellem Sztokholmskim, a wśród nich setki przedstawicieli nauki, kultury i sztuki. Policja zachodniego Berlina pobiła i aresztowała profesora Uniwersytetu Berlińskiego — Steinitza, tylko za to, że wzywał mieszkańców zachodniego Berlina do podpisywania Apelu Sztokholmskiego. Za to samo „przestępstwo“ został zakuty w kajdany i rzucony do więzienia przez policję Stumma profesor fizyki Havemann.

Jednakże jeszcze bardziej wstrząsnęła nami inna odrażająca wiadomość. Okazuje się, że w Ameryce i Europie zachodniej znaleźli się tacy „uczni“, którzy na rozkaz swych kapitalistycznych gospodarzy nie powstydzili się okryć niewymazalną hańbą swoją godność obywatela i człowieka. „Uczni“ ci wystąpili z ludobójczymi wezwaniami do niszczenia miast, przy pomocy ostatnich osiągnięć nauki. „Uczni“ ci swymi wystąpieniami aprobują barbarzyńskie bombardowania miast koreańskich i nawołują do nowej wojny światowej. Jest im obojętne to, że nawołują do zabijania milionów niewinnych ludzi. Nie odczuwają oni radości w tworzeniu nowych wartości, pociąga ich tylko brudny i odrażający sadyzm niszczenia.

Jednym z takich „uczonych“ — ludożerców jest amerykański fizyk Ralph Lapp, który z cynizmem kata rozmyśla nad zgubnym działaniem bomby wodorowej na wszystkie żywe organizmy, bomby, nad którą pracuje się obecnie w USA. Lapp oświadczył, że bomba wodorowa jest bronią bardzo higieniczną i że Moskwa, stolica mojej Ojczyzny, jest jedynym w swoim rodzaju celem dla takiej bomby wodorowej, a „bomby uranowo-plutonowe nadadzą się dla innych obiektów radzieckich“. Arthur Compton — rektor uniwersytetu w Waszyngtonie i doradca rządu USA, zasiadający jednocześnie w Komitecie naukowo-technicznym Komisji Organizacji Narodów Zjednoczonych do kontroli nad energią atomową — wystąpił niedawno przez radio z wezwaniem do rzucenia bomby atomowej w Korei.

Co można powiedzieć o tych ludożercach posiadających tytuł profesorski? Podżegacze wojenni zasłużyli na nienawiść i pogardę wszystkich narodów. Czy jest coś bardziej ohydneho od owych „uczonych“ — podżegaczy wojennych?

Narody świata przebudziły się. Straszny będzie ich gniew i surowość, lecz sprawiedliwą będzie kara, którą wymierzą oni podżegaczom wojennym i ich „uczonym“ współnikom.

Dla nas, przedstawicielei stalinowskiej nauki radzieckiej, nauki, której celem jest służenie ludowi, dla uczonych kochających swój lud i stanowiących jedność z ludem — te pełne nienawiści do człowieka wystąpienia uczonych-barbarzyńców, będących propagatorami zagłady milionów ludzi są nadzwyczaj odrażające. Nie wątpię ani przez chwilę, że „uczeni“ ci wywołują podobne uczucie u wszystkich uczciwych ludzi świata. Oto dlaczego zwracam się z tym wezwaniem do Was, moi koledzy.

W tym historycznym momencie, kiedy na szalę położony jest los świata, los kultury ludzkiej, los nauki — my, uczeni, nie możemy milczeć. Każdy prawy człowiek kochający swą pracę, swą naukę, ceniący dobra świata, dążący do postępu — powinien określić swoje miejsce, powinien stwierdzić jasno z kim idzie: czy z ludami walczącymi o pokój, czy z gwałciicielami pokoju grożącymi bombą atomową.

Ja, uczoney radziecki, wzywam rzetelnych działaczy nauki Ameryki i Europy, aby odizolowali znikomą mniejszość „uczonych“-ludożerców, otoczyli ich powszechną pogardą i ogłosili powszechny bojkot tych ludzi. Wzywam was, abyście wnieśli swój wkład w dzieło pokoju w imię teraźniejszości i przyszłości ludzkości, w imię rzeczywistej, rzetelnej nauki.

Wkładem takim winno być Wasze męskie oświadczenie, że przystępujecie do milionów ludzi sprzeciwiających się wykorzystaniu ostatnich zdobyczy nauki w interesie zbrodniczych podżegaczy wojennych, że przyłączacie się do narodów żądających bezwarunkowego zakazu broni atomowej.

Na nas, uczonych, leży ogromna odpowiedzialność wobec swoich narodów, wobec całej ludzkości. Oto dlaczego naszym obowiązkiem jest dokonanie natychmiastowego wyboru. Ja, podobnie jak i tysiące moich towarzyszy nauki, dokonałem tego wyboru, kładąc swój podpis pod Apellem Sztokholmskim domagającym się zakazu broni atomowej. Obecnie wzywam Was, abyście idąc tą samą drogą spełnili swój obowiązek rzetelnego uczonego i obywatela.

B. A. Wwiedeński

Wypowiedzi uczonych polskich w sprawie pokoju

PROF. DR KAZIMIERZ AJDUKIEWICZ

Nauka jest dziedziną działalności, której wytwory mają ogromny wpływ na bieg spraw ludzkich. Odkrycia nauk przyrodniczych, ucieleśnione przez technikę, zmieniły w ciągu jednego stulecia obraz życia ludzkiego, czyniąc je łatwiejszym i bogatszym, wyzwalając człowieka od więzów, którymi go skrepowała przyroda i rozszerzając przez to niepomniernie granice jego czynu. Ale technika w oparciu o zdobycze nauki buduje nie tylko narzędzia pracy pokojowej, lecz również i narzędzia zniszczenia. W miarę postępu nauki narzędzia te stają się coraz potężniejsze. Dzisiaj skutek odkrycia metody wyzwiania energii atomowej siłą tych narzędzi jest niesłychana. Jako narzędzia zniszczenia grożą one zagładą milionów ludzi i ich dorobku, grożą może nawet zagładą kultury ludzkiej i samobójstwem świata. W tym stanie rzeczy uczeni widząc, że owoce ich wysiłku myślowego mogłyby pośrednio doprowadzić do katastrofy ludzkości, muszą solidaryzować się z wszelkimi uczciwymi poczynaniami zmierzającymi do tego, by katastrofie takiej zapobiec. Zakaz użycia bomby atomowej dyktowany dążeniem do zapobieżenia masowej zagładzie niewinnych ludzi i ich dorobku, jak również skuteczna kontrola badań atomowych, która by te badania skierowała na tory pracy pokojowej leżą więc na linii pragnień ludzi nauki, którzy chcą, by ich dzieło służyło tylko dobrej sprawie.

Każdy uczciwy człowiek musi też potępić wszelką agresję, która usiłuje przez zastosowanie przemocy pozbawić jakiś naród jego słusznych praw i szerzy śmierć i zniszczenie wśród jego obywateli, aby naród ten uczynić uległym swej woli. Zbrodnią jest pozbawianie kogoś siłą tego, co mu się należy. Zbrodniarzem wojennym jest agresor, który posługuje się instrumentem wojny dla naruszenia prawa narodu do życia i samodzielności. Zbrodnia agresji zasłużyłaby na szczególne napiętnowanie, gdyby agresor przez użycie bomby atomowej rozpętał wojnę, która doprowadziłaby ludzkość do katastrofy.

PROF. DR JÓZEF CHAŁASIŃSKI

Znany fizyk angielski Bernal, po Kongresie Intelktualistów w obronie pokoju we Wrocławiu (1948) pisał o tym Kongresie, zwracając się do intelektualistów krajów kapitalistycznych: „Po raz pierwszy od wojny zrodziło się poczucie nowej intelektualnej ery. Ton tej ery jeszcze się nie wyjaśnił: nadają go ludy, które się dopiero wyzwalają i walczą jeszcze... Jeżeli jednak ten głos naszych czasów nie dojdzie do naszych uszu, to odbije się na nas samych“ (*The New Statesman and Nation*, 18 września, 1948, str. 239).

Inny znany filozof, logik i ekonomista, rodak Bernala, Stanley Jevons, pisał w 1860 r: „Równiny Północnej Ameryki i Rosji — to nasze pola zbożowe; Chicago i Odessa — to nasze spichrze; Kanada i kraje bałtyckie — to nasze lasy; Australia — to nasze owoce, a południowa Ameryka — to nasze woły. Peru wysyła do Londynu swoje srebro, a Kalifornia i Australia swoje złoto; Chińczycy hodują dla nas herbatę, a Wschodnie Indie — kawę, cukier i korzenie. Hiszpania i Francja — to nasze winnice, a kraje śródziemnomorskie — owoce.“

Pomiędzy tymi dwoma wypowiedziami zawiera się sprawa stosunku intelektualisty współczesnego do wojny i pokoju. Z jednej strony świadomość dokonującego się wielkiego procesu historycznego, którego kierunek określają ludy walczące o wyzwolenie. Z drugiej strony imperialistyczna koncepcja świata wyspecjalizowanego w obsłudze panujących krajów kapitalistycznych.

Dla intelektualisty nie wystarcza oburzenie moralne na sprawców nieszczęścia ludzkiego, nie wystarcza protest przeciwko degradacji nauki wprzęganej w służbę nowej wojny. Musi on rozumieć i przyczynić się do zrozumienia faktu, że sprawa wojny i pokoju w naszej dobie nie da się oderwać od zagadnienia imperializmu i socjalizmu i że kształtuje się inaczej niż w minionych epokach: feudalizmu czy wczesnego kapitalizmu.

Wojna jest straszna, ale strach przed wojną nie jest w stanie przed nią uchronić. Dlatego ruch pokoju nie polega na potęgowaniu strachu przed wojną, lecz na potęgowaniu twórczych konstruktywnych sił i warunków pokojowego współżycia narodów. Stąd wynika nierozłączny związek pomiędzy pokojem i socjalizmem. Dlatego zarówno praca robotnika jak i praca uczonego służy pokojowi, gdy służy budowie socjalizmu.

PROF. DR JAN DEMBOWSKI

Apel Sztokholmski był wielkim wydarzeniem historycznym. Po raz pierwszy w dziejach ludzkości odbyła się na całym świecie mobilizacja sił postępu, która ujawniła, że siły te są niemal bezgraniczne. Dla podżegaczy wojennych wojna jest tylko źródłem olbrzymich dochodów. Bankierzy i fabrykanci broni, dostawcy wojenni i sprzedawni politycy z obłudnym samolubstwem z niewysłowionych cierpień ludzkich wyciskają miliardowe fortuny. Ale te pasożyty ludzkości tworzą tylko znikomą garstkę i dziś już nie ośmielą się wystąpić przeciwko wyraźnie zadokumentowanej woli narodów. Narody dojrzały do zrozumienia, że wojny toczą się tylko dlatego, że istnieją ludzie, dla których wojna jest dobrym interesem, ale których władza opiera się na sugestii, na tradycji, w pierwszym zaś rzędzie na ciemnocie i nieświadomości mas ludzkich. Narody zaczynają rozumieć, że one to są prawdziwą siłą i prawdziwą władzą świata.

Jako obywatel polski czuję się dumny, że właśnie w Polsce, w polskim Wrocławiu narodził się wielki ruch obrońców pokoju, ogarniający już ponad połowę ludności globu ziemskiego. Ruch ten wciąż narasta i potężnieje i jeśli wczoraj mogliśmy jedynie prowadzić propagandę na rzecz pokoju, to obecnie reprezentujemy olbrzymią, realną siłę, zdolną narzucić światu wolę powszechnego i trwałego pokoju.

PROF. DR WITOLD DOROSZEWSKI

Czy jest na świecie człowiek myślący i obdarzony wyobraźnią, który by sprawę Apelu o pokój, apelu o potępienie broni atomowej nie uznał za swoją sprawę? I to nie tylko dlatego, że jest to sprawa, w której idzie o życie lub śmierć najbliższych mu istot ludzkich, ale dlatego także, że hasło walki przeciw wojnie samą swą treścią zdolne jest porwać ludzi.

Cóż hasło?, mógłby kto powiedzieć — słowa. Ale słowa są słowom nierówne. Gdy z ślepej walki żywiołów, w której kształtują się procesy życia, zaczynają się wylaniać myśli, stają się one siłą kieliznącą te żywioły, kładącą kres ich bezkierunkowym ruchom. Słowa, które takich — obiektywnie krystalizujących się, narastających — uświadomień są odbiciem, mają „siłę fatalną“, jaką ma nieodwracalność procesów dziejowych. Masy ludzi, rzucone przeciw sobie, mogą się mordować wzajemnie dopóty dopóki z oczu ich nie spadnie łuska, dopóki nie zrozumieją, że ta rzeź jest dla nich bezcelowa, że nie przynosi im nic prócz nieszczęść, które się stają źródłem zysków dla zakulisowych aranżerów.

Ruch w obronie pokoju jest ruchem porozumienia mas, porozumienia wszystkich rozsądnych, roztropnych i uczciwych ludzi.

Zadaniem nauki jest porozumienie to przyspieszać, przodować mu. Nauka polska będzie spełniać to zadanie tym lepiej, im bardziej twórcza będzie jej rola w życiu państwa, im więcej potrafi wzbudzić w ludziach zaufania, że sprawa myśli służy dobrym sprawom, dla których warto żyć, im więcej tych dobrych spraw okaże, im skuteczniej mobilizować będzie powszechną wolę obracania zdobyczy nauki na użytek i na chwałę życia i postępu, a nie na niszczenie i śmierć.

PROF. DR ALEKSANDER GIEYSZTOR

Laureat Państw. Nagr. Nauk. II st.

Pracownikowi naukowemu nie wolno stanąć bezradnie i na uboczu wobec rosnącego zagrożenia pokoju. Razem z najlepszymi obywatelami całego świata trzeba prowadzić walkę o utrzymanie historycznego dorobku kultury ludzkiej i o stworzenie dla niej warunków najpełniejszego rozwoju w klimacie wyteżonej, twórczej pracy. Naszą odpowiedzią na próbę zastraszenia jaskrawym nadużyciem wiedzy teoretycznej i praktycznej dla niszczycielskich celów wojny imperialistycznej winno być jak najrychlejsze osiągnięcie takich warunków społecznych, aby zdobycze naukowe były obracane ku prawdziwie nieobliczalnym ale radosnym skutkom, służącym przekształceniu świata na lepszy i stworzeniu prawdziwie humanistycznych stosunków międzyludzkich.

PROF. ZDZISŁAW KĘPINSKI

Laureat Państw. Nagr. Nauk. II st.

Szantaż atomowy zwrócony jest przeciwko wszystkim pracującym świata i przeciw ich prawom, służy obronie przywileju posiadania i wyzyskiwania najemnej ludzkiej pracy.

Prawo ludu do walki o zmiany ustrojowe nie może ulec zaprzeczeniu.

Dlatego należy równolegle walczyć z próbami traktowania mas ludowych jakiegoś kraju dążących do przebudowy ustroju jako agresorów i walczyć z szantażem atomowym mającym na celu powstrzymanie rozwoju społecznego przez zagrożenie zniszczeniem całych ludów czy narodów.

Broń atomowa jest typową bronią ludobójczą.

Potępienie zbrodni ludobójstwa bez potępienia broni ludobójczej jest najjaskrawszą obłądą.

Proletariat walczy przeciw ciemnościom i wyzyskiwaczom oraz ich agentom, walczy bronią, która dosięga wroga. Broń atomowa — broń ślepa i niszcząca wszelkie życie obca jest pojęciom i uczuciom walczącego ludu.

Światowy front walki o pokój między narodami i potępienie środków ludobójczych, front ludzi pracy i ludzi nauki odbierze energii atomowej jej niszczycielski charakter i zamieni ją na środek powszechnego postępu technicznego, prowadzącego ludzkość ku pokojowi i szczęśliwemu krzewieniu się życia na ziemi w bezklasowym społeczeństwie i międzynarodowym braterstwie.

PROF. DR BRONISŁAW KNASTER

Już pierwsze wyniki Plebiscytu Świata nie pozostawiają cienia wątpliwości, że człowiek dzisiejszy ma wreszcie dość trwania w zamierzchłych czasach, w których barbarzyńskie metody gospodarowania wymagają nieuchronnie masowej zagłady istnień ludzkich, a narzędzia tej zagłady gloryfikuje się jako triumf nauki.

Wydaje mi się, że historyczne znaczenie Apelu Sztokholmskiego nie kończy się na tym. Po raz pierwszy zjawisko prostytucji nauki zostało postawione przed sumieniem uczonego i obywatela w całej swej światowej doniosłości i dramatycznej grozie. Pracownicy nauki, których rozwój moralny nie nadąża za rozwojem technicznym, którzy sprzedają się ludobójcom i propagatorom prawa dżungli, nie mogą być wolni od współodpowiedzialności za ich zbrodnie.

Zakaz broni atomowej musi się stać artykułem prawa międzynarodowego. Szczytne zadania nauki w służbie pokoju i szczęścia wszystkich ludów świata wymagają, by artykuł ten został rozciągnięty również na „uczonych“, którzy przygotowują broń atomową.

PROF. DR TADEUSZ KOTARBIŃSKI

Pośród klęsk społecznych w postaci niezdarnej, do nędzy prowadzącej gospodarki, niezdolnej eksploatacji człowieka przez człowieka, narodów przez inne narody, ucisku prawnego, terroru, krwawych rozpraw — pierwsze miejsce pod względem ilości zabójstw i skaleczeń zajmują wojny.

Obecnie też zanosi się na wojnę, wojnę w skali światowej, jeżeli ludzie dobrej woli nie zdolają jej swoim rzetelnym wysiłkiem zapobiec. Solidaryzując się z tymi, którzy pracują na rzecz pokoju i przeciwstawiają się planom inicjatorów agresji wojennych, życzę im wszelkiego powodzenia w wielkiej i doniosłej sprawie — zachowania pokoju.

PROF. DR KAZIMIERZ KURATOWSKI

Wyzwolenie energii atomowej stanowi jeden z największych triumfów nauki. Stanowi równocześnie jej wielką tragedię. Każdy uczony odczuwa groźbę użycia energii atomowej — nie dla dobra człowieka, lecz dla jego zagłady — jako zbrodnię przeciwko ludzkości, a przede wszystkim — jako zbrodnię przeciwko nauce.

W imię najszczytniejszych haseł człowieczeństwa nie wolno niczego zaniedbać, co mogłoby się przyczynić do zmobilizowania sumienia świata w obronie pokoju.

PROF. DR WŁODZIMIERZ KURYŁOWICZ

Laureat Państw. Nagr. Nauk. II st.

Broń atomowa podobnie jak broń biologiczna, czy każda inna broń, służąca do masowego niszczenia człowieka i jego zasobów powinna być zakazana drogą wiążących konwencji. Postępy mikrobiologii doprowadziły do opanowania jednej z największych plag ludzkości — chorób zakaźnych. Fizyka nuklearna może doprowadzić nie tylko do postępu techniki. Stosowanie izotopów w metodyce badań biologicznych może doprowadzić do fundamentalnych odkryć o bezpośrednich korzyściach dla człowieka. Społeczne wykorzystanie postępów nauki powinno być traktowane jako zbrodnia.

PROF. DR HENRYK LEWENFISZ

Laureat Państw. Nagr. Nauk. III st.

Wyzwolenie energii atomowej otworzyło nowe, szerokie horyzonty pozwalające ludziom nauki na zapewnienie ludzkości lepszych form bytu.

Wypaczenie tych możliwości przez chęć użycia energii atomowej dla celów zniszczenia musi wstrząsnąć sumieniem każdego uczciwego człowieka.

Jako naukowiec i lekarz nie mogę pogodzić się z myślą, by zdobycze nauki tej miary co wyzwolenie energii atomowej zostały wykorzystane dla celów zagłady. Zamiast tego, by siać śmierć i zniszczenie, energia atomowa użyta w sposób właściwy mogłaby pchnąć ludzkość o całe wieki naprzód i zamienić świat w krainę wszelkich dostatków.

Dlatego też groźba użycia energii atomowej jako broni masowego zniszczenia wymaga od wszystkich przedstawicieli nauki zdecydowanej postawy, polegającej na solidarnym wystąpieniu o zakaz użycia broni atomowej.

PROF. DR TEODOR MARCHLEWSKI

Laureat Państw. Nagr. Nauk. I st.

Precyzując swoje stanowisko jako obywatela i naukowca w sprawie światowego pokoju sądzę, że najlepiej scharakteryzuję swoją postawę, cytując jedno zdanie z przemówienia Wandy Wasilewskiej na ostatnim Kongresie Obrońców Pokoju w Warszawie.

We wspomnianym przemówieniu powiedziano, że w krajach kapitalistycznych istnieje coś „co oni nazywają nauką“ i tu leży sedno rzeczy. Od lat kilkudziesięciu bowiem obserwujemy w różnych gałęziach nauk, w naukach ekonomicznych i humanistycznych, a nade wszystko w biologii — wzrastającą tendencję do podkreślania nie tylko różnic istotnych ale także i pozornych, dzielących społeczeństwa ludzkie, z pomijaniem cech wspólnych i podobieństw. Idea wspólnoty całego ożywionego świata zrodzona w umyśle genialnego Darwina coraz bardziej popada w zapomnienie, względnie ulega całkowitemu wykrzywieniu i wypaczeniu. Tendencje te wzrastały coraz bardziej po pierwszej wojnie światowej i niewątpliwie stanowiły ideologiczny podkład do wybuchu drugiej. Nierówności w społeczeństwie ludzkim, zróżnicowanie rasowe nie tylko rozważane w stosunku rasy białej do ludów kolonialnych, ale wynajdywane w ramach społeczeństw europejskich czy amerykańskich mają swoją specyficzną wymowę. Proletariat został zepchnięty na dno drabiny społecznej, rzekomo nie na skutek istnienia wadliwego ustroju społecznego lecz w konsekwencji rzekomo małowartościowej biologicznej struktury tzw. niższych klas społeczeństwa. Ich małowartościowe dziedzictwo stanowiło nieodwracalny balast obciążenia społecznego, na który nie można znaleźć rady. Większa zaś w stosunku do klas uprzywilejowanych rozrodność proletariatu miała stanowić groźbę dla dalszego rozwoju naszej cywilizacji. Stąd też odgrzewanie idei maltuzjańskich, dążenia do sztuczne-

go ograniczania ilości urodzin, właśnie wśród klasy pracującej, której powinno przybywać na świecie tylko tyle ile koniecznie potrzeba do zapewnienia niezbędnej siły roboczej dla przemysłu pozostającego w ręku prywatnych przedsiębiorstw lub monopoli. Powyższy obraz należy uzupełnić burżuazyjną tezą o nieuchronnie zmniejszającej się urodzajności ziemi, a zatem o grożącym ludzkości widmie głodu, by pojąć, że tak nastawiona nauka burżuazyjna nie tylko się godzi z możliwością prowadzenia wojen, ale uważa je za biologiczną konieczność, w realizowaniu której wszelkie środki jak: stosowanie gazów trujących, broni bakteriologicznej a także i energii atomowej są dopuszczalne a nawet godziwe.

Taka postawa nauki istnieje jeszcze i dziś w krajach Zachodu i być może, że istnieją nawet naukowcy, u których rozwinął się tak dalece kompleks niższości, że wyżej przytoczone pseudo-naukowe tezy biorą za dobrą monetę. Ludzie ci nie dostrzegają, że tak pojęta nauka jest bezwolnym narzędziem w rękach kapitalistów i imperialistów, którzy w imię swoich interesów stanęli na pozycji wrogiej wobec całej ludzkości, wrogiej zarówno w stosunku do ludzi obcej narodowości, którzy mają stać się przedmiotem ich agresji, jak i wrogiej w stosunku do szerokich mas obywateli własnego kraju, wyzyskiwanych bezustannie a wysyłanych bez skrępułów i bez litości na śmierć.

Rzecz jasna, że przesłanki, którymi posługuje się to, co właśnie w niektórych krajach nazywa się nauką, są z gruntu błędne i fałszywe. Nie ma bowiem zasadniczych różnic fizycznych i psychicznych pomiędzy ludźmi, a możliwości rozwoju wszelkich grup istot żywych są prawie nieograniczone. Bardzo poważną rolę w kształtowaniu się człowieka odgrywa środowisko i cały kompleks warunków zewnętrznych.

Teza o malejącej urodzajności ziemi jest wierutnym kłamstwem, a straszenie ludzi widmem głodu należy uważać za trick imperialistycznej propagandy, równie bezsensowny jak brednie o tzw. nadprodukcji.

Ostatnie osiągnięcia nauk przyrodniczych, które w dużym stopniu zawdzięczamy nauce radzieckiej, niezbitnie dowodzą nie tylko możliwości daleko idącego przeobrażenia przyrody, zapewniającego rozwój i życie ludzkości o wiele liczniejszej niż obecnie, ale także podniesienie całości kształtu życia ludzkiego na niespotykany dotychczas poziom. Wszystko to dowodzi zupełnej bezwartościowości pseudonaukowych poglądów, mających wciąż jeszcze ostoję w krajach anglosaskich.

Jeżeli wobec wszystkiego — co wyżej powiedziano — zapytany, czy dojdzie do wojny (dotychczas bowiem głupota i chciwość ludzka brata stale górę nad rozsądkiem i sercem) odpowiem, że zależy to w poważnej

mierze od tego, jakie będą losy nauki. Dla sprawy pokoju świata nie jest obojętne, czy nauka pozostanie nadal własnością klas uciskających i tak jak było za czasów faraonów egipskich, mimo dawania pewnych technicznych korzyści pozostanie narzędziem służącym do tumaniania ludu, do siania w nim wątpliwości i zniechęcenia. Aby być istotnie twórczą i służyć pokojowi i prawdzie, a więc szczęściu ludzkości — nauka musi być własnością i narzędziem w ręku klasy robotniczej. Tak jest dzisiaj w ZSRR i krajach demokracji ludowej.

Inna sytuacja jest w krajach kapitalistycznych, ale i tu milionowe rzesze prostych ludzi coraz jaśniej zdają sobie sprawę z istoty sytuacji. Postępowi profesorowie w Ameryce i w Anglii coraz częściej zwracają się w kwestiach naukowych do swych kolegów z krajów demokracji ludowej. Niewątpliwie wiadomości uzyskane z tego źródła przeniosą oni w szerokie masy współobywateli.

Tu właśnie leży cała nadzieja na rozwój wypadków w przyszłości. Uświadomione masy operując narzędziem istotnie i prawdziwie naukowych faktów nie pozwolą się wpędzić w odmęt wojny, niosącej zagładę całemu światu. Do zbawienia świata przyczynić się dziś może nauka prawdziwa, związana z człowiekiem. Nie wątpię, że nauka tego dokona.

PROF. DR ANDRZEJ MOSTOWSKI

Znalezienie tak potężnego źródła energii, jakim jest energia atomowa, powinno stać się punktem zwrotnym w dziejach ludzkości. Mimo iż użytek, jaki dotąd uczyniono z energii atomowej, pozostanie na zawsze czarną plamą w historii cywilizacji, jestem, co do przyszłości, raczej optymistą i wierzę głęboko, że twórcze siły i tkwica w nas wszystkich woła życia i rozwoju zwyciężą ponure próby wykorzystania tego wielkiego wynalazku, jakim jest wyzwolenie energii atomowej, do zglądzenia lub zdziesiątkowania mieszkańców kuli ziemskiej.

Jest jasne, że akcja przedsięwzięta przez Światowy Komitet Obrońców Pokoju znaleźć musiała oddźwięk na całym świecie i że właśnie ona wyraża wolę i pragnienie wszystkich prostych i uczciwych ludzi, bez względu na to, czy żyją oni na Wschodzie czy na Zachodzie. Mimo piętrzące się trudności powszechność, którą odznacza się ta akcja obrony pokoju, daje gwarancję jej zwycięstwa.

DR MACIEJ RZEPECKI

Laureat Państw. Nagr. Nauk. III st.

Lekarza zajmującego się leczeniem gruźlicy płuc uderza fakt, że ta jedna z najstraszniejszych chorób ludzkości idzie jak cień podążający za wojną, cień tym straszliwszy, że choć wojna ustaje, cień rzucony na ludzkość pozostawia swe skutki na długie lata wśród najczynnniejszej warstwy ludzi, bo ludzi młodego wieku.

Ci, którzy zużyją wspaniałą tajemnicę energii zawartej w atomie dla zapobieżenia wojnie, dla podniesienia dobrobytu ludzkości, na pożytek ludzkości — będą twórcami lepszego i zdrowszego, a więc szczęśliwszego świata.

Ci, którzy splamią się użyciem nowych sił przyrody do wojny imperialistycznej, będą odpowiedzialni za życia istot stracone w wojnie i w chorobach wynikłych z wojny.

PROF. DR STANISŁAW SKOWRON

Sumienie każdego pracownika nauki, niezależnie od jego przekonań i barwy skóry, nie pozwala oddawać mu zdobyczy naukowych umysłu ludzkiego w ręce, pragnące twórczy wysiłek człowieka przekształcić w narzędzie masowego mordu. Sumienie każdego pracownika nauki nakazuje mu protestować z całą siłą przeciw wszelkim zakusom wykorzystania do zbrodniczych celów odkryć, które mogą być — i wierzę, że będą — zużytkowane dla szczęścia całej ludzkości. Prawdziwa nauka jest nauką postępu, włączającą się w najszczytniejszą służbę dla dobra człowieka. Kto stoi na innym stanowisku, nie zasługuje na miano uczonego i staje w jednym szeregu z tymi, których potępia cały świat uczciwości, postępu i pełnej wiary w swoje zwycięstwo.

PROF. DR ZYGMUNT SZYMANOWSKI

Światowa akcja w obronie pokoju, akcja potępienia agresorów, którzy by poważyli się użyć bomby atomowej do swoich zbrodniczych celów, była przedmiotem niezliczonych wypowiedzi i deklaracji, w których wszechstronnie oświetlono wszystkie strony tej sprawy.

Ograniczę się więc do tego, co mnie najwięcej interesuje. Całym sercem przyłączam się do apelu uczonych radzieckich wystosowanego do amerykańskiego świata nauki, który bez protestu udostępnił swe labora-

toria japońskim zbrodniarzom wojennym, przygotowującym wojnę bakteriologiczną w skali dotąd niespotykanej. Grozi ona zagładą całych miast. Rozsiewanie stonki ziemniaczanej w Europie, to słaba przygrywka do rozsiewania pcheł zakażonych dżumą. Eksperymenty robione na ludziach w niemieckich obozach śmierci są niewielką igraszką w porównaniu z tym, czym grożą projekty japońsko-amerykańskie.

Wobec coraz to nowych projektów ludobójstwa trzeba stwierdzić, jaka jest przysła droga obozu walczącego przeciw wojnie. Apel Sztokholmski — to poruszenie najszerszych mas do walki przeciwko wojnie, to wytworzenie jednolitej atmosfery protestu, który potężniejąc co dzień i co godzinę doprowadzi cały świat miłujący pokój i postęp nie tylko do izolowania agresorów w opinii świata, ale i do czynnego wytrącenia im z rąk władzy, a tym samym i narzędzi masowego zniszczenia.

PROF. DR WITOLD WIERZBICKI

Laureat Państw. Nagr. Nauk. I st.

Pokój jest głównym warunkiem wszelkiej działalności naukowej. Częste wojny na naszych terenach są niewątpliwie przyczyną, dla której nauka polska w niektórych dziedzinach nie podąża za nauką krajów pod tym względem szczęśliwszych. Bez pokoju żadna myśl naukowo-twórcza nie może być zrealizowana dla podniesienia dobrobytu i szczęścia ludzi. Mając to na widoku podpisałem wraz ze wszystkimi Polakami Apel Sztokholmski. Marzę natomiast o tym, aby w krótkim czasie każdy Polak był właścicielem motoru uruchamianego przez zastosowanie energii atomowej i mógł w ten sposób bez mozolnego wysiłku wykonać prace związane z odbudową i szczęściem Ojczyzny.

Eugenia Krassowska

Założenia ideologiczne Pierwszego Kongresu Nauki Polskiej

Założenia programowe Pierwszego Kongresu Nauki Polskiej wyrastają z oczywistej już dziś zasady, że praca naukowo-badawcza jest procesem ideologicznym, co oznacza, że zasadnicze cele Kongresu Nauki Polskiej mają w pierwszym rzędzie charakter ideologiczny.

Od pełnego nasycenia prac kongresowych treścią ideologiczną, od pogłębienia i przyspieszenia procesów ideologicznych, zachodzących w nauce polskiej zależą wyniki Kongresu i znaczenie jego dla dalszego rozwoju naszych badań naukowych.

Muszą więc być w dalszym toku przygotowań przewyżnione niesłuszne tendencje, które ujawniły się tu i ówdzie na lipcowych zebraniach sekcji, że sprawy ideologiczne są niesłychanie ważne, ale wymagają wielu lat, znacznie zaś pilniejsze jest rozwiązanie konkretnych problemów naukowych i spraw organizacji nauki.

Należyte ideologiczne ustawienie Kongresu Nauki jest szczególnie ważne, gdyż mimo ustawicznie pogłębiających się przeobrażeń, zachodzących w świecie naukowym, między osiągnięciami wielkiego procesu rewolucyjnych przemian polityczno-społecznych i gospodarczych, między coraz większym rozmachem socjalistycznego budownictwa a rozwojem nauki wciąż jeszcze utrzymuje się olbrzymia dysproporcja.

Zarówno charakter badań naukowych jak też ich treść ideologiczna nie zaspakajają nowych potrzeb społecznych, nie odgrywają dostatecznej

roli we wzroście świadomości, bojowości politycznej oraz rosnącej aktywności produkcyjnej klasy robotniczej, wciąż jeszcze utrudniają nauce polskiej odegranie roli potężnego narzędzia walki o podniesienie potencjału Polski Ludowej, narzędzia walki o zwycięstwo socjalizmu i pokój.

Znaczna część naszych badaczy kontynuuje badania naukowe w oparciu o te same założenia metodologiczne i ideologiczne, jakimi operowała w okresie międzywojennym nauka burżuazyjna, ulegając w dalszym ciągu mitowi ponadklasowości, mitowi ogólnoludzkiego charakteru nauki. Badacze ci zdają się nie dostrzegać powiązania nauki z zaostrzającą się walką klasową, z polityką, zdają się nie dostrzegać coraz brutalniejszej walki imperialistów z postępowymi uczonymi typu Teissier, czy Joliot-Curie, coraz brutalniejszego wykorzystywania nauki dla celów imperialistycznej agresji.

W tej sytuacji jest rzeczą niezmiernie ważną, aby sami uczeni na płaszczyźnie własnej dyscypliny naukowej jasno zdawali sobie sprawę z jej opóźniania się, aby coraz dokładniej, coraz konkretniej dostrzegali jego przejawy i źródła, aby szukali najbardziej skutecznych sposobów wyrównania tego opóźnienia i mobilizowali dookoła nich swój ideologiczno-naukowy wysiłek.

Taką mobilizacją wysiłku *samych uczonych polskich* do walki z opóźnieniem się rozwoju nauki, do walki o bliższe jej związanie z ideologią Polski Ludowej i włączenie do potrzeb życia narodu, szczególnie związanych z wykonaniem Planu Sześcioletniego ma być Kongres Nauki Polskiej — w pierwszym rządzie w toku prac przygotowawczych, na które z tego względu przeznaczono przeszło rok czasu.

Przewyciężanie dotychczasowego opóźnienia rozwoju nauki polskiej oznacza wzmoczenie walki o nową, postępową naukę. Skromne jej przejawy obserwujemy w ostatnim okresie na terenie takich dyscyplin jak agrobiologia, wiedza o literaturze, teoria państwa i prawa, teoria sztuki.

Kongres powinien szeroko rozwinąć proces kształtowania nowych treści naszej nauki w oparciu o marksistowskie założenia filozoficzne i metodologiczne.

Podstawowy warunek i punkt wyjścia walki o nową naukę stanowi krytyczna ocena aktualnego dorobku i stanu badań naukowych z uwzględnieniem katedr, placówek badawczych oraz wydawnictw naukowych.

Wytyczne programowe Kongresu kładą główny akcent na krytyczne, wszechstronne zobrazowanie stanu danej dziedziny wiedzy u nas, jej kierunków oraz możliwości rozwoju w świetle potrzeb Ludowego Państwa i nauki polskiej, i w szczególności w świetle wielostronnych zadań Planu Sześcioletniego, na ocenę założeń metodologicznych i ideologicznych prowadzonych prac naukowych.

Lipcowe zebrania Sekcji Kongresu wykazały, że nagromadziły one olbrzymi materiał z terenu, nie potrafiły jednak jak dotąd, należycie dokonać oceny tego materiału, przesuując często punkt ciężkości na statystyczny, obiektywistyczny obraz danej dyscypliny naukowej.

Wciąż jeszcze pokutują fałszywie pojęte względy solidarności koleżeńskiej, czołobitny stosunek wobec uznanych, choć częstokroć już martwych naukowo autorytetów.

Rzecz jasna, że takie stanowisko jest sprzeczne z podstawowymi założeniami Kongresu Nauki.

Walka o nową naukę musi odbywać się w ogniu szerokiej dyskusji naukowej, w ogniu bojowej krytyki, która jest nieodzownym warunkiem realizacji jednego z podstawowych celów Kongresu — pogłębienia ruchu naukowego w Polsce, pchnięcia nauki polskiej naprzód, dźwignięcia jej na wyższy poziom.

W przemówieniu na Pierwszej Wszechzwiązkowej Naradzie Stachanowców w 1935 r. Józef Stalin uznał krytykę za podstawowy rys nauki.

„Nauka dlatego właśnie nazywa się nauką, że nie uznaje fetyszów, nie boi się podnieść ręki na to, co się przeżyło, co jest stare, i że czujnie przysłuchuje się głosowi doświadczenia, praktyki“.

Ostatnie dyskusje naukowe w Związku Radzieckim, a w szczególności artykuły Stalina o językoznawstwie wykazały, jak twórczą rolę dla rozwoju nauki odgrywają szerokie dyskusje oraz bezkompromisowa krytyka przestarzałych teorii i błędów, popełnionych nawet przez największe autorytety.

Dodać trzeba, że o twórczym charakterze naukowych dyskusji radzieckich decyduje to, że prowadzone one są w oparciu o teoretyczne zasady marksizmu-leninizmu.

W toku prac przygotowawczych do Kongresu powinniśmy odrobić ogromne zaległości w dziedzinie krytyki naukowej, przezwyciężyć wiele fałszywych uprzedzeń i liberalistycznych tendencji.

Dotychczasowe doświadczenia kongresowe w tej dziedzinie są niepokojące. W pracach większości podsekcji mamy bardzo niewiele krytyki,

a przytem na ogół pozbawiona jest ona dostatecznej ostrości i konkretności, brak nam ostrego ścierania się poglądów, istnieją tendencje do zamazywania różnic ideologicznych, do łagodzenia różnic poglądów.

W niektórych podsekcjach próby ostrego, krytycznego stawiania problemów spotykały się z niewłaściwym przyjęciem. Krytykowani czuli się urażeni, kwestionowali celowość krytyki, zajmowali postawę wyjaśniająco-obronną.

Wysuwano także w dyskusjach obawy tego typu, czy krytyka nie zrazi młodych pracowników, albo czy i kiedy młodzi pracownicy naukowci mogą podejmować krytykę pracy dojrzałych pracowników.

Wszystko to świadczy, jak olbrzymią pracą ideologiczną w dziedzinie krytyki naukowej trzeba wykonać w ramach prac Kongresowych.

Stosunek bodaj większości naszych pracowników naukowych do problemu krytyki jest przeżytkiem minionego ustroju, wyrazem — często nieświadomym — burżuazyjno-liberalistycznego stosunku do nauki.

Ci, którzy wyrażali obawy, czy surowa krytyka nie zahamuje twórczości młodych naukowców, nie brali pod uwagę zmienionej sytuacji ideologiczno-politycznej, nie brali pod uwagę faktu, że krytyka i samokrytyka stała się dziś potężnym orężem ideologicznym nie tylko w pracy partii, ale jest coraz skuteczniejszym narzędziem walki o podnoszenie świadomości, poziomu ideologicznego i sprawności działania w związkach zawodowych, organizacjach masowych i młodzieżowych, potężnym narzędziem walki o wykonanie planów produkcyjnych i zwiększoną wydajność pracy.

Jednym słowem konkretna, bojowa krytyka jest dziś nieodzownym elementem życia Ludowej Polski, budującej fundamenty socjalizmu.

Chodzi o to, aby stała się ona precyzyjnym narzędziem w codziennej pracy pracowników naukowych.

W pracach kongresowych należy stosować zasadę krytyki konkretnej, to znaczy dotyczącej określonych osób, prac, problemów, krytyki zasadniczej, polegającej na wskazaniu nie tylko poszczególnych potknięć czy błędów, ale sięgającej do podstaw ideologicznych i metodologicznych, których wyrazem jest dany kierunek naukowy czy pojedyncze prace, krytyki, stawiającej problemy z całą ostrością i wreszcie krytyki twórczej, która otwiera nowe perspektywy rozwoju nauki.

Tylko na drodze tak pojętej krytyki naukowej potrafimy zrealizować jedno z podstawowych założeń programowych Kongresu Nauki — przełamać zrutynizowanie, skostnienie i obskurantyzm.

Podkreślić trzeba, że niektóre podsekcje potrafiły zorganizować w ramach swych prac szeroką, odważną dyskusję naukową, prowadzącą do ostrego ścierania się odrębnych stanowisk ideologicznych i metodologicznych.

Przykładowo wymienić można Podsekcję Badań Literackich (Zjazd polonistów), Sekcję Nauki o Ziemi, Podsekcję Prawną i Sekcję Matematyczno-Fizyczną.

Kilkakrotnie podkreślałam, że zasadniczym celem Kongresu jest przebudowa naszej nauki, walka o postępową naukę i że z tych pozycji winna być dokonana krytyczna ocena aktualnego dorobku naukowego.

Wymaga to dalszego wzrostu świadomości ideologicznej pracowników naukowych, wymaga podjęcia generalnej dyskusji nad podstawowymi problemami światopoglądowymi i metodologicznymi, w szczególności takimi jak klasowe uwarunkowanie nauki i jej funkcja społeczna, stosunek do materializmu i idealizmu poszczególnych teorii naukowych danej dyscypliny itp.

Prace kongresowe winny pogłębić wśród uczonych polskich znajomość marksizmu, materializmu dialektycznego i historycznego, *pokazać wyniki jego stosowania na konkretnym materiale* danej dyscypliny naukowej.

Nie chodzi bowiem w przygotowaniu Kongresu o ogólne, abstrakcyjne, deklaratywne sformułowania, nie chodzi o podawanie czegokolwiek do wierzenia w postaci gotowych założeń filozoficznych i metodologicznych.

Chodzi o wywołanie twórczego wstrząsu, o ukazanie twórczej roli marksizmu w nauce. Chodzi o pogłębienie narastającej wśród naukowców świadomości, że dalszy rozwój nauki polskiej jest niemożliwy bez przyjęcia nowych, jedynie naukowych, założeń światopoglądowych i metodologicznych.

Olbrzymią pomocą dla naszych uczonych — będzie w tym względzie bliższe zapoznanie się z przodującą nauką radziecką, która pozycję swą uzyskała stojąc konsekwentnie na gruncie materializmu dialektycznego i historycznego.

Znajomość nauki radzieckiej nie może ograniczyć się do rozszerzenia naukowej bibliografii przedmiotu, lecz powinna prowadzić do gruntownego poznania na materiale konkretnych rozważań naukowych jej założeń ideologicznych oraz metod.

Poznanie osiągnięć nauki radzieckiej, ustawicznie wznoszącej się na coraz wyższy poziom drogą nieubłaganej walki z zastojem i rutyną, ściśle związanej z dziełem budowy socjalistycznego społeczeństwa oraz

poznanie jej metod ułatwią niewątpliwie realizację podstawowego celu Kongresu — to znaczy kształtowanie postępowej nauki w naszym kraju, który rozpoczął budowę socjalizmu.

Zadaniem prac przygotowawczych do Kongresu Nauki jest również ukazanie z całą wyrazistością walki ideologicznej, jaka się toczy w obecnym etapie historycznym na terenie nauki.

Winny one do końca przewyciężyć szkodliwy pogląd, że nauka jest wolna od walki klasowej, toczącej się w innych dziedzinach życia. Sprzeczny jest on bowiem z interesami Ludowego Państwa, budującego socjalizm, demobilizuje pracowników nauki, stępi ich wrażliwość na działalność wrogów co jest tym dotkliwsze, że walka ideologiczna odbywająca się na terenie nauki ma charakter bardziej skomplikowany, różny, zależnie od dyscypliny naukowej i często przybiera zamaskowane formy.

Prace przedkongresowe powinny w całej jaskrawości uświadomić naszym uczonym niebezpieczeństwo ekspansji anglo-amerykańskiego imperializmu w dziedzinie ideologicznej, a w szczególności na terenie nauki.

W pierwszym rzędzie winny one wzmocnić i pogłębić proces uodporniania naszej nauki na wpływ kosmopolityzmu. Prasa społeczna i polityczna poświęca dużo miejsca wyjaśnieniu sensu politycznego i ideologicznego kosmopolityzmu. Budzi on natomiast wiele wątpliwości i zastrzeżeń na terenie naukowym, co znalazło swój wyraz w pracach niektórych Sekcji Kongresu.

Przewyciężenie zaś kosmopolityzmu w nauce ma wielką doniosłość dla dalszego rozwoju nauki.

Często nawet postępowi uczeni, ludzie niewątpliwie dobrej woli, nie dostrzegają istotnego, antynarodowego sensu kosmopolitycznych tendencji w nauce. Nie dostrzegają tego, że kosmopolityzm zmierza do oderwania nauki od istotnych problemów, jakimi żyje naród, od jego zmagania, walk i osiągnięć.

Państwa imperialistyczne, dla realizacji swoich celów politycznych, narzucają nauce innych narodów wsteczną ideologię naukową, narzucają problematykę, mającą służyć interesom kapitalizmu, a oderwaną od warunków rozwoju narodowego.

W ten sposób kosmopolityzm pomniejsza wartość tradycji narodowej, wartość dorobku nauki poszczególnych narodów. W konsekwencji prowadzi on do osłabienia wiary w możliwości rozwoju narodowej nauki,

a na skutek tego hamuje rodzimą narodową twórczość naukową, spycha ją na pozycje zaścianka.

Poważne a niedostatecznie uświadamiane niebezpieczeństwo ulegania hasłom kosmopolityzmu tkwi w nastawieniu wielu naszych uczonych, że podjętę do pracy naukowej należy czerpać z problematyki światowej, w mechanicznym przenoszeniu problematyki rozmaitych kongresów międzynarodowych, w podejmowaniu peryferyjnych tematów pracowni zagranicznych.

Jest rzeczą bezsporną, że uczonego obowiązuje znajomość całej problematyki światowej, znajomość metod i techniki prac badawczych.

Ale zarazem dobór własnych tematów naukowych powinien odpowiadać kierunkowi rozwoju życia narodowego.

Rozwój współczesnej nauki dowiódł z wielką jaskrawością, że najbardziej pozornie „czysto“ naukowa problematyka jest ściśle związana z ustrojem społeczno-politycznym i warunkami gospodarczymi.

Sama praktyka naukowa rozbiła już dziś ostatecznie mit o jedności nauki światowej, sztucznie podtrzymywany dla określonych celów politycznych, mit o jej niezależności od aktualnego układu stosunków politycznych.

Toteż niezbędnym warunkiem dalszego rozwoju naszej nauki jest demaskowanie w konkretnej pracy Sekcji kongresowych istotnego sensu imperialistycznego hasła t. zw. apolityczności nauki, jej rzekomej niezależności od rozwoju społecznego i ustroju, jej ponadklasowości i uniwersalności — jednym słowem całej klasowej i ideologicznej treści hasła kosmopolityzmu w dziedzinie nauki i badań naukowych.

Jeszcze raz podkreślić warto, że nie oznacza to wcale tendencji do odcięcia się od zdobyczy nauki światowej, pomniejszenia czy lekceważenia tych zdobyczy.

W okresie, kiedy szybko pozostawiamy poza sobą wielowiekowe zacofanie gospodarcze i kulturalne, uczeni polscy powinni mieć zdrową ambicję, aby zerwać kategorycznie z zaściankowością w nauce, aby do nauki światowej podchodzić świadomie i krytycznie w poczuciu własnej wartości i siły, jako narodu, budującego socjalizm.

Dwa momenty powinny ułatwić przewycięzanie kosmopolityzmu w nauce — nawiązanie do twórczych, postępowych tradycji, wiążących naszą dzisiejszą walkę o przebudowę nauki z przeszłością naukową oraz oparcie pracy naukowej o zasadę jedności teorii i praktyki.

Jeśli chodzi o rolę i znaczenie jedności teorii i praktyki dla rozwoju nauki — to sprawa ta wymaga gruntownego, konkretnego przepracowania w ramach prac kongresowych.

Należy przezwyciężyć do końca dwie przeciwstawne niejako tendencje.

Pierwsza polega na niedocenianiu roli praktyki w szerokim społecznym tego słowa znaczeniu — jako ostatecznego kryterium wartości wyników naukowych i jako podstawowej siły napędowej rozwoju badań naukowych, druga wyraża się w ucieczce od ogólnych zagadnień teoretycznych do ciasnego praktycyzmu.

W ideologicznym ukształtowaniu koncepcji Kongresu Nauki decydującą rolę odegrał fakt, że prace przygotowawcze do Kongresu — to znaczący jego część najistotniejsza — odbywają się w pierwszym roku Sześciolletniego Planu rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu.

Przebudowa nauki polskiej, nadanie jej nowoczesnego, postępowego charakteru jest niezbędne dla zwycięskiego wygrania gigantycznej walki o realizację Planu.

Nie ulega wątpliwości, że rola nauki w wykonaniu zadań Planu 6-letniego, opartych na założeniach teorii naukowej i dostępnych naukowemu przewidywaniu — jest ogromna.

Pracownicy nauki winni dołączyć swój wysiłek do twórczego wysiłku klasy robotniczej i mas ludowych, winni natychmiast włączyć się do rozwiązywania szeregu niesłychanie doniosłych problemów, winni zadania Planu przetłumaczyć na język swej dyscypliny naukowej i znaleźć najlepsze sposoby ich rozwiązania.

Ustawa o Planie Sześciolletnim uznaje za jeden z podstawowych warunków budowy podstaw socjalizmu — stworzenie warunków „dla wszechstronnego rozwoju nauki oraz prac naukowo-badawczych w oparciu o zdobycze produkującej nauki radzieckiej“.

Przygotowania do Kongresu winny jak najściślej powiązać naukę polską z Planem Sześciolletnim.

Toteż sprawa metod planowania jest jedną z centralnych spraw programowych Kongresu Nauki.

W wyniku Kongresu Nauki w szeregu dyscyplin naukowych powinien powstać konkretny plan badań, uwzględniający potrzeby zarówno Ludowego Państwa jak i potrzeby wpływające z rozwoju nauki, jej dalszego postępu.

We wszystkich — muszą być ustalone podstawowe elementy planu i podjęte próby oparcia pracy naukowej na zasadach planistycznych.

Państwo Ludowe oczekuje od naukowców planowych badań naukowych, związanych z kierunkiem rozwoju życia narodowego i potrafi zapewnić im pełne możliwości rozwoju. W ten sposób nauka polska uzyska wspaniałe perspektywy rozwoju.

W pracach kongresowych winna być przestrzegana zasada nadrzędności celów ideologicznych, które wiążą się nierozzerwalnie z samym rdzeniem nauki, z jej treścią. Sprawy organizacyjne muszą być im podporządkowane.

Schematy organizacji życia nauki, jej formy organizacyjne muszą być wynikiem zadań stojących przed nauką polską, powinny służyć walce o jej nową, postępową treść, powinny stworzyć dla nauki jak najbardziej korzystne warunki rozwoju.

Ujęcie koncepcji ideologicznej kongresu jako walki o nową, postępową naukę — *walki prowadzonej przez samych uczonych na płaszczyźnie szerokiej dyskusji, krytyki i samokrytyki* — zadecydowało o organizacji prac kongresowych, o przesunięciu jego punktu ciężkości na prace przygotowawcze.

W jednej z dyskusji kongresowych powiedziano, że właściwie odbywamy Kongres już od szeregu miesięcy. Jest to bardzo trafne sformułowanie.

Uczni polscy podjęli doniosłe i przełomowe zadanie w pracach przygotowawczych do Kongresu — rozpoczęli walkę o nową naukę, ściśle związaną z życiem narodu, o naukę łamiącą wszystko, co stare, przeżyte, naukę odważnie współdziałającą ze wszystkim, co nowe w życiu Ludowej Polski.

Eugenia Krassowska

Jan Dembowski

Przed Kongresem Nauki Polskiej

Pierwszy Kongres Nauki Polskiej poprzedzają, prowadzone obecnie, liczne prace przygotowawcze. Czynnych jest jedenaście sekcji i około sześćdziesięciu podsekcji kongresowych, obejmujących wszystkie dziedziny wiedzy ludzkiej. Odbywa się wiele zjazdów i konferencji, poświęconych stanowi, potrzebom i perspektywom różnych działów nauki. Na terenie całego państwa uczeni, w sposób planowy i zorganizowany, wizytują warsztaty pracy naukowej, zaznajamiając się na miejscu ze stanem i możliwościami poszczególnych placówek badawczych. W wyniku obrad i wizytacji, coraz liczniejsze sprawozdania, memoriały i referaty napływają do Biura Kongresu, stanowiąc cenny materiał informacyjny, którego opracowanie i wykorzystanie będzie ważnym zadaniem organizatorów.

Z tym żywym ruchem zbiegły się w czasie dwa doniosłe wydarzenia, które zaważą w wysokim stopniu na losach naszej nauki. Jedno z nich, to zapoczątkowana przez Ministerstwo Oświaty akcja tworzenia uczelnianych i międzyuczelnianych instytutów naukowych, co ma na celu o wiele szersze niż dotąd prowadzenie badań zespołowych. Drugie, to powołanie do życia samodzielnego Ministerstwa Nauki i Szkół Wyższych.

Wszystko razem stanowi jedną wielką i konsekwentną akcję. Należy jasno uświadomić sobie, że po ostatniej wojnie musimy odbudować naukę, tak samo jak odbudowujemy zniszczone miasta, przemysł i transport. Straty wojenne wśród personelu naukowego są olbrzymie, warsztaty pracy wraz z całym ich wyposażeniem zostały zrujnowane i teraz, na gruzach dawnej nauki polskiej, budujemy nową naukę i nową kulturę.

Sprawa wymaga głębokiego zastanowienia się. Czy tak popularne u nas hasło odbudowy Warszawy oznacza, że dążymy do odtworzenia Warszawy w jej dawnej postaci? Przypuszczam, że nikt tego nie myśli. Warszawa powstała w ciągu długich wieków, rozwój zaś miasta nie nadążał ani za potrzebami stolicy dużego państwa, ani za potrzebami jego ludności. Średniowieczne piękno Starego Miasta nie powinno zamykać nam oczu na fakt, że w tych malowniczych od frontu domach gnieździła się nędza ludzka, mieszkaly dzieci o ziemistej cerze, które nie znały słońca i nigdy w życiu nie widziały zielonej trawy. Owszem, odbudujemy Stare Miasto, ale jako muzeum. Chcemy natomiast, aby powstała wielka stolica o szerokich, słonecznych ulicach, komfortowych domach, stojących wśród parków i zieleńców, z której wygonimy na zawsze zmorę endemicznego duru brzuszego i straszliwej śmiertelności gruźliczej.

Odbudowując naukę, mamy przed sobą analogiczne zadania. Jasne jest, że musimy zbudować na nowo laboratoria i instytuty, zaopatrzyć je w przyrządy i biblioteki naukowe, musimy wykształcić liczne kadry młodych uczonych, którzy zastąpią nas w naszej działalności. Ale wszystko to jest tylko odbudową, przywróceniem dawnego stanu posiadania. Druga i może ważniejsza połowa zadania, to zbudowanie nowej nauki, przystosowanej do potrzeb szybko rozwijającego się państwa ludowego; nauki nowoczesnej, postępowej, współpracującej z siłami postępu całego świata w obronie i utrzymaniu powszechnego pokoju; nauki opartej na starodawnych tradycjach narodu, ale zarazem rozumiejącej, że samymi tradycjami żyć nie można, gdyż życie kroczy naprzód i wymaga abyśmy mu dostrzymali kroku na każdym polu i w każdej sferze.

Wśród przygotowań do Kongresu na czoło wysuwają się prace Sekcji Organizacji Nauki, będącej centralną sekcją całego Kongresu, opracowującą ogólne normy organizacyjne, jednakowo ważne w każdej dziedzinie wiedzy. Prace tej Sekcji z natury rzeczy uzależnione są od wyników prac wszystkich innych sekcji; gdyż Sekcja Organizacji musi oprzeć się na wynikach dyskusji szczegółowej, przeprowadzonej w zakresie poszczególnych specjalności. Jednakże analiza obfitych materiałów napływających do Biura Kongresu wykazuje, że nie zawsze zawierają one dane potrzebne i ważne. Celem zobrazowania stanu nauki polskiej we wszystkich jej dziedzinach, znaczna większość podsekcji podjęła słuszną i celową akcję odwiedzania warsztatów pracy naukowej. Zarazem jednak sposób opracowania i użytkowania tych materiałów wykazuje poważne braki. Bardzo często sprawozdania poprzestają na szczegółowej rejestracji zakładów, ich wyposażenia, kadr naukowych oraz prac prowadzonych,

uchylając się od krytycznej oceny zarówno ogólnego kierunku naukowego reprezentowanego przez zakłady, jak też celowości, ważności i aktualności opracowanych tematów. Jest to brak poważny, gdyż podobna tendencja jest sprzeczna z podstawowymi założeniami Kongresu, który ma dokonać krytycznej oceny współczesnego stanu nauki w Polsce. Wysuwane niekiedy argumenty solidarności zawodowej i koleżeńskiej, mające usprawiedliwić czysto rejestracyjny stosunek do badania warsztatów naukowych nie wytrzymują krytyki, bowiem celem Kongresu, a więc i wszystkich podejmowanych w jego ramach akcji, jest pogłębienie ruchu naukowego w Polsce, podniesienie poziomu i autorytetu naszej nauki, co winno stać się ambicją każdego pracownika naukowego. Wiązanie akcji, mającej tak zaszczytne zadania, z takimi czy innymi względami personalnymi jest oczywistym nieporozumieniem. Powinniśmy wszyscy zgodnie podjąć wspólny wysiłek aby osiągnąć jak najwyższy poziom naszej nauki, a kontrowersje osobiste nie powinny tu odgrywać żadnej roli. Nie chodzi o krytykę osób, lecz o krytykę zagadnień i metodę, o wskazanie, jakie metody i jakie zagadnienia w naszych warunkach najbardziej przyczyniają się do postępu w nauce.

Musimy ściśle odróżnić pracę rejestrującą, stwierdzającą istniejący stan rzeczy, od pracy badawczej, rozwiązującej jakieś zagadnienia naukowe. W naszej nauce ogromnie przeważają prace pierwszego typu. Wciąż jesteśmy skłonni do kolekcjonowania faktów, zbierania roślin i motyli, w każdej dziedzinie wiedzy lubimy gromadzić olbrzymie nierzaz materiały faktyczne, nie stawiając sobie żadnych konkretnych zagadnień. Podobne kierunki pracy naukowej cechują epoki o ustabilizowanych stosunkach społecznych, są one też charakterystyczne dla nauki klasycznej, w której ogromnie przeważają prace opisowe, kontemplujące. Nasze zadanie jest o wiele ciekawsze. Jesteśmy narodem uporczywie walczącym o lepsze jutro. Wiemy dobrze, że najbliższe dziesięciolecie zdecydują o losach świata, że my, współcześni, możemy i powinniśmy wywrzeć na te sprawy wpływ decydujący. A stanie się to możliwe wtedy, gdy wszyscy zgodnie włączymy się do walki o postęp. Dlatego też w naszej nauce powinny przeważać prace badawcze, poszukujące przyczyn zjawisk; nie ma w niej miejsca na jałowe, akademickie rozważania. Człowiek współczesny dąży do opanowania świata, do wszechstronnego wykorzystania jego darów, a droga do tego prowadzi jedynie poprzez poznanie przyczyn i czynników, kierujących zjawiskami.

Sekcje i podsekcje kongresowe powinny szczegółowo przedyskutować te sprawy, a w szczególności gruntownie zastanowić się nad tym, czy

tematy, opracowywane w naszych instytucjach i zakładach naukowych, istotnie przyczyniają się do postępu nauki. Powinny występować zagadnienia, istniejące w nauce światowej, rozwijające się żywo i rokujące szerokie perspektywy, a które nie są reprezentowane w naszym kraju. Musimy wiedzieć, czy nieobecność takich ważnych zagadnień w praktyce naszej pracy badawczej tłumaczy się niedostatecznością środków technicznych, brakiem odpowiedniej tradycji naukowej, czy też istnieniem pewnych oporów wewnętrznych w naszym środowisku naukowym. Już samo postawienie diagnozy, o ile będzie ona trafna, stanie się ważną zdobyczą Kongresu.

Ujawnienie braków personelu naukowego, lokalu lub wyposażenia placówek badawczych ma swoje znaczenie i tego rodzaju danych nie należy pomijać w sprawozdaniach. Jednak nie mogą one zastąpić prawdziwie krytycznej i obiektywnej oceny stanu naszej nauki, jej kierunków i perspektyw rozwojowych, w świetle potrzeb państwa. Odrzucamy ciasny praktycyzm, nie dążymy do tego, aby każda praca naukowa miała bezpośrednie zastosowanie praktyczne. Nie chcemy bowiem zubażać naszej kultury duchowej. Każda praca powinna przyczyniać się do rozwoju i pogłębienia nauki, a nie może polegać na bezmyślnym gromadzeniu faktów, z których z reguły nikt i nigdy nie korzysta. Konieczne jest przeprowadzenie w tej sprawie wyczerpującej dyskusji, nie tylko w ramach organizacyjnych podsekcji, lecz w szerokim gronie zainteresowanych pracowników naukowych. Na konferencjach organizowanych przez wyższe uczelnie, na ogólnokrajowych zjazdach branżowych, w wypowiedziach na łamach prasy ogólnej i zawodowej, nie należy obawiać się różnicy zdań. Przeciwnie, właśnie starcie się skrajnych poglądów metodologicznych i ideologicznych najbardziej przyczyni się do wyjaśnienia, jakie drogi rozwoju nauki najbardziej odpowiadają życiu i rozwojowi naszego kraju i narodu.

Liczne sekcje i podsekcje podjęły pracę nad dokonaniem — w zakresie swoich dziedzin — przeglądu literatury przed i powojennej. I tu często ujawniają się niewłaściwe tendencje do obiektywistycznej rejestracji wydawnictw, uleganie sugestii liczby lub objętości publikacji bez oceny ich treści ze stanowiska nowoczesnej metodologii, jak również potrzeb nauki i państwa. Statystyka prac nic nie mówi o wartości produkcji naukowej zakładu. Dopiero analiza ogólnych założeń metodologicznych i osiągniętych dzięki nim wyników, daje obraz przydatny pracom Kongresu. Kongres bowiem stawia sobie za cel przewyciężenie rutyny i skostnienia, likwidację bezdusznego przyczynkarstwa, niewolniczego chwy-

tania się problematyki nauki zachodniej, która kształtuje się w innym ustroju społecznym i służy innym celom, niż nauka w państwie demokracji ludowej.

Osiągnięciu tego celu mają służyć zarówno krytyczna ocena dorobku nauki polskiej, związana z podkreśleniem jej chlubnych a często zapomnianych tradycji, jak również twórcze dyskusje ideologiczne prowadzone w szerokich gronach pracowników naukowych. Bliższe zaznajomienie się ze zdobyczami i metodami nauki radzieckiej, posiadającej już duże doświadczenie na polu budownictwa socjalistycznego, w wysokim stopniu ułatwi określenie najbliższych celów i zadań naszej nauki wraz z możliwościami ich realizacji.

W niektórych sekcjach nadal budzi wątpliwości sprawa przewycięzania kosmopolityzmu w nauce, błędnie niekiedy interpretowana jako odizolowanie od nauki światowej. Jest rzeczą ważną, aby zagadnienie to było należycie rozumiane. Państwa imperialistyczne narzucają swojej nauce wsteczną ideologię naukową, wąską, sztucznie ograniczoną problematykę, mającą służyć tylko interesom całkowicie określonych ugrupowań. Klasycznym przykładem może tu być uporczywe ignorowanie zdobywcy agrobiologii radzieckiej przez kraje zachodnie, zwłaszcza anglosaskie. Nauka nie może być apolityczna i jej rozwój nie da się oddzielić od rozwoju społecznego. Jednak fakt ten nie oznacza bynajmniej odcięcia nauki polskiej od nauki światowej, w której nie brak jest ludzi śmiałych i niezależnych, nie brak też prac postępowych. Musimy tylko zastosować do wszystkiego krytyczną ocenę, zwłaszcza zaś nauczyć się odróżniać przyjaciela od wroga.

Podstawowe cele Kongresu leżą w płaszczyźnie ideologicznej i nie należy zaniedbywać żadnych środków lub metod, prowadzących do nasycenia treścią ideologiczną prac przygotowawczych do Kongresu. Przez skierowanie nauki na tory narodowe, przez podniesienie, dzięki nauce, dobrobytu i potencjału gospodarczego Polski Ludowej, przez uczynienie z nauki potężnego narzędzia w walce o pokój i sprawiedliwość społeczną, nauka polska zdoła ułatwić narodowi jego gigantyczną walkę o realizację planu sześcioletniego, przyczynić się do podniesienia dobrobytu mas pracujących i rozkwitu kultury polskiej.

Duże trudności w pracy organizacyjnej niektórych sekcji i podsekcji stwarza zagadnienie planowania. Wszyscy godzą się na to, że nauka powinna być planowana, że nie może rozwijać się sama przez się, w oderwaniu od wymagań życia. Zarazem jednak metody planowania w wysokim

stopniu zależą od dziedziny nauki. W naukach technicznych planowanie jest stosunkowo łatwe: wychodząc z dokładnie ustalonych potrzeb państwowych stawiamy nauce określone wymagania. Podobnie jest w dziedzinie nauczania, badania kraju, ujawniania źródeł surowca, w służbie zdrowia i wielu innych. Inaczej jednak przedstawia się sprawa w naukach, mających mniej bezpośredni kontakt z potrzebami życia codziennego. Metody planowania wymagają w tym przypadku specjalnego opracowania, co mogą i powinny zrobić zainteresowane sekcje Kongresu. Planowanie może być jedynie dziełem fachowców. Doniosłość tego zagadnienia nie dopuszcza do dyletantyzmu. Zarazem jednak istnieją pewne zasady ogólne, słuszne dla nauki, zupełnie zaś pominięte przez niektóre dziedziny wiedzy. Zasady te wypracuje Sekcja Organizacji Nauki. Można je streścić w czterech punktach:

- 1) Obowiązek dokładnego poznania stanu danej nauki na terenie kraju, jej historii, dróg jej rozwoju i jej stanu obecnego.
- 2) Poznanie aktualnych możliwości poszczególnych placówek w zakresie pracy badawczej.
- 3) Gruntowna, wyczerpująca znajomość danej dziedziny wiedzy i jej żywotnych zagadnień w skali światowej.
- 4) Dokładna znajomość potrzeb kraju w danym zakresie.

Każda sekcja i każda podsekcja będzie musiała zgromadzić odpowiedni materiał informacyjny. Na jego podstawie można będzie wytypować najważniejsze bieżące zagadnienia każdej dziedziny nauki. Czasem słyszy się zarzut, że nie wszystkie nauki nadają się do planowania i że dążenie do planowania za wszelką cenę dowodzi pewnej powierzchowności w ujmowaniu zagadnień naukowych, które przecież mogą rodzić się w sposób nieobliczalny i często nie dają się przewidzieć. Obawiam się, że powierzchowność nie jest tu po naszej stronie. Planowanie nauki możliwe jest jedynie w oparciu o bardzo wnikliwą znajomość jej stanu i jej możliwości, zagadnienia zaś rodzą się w związku z historycznym rozwojem nauki. Nieporozumieniem jest pojmowanie nauki jako wytworu nieobliczalnej fantazji ludzkiej.

Zagadnienie planowania jest jednym z wielu aspektów współpracy nauki z potrzebami państwa. Nie możemy łudzić się, że potrafimy od razu rozwiązać tak trudne i tak skomplikowane zagadnienie, tym bardziej, że na polu planowania nauki mamy tylko małe doświadczenie. Stworzenie racjonalnych metod stanie się możliwym dopiero w wyniku długiej pracy, w której wszyscy naukowcy powinni wziąć udział. Toteż

rozparcelowanie naszej nauki na sekcje i podsekcje kongresowe nie jest bynajmniej pomyślane jako coś doraźnego i chwilowego. Została puszczona w ruch wielka maszyna, której zadaniem jest organizowanie nauki. Kongres nauki będzie sprawozdaniem z pewnego etapu pracy tej maszyny, ale sama maszyna pozostanie, jakkolwiek zmienią się jej formy. Zasada podziału nauki na specjalności i obarczenie każdej z nich zadaniem zorganizowania nauki w swoim zakresie pozostanie trwała. Dlatego też każda podsekcja powinna wytrwale pracować nad stworzeniem racjonalnych metod planowania w swojej dziedzinie, aż zdobędziemy taką organizację nauki, która na każdym polu będzie działała bez zarzutu.

Nie wszystkie prezydya sekcji i podsekcji zapoznały się już z zadaniami Narodowego Planu 6-letniego w postaci konkretnych zagadnień, których rozwiązanie może przyjść tylko ze strony nauki. A przecież wielokrotnie już podkreślano, że plan badań naukowych, jako wkład naukowców do Planu 6-letniego winien być ich własnym dziełem. Nie oznacza to, że wszystkie prace inicjowane w zakładach naukowych muszą być związane z Planem i że nic poza tym badać nie wolno. Plan 6-letni musi mieć silne zaplecze naukowe, musi oprzeć się na danych nauki i nauka jest obowiązana go obsłużyć. Ale poza tym obowiązkiem, nauce pozostawia się zupełną swobodę planowania prac, które na danym etapie interesują tylko ze stanowiska teoretycznego.

Planowanie badań naukowych nie może być rozumiane jako wyrażniejsze sformułowanie dotychczasowych zamierzeń badaczy lub zakładów, plan zaś jako sumaryczne zestawienie tych zamierzeń. Sporządzenie planu wymaga wykonania poważnej pracy. Nie da się to załatwić odręcznie. Badacz powinien włożyć w plan całą swoją wiedzę, całe swoje doświadczenie. Na nazwę planu zasługuje logicznie przemyślany, oparty na realnych przesłankach całokształt zamierzonych prac, w których uwzględnione są nie tylko zagadnienia, wynikające z samej nauki, lecz także potrzeby państwowe. Jedynie tego rodzaju plany mogą stać się organiczną częścią składową narodowego planu badań naukowych. Takich właśnie planów oczekuje od naukowców Państwo Ludowe. Znajdą one pełne poparcie oraz możliwość realizacji. Wyraźnie określona, zgodna z powyższymi postulatami postawa naukowców polskich sprawi, że przed nauką naszą otworzą się nowe perspektywy wspaniałego rozwoju.

Do najważniejszych zadań organizatorów nauki należy sprawa kształcenia kadr. Gdy idzie o zawody, mające bezpośredni kontakt z życiem

i jego wymaganiami, jak np. technikę lub medycynę, zagadnienie kształcenia kadr nie nasuwa powodów do niepokoju. Mogą istnieć trudności techniczne, ale nie ma trudności zasadniczych. Już dziś posiadamy w tej dziedzinie poważnie rozbudowane szkolnictwo wyższe, a zawody same są dostatecznie atrakcyjne, aby zapewnić sobie wystarczający dopływ kandydatów. Inaczej jest w przypadku nauk tzw. światopoglądowych. Mimo iż mają one olbrzymie znaczenie w dziele kształtowania umysłowości ludzkiej, sprawa ich, której rozwiązanie będzie wymagało daleko idących reform, wykazuje poważne niedomagania. Niezbędne jest przede wszystkim podniesienie autorytetu nauki w oczach społeczeństwa, w drodze umiejętnie zorganizowanej propagandy. Konieczną, wydaje się przy tym taka reforma systemu płac, aby znikły rażące dysproporcje w usytuowaniu zawodów pod względem uposażenia i aby zapobiec konkurencji między nimi w doborze kandydatów. Problem ten sięga głęboko w życie państwowe i w strukturę budżetu państwowego, jego zaś rozstrzygnięcie jest sprawą życiowej wagi. Sekcje i podsekcje Kongresu powinny każda na swoim terenie wyczerpująco przestudiować zagadnienie kształcenia kadr naukowych, winny dostarczyć szczegółowych i autentycznych danych w sprawie nasycenia zapotrzebowania kraju pod względem kadr, oraz w sprawie pilnych potrzeb państwa w tym zakresie. W oparciu o te materiały powinien powstać gruntownie opracowany sześcioletni plan kształcenia naukowców.

Kongres nauki wypowie się w sprawie powołania do życia centralnej instancji naukowej, będącej najwyższym autorytetem naukowym w kraju. Zorganizowana jako Akademia Nauk, instancja ta będzie instytucją roboczą, opartą przede wszystkim na konkretnych warsztatach pracy. Jej zadaniem będzie praca naukowo-badawcza we wszystkich dziedzinach wiedzy. Będzie ona ponadto uzgadniała i koordynowała pracę wszystkich placówek naukowych, będzie centralą organizacji i planowania nauki dla całego kraju.

W związku z utworzeniem Akademii Nauk staje w nowym świetle zagadnienie istnienia i działalności dotychczasowych towarzystw naukowych ogólnych, o typie akademii. Towarzystw podobnych mamy wiele i o ich dalszych losach Kongres będzie musiał zdecydować. Z chwilą powstania instytucji centralnej, istnienie tych towarzystw w ich dotychczasowej postaci stanie się zbędne. Jednocześnie jednak niektóre z tych towarzystw posiadają czynne warsztaty pracy, w postaci pracowni, gabinetów, komisji itp. Zasada jest, że żadna efektywnie pracująca placówka naukowa nie ulegnie likwidacji, każda zostanie w pewien sposób wyko-

rzystana przez instytucję centralną. Jest rzeczą zaś niewątpliwą, że w nowym układzie organizacyjnym nauki polskiej, placówki te będą miały zapewnione środki większe od tych, jakimi rozporządzały dotąd, jako części składowe towarzystw naukowych ogólnych.

Analogiczne jest zagadnienie wydawnictw naukowych i drukarstwa naukowego. W tej dziedzinie kwitnie u nas chaos inicjatywy prywatnej, a każde najmniejsze nawet ugrupowanie naukowców ma ambicję posiadania własnego wydawnictwa, które rozsyła się szeroko w celach wymiany krajowej i zagranicznej. Ta sprawa wymaga organizacji, konieczne jest pewne scentralizowanie wydawnictw oraz niezbędna jest kontrola zarówno ideologiczna, jak i fachowa. Nie zawsze bowiem poziom rozpowszechnianych w kraju i wysyłanych za granicę wydawnictw przysparza Polsce chwały, argument zaś o zasilaniu bibliotek wydawnictwami wymienionymi nie jest przekonywujący, gdyż w drodze wymiany otrzymuje się z reguły wydawnictwa mało wartościowe.

Podobnie starannego opracowania będzie wymagało zagadnienie bibliotek naukowych. I w tym przypadku dążenie każdej instytucji do posiadania własnej biblioteki stwarza niezdrową konkurencję, kosztuje państwo mnóstwo pieniędzy, uszczupla nasze zapasy waluty, nie przynosi zaś spodziewanych korzyści. W gruncie rzeczy zakładanie w każdej instytucji biblioteki naukowej jest objawem pewnego snobizmu. Zasoby literatury naukowej w kraju są obecnie bardzo pokaźne, jest ona tylko chaotyczna i rozproszona. Zdarza się, że jeden uniwersytet posiada siedem kompletów cennego czasopisma naukowego, inny natomiast nie ma ani jednego. Są to anomalie niedopuszczalne ze stanowiska racjonalnej organizacji. Ujawnienie, udostępnienie i rozdzielenie posiadanej w Polsce literatury naukowej, w myśl rozsądnie przemyślanego planu, zapobiegnie wielu brakom. Wszystkie te zagadnienia będą przedmiotem obrad Sekcji Organizacji Nauki, ale sekcje i podsekcje Kongresu powinny gruntownie przedyskutować je, każda we własnym zakresie.

Jak widzimy, stoją przed nami wielkie zadania organizacyjne i możemy tylko cieszyć się, że żyjemy w epoce tak głębokich i ciekawych przemian, gdy narody wykuwają przyszłe normy swego istnienia. Organizacja nauki, jej prawidłowo pojęta ideologia, jej związek z potrzebami państwa i społeczeństwa, wszystko to łącznie przyczyni się do racjonalnej organizacji życia państwowego, zapewniając człowiekowi maksimum dobrobytu i szczęścia osobistego, stwarzając jednocześnie potężną i jedynie trwałą bazę dla powszechnego pokoju, dla kulturalnego współży-

cia i kulturalnej współpracy narodów. Do realizacji tego wielkiego dzieła każdy powinien przyczynić się w miarę swoich sił i możliwości.

Zwracam się z apelem do prezydiów i do wszystkich członków grup organizacyjnych Kongresu, aby czynnie zastanowiły się nad usunięciem dotychczasowych braków i niedociągnięć w pracach przedkongresowych, przyczyniając się w ten sposób do skutecznej realizacji doniosłych zadań Pierwszego Kongresu Nauki Polskiej.

Jan Dembowski

Jan Drewnowski

Planowanie w nauce

O konieczności planowania w nauce mówi się już od kilku lat. W związku z pracami przygotowawczymi do I Kongresu Nauki Polskiej sprawa ta jeszcze zyskała na aktualności. Nie ma już różnicy zdań co do samej zasady planowania. W sprawozdaniach z prac wszystkich podsekcji kongresowych czytamy o zgodnej na ten temat opinii naukowców reprezentujących wszystkie działy wiedzy.

Samo jednak pojęcie ciągle jeszcze nie jest sprecyzowane. Z różnych wypowiedzi na ten temat widać wyraźnie, że rozumiane jest ono wieloznacznie. Należy więc ściśle określić co się rozumie przez planowanie w nauce. Objaśnić należy każde z licznych znaczeń, w których używa się tego terminu, zaproponować tu i ówdzie nową nomenklaturę. Określić związek, jaki zachodzi pomiędzy planowaniem w nauce a ogólnym planowaniem gospodarczym.

Takie zadania stawia sobie niniejszy artykuł. Jest on pierwszą próbą tego rodzaju i w żadnym wypadku nie może mieć pretensji do ostatecznego rozstrzygnięcia spornych zagadnień. Jest właściwie tylko zagajeniem dyskusji.

Metody planowania w różnych gałęziach nauki muszą się znacznie różnić. Mógłby się stąd nasunąć wniosek, że omówienie planowania w nauce w sposób ogólny nie jest celowe, że należy opracowywać metody planowania w ramach poszczególnych nauk. Artykuł niniejszy wychodzi jednak z innego założenia. Istnieje pewna wspólna problematyka w planowaniu wszystkich nauk i można też dla planowania w nauce ustalić pewne ogólne zasady, które tu właśnie chcemy sformułować. Nie jest to, oczywiście, wystarczające. Specyficzne zasady dla każdej gałęzi nauki muszą

być opracowane dodatkowo. Z drugiej jednak strony, tylko ta metoda skutecznie eliminuje dwutorowość w terminologii i tylko w ten sposób można radykalnie uporządkować interesujące nas zagadnienie.

Nie można pokusić się o danie pełnego przeglądu prób planowania badań naukowych, które dotąd zostały podjęte, a tym bardziej wszystkich projektów, które wysunięto w związku z tym tematem. Należy jednak zdać sobie sprawę z tego, co w rzeczywistości rozumie się obecnie przez planowanie nauki.

Często za plan badań naukowych uważa się proste zestawienie tematów, nad którymi pracują poszczególni badacze. Po takiej wypowiedzi najczęściej zapytamy się o plan badań katedr, obejmujących pewne specjalności w uczelni akademickiej. Trudno takie ujęcie planu uznać za zadowalające, ale stanowi ono pewien postęp w porównaniu z sytuacją, w której jedna katedra nie wiedziała, czym się zajmuje katedra pokrewna. Planowanie nauki w postaci zestawień listy zagadnień, będących tematem badań, można spotkać nawet w skali ogólnopolskiej. Zestawienia takie były dokonywane przez specjalne towarzystwa naukowe. Są one niewątpliwie pożyteczne chociaż nie zasługują na nazwę planu. Są bowiem właściwie rejestracją rozproszonych i bezplanowych poczynań.

Pierwszym podejściem do planowania będzie uznanie za planowe tylko takich prac, które wynikają z wyraźnego zamówienia władz państwowych i przeważnie służą bezpośrednio zadaniom planu gospodarczego. Tak na ogół rozumieją planowanie instytuty badawcze związane z resortami gospodarczymi. Bezpośredniość służby dla planu gospodarczego stanowi kryterium planowości badań. Takie podejście jest zbyt wąskie; jest właściwie tak samo rejestracją prowadzonych prac, tym się tylko różniącą od omówionego poprzednio ujęcia, że źródłem zamówienia są władze państwowe zamiast prywatnej inicjatywy poszczególnych badaczy. Samo przyjęcie zamówienia państwowego nie stanowi jednak jeszcze planu badań.

Innym znowu sposobem rozpatrywania planowości badań jest rozpatrywanie tej planowości z punktu widzenia budżetu. Planowe są te badania, dla których sporządzono szczegółowy budżet wydatków inwestycyjnych i bieżących, bezplanowe zaś te, które nie opierają się na takim budżecie. Postulat należytego budżetowania jest bezwątpienia słuszny. Ale samo sporządzanie budżetu nie stanowi jeszcze planowości badań.

Niekiedy uważa się za istotę planowania formy organizacyjne, w których badania naukowe są prowadzone. Przejście więc od prac poszczególnych katedr do prac w ramach zespołów katedr czy instytutów uważa się za przejście do badań planowych. W takim podejściu tkwi pewne nie-

porozumienie. Przebudowa placówek badawczych, np. przez tworzenie zespołów katedr, może podnieść wydajność pracy naukowej, ale wogóle nie jest jednak planowaniem badań, o które nam chodzi.

Podobnie ma się rzecz z tak ważnym zagadnieniem jakim jest praca zespołowa. Nadzwyczaj doniosła zasada zespołowości pracy naukowej, w niektórych wypadkach — konieczny warunek skuteczności badań, nie jest równoznaczna z planowaniem badań ani też planowania nie zastępuje.

Wymienione przykłady dotyczyły samego podejścia do planowania; można je określić jako zbyt wąskie. Są jednak ujęcia, którym znów zarzucie by należało zbytnią ogólnikowość.

Przy okazji zjazdów pracowników naukowych poszczególnych dziedzin nauki formułuje się ogólne postulaty, dotyczące kierunku rozwoju tej dziedziny wiedzy albo roli, jaką ma odegrać w dziele budowy socjalizmu w Polsce. Mniej lub więcej konkretnym zadaniom tego rodzaju towarzyszy zwykle hasło planowych badań. I w rezultacie często wnioskuje się, że badania prowadzone zgodnie z tymi ogólnymi postulatami są badaniami planowymi. Tymczasem daleko im do tego. Ogólne postulaty, dotyczące zadań danej gałęzi nauki i kierunku jej rozwoju w najbliższych latach, są warunkiem opracowania planu dla tej dziedziny, ale warunkiem, oczywiście, nie wystarczającym.

Nie jest także planowaniem wyznaczenie ośrodków, które mają specjalizować się w poszczególnych grupach zagadnień, chociaż ze wszystkich rozważanych sposobów może ten stanowi największy, istotny krok ku planowaniu. Tego rodzaju prace były już podjęte przez Sekcje Rady Głównej do Spraw Nauki przy Ministerstwie Oświaty i przez niektóre specjalne towarzystwa naukowe.

Inicjatywa w zakresie planowania pojawiała się dotychczas we wszystkich prawie typach placówek badawczych.

W sposób najbardziej pełny planowały swoją działalność instytuty badawcze związane z resortami gospodarczymi. Ponieważ w większości wypadków istniały tam organa koordynujące ich działalność, można było mówić zarówno o planowaniu wewnątrz placówek badawczych jak i o koordynowaniu ich pracy.

Samodzielne instytuty badawcze podległe Ministerstwu Oświaty w niewielu tylko wypadkach, jak się zdaje, posuwały się do koordynacji prac innych placówek.

W nielicznych wypadkach inicjatywę wzięły na siebie specjalne towarzystwa naukowe, które potem postulaty z zebrzań poświęconych planowaniu włączyły do swoich normalnych prac.

Ogólne zjazdy naukowe różnych gałęzi nauki w większości wypadków inicjowały planowanie, ale ogólnikowość uchwał i brak odpowiednich organów wykonawczych zmniejszyły rzeczywiste znaczenie tych uchwał.

Pewne prace w kierunku stworzenia możliwości planowania podjęły poszczególne sekcje Rady Głównej. Jak dotąd prace te nie miały większego praktycznego znaczenia.

*

Dla jaśniejszego przedstawienia zagadnienia planowania w nauce należałoby właściwie zacząć — od wyjaśnienia stosunku, jaki zachodzi pomiędzy planowaniem gospodarczym, a planowaniem badań naukowych. Jest to szczególnie wskazane nie tylko z tego powodu, że związek między tymi dwoma rodzajami planowania jest bardzo ważny, ale również dlatego, że pojęcia i metody planowania gospodarczego są jasne i ustalone oraz mogą być pomocne przy definiowaniu pojęć i metod planowania w nauce.

Plan gospodarczy daje zestawienie działalności produkcyjnej, mającej miejsce w okresie trwania planu. Chodzi nie tylko o produkcję materialną, ale również o produkcję usług niematerialnych.

Poszczególne dziedziny planu gospodarczego są powiązane wzajemnie w ten sposób, że wykonanie planu jednej warunkuje wykonanie planu drugiej. W ten sposób jest związana większość działów produkcji materialnej (np. wydobywanie węgla i produkcja żelaza itp.). Są takie dziedziny, w których wykonanie planu nie jest warunkiem wykonania planu w innych dziedzinach. A więc, np. liczba dzieci w szkołach podstawowych, liczba przedstawień teatralnych figuruje w planie gospodarczym, lecz nie jest warunkiem wypełnienia aktualnego planu w innych dziedzinach. Przeciwnie same te liczby uzależnione są od wykonania planu produkcji materialnej.

Plany prac naukowych mogą należeć do jednej lub drugiej kategorii planów. A więc mogą być takie plany prac naukowych, których wykonanie stanowi warunek wypełnienia planów w innych dziedzinach. Np. przeprowadzenie odpowiednich badań geologicznych warunkuje wydobywanie ropy naftowej przewidziane w planie. Wyzyskanie lepszych rud żelaznych w stopniu przewidzianym w planie zależy od udoskonalenia metod „wzbogacania“ rud itp. Plany prac naukowych, mające ten charakter możemy nazwać planami prac naukowych „dla gospodarstwa“.

Plany prac naukowych, których projektowane wyniki nie mają wpływu na wykonanie bieżącego planu, możemy nazwać planami prac „dla nauki“.

Nie należy jednak w żadnym wypadku rozumieć, że jest to podział na prace „praktyczne“ i „teoretyczne“. Podział taki w ogóle nie ma praktycznego znaczenia. Prace, którym nadano tu nazwę „prac dla nauki“, mogą mieć w przyszłości ogromne znaczenie praktyczne. Różnica polega nie na praktyczności, lecz na roli, jaką odgrywają w bieżącym planie gospodarczym. Nadawanie badaniom naukowym charakteru „dla gospodarstwa“ zależy będzie od potrzeb planu lub możliwości, jakie istnieją w zakresie osiągnięcia wyników.

Obydwa, wymienione powyżej, rodzaje planów prac naukowych muszą opierać się na potrzebach gospodarczych, tzn. uzależnione są od środków, których im musi dostarczyć plan gospodarczy. Inaczej mówiąc plany prac naukowych muszą być podbudowane swoimi własnymi planami gospodarczymi. Będą to plany gospodarcze odpowiednich placówek naukowych. Wejdą one do odpowiednich części i rozdziałów narodowego planu gospodarczego.

Plany prac naukowych można podzielić jeszcze według innego kryterium. Jeden typ prac może być prowadzony z myślą o osiągnięciu określonego wyniku. Wszystkie prace „dla gospodarstwa“ należą do tej kategorii. Ale można tu zaliczyć również i prace, które według poprzedniego kryterium zakwalifikowano by jako prace „dla nauki“. Przede wszystkim wejdą tu plany prac humanistycznych, choć mogą się znaleźć i przyrodniczych. Znajdą się tu wszelkie prace zbiorowe w rodzaju opracowań słowników czy „atlasów“. Plany tego typu nazwiemy planami „na wynik“. Charakterystyczne dla planów tego rodzaju będzie określenie terminu wykonania, tzn. osiągnięcia zamierzonego wyniku. Drugi typ planów prac naukowych możemy nazwać planami „na kierunek“. Wyznaczają one bowiem kierunek badań, nie oznaczając ani wyników badań, które mają być osiągnięte, ani terminu badań. Ten typ planów będzie dotyczył przede wszystkim tylko tych prac badawczych, w ścisłym znaczeniu, które prowadzą do postępu nauki.

Istnieje wiele wypadków, wiele możliwości wyboru między tymi dwoma typami planowania. Prawie zawsze planowanie „na kierunek“ można zastąpić planowaniem „na wynik“, dzieląc plan na dostatecznie małe odcinki. Nie zawsze będzie to jednak wskazane, bo może odebrać planowi wewnętrzną elastyczność i zmusi do planowania bardzo krótkoterminowe-

go, podczas gdy może być pożądane planowanie elastyczne i długoterminowe.

Tak więc należy używać obu tych typów planowania zależnie od okoliczności i potrzeb. Planowanie „na wynik” — w wypadku gdy problematyka jest już względnie dobrze znana, termin prac niedługi, a punkt ciężkości stanowi dobra organizacja i terminowość badań. Planowanie „na kierunek” — gdy problematyka jest nowa, a ważniejszymi od terminowości są wszechstronność, pomysłowość i gruntowność prowadzonych badań.

*

Planowanie badań naukowych winno odbywać się w skali ogólnopolskiej. Dotyczy to zarówno planowania „dla gospodarstwa” jak i „dla nauki”, planowania „na wynik” jak i „na kierunek”.

Planowość badań ma nam przynieść w wyniku:

1) Określenie najważniejszych kierunków badań i skierowanie wysiłku w tych określonych kierunkach, względnie nawet określenie możliwych do rozwiązania doniosłych zadań i przystąpienie do ich rozwiązania.

2) Najracjonalniejszy rozdział środków przeznaczonych do badań naukowych pomiędzy różne kierunki badań. Chodzi zarówno o środki na tworzenie nowych placówek i rozbudowę dawnych jak i o środki na prace bieżące.

3) Najwłaściwsze użycie istniejących kadr pracowników naukowych i zapewnienie dopływu nowych kadr stosownie do potrzeb poszczególnych gałęzi nauki.

4) Zwiększenie wydajności pracy naukowej przez skoordynowanie wysiłków poszczególnych placówek naukowych.

Te wszystkie postulaty mogą być osiągnięte jedynie drogą planowania w skali ogólnopolskiej. Odcinkowe, miejscowe planowanie, nawet najlepiej prowadzone nie może zapewnić spełnienia tych postulatów. Co więcej, plany obejmujące całość poszczególnych gałęzi wiedzy muszą być wzajemnie skoordynowane w jednym wspólnym planie, bo podstawową rzeczą jest właśnie określenie względnego znaczenia poszczególnych gałęzi nauki.

Planowanie w skali ogólnopolskiej, które ma spełnić powyższe postulaty, jest możliwe tylko pod warunkiem wprowadzenia w życie odpowiedniej organizacji obejmującej wszystkie placówki naukowe. Zasady tej organizacji opracowała Sekcja Organizacji Nauki I Kongresu Nauki Polskiej (prace przygotowawcze były już prowadzone poprzednio przez Sekcję Organizacji Nauki Rady Głównej do Spraw Nauki).

Nie ma potrzeby wchodzić tu w szczegóły tej organizacji, zwłaszcza że nie są one jeszcze ostatecznie ustalone. Jednakże nie można mówić o metodach planowania nie wspominając o trzonie organizacyjnym, który te metody stosuje. Dlatego też w dalszych rozważaniach przyjęty będzie schemat organizacyjny projektowany przez Sekcję Organizacji Nauki.

Naczelną zasadą tego schematu jest oparcie się na pracujących placówkach naukowych; one stanowią podstawę. Komórki nadrzędne są ich reprezentacją. Na tej zasadzie organ najwyższy, Akademia Nauk, też będzie emanacją pracujących warsztatów naukowych.

Podstawową placówką pracy naukowej jest instytut badawczy. Mamy obecnie różne formy tych instytutów i nie ma tendencji całkowitego zlikwidowania tej różnorodności. Przebudowę podstawowych komórek pracy badawczej prowadzi się jedynie w kierunku pewnego ujednoczenia ich organizacji i komasacji komórek zbyt małych.

Głównymi formami instytutów badawczych są instytuty samodzielne, instytuty związane z resortami gospodarczymi i instytuty, względnie zespoły uczelniane.

Instytuty samodzielne podlegają obecnie Ministerstwu Nauki i Szkół Wyższych, a według projektów reorganizacji nauki mają podlegać Akademii Nauk. Są to wszystko poważne, rzeczywiście samodzielne placówki naukowe. Jest ich dotychczas niewiele, ale zamierza się ich liczbę zwiększyć, w miarę jak będą powstawać warunki do ich tworzenia. Instytuty samodzielne powinny być przodującymi placówkami badawczymi w swoich dziedzinach nauki.

Instytuty związane z resortami gospodarczymi mają bardzo różny ciężar gatunkowy. Niektóre z nich podporządkowane są instytutom głównym, obejmującym szerszy zakres tematyki. Instytuty główne nie są zresztą, w większości wypadków, placówkami badawczymi; są to często organa koordynujące prace podległych im instytutów. Na tym odcinku są również prowadzone prace reorganizacyjne. Możliwe jednak, że dwustopniowa organizacja zostanie utrzymana. Można by tu nawet mówić o organizacji trzystopniowej, bo instytuty kontrolują prace laboratoriów fabrycznych, stacji i warsztatów doświadczalnych, które w tym pionie stanowią najniższy szczebel działalności naukowej.

Instytuty i zespoły uczelniane są w stadium organizacji. Dotychczas instytuty uczelniane były bardzo nieliczne. Powstają one z połączenia zakładów badawczych przy katedrach lub z połączenia samych katedr. Instytuty i zespoły mają te same zadania, z tym, że instytut jest formą

ściślejszą, a zespół luźniejszą. W miarę powstawania nowych możliwości coraz więcej zespołów będzie przekształcać się w instytuty.

Nadbudową, którą projektuje się nad właściwymi placówkami badawczymi, są tzw. komitety główne poszczególnych dziedzin nauki. Powinno ich być kilkadziesiąt. Zakresem będą one mniej więcej odpowiadały podsekcjom Kongresu Nauki, a ich skład osobowy zostanie utworzony z najwybitniejszych kierowników placówek badawczych.

Czynnikiem nadrzędnym nad komitetami głównymi będzie Akademia z kilkoma (8 — 10) wydziałami. Wątpliwe jest zresztą, czy nazwa „Akademia“ wprowadzona będzie natychmiast po stworzeniu tej organizacji. Nadanie tej nazwy projektuje się raczej wtedy, gdy prace reorganizacyjne zostaną całkowicie zlikwidowane. Na okres przejściowy projektowana jest nazwa „Naczelny Komitet Nauki Polskiej“.

Tak zaprojektowana organizacja ma umożliwić planowanie badań naukowych we wszystkich dziedzinach nauki¹.

*

Rozważania o planowaniu należy rozpocząć od stwierdzenia, skąd placówki naukowo - badawcze otrzymują tematykę swoich prac.

Źródła tej tematyki są liczne i należy nadal utrzymać zasadę wielości tych źródeł.

Tematyka prac badawczych dla wykonania planu gospodarczego pochodzi od władz państwowych i instytucji odpowiedzialnych za planowanie na swoich odcinkach (np. centralne zarządy) albo nawet wprost z zakładów produkcyjnych. Tematyka może być wysunięta albo przez kierownictwo zakładów, albo przez robotników racjonalizatorów. Większość zadań napływających tymi drogami trafia wprost do placówek naukowych nastawionych na tego rodzaju prace, tzn. do laboratoriów fabrycznych czy instytutów naukowych, związanych z centralnymi zarządami przemysłu czy innymi dziedzinami życia gospodarczego.

Niektóre zagadnienia jednak mogą przekraczać możliwości tych placówek, dlatego że obejmują programem różne specjalności lub też wymagają bardziej gruntownych studiów. Wtedy zamówienie powinno wpłynąć do Komitetu Głównego danej nauki albo nawet Wydziału Akademii (Komitetu Naczelnego).

¹ Cały ten projekt organizacji nauki oparto na dotychczasowych pracach Sekcji Organizacji Nauki Rady Głównej do Spraw Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Sekcji Organizacji Nauki I Kongresu Nauki Polskiej. Nie jest on jeszcze ostatecznie ustalony ani zatwierdzony.

Nie należy jednak sądzić, że źródłem zamówień związanych z wykonaniem planu gospodarczego mogą być tylko władze państwowe lub zakłady produkcyjne. Konieczność rozwiązania pewnych zagadnień naukowych może być zainicjowana przez same warsztaty naukowe. Będzie to miało miejsce przy okazji zbiorowych prac ujętych tematycznie, czy też na podstawie obserwacji dokonanych przez placówki naukowe w terenie. Obserwacje łatwe dla naukowców mogą ująć uwadze organów planowania gospodarczego. Ustaloną tematykę placówki te muszą uzgodnić z odpowiednimi władzami państwowymi i włączyć do swoich prac albo też, jeżeli zakres zagadnienia przekracza możliwości tej placówki, zgłosić je do Komitetu Głównego lub Wydziału Akademii dla włączenia do planu badań innych placówek.

Trzecim źródłem w zakresie tematyki naukowej mogą być wreszcie same Komitety Główne lub Akademia. Znając możliwości aparatu naukowego i zadania aktualnego planu gospodarczego powinny one zanalizować udział nauki w wykonaniu tego planu. Niektóre zagadnienia trudne do dostrzeżenia ze szczebla placówek naukowych mogą być widoczne przy spojrzeniu odgórnym.

Przewidywanie, że tematyka prac naukowych pochodzić będzie z wielu źródeł, może wytworzyć wrażenie, że aparat ten będzie bardzo skomplikowany. Ponadto stale dotychczas mówiliśmy o tematyce planowania badań, służących do wykonania bieżącego planu gospodarczego, a taka tematyka obejmuje tylko część prac badawczych. Różnorodność źródeł, z których płynie tematyka prac (a mówiliśmy tylko dotąd o pracach „dla gospodarstwa”), może się wydać niepożądana. Jednakże złożoność systemu zamówień na prace naukowe jest nieunikniona. Nie można bowiem zamknąć żadnej drogi, którą te zamówienia mogą napłynąć. Zamówienia muszą być przyjęte i włączone do planu badań. W procesie zestawiania planu uporządkowana zostanie ich hierarchia, określona doniosłość i środki do ich wykonania odpowiednio przydzielone.

Tematyka badań typu „dla nauki“ będzie płynęła z innych źródeł niż tematyka badań „dla gospodarstwa“. Podstawowe wytyczne co do zakresu i kierunku badań mogą być sformułowane przez władze polityczne, które przekazują je Akademii Nauk. Zasadnicze bowiem postulaty dotyczące rozwoju nauki wiążą się ściśle z kierunkiem rozwoju całego społeczeństwa. Sama Akademia często też będzie miała inicjatywę. W zagadnieniach dotyczących jednej tylko specjalności tematykę muszą wysuwać Komitety Główne.

Nie znaczy to jednak, że tematyka tego typu badań musi być wyłącznie odgórna. W wielu wypadkach warsztaty naukowe czy nawet zakłady produkcyjne mogą występować z inicjatywą badań, które mogą mieć zasadnicze znaczenie dla rozwoju nauki. Taki np. wypadek będzie miał miejsce wtedy, gdy w jakimś zakładzie dokonane będzie odkrycie naukowe większej doniosłości.

Również i organy planowania gospodarczego mogą występować z inicjatywą badań przekraczających potrzeby bieżącego planu.

Podobnie też w badaniach, służących potrzebom bieżącym żadne drogi przekazywania tematyki dla badań naukowych nie powinny być zamknięte, chociaż większość tematów, z natury rzeczy, będzie przychodziła z góry.

Tematyka badań „dla gospodarstwa“ będzie dotyczyła przede wszystkim zagadnień technicznych w szerszym znaczeniu. Tematyka „dla nauki“ (choć nie wyłącznie) — nauk podstawowych. Tutaj też będą należały niemal wszystkie zagadnienia nauk humanistycznych.

*

Odróżnić również należy stopnie „głębokości“ planowania.

Planowanie pierwszego stopnia, tj. najpłytsze, będzie polegało na sformułowaniu ogólnego zadania dla całej gałęzi nauki. Takie ogólne zadania dla niektórych nauk możemy sobie nawet z łatwością sformułować. Wynikają one z zasady, że nauka powinna wiązać się ściśle z życiem społecznym i gospodarczym oraz służyć budowie socjalizmu. Będą to więc oceny dotychczasowego dorobku i opracowania nowej problematyki na przyszłość (np. nowe marksistowskie opracowanie historii, literatury polskiej lub opracowanie ekonomii politycznej ustroju demokracji ludowej).

Zwracamy tu uwagę, że zadania I Kongresu Nauki Polskiej tak właśnie zostały sformułowane: „krytyczne podejście i pozytywny wkład“. I dlatego prace kongresowe, a zwłaszcza przedkongresowe mają duże znaczenie dla planowania nauki. Powinny one ustalić najogólniejszą tematykę poszczególnych gałęzi nauki, a tym samym postawić pierwszy krok na drodze do planowania badań.

Drugi stopień polega na rozbiciu tego ogólnego zadania na grupy zagadnień, wskazaniu kierunku badań (wynikającego z ogólnego zadania dla całej gałęzi nauki) i przydziale tych grup poszczególnym placówkom naukowym. Można ten stopień określić jako przyjęcie zasady specjalizacji placówek naukowych.

Trzeci stopień będzie polegał na wytypowaniu konkretnych zagadnień i powierzeniu ich do rozwiązania określonym zespołom roboczym. Można

by tu twierdzić, że dopiero ten trzeci stopień zasługuje na nazwę planowania badań, a że dwa pierwsze są jedynie pracami przygotowawczymi.

Czwarty stopień odnosi się tylko do planowania „na wynik“, będzie on polegał na dodaniu elementu czasu do planu stopnia trzeciego, tzn. na określeniu, w jakim terminie zadanie ma być wykonane. Dopiero ten warunek umożliwi należyte uzgodnienie prac prowadzonych przez różne grupy robocze.

Zawsze dążyć należy do planowania jak najwyższego stopnia, nie należy jednak się spodziewać, aby równy stopień planowania mógł być osiągnięty szybko we wszystkich dziedzinach nauki. Długi czas będzie się utrzymywała nierówność stopni planowania w różnych dziedzinach nauki, a nawet w różnych zagadnieniach. Stopniowo dopiero będzie można przechodzić na planowanie coraz głębsze.

*

Plany poszczególnych gałęzi nauki powinny zostać zebrane w jeden ogólny plan badań naukowych. Plan ten powinien odpowiadać szeregowi wymagań, które nazwiemy zasadami planowania.

Po pierwsze, plan powinien być kompletny. Oznacza to, że powinien on obejmować wszystkie gałęzie nauki i wszystkie placówki badawcze tych gałęzi. Nie powinna istnieć ani jedna placówka badań naukowych, która pozostałaby nieznana zestawiającym plan organom. Źródła tematyki mogą być różne, podobnie jak i głębokość planowania, ale żaden z głównych nurtów nie powinien być pominięty w planie.

Po drugie, plan powinien być jednolity. Ogólny plan badań naukowych dzieli się na plany poszczególnych gałęzi nauki. Plan badań każdej poszczególnej dziedziny powinien objąć wszystkie badania do niej należące. Nie powinny być zestawiane oddzielne plany dla wykonania zamówień wpływających z różnych źródeł. Przeciwnie, zamówienia pochodzące z różnych stron powinny być włączone do jednolitego planu badań. Wtedy tylko możliwe jest prawidłowe określenie hierarchii znaczenia poszczególnych zagadnień. Taki więc jednolity plan powinien objąć zarówno prace „dla gospodarstwa“ jak i „dla nauki“, zarówno prace planowane „na wynik“ jak i „na kierunek“.

Po trzecie, plan powinien być elastyczny. Pomimo że plan powinien być opracowany na pewien czas określony z góry, musi być w nim przewidziana możliwość przyjęcia nowego zamówienia w każdym czasie, tzn. rozszerzenia przyjętej tematyki. To nowe zamówienie może wynikać z warunków osiągniętych przez wykonanie planu gospodarczego lub z nowych

perspektyw pracy naukowej, otwartych przez osiągnięcia placówek badawczych w danej dziedzinie albo w dziedzinach pokrewnych. Jednym z warunków elastyczności planów jest pozostawienie we wszystkich placówkach naukowych pewnej rezerwy tego, co nazywamy w produkcji zdolnością wytwórczą, a co tu może być nazwane zdolnością do pracy badawczej. Inaczej mówiąc plan nie powinien nigdy angażować w stu procentach całego czasu personelu i całej aparatury naukowej.

Po czwarte, plan musi być centralnie skoordynowany. Chociaż duża część problematyki ma pochodzenie „oddolne“, plan nie może być prostą sumą zamówień placówek badawczych. Hierarchia badań musi być ustalona. Musi być dokonany przydział tematów poszczególnym placówkom czy grupom badawczym. Powinna być zapewniona współpraca pomiędzy placówkami opracowującymi podobne tematy. Terminy ukończenia prac (tam gdzie jest to możliwe) powinny być uzgodnione.

Po piąte, plan badań musi mieć podstawy ekonomiczne. Oznacza to, że po koordynacji planu badań musi być opracowany plan gospodarczy tego planu badań. Mianowicie, muszą być określone konieczne inwestycje, zaopatrzenie (przy czym pamiętać należy o zaopatrzeniu importowym), środki finansowe i wreszcie siły fachowe. Te wszystkie środki plan rozdzieli oczywiście, pomiędzy placówki badawcze stosownie do zadań, jakie otrzymały. Cały ten gospodarczy plan badań musi być włączony do Narodowego Planu Gospodarczego.

Po szóste, musi być zorganizowany sposób kontroli wykonywania planu w postaci sprawozdań i publikacji wyników. Niektóre z tych sprawozdań będą kierowane wprost do instytucji, które złożyły zamówienia na prace naukowe, ale wszystkie powinny trafić do nadrzędnej komórki planującej.

*

Plan badań naukowych powinien być opracowany na wszystkich szczeblach, a więc na szczeblu placówki naukowej (instytutu, zespołu, ewentualnie instytutu głównego), na szczeblu komitetu głównego i na szczeblu Akademii (Komitetu Naczelnego).

Budowa planu przez placówkę naukową musi uwzględnić następujące elementy:

1. Określenie tematyki badań. Tematyka może wpłynąć np. z instytucji działających w życiu gospodarczym i społecznym, z którymi placówka badawcza ma kontakt. Taka tematyka będzie zwykle materiałem do budo-

wy planu „dla gospodarstwa“. Poza tym tematyka może być sformułowana przez samą placówkę, na podstawie jej własnej oceny potrzeb, związanych czy to z wynikiem planu, czy też z ogólnym rozwojem nauki. Wreszcie tematykę może otrzymać placówka z komitetu głównego w postaci mniej lub bardziej szczegółowo sformułowanych zadań.

2. Ułożenie wewnętrznego projektu planu pracy obejmującego tematykę, która napłynęła drogami wspomnianymi powyżej. Zarezerwowanie możliwości dla tematyki, która może wpłynąć w czasie wykonywania planu.

3. Opracowanie projektu planu gospodarczego, związanego z planem badań.

4. Zgłoszenie własnego projektu planu badań i planu gospodarczego do komitetu głównego. Korekturę projektu po otrzymaniu uwag komitetu głównego i opracowanie w ten sposób obowiązującego planu badań na szczeblu placówki badawczej.

Budowa planu przez komitet główny odbywa się wg następujących etapów:

1. Określenie tematyki badań. Tematykę może otrzymać komitet np. odgórnie tj. z Akademii. Będzie ona dotyczyć bardzo ogólnie sformułowanych zadań danej gałęzi nauki. Komitet może ją też sformułować we własnym zakresie. Oba te źródła będą dostarczały tematyki dla planu „dla nauki“. Poza tym mogą wpływać do komitetu postulaty centralnych instytucji planujących lub ośrodków politycznych. Wreszcie będą wpływały propozycje oddolnie tj. od placówek badawczych. Wnioski placówek badawczych będą dotyczyły albo tych tematów, które placówka zamieściła w swoim planie badań i zabiega o ich akceptację albo też tych, które uważa za właściwe inicjować, ale które z tych czy innych względów przekraczają możliwości danej placówki i powinny być umieszczone w planie innej lub nawet szeregu innych placówek. Będą to tematyki przeważnie, choć niekoniecznie, do planu „dla gospodarstwa“.

2. Ułożenie projektu planu badań dla całej gałęzi nauki na podstawie tematyki zebranej drogami opisanymi powyżej. Plan ten ma dać koordynację prac wszystkich placówek badawczych danej dziedziny. Ułożenie planu na tym szczeblu jest sprawą podstawową w planowaniu badań. Planowanie bowiem na szczeblu niższym, tj. placówek naukowych, obejmuje z konieczności szerszy zakres i nie zawiera w sobie elementu koordynacji. Planowanie na wyższym szczeblu, tj. na szczeblu Wydziału Akademii czy całej Akademii, dotyczy bardzo niejednorodnych dyscyplin i musi się

również ograniczać do wytyczania kierunków rozwoju nauki w sposób bardzo ogólny. Projekt planu ułożony przez komitet główny musi ponadto przewidywać możliwość uwzględnienia nowej tematyki, która napłynąć może podczas wykonywania planu.

3. Utworzenie projektu planu gospodarczego dla całej gałęzi nauki.

4. Projekt planu badań i związanego z nim planu gospodarczego, przygotowany przez komitet główny, musi być akceptowany przez Wydział Akademii i wtedy dopiero staje się planem obowiązującym.

Wydziały Akademii i jej Prezydium opracowują ogólny plan prac naukowych w Polsce.

Pierwszym etapem ich prac w tym zakresie jest podanie ogólnych wytycznych co do kierunku prac naukowych. Sugestie w tej materii mogą pochodzić odgórnie od władz państwowych jako wyraz polityki rządu, albo od komitetów głównych oddolnie, wreszcie inicjatywę może mieć sama Akademia.

Wytyczne te powinny zawierać również podstawowe elementy planu gospodarczego prac naukowych, które dadzą komitetom głównym i placówkom badawczym ogólną orientację co do rozmiaru środków, którymi mogą rozporządzać. Planowanie wytycznych tego rodzaju mogłoby się okazać niekiedy bardzo nierealne. Wytyczne te zatem muszą być, oczywiście, uzgodnione z władzami planowania gospodarczego.

Drugim etapem jest zestawienie ogólnego planu badań na podstawie materiałów pochodzących z komitetów głównych. Przy tej okazji, w planach, zostanie sprawdzone uwzględnienie wytycznych co do kierunku badań oraz rozmiaru środków gospodarczych. Równoległe do planu badań zostanie opracowany plan gospodarczy.

Wydziały zestawiają plany badań i plany gospodarcze swoich grup naukowych. Ostateczne zatwierdzenie leży w kompetencji Prezydium Akademii. Ogólny plan gospodarczy badań naukowych musi być akceptowany przez władze planujące, tj. władze Narodowego Planu Gospodarczego.

Plan gospodarczy badań naukowych zestawiany jest przez Akademię ale nie znaczy to wcale, że wszystkie badawcze placówki gospodarcze są zależne od Akademii. Samodzielne placówki badawcze podlegają rozmaitym resortom. Placówki badawcze szkół wyższych podlegają Ministerstwu Szkół Wyższych i Nauki. Ta zależność organizacyjna będzie utrzymana. Placówki te będą nadal opierały się na budżecie i planie gospodarczym resortów, którym podlegają. Tylko niektóre placówki badawcze i instytucje usługowe będą bezpośrednio zależne od Akademii i oparte na planie

gospodarczym Akademii, ponadto będą musiały istnieć ośrodki przeznaczone do koordynowania prac zleconych przez Akademię placówkom podległym innym resortom.

Ogólny plan gospodarczy prac naukowych, zestawiony przez Akademię, będzie właściwie wyciągiem z planów gospodarczych różnych resortów. Jednakże Akademia będzie uprawniona do zabierania głosu w każdej sprawie związanej z badaniami naukowymi, z planem gospodarczym tych badań. Ogólny plan gospodarczy prac naukowych będzie się dzielił na plan inwestycji, plan zaopatrzenia i budżet, na podstawie materiałów z odpowiednich placówek państwowych. Prócz tego plan ogólny powinien zawierać plan użycia sił fachowych.

Zagadnienie koordynacji prac nad zestawieniem planu badań naukowych z pracami nad ustaleniem Narodowego Planu Gospodarczego, względnie wieloletniego planu gospodarczego, wymagałoby oddzielnego opracowania. Będzie ono możliwe wtedy, gdy zasady planowania badań będą ustalone bardziej szczegółowo aniżeli było to możliwe w niniejszym artykule.

Już teraz jednak można chyba stwierdzić, że okres roczny, który jest normalnym okresem planowania gospodarczego, jest zbyt krótki, jeśli chodzi o ogólny plan badań naukowych czy też o plany badań poszczególnych gałęzi wiedzy. Dwu lub trzyletni okres byłby chyba najdogodniejszy. Prawdopodobnie byłoby najlepiej gdyby ten okres pokrywał się z okresem zwoływania kongresów nauki. Każdy kongres mógłby inaugurować nowy plan i otrzymywać sprawozdanie z wykonania poprzedniego.

Ustawowy termin zwoływania Kongresu Nauki jest dwuletni, ale zdaje się, że zajdzie konieczność jego przedłużenia do co najmniej trzech lat.

Jako plany prac naukowych rozumieliśmy w naszych dotychczasowych rozważaniach plany badań naukowych. Przedmiotem jednak planów prac naukowych mogą być także prace nie mające charakteru badań, ale posiadające duże znaczenie dla rozwoju nauki. Będą to prace, które można nazwać usługowymi. Wchodzą one także do planu prac naukowych i podlegają tym samym zasadom planowania. Będą to przeważnie prace prowadzone pod auspicjami Akademii.

Przykładowo można wymienić kilka rodzajów takich prac. A więc całe zagadnienie służby bibliograficznej, zaopatrzenia bibliotek naukowych, wyposażenia w aparaturę naukową, wydawnictw naukowych. Do tego ostatniego zagadnienia będzie należała sprawa podręczników akademickich, wydawania prac doktorskich, publikacji wyników badań itd.

Należyte wykonanie planów w tych dziedzinach jest warunkiem sprawnej pracy, a więc i wykonania właściwych planów badawczych. Te plany usługowe muszą być również ustalone w oparciu o odpowiednie plany gospodarcze.

Plan pracy kadr specjalistów stanowi część ogólnego planu badań naukowych. W nowej klasyfikacji umieszczaliśmy ten plan w grupie gospodarczych planów badań, bo odpowiada on planowi zatrudnienia, stanowi niezbędną część każdego planu gospodarczego. Niezależnie od tego planu musi istnieć plan szkolenia kadr naukowych. Plan ten nie może być podciągnięty pod kategorię planów prac naukowych (ani badawczych, ani usługowych), ponieważ jednak szkolenie to musi być podjęte, plan szkoleniowy powinien być opracowany jako pewnego rodzaju załącznik do ogólnego planu badań.

*

Rozważania o planowaniu zawarte w tym artykule nie są kompletne.

Pominięto tu całkowicie zagadnienie planowania wewnątrz placówki badawczej. Do planowania wewnętrznego należy ważne zagadnienie pracy zespołowej, które przeciwstawić należy dawniejszym zwyczajom pracy indywidualnej. Planowanie prac naukowych wewnątrz placówek badawczych musi być jednak różnorodne w zależności od charakteru placówki, tak że musi być ono rozpatrywane oddzielnie dla każdej kategorii warsztatu badawczego.

Pominięto również specyficzne właściwości planowania w poszczególnych gałęziach nauki. Sprawa ta wymaga rozpracowania, ale znowu przynajmniej dla każdej grupy nauk należy poświęcić odrębne opracowanie.

W artykule niniejszym zostały rozpatrzone zagadnienia budowy planów badań na szczeblu poszczególnych gałęzi nauk (tzn. komitetów głównych), grup nauki (tzn. Wydziałów Akademii) oraz ogólnego planu prac naukowych.

Określono rodzaje planów z punktu widzenia celowości. Są to plany „dla gospodarstwa“ i „dla nauki“ oraz „na wynik“ i „na kierunek“.

Wprowadzono pojęcie „głębokości“ planowania. Określono cechy planu prac naukowych, a mianowicie, że plan powinien być: kompletny, jednolity, statyczny, skoordynowany, oparty na planie gospodarczym i umożliwiający metodę.

Określono współzależność pomiędzy planowaniem prac naukowych a planowaniem gospodarczym.

Ustalono zakres działania poszczególnych organów planujących w zestawieniu planu.

Wszystko to jest próbą uporządkowania pojęć związanych z zagadnieniem planowania w nauce. Ujęcie tu podane jest niestety bardzo ogólnikowe i na pewno wiele jeszcze wysiłków należy poświęcić dla jego opracowania. W swojej obecnej formie stanowi ono materiał do dyskusji, którą musimy otworzyć nad tym niezwykle poważnym zagadnieniem.

Jan Drewnowski

Józef Borowik

Spoleczna postawa nauki nieodzownym warunkiem planowania

Jednym z charakterystycznych błędów, popełnianych zazwyczaj w toczącej się obecnie wymianie zdań na temat planowania nauki, jest pominięcie dyskretym milczeniem sprawy szczególnie istotnej, wprost decydującej w każdym procesie planowania w skali państwowej. Mianowicie wciąż się niedostatecznie podkreśla polityczny charakter planowania.

Plan Sześcioletni stawia olbrzymie zadania przed całym społeczeństwem, przed każdą z osobna dziedziną pracy i przed każdym obywatelem. Wszystkie zadania tego planu są ściśle ze sobą powiązane i stanowią zwartą całość. Pociąga to za sobą ogromną odpowiedzialność każdego ludzkiego zespołu, a nawet każdego obywatela, za wykonanie tej części zadań, która nań przypada i od której należytego wykonania będą zależne skuteczne wyniki pracy innych obywateli i innych zespołów ludzkich. Stąd taką wielką wagę przypisuje się należytemu uświadomieniu wszystkich co do zadań wytkniętych przez Plan 6-letni w poszczególnych dziedzinach gospodarstwa narodowego oraz co do zasadniczych warunków jego powodzenia.

Założenia Planu 6-letniego i zagadnienie kadr, przedstawione na V Plenum Komitetu Centralnego PZPR, szczególnie silnie akcentują zadania, które przypadają Instytutom Naukowo-Badawczym i zakładom naukowym szkół akademickich.

Z założeń Planu 6-letniego, dotyczących najszerszego zastosowania elektryfikacji, chemizacji, mechanizacji, podniesienia zdrowotności, rozwoju nauki i kultury wynika, że udział sił naukowych w praktycznej realizacji

Planu, że postawione przez Plan zamówienia badawcze oraz że program przygotowania kadr z wyższym wykształceniem są zadaniami, które zapewniają nauce polskiej szczególnie ważną pozycję w ogólnej hierarchii wykonawców. Podniesienie całego naszego życia na nowy poziom techniki, postępu i racjonalizacji będzie wymagało dużego planowego wysiłku ze strony całego świata naukowego w Polsce.

W związku z tym staje się zrozumiałym duże ożywienie panujące w świecie nauki polskiej, który w ramach prac przygotowawczych do Pierwszego Kongresu Nauki Polskiej dokonywuje mrówczej pracy włączenia do systemu Planu 6-letniego wszystkich zadań stojących przed poszczególnymi dziedzinami nauki, reprezentowanymi zarówno przez zakłady akademickie, instytuty naukowo - badawcze oraz towarzystwa naukowe. Sporo uwagi w tych pracach przygotowawczych pochłania zagadnienie zasad, metod i techniki planowania, jak też dyskusja nad zagadnieniem jednolitej organizacji nauki.

*

Plan państwowy jest realizacją wskazań partii. W państwie ludowym i socjalistycznym plan jest prawem, czyli jest zasadniczym elementem polityki Partii i Rządu. Z tego wynika, że nauka wtedy tylko wejdzie na dobre do planu państwowego i wtedy dopiero można będzie mówić o planowaniu nauki, gdy, podobnie do reszty części składowych planu państwowego, nauka uzyska jasny cel, zdobędzie zasadniczy kierunek, zostanie jednym słowem upolityczniona.

Co to znaczy: „nauka upolityczniona“?

To znaczy, że w samym pojęciu planowania nauki w państwie ludowym i socjalistycznym zawarte są, jako szczególnie ważne i same przez się zrozumiałe, następujące wymagania wstępne:

Po pierwsze, nauka w całości i w każdym swym dziale musi być **prze-
pojona duchem, kierunkiem i celem, które zostały ustalone przez ciała
polityczne** dla całości planu państwowego i to danego, konkretnego planu, ściśle określonego w czasie i przestrzeni. Wówczas w sposób naturalny i łatwy znajdą się powiązania nauki z aktualną problematyką życia i spełnione zostanie zasadnicze wymaganie ze strony ustroju socjalistycznego: nauka powinna służyć narodowi. Łatwo się wyzwolimy wówczas z przyzwyczajęń i narowów okresu liberalizmu, w którym traktowano naukę

i uczonych w płaszczyźnie najmu, na zasadach stosunków prywatno - prawnych.

Po drugie, nauka w całości i w każdym swym dziale winna spoczywać na mocnym gruncie filozofii materializmu dialektycznego i historycznego. Jednym z zasadniczych postulatów tej filozofii, mającym szczególne zastosowanie w planowaniu nauki jest zasada jedności teorii i praktyki przy zachowaniu primatu praktyki.

Wymieniając te dwa wymagania wstępne, zawarte już w samym pojęciu planowania, należy też podkreślić przełomowe znaczenie momentu ustrojowego dla naszej nauki. Wraz z powstaniem w Polsce — demokracji ludowej będącej, jak wiadomo, formą przejściową do ustroju socjalistycznego, zamknięta została era liberalizmu pod każdym względem. Zupełnie podobnie do tego, jak stało się w Rosji po rewolucji październikowej 1917 roku, i u nas obecnie nauka przestała być przywilejem klas posiadających: nauka przestała być sprawą prywatną badacza a pojęcie „nauki dla nauki“ zostało przewyciężone i odrzucone. Nauka powinna wyjść z izolacji, z tzw. „świątyni“ i „kapliczek“ na szeroki teren zastosowania w fabrykach i na wsi. Jednym słowem nauka się upowszechnia. W parze z upowszechnieniem i demokratyzacją nauki postępuje naturalne i organiczne powiązanie teorii z praktyką.

Trzeba też pamiętać, że budowa podstaw ustroju socjalistycznego ustala z góry niezbędny udział nauki w procesach walki klasowej, która będzie się stale zaostrzała, aż zostaną wyplenione resztki pozostałości klasowych, tkwiących w naszym społeczeństwie. Plan 6-letni nauki, podobnie jak całość planu państwowego, na czoło swych zadań winien wysunąć umocnienie polityczne klasy robotniczej. Zbyt mało zdajemy sobie sprawy z klasowej nautry nauki w państwach kapitalistycznych i roli, jaką ona tam odgrywa w umacnianiu pozycji klasy posiadającej i w rozwoju tendencji imperialistycznych tych grup, które sprawują władzę. Nauka nie rozwija się nigdzie w oderwaniu od ustroju społecznego i wszędzie spełnia doniosłą funkcję polityczną, która przyświeca ustrojowi.

W państwie kapitalistycznym nauka i planowanie nauki stają się jednym z narzędzi podboju klasowego wewnątrz danego państwa i potężnym środkiem realizacji tendencji imperialistycznych w stosunku do innych państw. Natomiast w państwie ludowym lub socjalistycznym nauka posiada inne funkcje i planowanie nauki w państwie ludowym jest niczym innym jak metodą włączenia nauki w służbę dla całego narodu. Plan państwowy wyznacza nauce zupełnie wyraźne cele i zadania, które ma speł-

nić dla dobra ogółu i w ścisłym powiązaniu z danymi działami planu państwowego.

Bez uświadomienia sobie tych wstępnych wymagań politycznych, w szczególności bez zdania sobie sprawy z tego, że rozwój nauki w państwie ludowym stanowi niezbędną podstawę zwycięstwa idei socjalistycznej — próby planowania nauki byłyby zawodne. Bez spełnienia bowiem tych warunków ustalenie ogólnych wytycznych i celów obejmujących całość nauki będzie napotykać na przeszkody, polegające przede wszystkim na pojmowaniu zadań przez każdego w inny sposób. Możemy przytoczyć kilka przykładów tego rodzaju nieporozumień, których byliśmy świadkami. A więc, jak to wspomnieliśmy, nieraz spotykamy się z wątpliwościami co do skrępowania nauki przez system planowania. Nie zawsze przy tym udziela się wyjaśnień, że pojęcie „niekrępowanej“ nieplanowej nauki wyrosło na tle teorii liberalizmu z jednej strony, a praktyki imperializmu z drugiej. Imperializm zmierzając do jak najdalszej kontroli badań naukowych przez banki i koncerny przemysłowe, jednocześnie posiłkował się mitem „wolności“ liberalistycznej filozofii.

W innym wypadku spotykamy się z typowym objawem pseudoobiektywizmu, polegającym na wysiłkach wyrozumowania zasadniczych celów nauki jako takiej, w oderwaniu od przestrzeni, czasu i ludzi. Z dociekań nad istotą procesów poznawczych i roztrząsań gnoseologicznych co do istoty związków przyczynowych dyskusja sięga aż do dziedzin metafizyki, pozostawiając u wszystkich poczucie straconego czasu.

Wreszcie typowym przykładem tego pomieszania pojęć co do celów i struktury nauki w państwie klasowym oraz zupełnie odmiennego charakteru nauki w ustroju socjalistycznym — są poszukiwania idealnych schematów i wzorów organizacyjnych, całkowicie oderwanych od naszej rzeczywistości, a mających niby dopomóc w organizowaniu i planowaniu nauki.

Nic dziwnego, że na tle nieporozumień następuje wyolbrzymianie trudności, związanych z planowaniem nauki. Na tym też tle zrozumiałe są opory wewnętrzne przeciwko planowaniu nauki. Powstają w związku z tym, postulaty tego rodzaju jak poszukiwanie jakichś odrębnych, specyficznych dla nauki zasad i metod planowania. Albo też postulat, żeby plan nauki był stworzony przez samych tylko uczonych. Zapomina się przy tym ogólnie znany fakt, że pierwszy w nowym stylu socjalistycznym zarys programu naukowo-badawczego Akademii Nauk w Związku Radzieckim, będący punktem zwrotnym w dziejach tej instytucji, został naszkicowany w początku 1918 r. przez Lenina.

*

Na te wszystkie próby skomplikowania sprawy planowania nauki należy odpowiedzieć w ten sposób: Planowanie twórczości naukowej podobnie jak planowanie wytwórczości przemysłowej lub rolnej podlega tym samym zasadom. Musi być ono dostosowane przede wszystkim do danej konkretnej rzeczywistości. W związku z tym, jednym z pierwszych zabiegów w technice wszelkiego planowania jest dokładne zdanie sobie sprawy z pozycji startowej, a więc, jeżeli chodzi o naukę — z faktycznej struktury wewnętrznej aparatu badawczego, ze stanu kadr naukowych w różnych dziedzinach i wreszcie ze stanu produkcji naukowej, a więc z treści nauki i potencjału naukowej twórczości w różnych gałęziach wiedzy.

Ostatnia z poruszanych spraw posiada szczególne znaczenie w planowaniu. Dokumentacją naukową zajmuje się w Polsce szereg dziedzin naukowych tzw. pomocniczych, które specjalizują się właśnie w dziedzinie sprawozdawczości, katalogowania, bibliografii, bibliotekoznawstwa i archiwistyki. Dziedziny te, dotąd związane wyłącznie z humanistyką uzyskują szczególne znaczenie w ogólnym systemie planowania i oczekują w państwie ludowym na potężny rozrost i zdobycie właściwego miejsca w hierarchii prac naukowych. Jedynie bowiem na podstawie dokładnej, stale uzupełnianej, bieżącej, aktualnej ewidencji i sprawozdawczości da się ustalić w jakich działach życia praktycznego nauka podąża za potrzebami aktualnymi, w jakich pozostaje w tyle, a w których przeciwnie, wyprzedza życie i pracuje „na zapas“.

Pragniemy podkreślić ostatnio użyty zwrot — „na zapas“. Zadania bowiem nauki w państwie ludowym i socjalistycznym nie mogą być planowane jedynie na podstawie samego tylko zapotrzebowania dnia dzisiejszego. Nauka może i winna znacznie wyprzedzać życie, żeby się stać prawdziwym motorem postępu technicznego — nauka musi, wczuwając się głęboko w tętno życia bieżącego, jednocześnie kierować się **własną logiką rozwojową**, posiadać własny pęd i potencjał, dzięki którym będzie w stanie gromadzić zdobycze myśli twórczej poniekąd „na zapas“.

„Nauka w swej całości — jak powiedział w jednym ze swych wykładów poświęconych organizacji nauki w Związku Radzieckim, Prezydent Wszechzwiązkowej Akademii Nauk, Wawilow — jest określonym systemem wiedzy, który nie może się rozwijać w swych poszczególnych członkach epizodycznie, w oderwaniu od danych i pod wpływem samych tylko

impulsów z zewnątrz. Nauka musi wiele dla swego postępu przygotować zawczasu i przechować w „utrwalonym stanie“ i nie używać tego zapasu nieraz przez długi czas. Często mijają dziesięciolecia, nim te, zdawałoby się bezużyteczne osiągnięcia, uzyskują właściwą ocenę i znajdują powszechne zastosowanie w nauce i w życiu“. — Tak właśnie było z odkryciem fal elektromagnetycznych przez Maxwella, które przez pół wieku nieomal czekało na najszersze zastosowanie w telekomunikacji. To samo z ideą jądra atomowego, która została wypowiedziana przez Newtona i w innej formie przez Łomonosowa — ale dopiero rozbitcie atomu dokonane przez Becquerela przed pół wiekiem doprowadziło do dzisiejszych pojęć i osiągnięć technicznych w dziedzinie energii atomowej.

Dlatego też w planie nauki są i muszą być swoje **własne linie** rozwojowe, które nie są jednak oderwaniem się od praktyki, które korzeniami tkwią w praktyce — tylko że korzenie te zachodzą daleko w głąb jeszcze niewidocznego, przyszłego rozwoju praktyki. Zadania tych prac zmierzają znacznie dalej niż obecne zapotrzebowania.

Stąd też wynika potrzeba stosowania w nauce metody podwójnego planowania, podobnej zresztą do stosowanych w innych działach — planowania od góry i planowania od dołu. Przed tym jednak, nim przejdziemy do krótkiego przeglądu ważniejszych zagadnień z dziedziny techniki planowania naukowego — streścimy w paru słowach dotychczasowe uwagi na temat niezbędnych warunków, którym winna odpowiadać nauka przed włączeniem jej do planu państwowego. Takich warunków wymieniliśmy pięć: *pierwszy*: upolitycznienie nauki, inaczej mówiąc powiązanie organiczne nauki z postulatami materializmu dialektycznego i historycznego; *drugi*: upowszechnienie i demokratyzacja nauki przez powiązanie prac naukowych z interesami najszerzych warstw narodu; *trzeci*: nadanie nauce wyraźnego kierunku przez zaszczepienie jej celów i zadań, wynikających z planu państwowego; *czwarty*: niezależnie od spełniania bieżącego zamówienia społecznego dbanie o wewnętrzny rozmach twórczości naukowej i potencjału myśli naukowej we wszystkich działach; *piąty*: dokładna orientacja, na bieżąco, co do stanu posiadania nauki i co do zagadnień będących na warsztacie badawczym.

Takie są wstępne wymagania, którym się musi poddać nauka i uczeni w państwie ludowym przed tym, nim rozpoczną zabiegi związane z włączeniem nauki do planu państwowego.

Nie jest naszym zamiarem szczegółowe zaznajomienie z techniką planowania naukowego. Jest to zresztą zagadnienie zbyt rozległe i zbyt spe-

cialne, żeby można je było wyczerpać w krótkich słowach. Natomiast wydaje się pożytecznym skonfrontować zasadnicze pojęcia z zakresu planowania nauki, z ogólnymi szerzej znanymi zasadami i metodami planowania w planowaniu wytwórczości przemysłowej i rolnej.

*

W technice planowania naukowego i to zarówno w Związku Radzieckim, jak też w szeregu innych krajów została mocno ugruntowana zasada daleko idącej decentralizacji planów i następnie koordynowania prac w czasie wykonywania planów. W Związku Radzieckim na przykład istnieją trzy zasadnicze pionierzy instytucji naukowych, o wyraźnym odmiennym sposobie podejścia do zagadnień badawczych. Są to z jednej strony instytuty, przeważnie wchodzące w skład różnych akademii, zajmujące się z reguły zagadnieniami teoretycznymi i nie zawsze powiązаныmi z „zamówieniem społecznym“ w danym okresie. Zupełnie niezależnie od tych instytutów działają bardzo liczne instytuty naukowo - badawcze branżowe, zależne od odnośnych resortów, które narzucają tematykę badawczą w zależności od aktualnych założeń planu państwowego; wreszcie najliczniejszą grupę stanowią instytuty naukowo-badawcze uczelniane, których programy mają charakter pośredni, a które odgrywają dużą rolę w kształceniu metodologicznym i przygotowaniu badawczym nowych kadr pracowników naukowych.

Tego rodzaju decentralizacja planowania zostanie zastosowana prawdopodobnie i w Polsce. Należy wziąć pod uwagę, że korzystając z wypróbowanych wzorów organizacyjnych instytucji naukowych Związku Radzieckiego będziemy mogli zaoszczędzić sobie wielu niepotrzebnych i kosztownych doświadczeń organizacyjnych.

Ważkim argumentem na rzecz najdalej decentralizacji planowania badań naukowych jest to, że obsługa przez naukę różnorodnych potrzeb życia pociąga za sobą z natury rzeczy daleko posuniętą specjalizację uczonych. Jest więc niemożliwe wymagać od takiego specjalisty, żeby aprobował lub poprawiał programy badań w dziedzinach, na których się nie zna. Jeszcze większe zastosowanie ma ten argument w stosunku do planowania badań teoretycznych, luźnie tylko związanych z chwilowymi potrzebami praktyki.

Nie przesądzając ostatecznej struktury aparatu naukowo-badawczego w Polsce, można stwierdzić z całą pewnością, że przy każdej organizacji

podstawowe metody planowania pozostaną takie same. Są to: metoda stopniowego przybliżania planów, metoda ustalania ogniw decydujących, metoda bilansów. To, że nazwy tych trzech zasadniczych metod planowania brzmią tak zrozumiale i dla ucha praktyka i dla ucha naukowca, wynika stąd, że nauka jeszcze nie będąc włączona sama do planu państwowego odgrywała dużą rolę w wyrobieniu metod naukowych planowania gospodarczego i ogólnego, i ustaleniu terminologii planistycznej. Metoda stopniowego przybliżania planów odgrywa rolę wyjątkowo ważną w planowaniu naukowym dlatego, że pozwala na precyzyjne powiązanie zadań płynących bezpośrednio z praktyki i „zamówienia społecznego“ z zadaniami płynącymi z wymagań wewnętrznego rozwoju samej nauki. Dokonane już w Polsce w ubiegłym roku opracowania pierwotnych planów przez szereg instytucji naukowo - badawczych jak np. Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego, Państwowy Zakład Higieny albo Instytut Bałtycki (wymieniam zakłady z rozmaitych dziedzin nauki, których plany są mi znane) zostały dokonane m. in. metodą stopniowych przybliżeń w ten sposób, że początkowo zostały sporządzone plany kierunkowe w oparciu o tematykę podyktowaną wymaganiami gospodarstwa rolnego, względnie służby zdrowia lub transportu morskiego, a następnie, niezależnie od tych planów, zostały opracowane programy badawcze od dołu w oparciu o faktyczne możliwości zakładów, a więc przede wszystkim w oparciu o dotychczasową tradycję prac naukowych, zainteresowania szczególne i przygotowanie specjalistów oraz posiadaną aparaturę i naukowe wyposażenie pomocnicze. Posiadając te dwa podejścia od strony teorii ostateczny plan był sporządzony drogą stopniowego oddziaływania na siebie przedstawicieli obu kierunków.

Niemniej bliższą pojęciom naukowców jest metoda „poszukiwania ogniw decydujących“, metoda dająca tak doniosłe wyniki w planowaniu wytwórczości przemysłowej. Ogniwami decydującymi w nauce stają się węzłowe zagadnienia naukowe stojące na pograniczu sąsiednich dziedzin naukowych, lub przy zbiegu linii rozwojowych kilku rozmaitych kierunków badawczych w jednej dziedzinie. Metoda ta staje się szczególnie płodną w planowaniu i organizowaniu tzw. „badań kompleksnych“. Są to badania pociągające za sobą udział przedstawicieli wielu naraz gałęzi wiedzy. Większość złożonych zagadnień gospodarczych wymaga właśnie tego rodzaju badań kompleksnych, szczególnie, gdy chodzi o wzięcie z miejsca „byka za rogi“ i o pilne wszechstronne wyjaśnienie jakiegoś doniosłego problemu technicznego.

Duże znaczenie posiada trzecia zasadnicza metoda planowania, mianowicie metoda bilansu. Metoda ta posiada szczególne znaczenie ze względu na powiązanie za jej pomocą jednego z działów planu państwowego z planem finansowym. Każde bowiem zamierzenie ma swój wyraz pieniężny. Toteż jedno z podstawowych, wstępnych wymagań planowania polega na tym, żeby poszczególne plany były ujęte w tego rodzaju jednostkach, elementach, które dawałyby się przeliczyć na ekwiwalent pieniężny. W ten sposób w ramach całości planu państwowego rozmaite części znajdują się we wszechstronnym powiązaniu ze sobą i stałym, wzajemnym oddziaływaniu na siebie. Im więcej tych powiązań i im są one głębsze i mocniejsze — tym lepiej zbudowany jest plan, tym bardziej jest on dynamiczny, życiowy, realny.

Ideałem konstrukcji planu naukowego byłby taki plan, w którym każda bez wyjątku pozycja znalazłaby powiązanie i zastosowanie w innych działach; przeciwnie, należy zmierzać do tego, żeby się nie znalazła w planie państwowym taka dziedzina, która nie zostałaby powiązana z nauką, nie byłaby uzależniona w swoim rozwoju od postępów badań naukowych.

W tym miejscu spotykamy się ze specyficzną właściwością planu naukowego; nauka zresztą podobnie jak każda inna dziedzina — musi posiadać swoje specyficzne składniki, elementy planowania. Takimi elementami w nauce są — jeżeli chodzi o strukturę samego aparatu badawczego — zakład naukowy, jego aparatura badawcza, adaptacja i urządzenia pomocnicze i co najważniejsze badacze specjaliści.

Lecz o postępie nauki, o jego dorobku, o kierunku i roli nauki w życiu decyduje nie sama **struktura**, „objętość“ jak się to określa w Związku Radzieckim lub jak się to potocznie określa w Polsce — sama organizacja nauki — lecz przede wszystkim jej treść, jej wydajność i potencjał, które się mierzą tematyką prac dokonywanych, problematyką zagadnień, na które składają się poszczególne grupy tematów oraz kierunki myśli twórczej i rzeczywisty wysiłek naukowo-badawczy w ważniejszych dziedzinach wiedzy.

Wszystkie te wymienione co tylko elementy planowania nauki mogą i powinny układać się w postaci bilansów różnego rodzaju. Bilanse zapotrzebowania i podaży tematów badawczych, bilanse zapotrzebowania i produkcji aparatury naukowej, bilanse zapotrzebowania i zakupu książek i czasopism, bilanse zapotrzebowania i kształcenia kadr złożonych z najbardziej zróżniczkowanych specjalistów naukowych.

Jak widzimy praca, która czeka na planistów nauki jest rozległa i niełatwa. Lecz trudności w tej dziedzinie nie są większe niż w innych dziedzinach planowania. Przeciwnie, zadania są łatwiejsze do spełnienia ze względu na daleko większy udział uczonych w pracach nad planowaniem, uczonych, którzy mogą i na pewno będą się czuli w tej dziedzinie jak we własnym żywiole pracy naukowej.

*

Przetrawienie wszystkich spraw związanych z wprowadzeniem na stałe metod planowania nauki do praktyki codziennej świata naukowego Polski — jest jednym z podstawowych celów Pierwszego Kongresu Nauki Polskiej. W ramach organizacyjnych prac przygotowawczych do Kongresu działa osobna Sekcja XI poświęcona wyłącznie zagadnieniom organizacji i planowania nauki. Już sam podział tej Sekcji na 4 podsekcje, z których każda zajmuje się danym kompleksem zagadnień planowania nauki, świadczy najlepiej jak poważnie zostały potraktowane te zagadnienia przez polskich uczonych i przez kierowników życia politycznego, szczególnie żywo interesujących się właśnie tą częścią prac kongresowych. W świetle tego, cośmy powiedzieli o planowaniu nauki staje się zrozumiała szczególna doniosłość uchwały Komitetu Ministrów do Spraw Kultury z dn. 13 lutego 1950 r. w sprawie zwołania Pierwszego Kongresu Nauki Polskiej.

Uchwała ta w odniesieniu do sprawy planowania nauki postanawia:

„Kongres winien dokonać przeglądu najpilniejszych i najpoważniejszych problemów stających przed nauką i ustalić ich kierunki. Kongres winien doprowadzić do przyjęcia przez badaczy naukowych szeroko i racjonalnie pojętych zasad planowania badań naukowych oraz ustalić szczegółowe formy organizacji życia naukowego w Polsce“.

„Odbywający się w pierwszym roku realizacji Sześcioletniego Planu Narodowego Kongres, winien wytyczyć konkretne formy włączenia nauki polskiej do pracy nad osiągnięciem celów, wytkniętych przez ten

Józef Borowik

Bogusław Leśnodorski

Ośrodki pracy planowej i zespołowej

Szkoły wyższe w Polsce przechodzą obecnie okres poważnej, daleko-
siężnej, niedawno zapoczątkowanej reorganizacji. Tworzone obecnie zespo-
ły katedr lub instytuty uczelniane wprowadzają zasadnicze zmiany w do-
tychczasowych formach pracy naukowej i dydaktycznej w szkołach wyż-
szych, dostosowują bowiem jej styl do ogólnych zasad obowiązujących
w naszym gospodarstwie narodowym i w naszym życiu społecznym. Ten
nowy styl oznacza planowanie prac naukowych i działalność zespołową,
wprowadza koordynację zbliżonych do siebie lub pokrewnych gałęzi nauki,
a w konsekwencji zapowiada znaczne wzmożenie produkcji naukowej
i pogłębienie opieki nad kadrami młodych adeptów nauki, a także
urealnienie opieki nad ogółem młodzieży. Ten nowy styl oznacza zatem
wejście na drogę prowadzącą do socjalizacji życia naukowego.

SUBIEKTYWNE I OBIEKTYWNE ELEMENTY REFORMY

Wielu naukowców, na pierwszy plan wśród interesujących ich zagad-
nień, wysuwa zagadnienie wolności badań. Wielu uważa fałszywie, mie-
szając zagadnienie organizacji z zagadnieniem swobody, że tworzenie
zespołów i kolektywne metody pracy naukowej, które implikują zasadę
planowania rozumnego i produktywnego wysiłku, prowadzą do ograni-
czenia czy nawet zabijania indywidualności uczzonego.

Przed dwoma laty jaskrawy wyraz takich zapatrywań dała wyppo-
wiedź wybitnego fizyka amerykańskiego, laureata Nagrody Nobla, Bridg-
mana. W przemówieniu, stanowiącym wykład jego zasadniczych poglą-
dów, przedstawił on obecną sytuację, która zaznacza się w nauce świa-
towej, zwłaszcza amerykańskiej, w barwach bardzo ciemnych i w świetle

zdecydowanie ujemnym. Oczywiście, wiele można złożyć na karb ustroju kapitalistycznego, w ramach którego żyją i działają uczeni krajów anglosaskich, i powstawania zrozumiałych oporów przed zastosowaniem nauki do celów utrwalenia gospodarki kapitalistycznej lub produkowania broni śmiercionośnych. Stąd u wielu z nich ucieczka od tzw. nauki stosowanej i pogrążenie się w badaniach „czystych“, oderwanych od bieżącego życia. U Bridgmana przemówił jednak inny, szczególnie silny czynnik, mianowicie do skrajności doprowadzony indywidualizm. Oto co między innymi mówił: „Gdy spoglądam wstecz na swoją pracę, widzę, że najważniejszym warunkiem jej powodzenia, z czego zawsze zdawałem sobie żywo sprawę, była wolność badań“. Co to znaczy, wyjaśnia dalsze zdanie: „Nikt obcy nigdy mi nie podsuwał żadnych sugestii co do rodzaju moich badań. Nawet wiele lat temu, kiedy u progu pracy naukowej uzyskałem na swoją prośbę najdalej idące zwolnienie z obowiązków nauczycielskich i administracyjnych... władze uniwersyteckie nawet nie próbowały nałożyć mi warunku, że mam w dalszym ciągu oddawać się badaniom nad wysokim ciśnieniem (specjalność prof. B.), czy chociażby badaniom w ogóle...“. Ostatnie słowa są niezmiernie znamienne, odnoszą się do minionych czasów takiego liberalizmu, który prowadził aż do nieróbstwa wielu takich „naukowców“, którzy po dokonaniu pewnych wysiłków w latach młodości zaprzestali właściwie w ogóle pracy naukowej, nie zawsze też trudząc się zbyt gorliwie zajęciami dydaktycznymi. Każdy może podać przykłady z najbliższego otoczenia. „Jeśli w programie swoich badań, powiada dalej fizyk amerykański, trzymałem się konsekwentnie wytyczonych linii, to tę konsekwencję programu nałożyłem sobie ja sam całkowicie swobodnie. I sądzę, że to było istotne źródło jej trwałości“.

Wydaje się, że inny to był chyba czynnik, który prowadził Bridgmana do poważnych efektów jego pracy. Był to niewątpliwie czynnik wysiłku i talentu. Ten zaś wysiłek i talent może być jedynie racjonalnie i prawidłowo rozwinięty oraz pożytecznie wykorzystany przez rozumnie pojęte planowanie.

Zupełnie niepokojąco przedstawiają się dalsze uwagi: „Jeśli obudzę się rano z nowym pomysłem, którego zastosowanie pociąga za sobą nieużyteczność już porobionych żmudnych przygotowań, mogę zupełnie swobodnie wyrzucić to, co zrobiłem i zacząć od początku prace na nowej, lepszej drodze...“. Nie wydaje się przekonującym owo szukanie doskonałości w samym sobie, w oderwaniu od krytyki, rady i pomocy

oraz współdziałania nie tyle jakichś ludzi z zewnątrz, ale współtowarzyszy z jednego warsztatu naukowej produkcji.

Fizyk amerykański martwi się, że „wyrasta całe pokolenie fizyków, którzy nigdy nie musieli przejawiać w jakimś większym stopniu indywidualnej inicjatywy, którzy nie mieli okazji przekonać się o jej możliwościach, ani o płynącym stąd zadowoleniu i dlatego uważają pracę w zespołach za rzecz normalną“. Uwaga ta najwyraźniej kłóci się z założeniem, które potwierdza praktyka, że dopiero zespołowa praca pewnej grupy badaczy wyzwala wszystkie ich talenty, wpływa na doskonalenie zdolności bardziej specjalnych, zapewnia możliwie szybkie przewycięzanie błędów, uwalnia spod jakże często złej i niebezpiecznej przemocy mistrzów, którzy nie dopuszczają do rozwoju indywidualności.

„Gdy patrzę w przyszłość, niepokoi mnie, że będzie coraz mniej miejsca dla uczonych pracujących indywidualnie...“.

Wypowiedź Bridgmana odpowiada, przynajmy szczerze, poglądom występującym często także na naszym gruncie. Odpowiada ona formacji, a więc i całokształtowi minionych poglądów, od których nie zawsze i nie wszyscy dotąd chcieli czy mogli się uwolnić. Odpowiedź na te zastrzeżenia i wątpliwości jest dość prosta. Chociaż jest to zagadnienie subiektywne samopoczucia uczonego jest ono bezsprzecznie ważnym czynnikiem. Nie można go lekceważyć. Problem nie sprowadza się jednak do kultu przesadnej indywidualności, który przesłania często brak istotnych wartości. Właśnie rozumne planowanie i racjonalna zespołowość w pracy stwarzają formy, wiążące się z właściwym wyzyskaniem kwalifikacji i umysłowości każdego pracownika nauki. I tego, co góruje nad innymi i tych, którzy są szeregowcami w pracy naukowej. Ktoś wyraził się w ten sposób: „Drugi ma robić nie to samo, co Pan potrafi dobrze, ale to, czego Pan nie może zrobić sam“. Stwierdzenia takie są coraz częstsze. Wspomnę tu o przykładzie badań nad polskim millenium. Wybitnie pomyślnym i optymistycznie nastrojającym objawem jest to, że w wielkim przedsięwzięciu licznych i poważnych badań zespołowych nad powstaniem Państwa Polskiego, które podjęli nasi prehistorycy i historycy, zwrócono baczną uwagę na opracowanie sposobów i metod planowania. Z jednej strony powinny być one precyzyjne, z drugiej zaś elastyczne, nie rygorystyczne.

Na obiektywne elementy badań i prac zespołowych zwrócił uwagę, pod koniec ostatniej wojny inny uczoney o światowej sławie, Bronisław Malinowski w głośnej książce „Freedom and Civilisation“. Książka z pewno-

ścią musi nasuwać wiele zastrzeżeń. Mimo to ocena Malinowskiego, dotycząca wielu wypadków w nauce mieszczańskiej, zawiera pewną dozę prawdy. Chodzi o to, że koncepcja tzw. wolności nauki jest w ujęciu szeregu jej wyznawców „zbudowana zasadniczo ze składników subiektywnych i indywidualistycznych“. Jest „koncepcją, która w całej swej istocie jest negatywna, pretendując jednocześnie do tego, aby być absolutną i substancjonalną... Koncepcja ta skonstruowana jest nie tylko ze zdecydowanie subiektywnych i osobistych elementów świadomości indywidualnej, lecz i w taki sam sposób stosowana jest również do krótkodystansowych, krótkofalowych momentów wyboru, decyzji, woli, kaprysu. Lekceważy w zupełności pragmatyczny kontekst ludzkiego działania. Pomija także fakt, że wybór i decyzja same przez się są zupełnie bez znaczenia dla jednostki, o ile nie są wykonalne na drodze skutecznego i zasadniczo opłacalnego działania...“.

Zdaniem tego uczonego, wolność obejmuje trzy ogniwa: *cel*, który wyraża się w charakterze instytucji, — *urządzenia*, a także zasady, na podstawie których badacze wykonują i finalizują swoją pracę — a wreszcie *wynik* czy *skutek*, który jest funkcją instytucji. Wolność jest więc determinowana przez wyniki działania i jego akcesoria. Wolność myśli naukowej, pisze Malinowski, „nie oznacza w żadnej historycznej rzeczywistości siedzenia w fotelu i wymyślania swoich własnych idei“. Oznacza ona wśród szeregu czynników dostęp do pracowni, laboratorium czy innego zakładu, do tej lub innej dziedziny życia, do rzeczywistości społecznej.

Zwróćmy uwagę na ostatnie sformułowanie. Wolność oznacza dostęp do laboratorium, do tej lub innej dziedziny życia, do rzeczywistości społecznej. Polak z pochodzenia, w rozwoju zaś swej działalności naukowej uczony anglosaski — Malinowski, walcząc z fałszywymi koncepcjami liberalizmu, prowadzącego prostą drogą do uzależnienia od ustroju kapitalistycznego, popada w przeciwną skrajność i głosi pochwałę wulgarnego, jak go słusznie określają marksiści, praktycyzmu. Bardzo pouczające są jego zmagania z otoczeniem naukowym i poglądami urobionymi przez środowisko, klasę i ustrój.

„Wolność myśli naukowej w żadnej historycznej rzeczywistości nie oznacza siedzenia w fotelu i wymyślania swoich własnych idei“. Nie muszą się bliżej zastanawiać nad tym zdaniem ci badacze, którzy dysponują pewnymi wiadomościami z ogólnej czy szczegółowej w danej dyscyplinie

historii nauki, a tym bardziej ci, którzy współdziałają twórczo w budowie nowego ustroju poprzez walkę z tym wszystkim, co stare i przeżyte.

Wydaje się też, że analizując postanowienia prawne i praktykę tworzenia zespołów i instytutów uczelnianych, należy mieć na względzie momenty, zapewniające „dostęp“ — jak powiada Malinowski — badacza do laboratorium, zapewniające rozwój naszych placówek badawczych, ich coraz to lepsze i pełniejsze wyposażenie i urządzenie. Chodzi o zapewnienie uczonemu prawdziwego dostępu do tej dziedziny życia, z którą pragnie być istotnie związany. Chodzi o zapewnienie mu związku z rzeczywistością społeczną, która poprzez powiązanie teorii z praktyką da mu możliwość realnego spełnienia jego ważnej funkcji. A jeśli takie spostrzeżenia jak Malinowskiego, Bernala, czy innych postępowych badaczy z krajów kapitalistycznych wskazują na głębokie rysy i niedomagania występującego w nich systemu, to jakże porywające są konkretne doświadczenia nauki radzieckiej, która od dawna już realizuje zasady planowania badań i prac zespołowych, m. in. w katedrach wyższych uczelni Związku Radzieckiego, skupiających większe grona badaczy pod kierownictwem przedstawicieli tej samej lub zbliżonych specjalności. Osiągnięcia tej nauki wskazują na to, jak fałszywe lub przypadkowe bywały stwierdzenia w rodzaju tego, które cytowaliśmy we wstępie. W miejsce przypadków, prowadzących w starym systemie luźnych badań indywidualnych do wielkich osiągnięć, wchodzi organizacja. Nie oznacza ona oczywiście tego, by można było z góry przewidywać i ustalić osiągnięcia, ale oznacza to, że można ustalić drogi, środki i metody, które do nich prowadzą. Mowa tu o metodach, które zapewniają najpełniejsze wyzyskanie i zastosowanie wszystkich możliwych zasobów ludzkich i materiałowych.

APARATURA I LUDZIE

Najbardziej i najpowszechniej zrozumiałą jest sprawa korzyści, które płyną z akcji unifikacyjnej, na odcinku wyposażenia zakładów, aparatury, zasobów bibliotecznych itp. W naszych uczelniach wymownych przykładów dostarczają pracownie nauk przyrodniczych, technicznych i wielu innych. Mniej wyraźnie zdajemy sobie sprawę z sytuacji na odcinku kadr. A trzeba stwierdzić, że nie tylko pod względem materiałowym, ale i pod względem kadr, stan naszej nauki nie jest dziś zadowolającym, przeciwnie, budzi poważne obawy. Mści się niedorozwój nauki polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Groźne wyrwy i spu-

stoszenia przyniosła wojna i okupacja hitlerowska. Faktyczny stan obrazuje niedawno przeprowadzona ankieta, która dotyczyła produktywności naszych zakładów uczelnianych. Wykazała ona, że tylko pewien procent zakładów jest (od roku niewiele jeszcze zmieniło się na lepsze) faktycznie zdolny do pracy naukowej. Ujawniła ona przy tym, że dominują zakłady zbyt małe, aby mogły być zdolne do wydajnej i efektywnej działalności naukowej i dydaktycznej. Były to zakłady przypominające często jakieś dawne gospodarstwa karłowate. Pamiętać przy tym trzeba, że i tak ze względu na ambicje wypełniających ankietę, niektóre z zakładów całkiem niesłusznie awansowały w niej do rzędu zakładów w pełni czynnych naukowo. Oto liczby:

Procent zakładów zdolnych do pracy badawczej

Ośrodki	Ze względu na lokal i urządzenia	Ze względu na personel	Wszystkie warunki spełnione
Warszawa	79	78	67
Łódź	75	85	72
Lublin	79	83	69
Gdańsk	60	80	55
Toruń	97	65	63
Poznań	85	85	77
Wrocław	72	88	65
Gliwice	37	50	25
Kraków	80	89	75
Polska (ogólnie)	76,7	82,1	66,8

Nauki:

Przyrodn.-matem.	82	89	75
Humanistyczne	89	80	75
Prawne	86	82	72
Ekonomiczne	81	83	72
Techniczne	61	79	51
Rolnicze	81	85	71
Lekarskie	72	77	64

Analiza przedstawionych powyżej tabel, obok wszystkich innych spostrzeżeń, prowadzi nas do następujących założeń, które powinny towarzyszyć akcji unifikacji i pogłębiać jej zrozumienie. Oto powody, dla których „zespół“ czy dalej posunięty w ewolucji instytut uczelniany poma-

ga rozwojowi poszczególnych ośrodków naukowych i to rozwojowi, który może wzmagać się obecnie na niektórych odcinkach nawet bardzo intensywnie:

1. Zespół, zwłaszcza instytut wyższego rzędu zapewnia lepsze wyposażenie wchodzących w jego skład dotychczasowych katedr, bo w państwie, które prowadzi planową gospodarkę, zapewnia konkretne stopniowe doinwestowanie zakładów i właściwą politykę finansową w dziedzinie nauki.
2. Nowa jednostka organizacyjna wpływa na wzmożenie wysiłku naukowego i dydaktycznego danej grupy. Łączą się tu ze sobą różne indywidualności, krzyżują się pokrewne, jeśli nie chodzi tylko o identyczne, równoległe do tej pory katedry i dyscypliny, a na ich pograniczu rozwijają się nowe zagadnienia, które ulegają pogłębieniu. Wpływ na kształtowanie się działalności zespołu czy instytutu mogą wywierać ci postępowi badacze, którzy operują nowymi metodami i posługują się przodującą teorią materializmu dialektycznego i historycznego. W interesie ogółu, wpływ ten mogą wywierać również i ci badacze, którzy rozumieją znaczenie związku nauki z życiem.
3. W nowych warunkach otwierają się nowe możliwości rekrutowania i kształcenia kadr naukowych. Młodzi pracownicy naukowci, a także ogół młodzieży, uzyskują oparcie o całą, większą grupę badaczy. Nie wyrastają w cieniu mistrza, nie zawsze zapewniającego właściwy kierunek. Rozszerzają się ich horyzonty. Korzystnym też objawem jest sygnalizowany ostatnio program nowego Zrzeszenia Studentów Polskich, który przewiduje tworzenie naukowych kółek studenckich przy instytutach uczelnianych, w ścisłym powiązaniu pracy młodzieży, szczególnie garnącej się do nauki, z pracą zakładu.
4. Praca zespołu, a zwłaszcza instytutu, wywołuje konieczność planowania pracy. W zakładach wchodzących w skład większej jednostki organizacyjnej planowanie obejmuje zarówno współdziałanie jak i podział pracy naukowej i dydaktycznej, zależnie od potrzeb planu, od założeń ogólnych, od celu, który stawia sobie dany zespół i od kwalifikacji oraz zainteresowań jego członków.

Zespoły i instytuty stanowią stadium pośrednie pomiędzy katedrami dawnego typu i katedrami w rodzaju tych, które istnieją w Związku Radzieckim. Rozwój idzie od małych i rozdrobnionych warsztatów do wielkich pracowni, które obejmują szereg zakładów. Trzeba stwierdzić, że może on iść od mniej lub bardziej zwartego zespołu dotychczasowych katedr, do instytutu. Niewątpliwie jest pomyślnym objawem, że tam,

gdzie jest to możliwe, powstają nie zespoły, lecz instytuty — jednostki zwarte, odpowiednio wyposażone i jednolicie kierowane. Luźne bowiem zespoły kryją w sobie niebezpieczeństwo, że połączenie będzie pozorne, że może ono doprowadzić po pewnym krótkotrwałym i pobieźnym nasileniu akcji unifikacji z powrotem do rozdrobnienia czy rozkładu. Należy wystrzegać się nazbyt pospiesznego tworzenia instytutów, bez uprzedniego przygotowania i uzasadnienia. Powstanie instytutu musi być uwarunkowane istnieniem odpowiednich elementów: grona pracowników, właściwego kierownictwa, urządzenia, wspólnego lokalu. Ale jednocześnie nie należy dopuszczać do przesadnych wymagań, bo te wywołują demobilizację.

Prowadzona obecnie akcja unifikacyjna wskazuje także na fakt, że zaczynamy, miejmy nadzieję szczęśliwie, odrywać się od dotychczasowego, formalistycznego, niejednokrotnie nieżyciowego i przestarzałego podziału na dyscypliny, wydziały i uczelnie. Powstają i będą rozwijać się coraz częściej instytuty międzywydziałowe i międzyuczelniane. Niezależnie od sporadycznych przypadków należy także spodziewać się w tym zakresie pewnej ewolucji, gdyż natychmiastowe połączenia tego typu w wielu przypadkach nie są jeszcze możliwe. Jak o tym będzie mowa poniżej, już obecnie należy wyzyskać pewną formę pośrednią tzn. współdziałal przedstawicieli innych zespołów, nawet z innych wydziałów czy uczelni w radach naukowych. Zmierzamy do nowego przegrupowania nauki, któremu na przeszkodzie stoją m. in. dzisiejsze wydziały. Zmierzamy równocześnie do realnego wiązania ze sobą pokrewnych dyscyplin, którego nie zapewnia luźna organizacja wydziałów.

GŁÓWNE ELEMENTY

Pozostawmy na uboczu niezmiernie ważne lecz najłatwiej uchwytnie i zrozumiałe elementy materiałowe: lokalu, urządzenia, aparatury, zasobów bibliotecznych. Zwróćmy uwagę na główne elementy związane z ludźmi, których łączymy w ramach instytutu czy zespołu i funkcjonalne powiązanie tych elementów. Sądzę, że na pierwszy plan wysunie się postać **d y r e k t o r a i n s t y t u t u c z y k i e r o w n i k a z e s p o ł u**. Nie chodzi oczywiście o rygorystyczne — formalne kierownictwo, o narzucenie dyrektorskiej woli zespołowi pracowników danej jednostki. Niewątpliwie muszą być i będą zastosowane w tej dziedzinie te same zasady, które znamionują ogólną socjalizację naszego życia organizacyjnego, a więc swoiste połączenie pracy kolektywnej z wyraźnym równocześnie akcento-

waniem odpowiedzialności jednostek za ich działania, odpowiedzialności łączącej się z wyraźnie określonym zakresem czynności. Dyrektor Instytutu jest nie tylko przewodniczącym luźnego grona naukowców czy federacji niezależnych katedr. Nie może on ograniczać się jedynie do reprezentowania instytutu wobec władz uczelni. Jest on rzeczywistym zwierzchnikiem wszystkich pracowników instytutu, bo sprawuje ogólne kierownictwo nad całością prac naukowych, bo jest odpowiedzialny za prawidłowy tok tych prac oraz za administrację i gospodarkę jednostki.

Z racji swej kierowniczej funkcji dyrektor czuwa nad całością prac, a tym samym m. in. nad opracowaniem planu pracy. Analiza potrzeb i ułożenie planu należeć będzie do odpowiedniej komisji tj. grupy powołanych do tego celu naukowców; opiniować zaś ten plan ma rada naukowa. Całość tych prac zbiegnie się jednak w rękach dyrektora, całość ich wymagać będzie jego inicjatywy i talentów kierowniczych.

Szczególne zadania ciążyą na dyrektorach pierwszych instytutów czy kierownikach zespołów, gdyż staną się oni organizatorami nowych form pracy. Muszą oni wykazać wiele energii i konsekwencji jak przystało na czołowych kierowników życia naukowego i dydaktycznego uczelni — „socjalistycznych gospodarzy“ swych zakładów. Styl ich pracy powinna cechować umiejętność współdziałania z innymi i pobudzanie innych do współpracy. Powinno ich cechować zrozumienie ciążyącej na nich odpowiedzialności oraz gotowość do krytyki nie tylko cudzych, lecz i własnych posunięć.

Drugi element racjonalnej, prawidłowej (słowo to zależnie od zmiany ustroju nabiera innej, postępowej treści), organizacji naszych placówek to rada naukowa (błędnie moim zdaniem nazwana „zebraniem naukowym“ w zespołach, gdyż zebrania naukowe oznaczają właśnie zwyczajne sesje danego grona naukowców). Rada naukowa zapewnia stałe, nie tylko — jak dotąd — dorywcze i przypadkowe, sporadyczne, od dobrej woli zależne, kontakty. Przypominam sobie, jak na jednej z konferencji urządzanych w tej sprawie przez Polskie Towarzystwo Historyczne mówił niedawno zmarły prof. Jan Rutkowski, że już pewnym osiągnięciem jest umożliwienie naukowcom stałych, codziennych spotkań w lokalu wspólnego instytutu. Ale rada naukowa jest instancją, która czyni coś więcej, bo prowadzi i zobowiązuje członków do stałej, wspólnej pracy i wspólnych zainteresowań losami instytutu. Rada naukowa nie może jednak wszystkiego czynić w pełnym swoim zespole. Po dyskusji na zebraniach plenarnych rady, musi przyjść kolej na zebrania komisji czy sekcji i na sekcyjną, codzienną pracę. Nie wspomniano o tych wszystkich formach w statutach

ramowych. Są one rzeczywiście tylko ramowe, konkretne zaś statuty i regulaminy muszą wypełnić je treścią dostosowaną do potrzeb i stosunków miejscowych. Nowe formy społeczne nasycone nową treścią muszą się wykształcić w praktyce lub być przejęte z doświadczeń tych zakładów, które wykazują już w tym zakresie realny dorobek.

Rada naukowa wspólnie z dyrektorem czy kierownikiem zespołu czuwa nad podziałem pracy pomiędzy poszczególnych pracowników, dysponując w miarę rozwoju zakładu zarówno pracownikami dotychczasowych katedr jak i nowymi pracownikami, angażowanymi dla wykonania wspólnych zadań instytutu lub prac specjalnych.

Rada naukowa opiniuje wobec dyrektora instytutu (niewątpliwie komisyjnie) prace, przeznaczone do druku w odpowiednich wydawnictwach specjalnych i ogólnych. Statut przewiduje też, że prace te będą po pozytywnym ich zaklasyfikowaniu ogłaszane z podaniem nazwy instytutu, w jakim zostały wykonane. To ostatnie stwierdzenie podkreśla okoliczność, że chodzi istotnie o prace „wykonane w instytucji“, czyli zgodnie z jego planem działań. Także to postanowienie wiąże ogół pracowników instytutu w pożądaną całość i zapewnia ich współdziałanie. Nie chodzi tu wyłącznie o kontrolę, raczej o pomoc w toku podejmowania danego tematu i w okresie jego opracowywania.

Rada naukowa łączy w swoim gronie starszych i młodszych pracowników, nie tylko posiadających stopień doktorski, ale ewentualnie i innych — w razie szczególnie uzasadnionej potrzeby. Sądzę, że jest to jedno z najbardziej istotnych postanowień. Wprowadzenie młodszych naukowców do grona, które opiniuje plany działalności naukowo-badawczej i dydaktycznej instytutu, układa preliminarz budżetowy i plan inwestycyjny, składa wnioski w sprawie dotacji specjalnych i obsady etatów, stypendiów naukowych, zasiłków czy nagród, wydaje opinie w różnych sprawach dotyczących instytutu — na żądanie władz, instytucji pozauczelnianych lub z inicjatywy własnej zespołu, — ożywia działalność rady, zapewnia jej nowe siły żywotne, przyzwyczajają starszych i młodszych naukowców do innej, niż hierarchicznej oceny wzajemnych wartości i indywidualności. Wysuwane pierwotnie obawy przed jakąś „majoryzacją“ starszych pracowników przez młodszych są zupełnie niepoważne. Uzupełnienie hierarchii, której przecież nikt nie atakuje we właściwej jej istocie, — rozumnie pojętą demokratyzacją — może wydać tylko dobre owoce. Współpraca w radzie naukowej, zapewnia początkującym w karierze naukowej ściślejsze niż dotąd związanie z instytucją i może być

bardzo pouczająca. Ucierpieć tylko przy tym mogą sztuczne nimby i autorytety, a zrodzić się natomiast większą niż dotąd otwartość i jawność szeregu posunięć (zwłaszcza personalnych), co przyniesie tylko pożytek.

Nie wiele mówią statuty o pracownikach instytutu czy zespołu. Jest to wyrazem ich elastyczności, przejściowości form obecnych i aktualnych możliwości dzisiejszych. Nie ulega wątpliwości, że organizacja instytutów i zespołów — nasuwa możliwość angażowania pracowników naukowych i administracyjnych, którzy pozostawać będą w dyspozycji instytutu jako całości, w jego wspólnych pracowniach. Na pierwszy ogień powinno pójść zdawna oczekiwane powoływanie bibliotekarzy naukowych, a także sekretarzy administracyjnych czy referentów finansowych w większych jednostkach naukowo - badawczych. Wprowadzą oni ład do dzisiejszych, niezmiernie nieraz wątpliwych systemów organizacyjnych, uwolnią równocześnie naukowców od zajęć, do których nie są w zasadzie powołani, na których nie znają się i których nie lubią.

Jak na to wskazywano w toku dyskusji, statuty ramowe otwierają równocześnie perspektywy jeszcze dalej idących zmian, a mianowicie przejścia od asystentur i adiunktur, do stanowisk związanych bezpośrednio z całością instytutu. System taki ma oczywiście swoje dobre i złe strony. Jedne i drugie wykaże dalsza praktyka.

Wreszcie ostatni element, o którym nie można nie wspomnieć. Oto dopiero nowa organizacja instytutów i zespołów urzeczywistni nadzór i kontrolę, te tak ważne czynniki prawidłowego funkcjonowania i rozwoju wszystkich w ogóle placówek społecznych, wśród nich także i naukowych. Dwa te czynniki uległy rozbudowaniu i stały się realne dzięki kolektywnej pracy i właściwemu podziałowi nadzoru pomiędzy kilka jego stopni. Dotychczasowa kontrola, sprawowana nad poszczególnymi katedrami przez takie ciała kolegialne jak rada wydziałowa czy senat uczelni, w większości przypadków była fikcją. Innym organom, a w szczególności Ministerstwu Oświaty, miała umożliwiać nadzór sprawozdawczość. Powiedzmy szczerze, że dotychczasowa sprawozdawczość nie przyniosła żadnego poważniejszego efektu, poza „udręką“ wypełniania różnych kwestionariuszy ankietowych oraz sporządzania schematycznego i szablonowego sprawozdania pod koniec roku. Udział w radzie instytutu każdego z zaawansowanych pracowników naukowych oraz stała i codzienna ich współpraca zapewniają wewnętrzną kontrolę tego, co się dzieje czy działać powinno w ramach instytutu czy zespołu. Drugim ogniwem kontroli jest dyrektor instytutu lub kierownik zespołu. Trzecie ogniwo to dziekan lub rektor, jeśli

chodzi o jednostkę międzywydziałową. Należy przy tym zaznaczyć, że rozbudowa funkcji rektora wymaga powoływania nie jednego, ale dwóch prorektorów w razie potrzeby, co jest zgodne z dekretem z dnia 27 października 1947 r. Jeden z nich mógłby systematycznie koordynować i nadzorować działalność naukową instytutów. Słuszne było uwydatnienie w nowych przepisach osobistej funkcji i odpowiedzialności dziekana i rektora w tym zakresie.

Nie oznacza to zresztą, by miała tracić znaczenie rada lub senat. Dziekan lub rektor może jednak odpowiednio pokierować nadzorem, który przysługuje owym ciałom kolegialnym. Niezależnie od tego mogą być powoływane osobno jeszcze rady naukowe, np. rady naukowe całej uczelni, koordynujące czy inspirujące ogólną jej działalność (co zresztą przewiduje dekret o organizacji szkół wyższych).

Wreszcie statuty ramowe wprowadzają kontrolę Ministerstwa Oświaty, a obecnie Ministerstwa Nauki i Szkół Wyższych w zakresie planów naukowych, które mają mu być przedkładane do zatwierdzenia.

W okresie przejściowym ważne funkcje nadzorcze, które łączą się z tworzeniem instytutów czy zespołów, spełniają pełnomocnicy Ministerstwa Nauki, którym w poszczególnych miastach uniwersyteckich, w uczelniach i wydziałach przypadają w udziale niejednokrotnie odpowiedzialne czynności w zakresie rozstrzygania wątpliwości, inspirowania akcji unifikacyjnej i wpływania na jej prawidłowość.

*

Zarówno odbywająca się obecnie akcja unifikacyjna, jak i dalsze procesy zespalające nie stanowią zjawisk prostych i łatwych do właściwego ujęcia. Sądzę jednak, że poważnym czynnikiem pobudzającym jest idea, która towarzyszy tym procesom. Ta idea znieczula lub usuwa niektóre subiektywno - indywidualistyczne stany zapalne. Rozwiewa niepotrzebne obawy. Idea ta wiąże się z niewątpliwymi, a tak ważnymi dla rozwoju życia i nauki obiektywnymi warunkami stopniowego doinwestowania i należytego finansowania badań. Stwarza przez to, podobnie jak na wszystkich innych odcinkach naszej pracy i gospodarstwa narodowego — w najszerszym słowa tego znaczeniu — „siłę materialną“.

Tą ideą, która umacnia nasze przekonania i zwiększa siły, jest myśl o związku nauki z życiem i rozwojem Polski Ludowej.

Bogusław Leśnodorski

Leon Grossfeld

Polskie państwo przedwrześniowe w służbie monopoli kapitalistycznych*

CZĘŚĆ I

Państwo kapitalistyczne jest narzędziem i organem władzy i panowania klasy kapitalistów nad innymi klasami społeczeństwa.

„Ponieważ państwo — pisze Engels w swojej pracy pt. „Pochodzenie rodziny, własności prywatnej i państwa“ — powstało z potrzeby utrzymania w korbach przeciwieństw klasowych, a jednocześnie samo powstało wśród konfliktów tych klas, to z reguły jest ono państwem klasy najsilniejszej, ekonomicznie panującej, która przy jego pomocy staje się również klasą panującą politycznie i w ten sposób zdobywa nowe środki do ciemnienia i wyzysku klas uciskanych“.¹

W warunkach okresu imperializmu, a w szczególności ogólnego kryzysu kapitalizmu, wszechpotęga monopoli i oligarchii finansowej dochodzi do swego punktu kulminacyjnego i znajduje swój najbardziej jaskrawy wyraz w kapitalizmie państwowo - monopolistycznym. Następuje coraz pełniejsze podporządkowanie państwa burżuazyjnego gospodarce kapitalistycznej, tj. monopolom kapitalistycznym, aparat państwowy coraz bardziej zrasta się z monopolami.

Wbrew wszelkim pozorom, które świadomie wykorzystywali i wykorzystują pseudosocjalistyczni lokaje burżuazji dla przedstawienia w lep-

---

* Część II niniejszej pracy zamieścimy w jednym z następnych numerów Myśli Współczesnej.

¹ K. Marks i F. Engels, „Dzieła Wybrane“ tom II, „Książka i Wiedza“ 1949, str. 304.

szym świetle kapitalizmu i które dezorientowały nawet niektórych marksistowskich ekonomistów, kapitalizm państwowo - monopolistyczny nie oznacza bynajmniej wzrostu roli i wpływu państwa w stosunku do monopoli kapitalistycznych, lecz na odwrót — oznacza decydujący wzrost roli i wpływu monopoli kapitalistycznych na państwo i jego politykę.

W przedmowie do swego genialnego dzieła „Państwo a rewolucja“ Lenin pisał:

„Zagadnienie państwa nabiera obecnie szczególnej wagi zarówno pod względem teoretycznym jak i praktyczno-politycznym. Wojna imperialistyczna² niezwykle przyspieszyła i zaostrzyła proces przeistaczania się kapitalizmu monopolistycznego w kapitalizm państwowo-monopolistyczny. Państwo, coraz ściślej zespalające się z wszechpotężnymi związkami, potwornie uciska masy pracujące i ucisk ten staje się coraz potworniejszy“³.

Ta istota kapitalizmu państwowo-monopolistycznego znalazła w swoim czasie najdobitniejszy wyraz w Niemczech hitlerowskich, a dziś w Stanach Zjednoczonych. Również „nacionalizacja“ niektórych gałęzi przemysłu przez rząd labourzystów w Anglii jest niczym innym jak formą kapitalizmu państwowo - monopolistycznego.

Zadaniem niniejszej pracy jest analiza tego zagadnienia w stosunku do Polski burżuazyjnej okresu 1918 — 1939.

I. ROLA MONOPOLI W EKONOMICIE POLSKI KAPITALISTYCZNEJ

Jedną z podstawowych przesłanek powstania kapitalizmu państwowo-monopolistycznego jest fakt panowania monopoli w ekonomice danego kraju.

Kapitalizm państwowo-monopolistyczny powstaje przy określonym poziomie koncentracji produkcji i monopolizacji.

Jak wiadomo (por. L. Grossfeld — „Z dziejów kapitalizmu w Polsce“ — wyd. „Książka i Wiedza“), kapitalizm polski jeszcze przed pierwszą wojną światową osiągnął stosunkowo wysoki poziom koncentracji i centralizacji produkcji i kapitału, co doprowadziło do zmonopolizowania produkcji i kapitału (koncerny, kartele, syndykaty), do zapanowania oligarchii finansowej powstałej ze zrostu kapitału obszarniczego, bankowego i przemysłowego, oligarchii pozostającej w zależności od kapitału zagranicznego.

² 1914 — 1918 — przyp. mój.

³ Lenin, „Dzieła Wybrane“ t. II, str. 167.

Ten proces koncentracji i monopolizacji spotęgował się znacznie po odzyskaniu niepodległości, zwłaszcza po przewrocie majowym, a jeszcze bardziej przybrał na sile w okresie kryzysu zapoczątkowanego w 1929 r.

W podstawowych gałęziach produkcji decydującą rolę odgrywało kilka największych przedsiębiorstw, względnie koncernów, zjednoczonych w jednym kartelu czy też syndykacie.

I tak np. w górnictwie węglowym i w hutnictwie istniało 23 wielkich spółek akcyjnych z kapitałem zakładowym powyżej 5 milionów zł każda. Ale ponad połowa ogólnej sumy kapitałów zakładowych tych spółek skoncentrowana była w 3 spośród nich, a mianowicie: w Katowickiej Spółce Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa, w Zjednoczonych Hutach „Królewska i Laura“ oraz w Hucie „Pokój“.

W r. 1929 Katowicka S. A. dla Górnictwa i Hutnictwa, która już poprzednio połączyła się z Hutą Bismarcka i Hutą Silesia, zjednoczyła się z górnośląskimi Zjednoczonymi Hutami „Królewską i Laurą“. W ten sposób powstała tzw. Wspólnota Interesów, należąca do amerykańsko - niemieckiego holdingu Consolidated Steel Corporation. Wspólnota Interesów posiadała 65 milionów zł kapitału zakładowego, około 54 miln. zł kapitałów obcych, 45.000 robotników i urzędników, skupiała 30% ogólnokrajowej produkcji koksu, 37% produkcji surówki, 44% produkcji stali, 40% produkcji wyrobów walcowanych, 55,5% wyrobów kutych i dalszej przeróbki.⁴

Równocześnie drogą szeregu machinacji finansowych (wymiana kontrolującego pakietu akcji, rozliczne powiązania finansowe) powstaje potężny gigant pionowy Huty Pokoju, obejmujący również kopalnie Ballestrema, Tow. Akc. Ferrum, fabryki odlewów w Suchedniowie i Kielcach, Tow. Akc. Zieleniewski-Fitzner i Gamper, Tow. Babocok-Zieleniewski, Fabrykę Lokomotyw, i skupiający łącznie 60.000 robotników.

Te dwa potężne koncerny skupiały zatem 42% krajowej produkcji koksu, 70% surówki żelaza, 66% produkcji stali, 71% wyrobów walcowanych, 74% wyrobów kutych i dalszej przeróbki.⁵

Oficjalnie podany, to znaczy o wiele zmniejszony, zysk Wspólnoty Interesów w 1937 r. wyniósł 4.655.550 zł.

Również i w takim przemyśle jak włókienniczy decydującą rolę odgrywały łódzkie giganty, należące do największych w Europie, jak Wi-

⁴ Dane z 1936 roku.

⁵ Jak wyżej.

dzewska Manufaktura z 250 tys. wrzecion (15% ogólnej ilości wrzecion w Polsce), Scheibler i Grohman (12%) czy I. K. Poznański (10%). W Niemczech na 1 fabrykę w przemyśle bawełnianym wypadało średnio 26 tys. wrzecion, a w Polsce ponad 38 tys. wrzecion. 3,9% wszystkich fabryk włókienniczych zatrudniało 57,1% ogólnej ilości robotników, a 42,8% ogólnej ilości fabryk zatrudniało zaledwie 3,5% ogólnej ilości robotników.⁶

Podobnie i w przemyśle cementowym panowały 2 koncerny (jeden składający się z towarzystw „Firlej“, „Solway“, „Rudniki“, „Wejherowo“, „Bonarka“ i drugi składający się z towarzystw „Wysoka“, „Wołyń“, „Goleszów“, „Szczakowa“).

Jak stwierdzał herold centralizacji i monopolizacji w Polsce p. Hipolit Gliwic, nie było „prawie takiej gałęzi, w której nie zaznaczyłyby się ruch koncentracyjny czy to w postaci syndykatów lub karteli i konwencji czy też fuzji różnego rodzaju“.⁷

Za „szczególnie pomyślne zjawisko, jaskrawo odbijające od ogólnego tła życia gospodarczego“ był uważany zarówno przez kapitalistów, jak i przez rząd „proces konsolidacji, który przejawiał się w łonie ciężkiego przemysłu polskiego“⁸ (jakżeż mało z Polską mającego wspólnego — przyp. mój).

Również i w bankowości istniał wysoki stopień koncentracji.

W 1928 roku 4 największe banki prywatne a mianowicie: Bank Związku Spółek Zarobkowych, Bank Handlowy w Warszawie, Warszawski Bank Dyskontowy, Powszechny Bank Związkowy, stanowiące 8% ogólnej ilości banków akcyjnych, skupiały 42,9% ogółu wkładów, 38,7% kredytów oraz 38,5% lokat zagranicznych.

Należy przy tym pamiętać, że banki te były jak najściślej związane z przemysłem, że były to banki okresu panowania kapitału finansowego.

I tak np. Bank Handlowy w Warszawie już w 1923 r. związany był poprzez grynderstwo, finansowanie i udziały z 28 koncernami przemysłowymi (górnictwo, hutnictwo, metal, cukier, nafta, itp.), transportowymi i handlowymi. Wśród nich były tak poważne jak: Wielkie Piece i Zakłady Ostrowieckie, Zakłady Modrzejewskie, Starachowickie, Fitzner i Gamper, Stocznia Gdańska, Fabryka Lokomotyw, S. A. Jaworzno i inne.

Polski Bank Przemysłowy związany był z 48 przedsiębiorstwami naftowymi, metalowymi, cementowymi, cukrowniczymi, włókienniczymi,

⁶ W roku 1928.

⁷ Hipolit Gliwic, Zbiór artykułów i mów pt. „Nieco optymizmu“. Warszawa 1930, str. 33.

⁸ Tamże, str. 84.

drzewnymi, chemicznymi, papierniczymi, itd. Wśród nich widzimy wielkie cementownie „Szcakowa“, „Wysoka“, „Wołyń“, wielkie cukrownie jak „Chodorów“, fabryki metalowe „Parowóz“, „Pocisk“, „Zieleniewski“, itp.

Na gruncie tego splecenia się banków i przemysłu, a w warunkach polskich również obszarnictwa, którego przedstawiciele zasiadali w radach nadzorczych banków, koncernów i przedsiębiorstw przemysłowych, istniała grupa dyktatorów życia gospodarczego w Polsce, nieliczna oligarchia finansowa, składająca się z polskich i zagranicznych (niemieckich, francuskich, amerykańskich, angielskich, belgijskich itd.) monopolistów i ich rzeczników.

I tak np. jeden z prezesów Lewiatana p. Alfred Falter był prezesem Związku Kopalń Górnośląskich, członkiem rad nadzorczych lub zarządów: S. Godulla, S. A. Wirek, Gwarectwa Rybnickiego, Rudzkiego Gwarectwa Węglowego, Huty „Pokój“, S. A. Ferrum, S. A. Fitzner i Gamper, Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu, Związku Koksowni i jeszcze 4 przedsiębiorstw. A równocześnie był członkiem Rady Nadzorczej Banku Polskiego i wiceprezesem Banku Handlowego w Warszawie. Reprezentował więc p. Falter przedsiębiorstwa i instytucje kapitalistyczne o kapitale zakładowym około 350 milionów zł, produkujące między innymi około 6.000.000 ton węgla, około 30% polskiej produkcji hutniczej, posiadające dziesiątki tysięcy hektarów gruntu, zatrudniające około 30.000 robotników. Ten przedstawiciel niemieckiego i polskiego kapitału monopolistycznego był jednocześnie członkiem Komitetu Wykonawczego Międzynarodowej Izby Handlowej, prezesem Polsko - Brytyjskiej i Polsko - Skandynawskiej Izby Handlowej oraz ekspertem rządu na posiedzenia Ligi Narodów.

Inny prezes Lewiatana p. Józef Żychliński był prezesem Banku Cukrownictwa, wiceprezesem Banku Handlowego w Warszawie, członkiem Rady Nadzorczej Banku Polskiego i jeszcze 4 innych banków, a równocześnie Katowickiej Spółki Akcyjnej dla Górnictwa i Hutnictwa, Górnośląskich Zjednoczonych Hut Królewska i Laura, Śląskich Kopalń Cynku i jeszcze 6 przedsiębiorstw przemysłu rolnego. Łącznie reprezentował p. Żychliński interesy 16 kapitalistycznych banków, koncernów i przedsiębiorstw cukrowniczych, górniczych i hutniczych o łącznym kapitale zakładowym około 450 000 000 złotych i o łącznej ilości 60 000 robotników, w tym całość przemysłu cukrowniczego i około 40—50% produkcji hutniczej.

Spośród członków prezydium Lewiatana p. Piotr Drzewiecki był członkiem 21 rad nadzorczych, w tym 3 banków, p. Józef Przedpełski prezesem Unii Polskiego Przemysłu Górniczo - Hutniczego, wiceprezesem Związku Fabryk Portland - Cement, itd.

Różni Hłaskowie, Krzysztonie, Lewalscy, Scheiblerzy, Gliwice, Welliche obok Flicków, Frérów, Donnersmarcków, Pielerów, Lecaillów, Harrimanów i Rossich — oto nazwiska, które wielokrotnie powtarzają się w spisach rad nadzorczych największych przedsiębiorstw, banków i koncernów. W tych właśnie radach następował stop interesów kapitału krajowego i zagranicznego, ale ich faktyczne ośrodki dyspozycyjne znajdowały się najczęściej w Berlinie, Paryżu, Nowym Jorku, Londynie.

Charakterystyczną cechą kapitału finansowego w Polsce było, że spisy te ozdabiano również „starymi, historycznymi“ nazwiskami imperialistycznych arystokratów, zrosniętych z kapitałem monopolistycznym.

I tak Stanisław ks. Lubomirski był prezesem i członkiem 13 rad nadzorczych, w tym 2 banków, 3 potężnych koncernów górniczo - hutniczych, 4 wielkich fabryk metalowych oraz fabryk cementowych, towarzystw ubezpieczeniowych i innych o łącznym kapitale zakładowym dwustu kilkudziesięciu milionów złotych, 60 000 000 lirów i 50 000 000 franków francuskich.

Siedmiu innych ks. Lubomirskich zasiadało łącznie w 15 radach nadzorczych.

Alfred hrabia Potocki był członkiem 11 rad nadzorczych, a 12 innych hrabiów Potockich zasiadało w 26 radach nadzorczych.

Ta unia personalna bankowo - przemysłowo - obszarnicza pod egidą kapitału zagranicznego była wyrazem daleko posuniętej koncentracji, centralizacji i monopolizacji kapitału i sprzyjała dalszej jego monopolizacji w postaci powstawania pełnych monopolii w całych gałęziach przemysłu, w których to monopolach decydującą rolę odgrywały największe koncerny, oraz w postaci uczestniczenia w kartelach międzynarodowych.

Dynamikę rozwojową kartelizacji w Polsce obrazuje następująca tabela:

Ilość karteli w Polsce

Lata	Kartele krajowe	Udział Polski w kartelach międzynarodowych
1919	9	3
1920	11	4
1921	13	4

¹⁾ Dane wg Małego Rocznika Statystycznego za rok 1937, nowsze w stosunku do „Statystyki Karteli w Polsce“ (1935).

Lata	Kartele krajowe	Udział Polski w kartelach międzynarodowych
1922	15	4
1923	23	6
1924	31	6
1925	40	6
1926	53	8
1927	64	14
1928	77	23
1929	100	40
1930	133	48
1931	168	69
1932	187	75
1933	215	89
1934	233	94
1935	268	104
1936	274	105

Największe z tych karteli to: Ogólnopolska Konwencja Węglowa, regulująca 98,07% produkcji węgla w Polsce, obejmująca w 1929 roku 127 000 robotników; Syndykat Polskich Hut Żelaznych, skupiający 100% produkcji hutniczej; Bank Cukrownictwa, niewątpliwy kartel regulujący 90% sprzedaży cukru na rynku wewnętrznym i 100% eksportu; syndykat naftowy, kartel przedzalniczy itp.

Poszczególne przedsiębiorstwa i koncerny należały równocześnie do różnych karteli i tak np. Górnośląskie Zjednoczone Huty Królewska i Laura należały do 10 karteli, Katowicka Spółka Akcyjna dla Górnictwa i Hutnictwa do 12 itd.

Można by, rzecz jasna, przytaczać tych faktów i liczb znacznie więcej, czerpiąc je również z innych, nawet drugorzędnych gałęzi przemysłu, a także z dziedziny bankowości. Nie tu jednak na to miejsce. Faktem pozostaje, że proces monopolizacji w Polsce przedwrześniowej zaszedł tak daleko, że faktycznie w podstawowych gałęziach produkcji panowały poszczególne monopole, uzależnione w bardzo wielkim stopniu od kapitału zagranicznego i ściśle z nim powiązane.

Nawet oficjalne wydawnictwo statystyczne¹⁰, omawiając ogólnie rolę monopolii musiało przyznać, że „wpływy kapitału zrzeszonego są olbrzymie. Niewątpliwie w licznych wypadkach wpływ ten wyraża się w spra-

¹⁰ „Statystyka Karteli w Polsce“ r. 1935.

wowaniu kontroli, w innych zaś polega na wykonywaniu całkowitego kierownictwa pewnymi odcinkami życia gospodarczego, za którym idzie często (należałoby powiedzieć — zawsze — przyp. mój) kontrola polityczna“.

Jak szybkie postępy czyniła kartelizacja w Polsce i jakim eldorado dla karteli była Polska, o tym świadczy raport znanego niemieckiego specja od kartelizacji prof. Tschiersky'ego dla Ligi Narodów, w którym czytamy: „należy silnie podkreślić, że nie ma żadnego kraju, w którym kartelizacja tak się rozwinęła po wojnie jak w Polsce. Ten rozwój karteli wykazuje bez wątpienia, że obecny stan prawny nie stawia przeszkód możliwościom organizacyjnym ani zarządom karteli“¹¹.

II. ZRASTANIE SIĘ APARATU PAŃSTWOWEGO Z MONOPOLAMI

Podstawową cechą kapitalizmu państwowo - monopolistycznego jest coraz większe zrastanie się aparatu państwowego z aparatem monopoli kapitalistycznych, unia personalna między wielkim kapitałem a państwem.

W październiku 1928 r. na posiedzeniu Rady Centralnego Związku Przemysłu, Handlu i Finansów, tzw. „Lewiatana“, prezes tej organizacji, czołowy przedstawiciel kapitalizmu polskiego, Andrzej Wierzbicki, powiedział: „Czy rząd stoi poza nami? Mamy w tej chwili na sali w swoim gronie 7 byłych ministrów przemysłu i handlu i trzech byłych ministrów skarbu i dzielą się oni z nami doświadczeniami nabytymi w czasie, gdy nami rządzą. Badali oni, gdy byli ministrami, życie gospodarcze od strony przedmiotu, badają je dzisiaj razem z nami od strony podmiotowej. I widzimy, że nie ma przepaści między tymi dwoma metodami badań — i obie doprowadzają do tych samych wyników. Niesłusznie więc byłoby, gdybyśmy mówili o sobie i o rządzie „my i oni“, bo nasze idee wzajemnie do nas przesiąkają“¹².

To zjawisko wzajemnego przenikania ludzi z aparatu państwowego do tzw. „życia gospodarczego“, czyli do rad nadzorczych, zarządów i dyrekcji wielkich przedsiębiorstw kapitalistycznych — koncernów, banków, karteli oraz innych organizacji monopolistycznych — i na odwrót, było zjawiskiem stałym na przestrzeni całego okresu naszej drugiej niepodległości, a spotęgowało się jeszcze w okresie rządów sanacji. Wielokrotny minister Przemysłu i Handlu oraz Skarbu, Czesław Klarnier, był członkiem

¹¹ Decugis, Olds, Tschiersky: „Etudes sur le régime juridique des ententes industrielles“. Genewa 1931.

¹² A. Wierzbicki, „Zagadnienia etatyzmu i neoetatyzmu, str. 50.

rad nadzorczych 12 wielkich przedsiębiorstw, m. in. takich jak Bank Zachodni, Tow. Starachowickich Zakładów Górniczych, Tow. Przemysłowych Zakładów Mechanicznych „Lilpop“, Stocznia Gdańska, Polskie Kopalnie Skarbowe na Górnym Śląsku, Zjedn. Elektryczne Okręgu Radomskiego, Warszawskie Tow. Ubezpieczeń, Tow. Kredytowe Przemysłu Polskiego. W szeregu rad nadzorczych Klarner zajmował stanowisko prezesa lub wiceprezesa.

Inny minister Przemysłu i Handlu, Józef Kiedroń, był prezesem zarządu wielkiego koncernu górnośląskiego Zjednoczone Huty „Królewska i Laura“, gdzie zasiadał obok słynnego Harrimana, hr. Potockiego, ks. Lubomirskiego i niemieckiego magnata Flicka. Kiedroń był równocześnie członkiem rad nadzorczych: Tow. Zakładów Starachowickich, Stoczni Gdańskiej i Fabryki Materiałów Wybuchowych, należącej do kapitału niemieckiego „Lignoza“ i in.

Jak rentowne były funkcje p. ministra, jak wysoko cenił kapitał monopolistyczny, zarówno obcy jak i krajowy, usługi p. Kiedronia, o tym świadczy fakt, że gdy po 5 latach „pracy“ ustępował on ze stanowiska prezesa Zjednoczonych Hut „Królewska i Laura“, otrzymał on 300 000 zł jednorazowej odprawy i 60 000 zł rocznej emerytury.

A pamiętajmy, że działo się to w r. 1932, w trzecim roku kryzysu, gdy kapitał monopolistyczny operował kłamliwym atutem o nierentowności przedsiębiorstw, gdy w kraju było oficjalnie zarejestrowanych 345 000 bezrobotnych (faktycznie bezrobotnych było około 1 miliona — nie licząc wsi), gdy przeciętny dochód roczny robotnika (łącznie z bezrobotnymi) wynosił 986 zł¹³.

Jeszcze inny dygnitarz państwowy, czołowy działacz okresu sanacyjnego, prezes Banku Gospodarstwa Krajowego, gen. Roman Górecki, był równocześnie prezesem Tow. Zakładów Starachowickich, firmy „Azot“, firmy „Przemysł Chemiczny w Polsce“ oraz Spółki Eksploatacji Soli Potasowych.

Ministrem Przemysłu i Handlu, delegatem rządu na Konferencję Pokojową, a od r. 1926 prezesem Komitetu Opiniodawczego przy Komitecie Ekonomicznym Rady Ministrów i wpływowym posłem na Sejm, był prezes zarządu i dyrektor nac. „Lewiatana“, członek rad nadzorczych i prezes 16 wielkich — krajowych i zagranicznych — instytucji bankowych i przemysłowych — widomy symbol oligarchii finansowej, Andrzej Wierzbicki.

¹³ Dane obliczone na podstawie S. Derengowskiego „Próba szacunku dochodów robotniczych z pracy w przemyśle 1928—1932“ Warszawa 1932.

Ministrami Rolnictwa i Reform Rolnych byli hrabiowie i wielcy obszarnicy: Raczyńscy, Chłapowscy, Niezabitowscy.

Wskazując na burżuazyjny charakter tzw. koalicyjnego rządu eserowsko-mienszewickiego — Lenin przytacza w „Państwie i rewolucji“ historię p. Palczyńskiego, który będąc ministrem tegoż rządu „sabotował wszystkie środki okiełznania kapitalistów i ich rabunków, rabowania przez nich skarbu przy dostawach wojennych“, a który po opuszczeniu ministerstwa „nagrodzony został przez kapitalistów posadką z pensją 120 000 rubli rocznie“¹⁴.

W notatce pt. „Bankier a ministrowie“ zamieszczonej w „Prawdzie“ z dnia 14.4.1917 r. notuje Lenin również fakt, że były minister spraw zagranicznych — Pokrowski i były prezes Rady Ministrów — hrabia Kokowcow zostali członkami Rady Rosyjskiego Banku dla Handlu Zagranicznego i zapytuje „a w ilu bankach uczestniczą (jako dyrektorzy, udziałowcy, faktyczni gospodarze) dzisiejsi ministrowie Guczkow, Tereszczenko, Konowałow?“.

Pisze Lenin: „Dziś minister — jutro bankier, dziś bankier — jutro minister... Taka sytuacja jest nie tylko w Rosji, ale wszędzie, gdzie rządzi kapitał“¹⁵.

W Polsce takie formy splatania się aparatu państwowego z monopolami kapitalistycznymi były na porządku dziennym. Opisuje je prof. H. Tennenbaum w sposób następujący: „Niekiedy przedstawiciel administracji przychodzi do kartelu, z kartelu z powrotem na stanowisko urzędowe, a potem znowu na wyższe stanowisko do kartelu. Dzieje się to np. w przemyśle węglowym“¹⁶.

Szczególnie dogodnym terenem formowania się typu „działacza gospodarczego“ i „działacza państwowego“ w jednej osobie były przedsiębiorstwa państwowe, a zwłaszcza tzw. przedsiębiorstwa mieszane, tj. z udziałem kapitału państwowego i prywatnego, oraz przedsiębiorstwa znajdujące się pod sekwestrem, „sanowane“ itp.

Stanowiska w radach nadzorczych i komisjach rewizyjnych tych przedsiębiorstw zajmowali — w charakterze delegatów rządowych — dygnitarze państwowi i stanowiska te były dla nich dodatkowym i to wielokrotnie przewyższającym ich podstawową pensję źródłem dochodu, a równo-

¹⁴ W. Lenin, „Dzieła Wybrane“ wyd. pol. 1948 t. II str. 167.

¹⁵ Lenin, „Dzieła Zbiorowe“ 4 wyd. ros. t. XXIV.

¹⁶ H. Tennenbaum, „Struktura gospodarstwa polskiego“ t. II, str. 580.

czeń: „na gruncie nabywanych przez przedstawicieli administracji państwowej upodobań i przyzwyczajęń do zabiegów koncernowo - holdingowo - sekwestracyjno - sanacyjnych zaczyna wytwarzać się pewne zbliżenie psychologiczne (a co ważniejsze — poczucie wspólnoty materialnej i klasowej — przyp. mój) pomiędzy przedstawicielami administracji a dysponentami koncernów prywatnych. Zaczyna się formować zamknięty kontyngent kandydatów na te stanowiska, kandydatów rekrutujących się zarówno ze środowiska administracji państwowej oraz osób do niej zbliżonych, jak i osób obsługujących wielki przemysł. Powstaje tendencja do wytworzenia zwartego, zamkniętego środowiska i osoby działające na terenie jednego odłamu starają się tak postępować, aby zachować możliwość przejścia do drugiego odłamu“¹⁷.

Znane są wypadki, że przedstawiciel administracji państwowej w koncernie „sanowanym“ czy też znajdującym się pod sekwestrem państwowym zwracał się do jego dysponentów prywatno - kapitalistycznych z zapytaniem, czy nie mógłby po zniesieniu sekwestru pozostać we władzach koncernu, oczywiście już nie w roli delegata rządowego.

Jest rzeczą zrozumiałą, że nie mogło być mowy o tym, by taki „strażnik dobra ogólnego“ nie był w gruncie rzeczy wykonawcą woli i strażnikiem interesów danej grupy finansowej czy holdingu, zresztą zagranicznego, zainteresowanego w danym koncernie.

Nawet tak niepodejrzany o lewicowość, a na odwrót — bardzo ściśle związany z pewnymi grupami kapitalistycznymi (przemysł średni) prof. H. Tennenbaum, w cytowanej już uprzednio pracy, pisał: „Niekiedy starcia wewnętrzne tego zaczynającego się już wytwarzać środowiska (tj. „działaczy gospodarczych“ i „działaczy państwowych“) robią wrażenie walki urządzanej dla galerii“.

Proces zrastania się aparatu państwowego i monopoli kapitalistycznych miał również miejsce na odcinku wojska. Czołowe osobistości wojskowe reżimu były po prostu kupowane przez wielki kapitał. Wielu generałów i wyższych oficerów było prezesami, wiceprezesami i członkami rad nadzorczych i zarządów wielkich przedsiębiorstw metalowych i zbrojeniowych.

Plk. A. Horak w swojej broszurze napisanej w czasie okupacji i na nowo wydanej w r. 1945, wymieniając różne metody, jakimi sanacyjni generałowie „dorabiali“, mówi m. in.: „Bardzo popularne były grubo płatne

¹⁷ Tennenbaum, jak wyżej.

stanowiska w radach nadzorczych towarzystw przemysłowych, że wspomnę tu tylko gen. Litwinowicza¹⁸.

Prowadziło to m. in. do podporządkowania zaopatrzenia wojska, a w szczególności uzbrojenia, interesom poszczególnych karteli i koncernów zarówno krajowych jak i międzynarodowych.

Decydowała nie sprawa jak najlepszego, jak najefektowniejszego i jak najtańszego zaopatrzenia wojska, ale interesy danej grupy kapitalistycznej i powiązanego z nią tego lub innego dygnitarza.

Bagno metod kapitalizmu państwowo-monopolistycznego na odcinku wojska odsłania wydana w r. 1948 w Londynie książka pt. „Słowo prawdy o lotnictwie polskim 1919 — 1939“. Autorem książki jest były dowódca lotnictwa polskiego w latach 1926 — 1938, generał Z. Rayski, który usiłując zrzucić z siebie odpowiedzialność za katastrofalny stan lotnictwa polskiego w 1939 r. i oczyścić się z zarzutów łapówkarstwa i wysługiwnia się Niemcom hitlerowskim, przytacza szereg faktów obciążających innych dostojników sanacyjnych, a demaskujących rabunkowe metody kapitału finansowego i państwa faszystowskiego.

Fabryka samolotów „Plage - Laśkiewicz“ otrzymała zamówienie na dostawę 300 samolotów bojowych rocznie przez 3 lata, okazało się jednak, że po 3 latach firma „...zdołała wytworzyć 70 sztuk, które były złe... stąd mnóstwo wypadków i popularna nazwa „latające trumny“. Mimo to firmie wypłacono olbrzymie 100 procentowe zaliczki, a z chwilą gdy „...z powodu łącie rabunkowej gospodarki finansowej firma musiała ogłosić niewypłacalność — Dowództwo lotnictwa wynajęło fabrykę za bardzo wygórowaną opłatą — 100 000 zł rocznie“.

Również inna fabryka samolotów pn. „Biała Podlaska“ nie mało zarobiła na „wzmocnieniu obronności państwa“.

Prezesem spółki akcyjnej „Biała Podlaska“, która otrzymywała kredyty i subsydia od państwa, był p. Rozenwerth - Różyczka, onże obszarnik, właściciel gruntów, obok których budowano fabrykę. W rezultacie, jak pisze Rayski, „P. Rozenwerth, właściciel dóbr ziemskich Biała Podlaska sprzedał temuż p. Rozenwerthowi, prezesowi spółki akcyjnej „Biała Podlaska“ — 70 ha piaseczku pod lotnisko za sumę *półtora miliona zł.* Istotna wartość tych piaseczków nie przekraczała 70 — 100 000 zł. Z tej sumy „Biała Podlaska“ wypłaciła p. Rozenwerthowi milion złotych w gotówce — oczywiście z zaliczek wojskowych. Nie dziw, że potem brakło pieniędzy dla pracowników“.

¹⁸ A. Horak: „Kraj pamięta, mówi, oskarża i żąda“ — Londyn 1943, str. 18.

Wyciskane przy pomocy państwowego aparatu skarbowego w formie podatków bezpośrednich i pośrednich z najszerzych mas pracujących środki finansowe, figurujące w budżecie państwowym po stronie wydatków, m.in. w rubryce „Wojsko“, zasilają safesy nie tylko kapitalistów krajowych, ale i splecionych z nimi kapitalistów zagranicznych. Oto, co pisze gen. Rayski o kontrakcie z francusko - polską firmą „Francopol“, która miała dostarczać rocznie 600 silników i 300 samolotów bojowych:

„Ceny płacone „Francopolowi“ przez państwo za samoloty i silniki pokrywać miały całkowite koszty fabrykacji. Poza tym państwo zapewniło firmie 15% czystego zysku od tej sumy.

Przy podpisaniu kontraktu państwo dawało jeszcze zaliczkę 5% przypuszczalnej wartości rocznego zamówienia, ponadto 10% w chwili kupna placu i rozpoczęcia budowy wytwórni. Wedle kontraktu, budowane być miały jednakowe samoloty przez 10 lat. Samoloty wówczas już starszego się typu. Dziś, po wojnie, każdy laik jest tak osłuchany ze sprawami lotniczymi, że nie trzeba nikomu tłumaczyć takiego postawienia kwestii. W dodatku, przy tej formie ustalania cen, w interesie firmy było... budować jak najdrożej.

Pierwszą zaliczkę, wynoszącą około **miliona w złocie (!!!)** wypłacono firmie na wyraźny rozkaz szefa administracji armii.

„Francopol“ ostatecznie żadnej fabryki nie wystawił i wybudował zamiast 600 silników i 600 płatowców... dwa niekompletne kadłuby. Mimo to firma okradła skarb państwa na 4 000 000 złotych w złocie pod pozorem zaliczek i w końcu sprzedała nielstniejącą fabrykę (plac i 2 budyneczki) wraz z prawem do kontraktu czeskiej „Skodzie“ — za nowych „ładnych parę milionów“.

Skoda odbiła to sobie, rzecz prosta, na cenie silników... skarb polski raz jeszcze dostał po głowie“.

Zarobili w ten sposób kapitaliści francuscy i polscy na czysto kilka milionów złotych, nie dostarczając w zamian niczego.

Ale zarabiał jeszcze ktoś inny.

Ówczesny szef administracji Armii, gen. Michelis, od którego zależało wypłacenie pierwszej zaliczki w sumie 1 miliona złotych, był współwłaścicielem tow. akcyjnego „Pocisk“, którego dysponenti zawarli w imieniu lotnictwa umowę z „Francopolem“. Jednym z członków - założycieli „Francopolu“ był zresztą dowódca lotnictwa generał Zagórski.

Na tle tej atmosfery zrozumiałą stała się afera z płytami pancernymi, które w 1932 r. Ministerstwo Spraw Wojskowych zakupiło w słynnym

angielskim koncernie zbrojeniowym „Vickers'a“. W nieopublikowanych pamiętnikach znanego skądinąd generała Kordiana Zamorskiego, wspomina on o tym, że w czasie przestrzeliwania płyt okazało się, że blacha jest przebijalna na odległość 350 m. Mimo to zgodzono się na odbiór płyt, a szef departamentu zaopatrzenia inżynierskiego M. S. Wojsk. wydał za-
kaz przestrzeliwania tych płyt nadal. Jak pisze Zamorski „widocznie w tej sprawie był gruby kryminal“. Nic dziwnego, że vickersowskie czołgi, tak słabo opancerzone, okazały się w toku kampanii wrześniowej niemalże bezwartościowe.

Tak więc również interesy wojska, które były „oczkiem w głowie“ pił-
sudczyzny i któremu zresztą była rzeczywiście wyznaczona rola taranu
antyradzieckiego, były podporządkowane doraźnym interesom, tj. zyskom
poszczególnych karteli i koncernów krajowych i zagranicznych.

Powyższe fakty potwierdzają tezę o roli państwa burżuazyjnego, jego
organów, jego rządu, szczególnie w okresie imperializmu, jako instru-
mentu służącego m. in. przepompowywaniu środków finansowych z kie-
szeni najszerszych mas pracujących do kieszeni monopolistów kapitali-
stycznych, przy pomocy dymnej zasłony frazesów o „interesach kraju“,
o „dobrze ogólnym“, o „popieraniu rozwoju gospodarczego“, o „koniecz-
ności obrony“ itd.

Bardzo charakterystyczny i rzucający wiele światła na zjawisko zrasta-
nia się aparatu państwowego z kapitałem jest casus p. Stefana Ossowskie-
go. Ossowski był w latach 1922 — 1923 ministrem Przemysłu i Handlu.
W tymże samym czasie był on członkiem rad nadzorczych szeregu przed-
siębiorstw, m.in. Spółki Akcyjnej „Azot“, Sp. Akc. „Przemysł Chemiczny
w Polsce“ itp. W kilka miesięcy później, nie będąc już ministrem, ale pozos-
tając nadal poważnym udziałowcem wielu spółek akcyjnych, p. Ossowski,
dzięki swym wpływom i koneksjom z okresu sprawowania funkcji mini-
stra — doprowadza do przejścia szeregu udziałów „Ursusa“ przez państwo.

Kalendarzowy przebieg sprawy wygląda następująco:

27 maja 1924 r. Spółka Akcyjna „Ursus“ podpisuje zobowiązanie o od-
stąpieniu akcji rządowi.

30 maja tegoż roku p. Ossowski, członek Rady Nadzorczej „Ursusa“
i były minister Przemysłu i Handlu, zostaje mianowany członkiem Rady
Państwowej w BGK.

Nazajutrz, tj. 31 maja, Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów przyj-
muje do wiadomości zobowiązanie „Ursusa“ i postanawia nabyć akcje.

7 lipca BGK udziela f-mie „Ursus“ gwarancji finansowej.

29 lipca p. Ossowski zostaje delegatem BGK w Radzie Nadzorczej „Ursusa“, gdzie zasiada zresztą jako prywatny kapitalista, stając się w ten sposób w jednej osobie rzecznikiem interesów prywatnego kapitału zaangażowanego w firmie „Ursus“ i rzecznikiem interesów państwowych.

Rzecz jasna, że z sytuacji tej korzystał wyłącznie kapitał prywatny używając po prostu możliwości żerowania na funduszach publicznych. W roku 1925 Spółka Akcyjna „Ursus“ otrzymała od BGK dwa listy gwarancyjne wobec Ministerstwa Spraw Wojskowych (1,5 mln. zł), gwarancję z poręką państwową wobec zagranicy (70 tys. f. sterl.) oraz poważne kredyty gotówkowe¹⁹.

Finansowanie odbywało się w ciągu szeregu następnych lat. Pożyczki udzielone przez BGK Spółce Akcyjnej „Ursus“ wyniosły w sumie 26 mln. 400 tys. złotych, podczas gdy kapitał akcyjny przedsiębiorstwa stanowił kwotę 15 mln. zł, a po pokryciu strat wynikłych z eksploatacji za rok 1929 i 1930 — zredukowany został do sumy 195 005 zł. W 1930 roku — 90,36% akcji f-my „Ursus“, które znajdowały się w posiadaniu banku, nabyły Państwowe Zakłady Inżynierii za sumę... 1000 zł, przejmując na siebie zobowiązanie spłaty zadłużenia f-my „Ursus“ w BGK w ciągu 35 lat. W ten sposób skarb państwa stracił na finansowaniu Spółki Akcyjnej „Ursus“ co najmniej 26 mln. złotych.

Podobne kredyty otrzymał szereg innych przedsiębiorstw prywatnych, do których p. Ossowski należał w charakterze członka Rady przed utworzeniem Banku Gospodarstwa Krajowego, a więc — Spółka Akcyjna „Azot“, Spółka Akcyjna „Przemysł Chemiczny w Polsce“ i należące do niej w 70% „Kieleckie Tow. Nawozów Sztucznych i in. Przetworów Chemicznych“.

Pod wekslem in blanco Spółki „Azot“, wydanym jako zabezpieczenie kredytu udzielonego „Azotowi“ przez BGK, figurował podpis członka Rady Nadzorczej Spółki, p. Stefana Ossowskiego, który równocześnie był członkiem Rady Nadzorczej, a później wiceprezesem BGK, tzn. właśnie banku udzielającego kredytu. Nic więc dziwnego, że wszelkie prośby S-ki „Azot“ o kredyty i prolongatę spłaty były bardzo szybko załatwiane przez dyrekcję BGK. Wystarczała uwaga na liście S-ki „Azot“: „popiera p. minister Ossowski. Zgodzić się na prolongatę bez zapłaty na 3 miesiące“.

Tak oto posługiwał się p. Ossowski aparatem BKG dla popierania niewypłacalnych prywatnych przedsiębiorstw kapitalistycznych, w interesie swoich wielkokapitalistycznych mocodawców, kosztem funduszków publicznych, którymi gospodarowanie zostało mu powierzone. „Polityka

¹⁹ Według „Sprawozdania BGK za rok 1925“.

p. Ossowskiego sprowadza się do tego, że pomiędzy przedsiębiorstwami, w których brał udział przed utworzeniem BGK, a Bankiem Gospodarstwa Krajowego utworzył „Interessengemeinschaft“, czyli wspólnotę interesów albo „koncern“, który chce być dysponentem. Nic innego nie uczynił p. Wojciech Korfanty jak to, że dla przedsiębiorstw, w których uczestniczył w charakterze członka rady albo zarządu, zaciągał kredyty w Banku Śląskim, w którym był członkiem rady. Bardzo jednak należy wątpić, czy weksle tych przedsiębiorstw sam podpisywał, choćby dlatego, że był dostatecznie „obyty i doświadczony“²⁰.

A oto inny przykład działalności p. Ossowskiego:

Dyrektorem naczelnym państwowego przedsiębiorstwa „Polmin“ był p. Wieleżyński. Członkami Rady Nadzorczej „Polminu“ byli m.in. pp. Szaynok i Szczepanowski. Równocześnie (rok 1923) pp. Wieleżyński i Szaynok byli członkami Komitetu Wykonawczego Rady Nadzorczej prywatnej spółki „Międzyzmiastowe Gazociągi“ oraz założycielami Sp. Akc. „Gazolina“, poza tym Szaynok i Szczepanowski byli udziałowcami, a Szaynok prezesem Związku Polskich Przemysłowców Naftowych.

Między „Polminem“ a „Gazoliną“ i „Międzyzmiastowymi Gazociągami“ istniały stałe stosunki handlowe. „Gazolina“ dostarczała „Polminowi“ gazoliny, sama zaś „Gazolina“ otrzymywała od „Polminu“ benzynę. „Gazolina“ i „Międzyzmiastowe Gazociągi“ były dostawcami gazu ziemnego dla „Polminu“, mimo że gaz ten był nieekonomiczny.

Związek Polskich Przemysłowców Naftowych dostarczał „Polminowi“ ropy naftowej.

„Polmin“ przepłacał za gazolinę i ropę, brał niepotrzebny gaz ziemny, bo dyrektor naczelny „Polminu“ i członkowie jego rady nadzorczej byli w tym zainteresowani, będąc jednocześnie udziałowcami i dysponentami dostawców — prywatnych spółek kapitalistycznych.

I tak np. 19 stycznia 1923 r. „Polmin“ sprzedał „Gazolinie“ 100 tys. kg. benzyny po cenie 1 200 mk za kg tj. o 10 mk powyżej cen ustalonych wg. cennika.

Na pierwszy rzut oka wydawałoby się, że „Polmin“ zrobił tu dobry interes, a „Gazolina“ straciła. Ale jeśli uwzględnimy, że nazajutrz, tj. 20 stycznia 1923 r., cena benzyny danej marki wzrosła prawie o 50%, tj. z 1 200 mk na 1 650 mk za kg, to stanie się jasne, że „Gazolina“ i pp. Wieleżyński i Szaynok zarobili na tej transakcji na czysto 45 milionów marek.

²⁰ H. Tennenbaum, „Skomercjalizowana racja stanu“, 1927, str. 75.

W 1922 r. rząd — wbrew interesom państwa — sprzedał Spółce „Międzomiastowe Gazociągi“ rury na kredyt, a nie za gotówkę, jak tego żądali fachowcy. Stanie się to zrozumiałe, jeśli uwzględnimy fakt, że skarb państwa miał w „Międzomiastowych Gazociągach“ tylko 10% udziału, a „Gazolina“ 25%. W „Gazolinie“ był zaangażowany urzędujący minister Ossowski.

W dwa tygodnie później mianował p. Ossowski przedstawiciela „Międzomiastowych Gazociągów“, p. Wieleżyńskiego, dyrektorem „Polminu“.

P. Ossowski — zarówno w charakterze ministra jak i później w charakterze wiceprezesa BGK — przeprowadził szereg podobnych transakcji, leżących w jego osobistym interesie i w interesie reprezentowanego przezeń kapitału (udzielenie niekorzystnej dla Polski koncesji elektryfikacyjnej amerykańskiemu koncernowi).

Ossowskich było wielu i to na różnych stanowiskach. Tu przytoczymy tylko, że w wyborach do Rady Banku Polskiego, Związek Banków Prywatnych przeprowadził trzech kandydatów, a oprócz tego prezes Rady Nadzorczej Związku Banków, Stanisław Karpiński, został prezesem Banku Polskiego, członek zaś Rady Nadzorczej Związku Banków, dr Wł. Mieczkowski, został dyrektorem naczelnym Banku Polskiego.

Podobnie też dyrektorem naczelnym BGK był przedstawiciel Związku Banków Prywatnych, p. Szymanowski, a wiceministrem skarbu (później ministrem) — prezes zarządu Oddziału Warszawskiego Związku Banków, p. Czesław Klarner. Do rad nadzorczych obu banków wchodził również rzecz jasna, przedstawiciele obszarnictwa. Nic też dziwnego, że taki BGK podstawową masę swych kredytów przyznawał nie przedsiębiorstwom państwowym, lecz wielkim obszarnikom i przemysłowi prywatno - kapitalistycznemu. Tak np. w roku 1926 przedsiębiorstwa państwowe, samorządy powiatowe i gminne oraz spółdzielnie otrzymały 2% ogólnej sumy kredytów przyznanej przez BGK, obszarnictwo — 55%, przemysł prywatno-kapitalistyczny — 32%, banki prywatne — 5%.

Jak pisał Tennenbaum: „Władze dyrekcji BGK nie mogą być bezstronne, gdyż ich członkowie kumulują funkcje nie dające się pogodzić. Czy jest możliwe, żeby członek dyrekcji BGK nie popierał przedsiębiorstw prywatnych, w których władzach zasiada i nie posługiwał się BGK dla pożytku przedsiębiorstwa prywatnego, do którego przecież w jakimś celu został wybrany?“²¹.

²¹ H. Tennenbaum, „Skomercjalizowana racja stanu“, str. 55.

To, co liberalny profesor zapatrzony w okres kapitalizmu przedmonopolistycznego uważał za anomalię, było i jest normalnym zjawiskiem w warunkach kapitalizmu monopolistycznego, a szczególnie państwowo - monopolistycznego.

Ale zrastanie się aparatu państwowego z monopolami kapitalistycznymi polegało nie tylko na kumulacji gospodarczych stanowisk państwowych i prywatnych, i wyrażało się nie tylko w wykorzystywaniu funduszy publicznych dla celów prywatno - kapitalistycznych.

Analiza składu sejmów polskich i senatów wykazuje, jak licznie reprezentowani w nich byli przedstawiciele wielkiego kapitału przemysłowego, bankowego, obszarniczego, jednym słowem — oligarchii finansowej. Tak więc np. przewodniczącym Komisji Spraw Zagranicznych Senatu, a równocześnie wiceprezesem BBWR był ks. Janusz Radziwiłł, wielki obszarnik, prezes Komitetu Wykonawczego Związku Cukrowni byłego Królestwa Polskiego, Wołynia, Małopolski i Śląska, prezes Banku Małopolskiego w Krakowie, członek prezydium Centralnego Związku Przemysłu Polskiego tzw. „Lewiatana“ itd., itd.

W służbie dyplomatycznej specjalizowali się ludzie z tytułami hrabiowskimi i książęcymi. Poza tym szereg dostojników i urzędników państwowych związany był z kapitałem finansowym w najrozmaitszy sposób różnymi pośrednimi kanałami.

W Polsce, jak i we wszystkich innych krajach kapitalistycznych okresu imperializmu, skład rządu i kierowniczych organów państwowych oraz ich polityka określane były i kontrolowane przez kapitał finansowy, w którym, jak wiadomo, wielką rolę odgrywał kapitał zagraniczny.

Wbrew licznym pozorom — wynikającym z jednej strony z pewnych antagonizmów pomiędzy poszczególnymi grupami burżuazji, z drugiej zaś strony — z konieczności maskowania faktycznego stanu rzeczy wobec mas (owe „walki dla galerii“, o których mówił Tennenbaum) oraz ze specyfiki polskiej historii (żerowania na 150-letniej niewoli) — w Polsce, „jak i w żadnym kraju kapitalistycznym, nie mógł być sformowany gabinet wbrew woli największych tuzów finansowych“ (Stalin — „Zagadnienia leninizmu“).

III. PAŃSTWO — NARZĘDZIEM EKSPLOATACJI I UCISKU MAS PRACUJĄCYCH

Określając rolę i stosunek państwa burżuazyjnego do ekonomiki, Stalin wskazuje, że państwo kapitalistyczne jest „instytucją organizacji obrony

kraju, organizacji ochrony „porządku“, aparatem zbierania podatków. Gospodarka zaś w ścisłym tego słowa znaczeniu nie jest w jego rękach. Na odwrót — państwo znajduje się w rękach kapitalistycznej gospodarki“.

Sformułowanie to pokazuje istotę stosunków między państwem a gospodarką w krajach kapitalistycznych. W procesie rozwoju kapitalizmu, a w szczególności kapitalizmu państwowo - monopolistycznego następuje coraz większe podporządkowanie państwa burżuazyjnego gospodarce kapitalistycznej, a w pierwszym rzędzie wielkim monopolom kapitalistycznym. Władcy poszczególnych gałęzi produkcji, wzgl. ich przedstawiciele, powiązani wzajemnie udziałem w różnych spółkach akcyjnych, koncernach i kartelach, stanowili jądro oligarchii finansowej, dzierżącej w swym ręku całą ekonomikę kraju.

I ta właśnie oligarchia rządziła krajem, jej organem wykonawczym był w ostatniej instancji rząd i cały aparat państwowy i to we wszystkich dziedzinach swego działania — zarówno w polityce gospodarczej, społecznej i finansowej jak i w polityce wewnętrznej i zagranicznej.

W ciągu całego 20-lecia rządu Polski burżuazyjnej najzupełniej spełniały życzenia, sformułowane przez wyraziciela wielkiego kapitału, p. A. Wierzbickiego, w sposób następujący: „Linia naszej polityki gospodarczej musi być wynikiem ustroju, w jakim żyjemy. Jeżeli żyjemy w ustroju kapitalistycznym, to polityka nasza musi być prokapitalistyczna, bo inaczej w życiu naszym wyrosną antynomie nie do przezwyciężenia“.

I rzeczywiście, linia ta była zawsze prokapitalistyczna, ściśle biorąc — prowiellokapitalistyczna, co tenże p. Wierzbicki pokwitował w swym przemówieniu w Stowarzyszeniu Dziennikarzy i Publicystów Gospodarczych, stwierdzając, że „P. Premier wraz z całym rządem stał zawsze i stoi na stanowisku kapitalistycznej struktury gospodarstwa społecznego“.

Z drugiej jednak strony rządu burżuazyjne zmuszone były manewrować i lawirować, iść czasem na pewne ustępstwa wobec mas, używać czasem radykalnej frazeologii po to, by tym konsekwentniej realizować postulaty tzw. „sfer gospodarczych“.

Tenże p. Wierzbicki na jednej z zapoczątkowanych po przewrocie majowym narad rządu z przedstawicielami wielkiego kapitału powiedział: „Żaden rząd nie może mieć na dłuższą metę szerokich mas przeciwko sobie. Za cenę pewnych ustępstw w dziedzinie gospodarczej rząd zyskuje na

dzień dzisiejszy spokój społeczny, który jest koniecznym warunkiem spokoju dla wytwórczości“²².

Tu leży źródło różnych pociągnięć i frazesów, przeznaczonych dla „galerii“.

Faktycznie jednak cała polityka aparatu państwowego służyła interesom wielkiego kapitału, podporządkowując im zarówno dobro gospodarcze kraju jak też interesy i warunki bytowania najszerzych mas ludności, tj. robotników i chłopów.

W pięć miesięcy po faszystowskim przewrocie majowym, na odbytej w dniach 30 i 31 października 1926 r. naradzie gospodarczej w Prezydium Rady Ministrów, w której wzięli udział czołowi przedstawiciele kapitału finansowego Polski — przedstawiciel obszarnictwa, p. Jan Stecki, wysunął takie oto żądania:

1. Państwo musi stać na stanowisku, że tylko taka polityka jest dobra, która nie godzi w interesy kapitału.
2. Zaniechać wszelkich eksperymentów społecznych, przy czym przez zaniechanie wolno rozumieć także wycofanie eksperymentów, których szkodliwość i zawodność stwierdziły lata ubiegłe.
3. Zmniejszyć podatki obciążające wielkich posiadaczy ziemskich. Silniej opodatkować chłopstwo średnie i biedne. Obniżyć płace robotników rolnych, znieść umowy zbiorowe. Zmniejszyć obciążenia socjalne. Oddłużyć wielkich posiadaczy.

Na tej samej naradzie żądał p. Wierzbicki:

1. Zmienić ideologię narodu i zwrócić jego myśl ku kapitalizmowi.
2. Podwyższyć cenę za węgiel i żelazo.
3. Przedłużyć czas pracy.
4. Skończyć z „eksperymentami społecznymi“ (tzn. zwolnić kapitalistów z obowiązku przyjmowania robotników poprzez PUPP — urząd pośrednictwa pracy).

Powołując się na przywileje udzielone przez rząd polski wielkiemu koncernowi amerykańskiemu Harrimana (zwolnienie od podatku majątkowego i gwarancja stabilizacji polityki gospodarczej na 25 lat) oraz uznając je za całkowicie słuszne i uzasadnione, zapytuje p. Wierzbicki: „Te warunki, które podyktował kapitalista amerykański, czy nie są wskazówką dla programu gospodarczego Polski?“.

²² Narady gospodarcze rządu z delegatami Izb Przemysłowo-Handlowych 7 i 8.X.1929 r.

Inny herold kapitału finansowego, p. Roger Bataglia, żąda wprowadzenia na wzór carski przymusu arbitrażowego i zakazu strajków powołując się również na ministra włoskiego de Stefaniego, który powiedział, że „nie rozumie innej polityki jak tę, która popiera rozwój kapitalizmu“.

W dalszym ciągu p. Bataglia postuluje: „Trzeba zmniejszyć ilość zakładów i zbliżyć je do fordowskiego ideału. To wymaga wysokiego stopnia koncentracji przemysłu. Tu muszą działać syndykaty, kartele a nawet trusty“²³.

W okresie po przewrocie majowym powołane zostały przy Prezydium Rady Ministrów 3 komisje opiniodawcze, na czele których stali przedstawiciele kapitału finansowego, a zadaniem których było nakreślenie polityki rządowej w dziedzinie gospodarczej i społecznej, projektowanie odpowiednich ustaw i korygowanie projektów rządowych.

Systematycznie zwoływane były narady przedstawicieli rządu i tzw. „sfer gospodarczych“, reprezentowanych przez rekinów kartelowych i żubrów obszarniczych. Na naradach tych ton nadawali najwięksi monopoliści i ich rzecznicy — Falterzy, Weinschenkowie, Przedpełscy, Gliwice, Żychlińscy, Minkowscy, Zaglenicznicy, Radziwiłłowie, Lubomirscy, Hołtyńscy, Fudakowscy, Klarnerowie, Lewalscy, Geyerzy, Steccy i Wierzbiccy. Charakter tych narad określił sam premier Bartel, mówiąc na jednej z nich, poświęconej zagadnieniom podatkowym: „Będą to rozmowy „pana, wójta i plebana“. Niech ja będę tym wójtem, a rolę plebana weźmie dziś na siebie Pan Minister Skarbu“²⁴.

Dyskretne przemilczenie roli pana niedwuznacznie wydziela ją przedstawicielom wielkiego kapitału monopolistyczno-obszarniczego.

Nic dziwnego, że narady tego typu poprzedzały na ogół nowy zamach na warunki bytu mas pracujących.

Toteż okres rządów sanacyjnych był okresem likwidacji — częściowo ustawowej, częściowo faktycznej — zdobyczy klasy robotniczej osiągniętych na fali rewolucyjnej 1918 roku.

Przez cały okres 20-lecia przedmiotem ataków ze strony kapitału był ustawowo zagwarantowany 8-godzinny dzień pracy. Ale rząd, pomny słów A. Wierzbieckiego, że „nie można mieć na dłuższą metę szerokich mas przeciwko sobie“ i że „za cenę pewnych ustępstw w dziedzinie gospodarczej

---

²³ „Współpraca rządu ze sferami gospodarczymi Państwa“. Sprawozdanie z narady gospodarczej, odbytej w dn. 30 i 31 października 1927 r. w Prez. Rady Ministrów, Warszawa 1927. Wyd. Kom. Ekon. Rady Min.

²⁴ Stenogramy z narady premiera Bartla i min. Czechowicza z przemysłowcami i rolnikami.

zyskuje się na dzień dzisiejszy spokój społeczny, który jest koniecznym warunkiem spokoju dla wytwórczości" — dłuższy czas nie mógł sobie pozwolić na ustawowe generalne przedłużenie tygodnia pracy.

W praktyce czas pracy był przedłużany systematycznie i bezkarnie. Na 50 zbadanych fabryk włókienniczych w Łodzi, przy obowiązującym ustawowo ośmiogodzinnym dniu pracy, — w rzeczywistości w 7 fabrykach istniał 16-godzinny, w 27 fabrykach — 12-godzinny, w 16 fabrykach — 10-godzinny dzień pracy. Robotnik i związek zawodowy nie mieli się do kogo zwrócić, gdyż aparat państwowy i sądowniczy działał w myśl wskazań kapitalistów. Stanisław Rychliński w swej książce „Czas pracy w przemyśle“ powołuje się na szereg sprawozdań inspektorów pracy, które dają obraz istotnego stanu rzeczy.

Inspektor z dzielnicy chlubiącej się swoją praworządnością, a mianowicie z okręgu poznańskiego, pisze: „Sądy po części przewlekają załatwienie odnośnych wniosków inspektorów, pół roku i dłużej mija, nim wyrok sądowy zapadnie, a wysokość nałożonych kar jest niska i nie oddziaływa skutecznie na opornych“.

Pomijając — jakże częste — wypadki zwalniania przedsiębiorcy, łamiącego czas pracy, od wszelkiej kary, „należy stwierdzić, że grzywny wyznaczone są tak niskie, że oczywiście pracodawca lekceważy je zupełnie“.

Na porządku dziennym były kary kilku i kilkunastozłotowe za stwierdzone przekroczenia ustawy o czasie pracy. W jednym z przedsiębiorstw właściciel zmuszał pracowników do pracy po 18 godzin na dobę, a kiedy pracownicy zaprotestowali przeciw takiemu przeciążaniu, zostali doraźnie zwolnieni. Sąd ukarał właściciela grzywną... 30 złotych.

Nawet Ministerstwo Opieki Społecznej stwierdziło następujący stan rzeczy: „Wykroczenia poszczególnych przedsiębiorstw w dziedzinach takich, jak przedłużenie czasu pracy ponad normy ustawowe, płacenie robotnikom zarobków bonami lub przekazami na towary, nieudzielanie urlopów itp. mają zazwyczaj charakter ciągły i wielokrotny, a nie pozostawiają rzeczowego śladu. Stwierdzenie zastosowania przepisów o czasie pracy, o urlopach itp. jest najczęściej niemożliwe bez współudziału pracujących, współudziału niezmiernie utrudnionego. Inspektorowie pracy są zasypywani doniesieniami o wykroczeniach dopiero po rozwiązaniu umowy o pracę lub w czasie zatargów zbiorowych i strajków, zaś wówczas moralne znaczenie zeznań pracowników jest osłabione.

W wielu wypadkach tej działalności należy przypisać łagodny wymiar kar przez sądy.

Sądy stosują najniższe przewidziane kary przy przekraczaniu przepisów o czasie pracy, o urloпах i o umowach o pracę²⁵.

Kapitałiści ciągnęli z tego, rzecz jasna, ogromne korzyści. Przedłużenie czasu pracy dla 1000 robotników o godzinę dziennie, przy przeciętnym zarobku 4 zł za dniówkę, dawało kapitałiście 500 zł zysku dziennie, 50.000 zł w ciągu 100 dni. A kara... 50 — 100 — 200 zł. najwyżej.

Podobnie i w znacznie większej mierze aparat państwowy był wykorzystywany dla „arbitraży“ przymusowych w celu likwidacji konfliktów między fabrykantami a robotnikami. Bonzowie związków w rodzaju pp. Kwapińskich i Zdanowskich pomagali realizować tę funkcję państwa, w której miał się przejawiać rzekomo jego „ponadklasowy“ charakter, a przy pomocy którego faktycznie narzucono klasie robotniczej pogorszenie jej warunków pracy i płacy, wykorzystując autorytet władzy państwowej. Tam m. in. drogą odbywał się proces zrastania się wierzchołków aparatu związkowego z aparatem faszystowskiego państwa i karteli monopolistycznych²⁶.

L. Krzywicki w swej przedmowie do książki Krahelskiej pt. „Łódzki przemysł włókienniczy wobec ustawodawstwa pracy“, pisał: „powstaje sytuacja pełna tragizmu. Świat robigroszów namacalnie przed tłumami pracującymi wykazuje niemoc państwa polskiego, lub rzuca podejrzenie, iż to państwo poważnie nie bierze własnych swoich zobowiązań. A tym samym zabija w nich tak ważną ze stanowiska interesów państwa wiarę w Polskę niepodległą, w zasady praworządności. Właśnie w tym tkwi cała powaga sytuacji“²⁷.

Rzecz jasna, nie-marksista Krzywicki nie dostrzega tu tego faktu, że taką właśnie jest i inną być nie może praworządność państwa, w którym rządzi oligarchia finansowa.

Cała „praworządność“ burżuazyjnego, o coraz bardziej faszystowskim charakterze, państwa polskiego, „działalność“ wszystkich ogniw jego aparatu gospodarczego, politycznego, sądowiczego, administracyjnego, wojskowego — podporządkowana była coraz bardziej interesom krajowej

²⁵ „Polityka społeczna państwa polskiego“ wyd. Min. Opieki Społ. 1935 str. 124.

²⁶ Odbywał się on zresztą i inną drogą. I tak np. znane są fakty, że niektórzy prawnicy przywódcy PPS byli jednocześnie członkami rad nadzorczych przedsiębiorstw kapitalistycznych. I tak np. Artur Hausner był członkiem Rady Nadzorczej S. A. „Jaworznickie Kopalnie Węgla“, do których należały 4 kopalnie, elektrownia, tartak, kopalnie rudy ołowianej i 5.900 ha ziemi — o kapitale zakładowym 20 milionów złotych. A dr Emil Bobrowski był członkiem Rady Nadzorczej S. A. „Krakowskie Miejskie Koleje Elektryczne“ z kapitałem zakładowym 4,6 milionów złotych.

²⁷ H. Krahelska „Łódzki przemysł włókienniczy wobec ustawodawstwa pracy“ I. G. S., Warszawa 1927.

i międzynarodowej oligarchii finansowej, a skierowana przeciwko interesom mas pracujących.

Cała polityka płac i warunków pracy, cała polityka cen, polityka podatkowa, kredytowa — miały na celu zapewnić jak największe zyski krajowych monopoli i zagranicznych holdingów kosztem poziomu życia robotnika i pracującego chłopą, kosztem żywotnych interesów gospodarki i rozwoju kraju.

„Bezsilne“ było państwo, jak pisał Krzywicki, w stosunku do kapitalistów łamiących ustawy, ale potężne i uzbrojone w opancerzoną pięść policjanta było ono w stosunku do robotnika domagającego się minimum egzystencji, w stosunku do chłopą protestującego przeciwko bezprzykładowemu kartelowo - obszarniczemu wyzyskowi.

Nie tylko policja ale i wojsko było dla tych celów wykorzystywane. Teorie o „ponadklasowym“ charakterze państwa były szczególnie lansowane w stosunku do wojska, które było przedstawiane jako „apolityczne“, jako „dobro całego narodu“, „służące całemu narodowi“ itp. Cała jednak polityka dwudziestolecia potwierdza, że ówczesne wojsko polskie, jako jeden z podstawowych organów aparatu państwowego było, zgodnie z tezą Lenina o charakterze państwa burżuazyjnego: „organem panowania klasowego, organem ucisku jednej klasy przez drugą... stwarzaniem „ładu“, który legalizuje i utwierdza ten ucisk“.²⁸

Ten klasowy charakter wojska ujawniał się szczególnie jaskrawo wówczas, gdy było ono wykorzystywane przeciw walczącym robotnikom i chłopom. W Krakowie w r. 1923 i 1936, we Lwowie w r. 1936, podczas strajków chłopskich w 1937 r., i podczas wielu wystąpień polskich mas pracujących kazano żołnierzowi, tj. robotnikowi i chłopu ubranemu w mundur wojskowy, strzelać do swych braci. Wojsko używane było również dla celów łamistrajkowskich. Tę rolę wojska przewidywał zresztą oficjalnie — zakłamaną skądinąd — regulamin służby wewnętrznej, którego cz. VIII zawierała przepisy o tzw. „asystencji“ tj. o używaniu wojska w celu uśmierzenia „rozruchów“. Sztab Generalny wydał nawet specjalne „dzieło“ ppłk. Stefana Roweckiego, późniejszego generała i komendanta ZWZ, pt. „Walki uliczne“.

„Dzieło“ to, korzystające — jak przyznaje sam Rowecki — z doświadczeń zwalczania ruchów rewolucyjnych 1848 r., 1871 r., 1905 r. i 1918 r. uczy nieużywania ślepych naboí, celnego mierzenia do mas... „niezadowo-

²⁸ W. Lenin, „Dzieła Wybrane“ t. II. „Książka i Wiedza“ 1949, str. 157.

lonych z obecnego ustroju“²⁹, używania czołgów i artylerii przeciw robotnikom, ostrzeliwania domów zajętych przez robotników itd.

Wykonanie tych klasowych zadań wojska było zabezpieczone przez klasowy charakter korpusu oficerskiego.

Nie mogło być innym wojsko — organ państwa monopolistów i obszarników, które posłusznie wykonywało dyrektywy wielkiego kapitału.

Gdy nastąpiły lata kryzysu gospodarczego, kapitał monopolistyczny żądał w formie kategorycznej ustawowego przekreślenia zdobyczy klasy robotniczej, osiągniętych na fali ruchów rewolucyjnych kryzysu powojennego. Przedstawiciel kapitalistycznego obszarnictwa, splecionego z całym kapitałem finansowym, p. Stecki, widział istotę kryzysu w nieopłacalności wytwórczości i widział jeden tylko środek zaradczy: „przywrócić opłacalność wytwórczości, czyli przywrócić równowagę między ceną sprzedażną towaru a kosztami jego wytwarzania“.

Obniżka kosztów wytwarzania, której domagali się Steccy, Wierzbiccy, Gliwice et consortes, oznaczała w ich i całego kapitału finansowego rozumieniu generalną ofensywę na klasę robotniczą, na robotników rolnych i chłopstwo pracujące, na płace, na czas pracy, na ubezpieczenia społeczne, jednym słowem — na byt najszerzych mas pracujących.

3 listopada 1932 r., na posiedzeniu Rady Centralnego Związku Przemysłu Polskiego czołowy rzecznik kapitału monopolistycznego, p. Andrzej Wierzbicki, wystąpił z rozwiniętym programem kapitału finansowego, programem likwidacji zdobyczy społecznych, programem generalnej ofensywy na masy pracujące, z kapitalistycznym programem wyjścia z kryzysu³⁰.

Program ten wysuwał żądania: skreślenia zaległości podatkowych i ubezpieczeniowych, to znaczy darowania obszarnikom i monopolistom około 1 miliarda złotych (700 mln. zł zaległości podatkowych i przeszło 200 mln. zł zaległych składek ubezpieczeniowych), przyznania ulg od dłużeniowych dla obszarników, podwyższenia premii wywozowych dla obszarników, nieobniżania cen na artykuły przemysłowe, zlikwidowania umów zbiorowych, obniżania płac, wprowadzenia przymusowego arbitrażu i zlikwidowania 8-godzinnego dnia pracy, zmniejszenia urlopów i możliwość ich zawieszenia, niestosowania urzędzeń „posiadających charakter komfortu“ (tzn. żłobków, kąpielisk fabrycznych itp.), zmniejszenia składek fabrykantów na ubezpieczenia społeczne, zmniejszenia świadczeń do

²⁹ Stefan Rowecki, „Walki uliczne“. W-wa 1939, str. 1.

³⁰ A. Wierzbicki, „Program gospodarczy Centralnego Związku Przemysłu Polskiego“ — wyd. na prawie rękopisu, W-wa 1934.

„minimum niezbędnego“, skrócenia czasu trwania pomocy leczniczej, odpłatności pomocy lekarskiej, zmniejszenia świadczeń pieniężnych itd., itd.

Żądaniom tym towarzyszyło jak zwykle ordynarne w swym cynicznym zakłamaniu uzasadnienie, którego zakończenie brzmiało: „Chcemy być solidarni ze światem robotniczym, z którym razem budujemy wspólny dorobek społeczny. Nie czyhamy na jego zdobycze... Rozumiemy jego obecną nędzę i klęskę, ale właśnie dlatego... musimy zredukować przerost świadczeń społecznych i nadmierną marżę płac“³¹.

Nie była deflacyjną polityka państwa wobec wielkiego kapitału. Deflacyjną była ona w stosunku do mas pracujących i polegała na obniżce płac, na przedłużaniu czasu pracy, na likwidacji zdobyczy społecznych, na rabunku mas chłopskich itd.

Kapitał monopolistyczny cieszący się opieką państwa systematycznie przerzucał ciężary kryzysu na barki pracujących. W latach kryzysu nastąpiła poważna, nie tylko nominalna ale i realna, obniżka płac. Przykład zresztą dawał sam rząd, który obniżył pensje urzędników państwowych o 20% i obniżał płace robotników w przedsiębiorstwach państwowych.

Jednym z argumentów zwolenników tzw. etatyzmu było, że robotnik pracujący w fabryce państwowej łatwiej pogodzi się z pogorszeniem warunków bytu, niż w fabryce prywatno-kapitalistycznej.

Zalegalizowaniem pogorszonych w czasie kryzysu warunków pracy, dalszym ich pogorszeniem i bezpośrednim wykonaniem postulatów wielkich monopolów było ustawodawstwo 1933 r. I tak ustawa z 22 marca 1933 r. „w sprawie zmian w ustawie z 18.XII 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu“ zlikwidowała 46-godzinny tydzień pracy, wprowadzając 48-godzinny.

Ustawa z 22.III.1933 r. „w sprawie zmiany w ustawie z 16 maja 1922 r. o urlopach dla pracowników, zatrudnionych w przemyśle i handlu“, wprowadziła przepis, że za niedziele i święta mieszczące się w urlopie nie płaci się.

Rząd faszystowski nie był głuchy na żądania swoich mocodawców. Już w grudniu 1932 r. premier Prystor w swym exposé sejmowym kwituje program Lewiatana i „zgodnie z postulatami sfer gospodarczych“ oświadcza: „musimy iść na potaniecie ciężarów socjalnych. Rząd wniósł dlatego do Sejmu ustawę scaleniową“.

³¹ Jak wyżej.

Mówiło się, że Polska prowadzi politykę deflacyjną. Ale była to tylko częściowa prawda. Nie można nazwać polityką deflacyjną polityki wysokich premii eksportowych, subsydiów, poręczania pożyczek dla wielkich niewypłacalnych przedsiębiorstw, polityki przymusowej kartelizacji z gwarantowaniem wysokich cen kartelowych.

Min. Opieki Społecznej i Min. Przem. i Handlu otrzymały prawo zawieszenia przepisów ustawy o urlopach na okres roku. Co więcej — jeśli w jakimś tygodniu czas pracy wyniósł mniej niż 48 godzin ustawa pozwalała nakazać odrobienie niewykorzystanych godzin w ciągu następnych 3 tygodni, pod warunkiem aby dzień roboczy nie przekraczał 9 godzin. Wprowadzono 10-godzinny dzień pracy w przemysłach sezonowych.

„Właściwe“ władze otrzymały prawo udzielania zezwoleń na skracanie i nawet zupełnie niestosowanie przerwy odpoczynkowej.

Masowym zjawiskiem było niewypłacanie zarobków. Prawo o wykroczeniach z 1932 r. przewidywało sankcje karne za przetrzymywanie zarobków pracowniczych **tylko** w wypadku **złej woli** lub lekceważenia przez pracodawcę jego zobowiązań. W kodeksie postępowania cywilnego znajdujemy przepis, że przy egzekucji z ruchomości — należności za ostatni rok służby domowej (tylko ze sprzedaży urządzenia domowego) i pracowników przedsiębiorstw (tylko ze sprzedaży ruchomości wchodzących w skład przedsiębiorstwa) zajmują aż **piąte** miejsce w kolejności pierwszeństwa.

Ale Min. Opieki Społecznej uważało, że nawet i te przepisy „częściowo tylko mogą być skuteczne w okresie, kiedy źródło wzmożonego zalegania z zapłatą wynagrodzenia tkwi w ogólnej sytuacji kraju — niejako poza możliwościami i ustawami“.³²

A więc z góry państwowy organ „opieki społecznej“ rozgrzeszał kapitalistów, którzy ze względu „na ogólną sytuację kraju“ nie wypłacali robotnikom ich ciężko zapracowanych groszy.

17.III.1932 r. sejm monopolistów kapitalistycznych uchwalił ustawę pogarszającą znacznie przepisy o pomocy dla bezrobotnych. Przedłużono minimalny okres pracy, uprawniającej do pobierania zasiłków — z 20 do 26 tygodni. Obniżono zasiłki przez obliczanie ich w stosunku do dni roboczych w tygodniu, nie zaś jak poprzednio w stosunku do pełnego tygodnia, przez obniżkę normy dziennego zarobku, stanowiącego podstawę do obliczania zasiłku, z 10 do 6 zł. Skrócono okres wypłacania zasiłku do

³² „Polityka społeczna państwa polskiego“ wyd. Min. Op. Społ. 1935.

13 tygodni, zlikwidowano nawet pozory pomocy dla częściowo bezrobotnych.

Nic dziwnego, że liczba pobierających zasiłki, pomimo wzrostu bezrobocia, spadła z 207 tysięcy w 1931 r. do 49 tysięcy w r. 1933, a przeciętny zasiłek tygodniowy spadł z 16 zł w r. 1931 do 10 zł w r. 1933.

Szczególnie solą w oku monopolistów i całej burżuazji były ubezpieczenia społeczne, których likwidacji domagali się i które faktycznie likwidowali w ciągu lat, a których ustawową likwidację oznaczała tzw. ustawa scaleniowa z 28 marca 1933 roku.

Ustawa ta wyłączała robotników rolnych oraz szereg innych kategorii robotników, jak praktykantów, z ubezpieczenia chorobowego, dla innych skracala okres pomocy leczniczej z 39 tygodni do 26 tygodni, wprowadzała opłatę za pomoc lekarską i lekarstwa, zmniejszała zasiłki chorobowe z 60 do 50% zarobku, skróciła czas wypłacania zasiłków do 26 tygodni, obniżyła więcej niż dwukrotnie zasiłek połogowy.

Nic dziwnego, że w I półroczu obowiązywania ustawy świadczenia pieniężne spadły o połowę, koszty pomocy lekarskiej o $\frac{1}{4}$ itd.

Ale mało tego. Dawniej pracodawca pokrywał $\frac{3}{5}$ składki na ubezpieczenie chorobowe, a robotnik $\frac{2}{5}$. Ustawa zmniejszyła składkę kapitalisty z $\frac{3}{5}$ do $\frac{1}{2}$, a składkę robotnika zwiększyła z $\frac{2}{5}$ do $\frac{1}{2}$.

Kapitał monopolistyczny i jego faszystowskie państwo szukali wyjścia z kryzysu drogą przerzucenia ciężarów na barki mas pracujących.

Zmniejszono dochody instytucji ubezpieczeniowych i same ubezpieczenia, a na dobytek zwiększono składki robotnicze. To miała być droga do „przywrócenia zachwianej równowagi“, do „przywrócenia rentowności przedsiębiorstwa“.

Przed ustawą z 1933 r. kapitalista płacił na ubezpieczenie od wypadków około 5,8% zarobków robotniczych, po wydaniu ustawy — tylko 3%; w województwach centralnych i wschodnich przed ustawą płacił na ubezpieczenia chorobowe 4,5%, po ustawie — 2,5%, w województwach zachodnich płacił przed ustawą 4%, po wydaniu ustawy — 1%. A robotnikowi prócz zwiększonej składki na ubezpieczenie chorobowe narzucono jeszcze 3% jako składkę na fikcyjne ubezpieczenie emerytalne.

Ministerstwo Opieki Społecznej, powołane do czuwania nad polityką społeczną rządu, otwarcie i cynicznie oświadczało: „W okresie złej ko-

niunktury możliwej jest przerzucanie na pracownika składki, która w myśl zamierzeń ustawodawcy miała obciążać pracodawcę".³³

Należy pamiętać, że mówi się to w okresie, gdy realne zarobki robotnicze spadły w ciągu 3 lat o 42%, gdy na 1 osobę w rodzinie robotnika wypadało 1 zł dziennie dochodu,³⁴ gdy bezrobocie obejmowało miliony ludzi, gdy potwornie spadło spożycie masowe, a śmiertelność niemowląt w ubogich rodzinach sięgała 35%, a nawet 50%.

Postulaty p. Wierzbickiego zostały również zrealizowane w dziedzinie likwidacji zaległości kapitalistów. Okólniki Ministerstwa Opieki Społecznej poleciły Kasom Chorych i instytucjom ubezpieczeniowym stosowanie ulg przy spłacie składek zalegających u pracodawców. Ustawa z 15.III.1934 nakazała rozłożenie na raty zaległości powstałych przed 1 lipca 1932 r. oraz skreślenie lub obniżenie odsetek i kar za zwłokę.

Ustawa z 26.III.1935 r. poszła jeszcze dalej. Na jej podstawie wydane rozporządzenie Min. Op. Społ. z 12.VII.1935 r. dało takie ulgi przedsiębiorcom:

- 1) Odpisanie z urzędu 30% zaległości w ubezpieczeniu chorobowym istniejących 1.VII.1935, a powstałych przed 1.I.1934 r., rozłożenie z reszty 40% na raty półroczne i odpisanie pozostałych 60% — łącznie więc odpisano praktycznie 72% zaległości.
- 2) W stosunku do zaległych składek w pozostałych ubezpieczeniach ulgi polegają na rozłożeniu tych zaległości na spłaty ratalne na okres od 3 — 4 lat.

Specyficzna cecha polskiego kapitału finansowego, to m. in. poważna rola obszarnictwa zrośniętego i zrastającego się coraz bardziej z wielką burżuazją przemysłową, handlową i bankową, obszarnictwa stanowiącego organiczną część składową kapitału monopolistycznego i wywierającego tym samym bardzo poważny wpływ na politykę państwa i rządu.

W wielu poszczególnych wypadkach istniały niewątpliwie sprzeczności interesów między poszczególnymi grupami kapitalistów, a nawet pomiędzy poszczególnymi grupami kapitału finansowego. Górowały jednak tendencje dośrodkowe, decydował wspólny interes właścicieli środków produkcji, monopolistów produkcji, najemców siły roboczej, eksploatatorów najszerzszych mas robotniczych, chłopskich, drobnomieszczańskich.

³³ „Polityka społeczna państwa polskiego“ wyd. Min. Op. Społ. 1935.

³⁴ J. Derengowski, „Próba szacunku dochodów robotniczych z pracy w przemyśle 1928—32“ — Instytut spraw społecznych, W-wa 1934.

W obniżce płac roboczych, w przedłużaniu czasu pracy, w skracaniu urlopów, w likwidacji ubezpieczeń społecznych, w całej ofensywie na byt klasy robotniczej — co było określane jako walka o „rentowność warztatu produkcji“ — zainteresowany był zawsze Syndykat Hut Żelaznych w stosunku do hutników, jak i Związek Ziemian w stosunku do robotników rolnych.

Antyradziecka polityka Piłsudskiego była wyrazem interesów zarówno dysponentów Banku Handlowego w Warszawie, którzy marzyli o lokatach kapitałowych w ukraińskim przemyśle cukrowniczym, jak i Towarzystwa Akcyjnego Fitzner i Gamper, manufakturzystów Scheiblera i Poznńskiego, którym śniła się nieograniczona eksploatacja wschodnich rynków zbytu na towary włókiennicze, jak i kartelowców metalurgicznych pragnących eksploatować ukraińskie rudy i siłę roboczą, jak wreszcie obszarników, dla których podbój Ukrainy i Białorusi Radzieckiej oznaczał powrót do dawnych i uzyskanie nowych latyfundiów, i możliwość eksploatacji ukraińskiego i białoruskiego chłopca.

Wszyscy oni zresztą czuli się zagrożeni w swym stanie posiadania na skutek wielkiej, atrakcyjnej siły propagandowej, jaka biła ze wspaniałych osiągnięć pierwszego w świecie państwa socjalistycznego i która uwidaczniała masom pracującym absurd i pasożytnictwo systemu kapitalistycznego. Wojenna, antyradziecka polityka państwa burżuazyjno-obszarniczego była wyrazem antyradzieckiego stanowiska polskiej burżuazji i polskiego obszarnictwa, polskiego kapitału monopolistycznego. Kumanie się państwa burżuazyjno-obszarniczego z imperializmem francuskim, angielskim, amerykańskim i niemieckim, i wspólne przygotowywanie wyprawy przeciwko ZSRR było wyrazem splecenia się kapitału polskiego z kapitałem francuskim, angielskim, amerykańskim i niemieckim, a zależna, często agenturalna rola imperialistycznego państwa polskiego w stosunku do imperialistycznych państw zachodnich była wyrazem zależnej, półwasalnej roli polskiego kapitalizmu. Nie należy, rzecz jasna, procesu tego ujmować mechanicznie. Wielki udział i rola kapitału zagranicznego w gospodarce polskiej powodowały i wzmacniały oczywiście wielki wpływ zachodnich państw imperialistycznych na politykę Polski, ale i odwrotnie — polityka imperialistycznego państwa polskiego ułatwiała penetrację i eksploatację Polski przez kapitał zagraniczny. Nie znaczy to oczywiście, że również w tej dziedzinie nie istniały liczne sprzeczności między poszczególnymi rabusiami. W tym miejscu chodzi jedynie o podkreślenie, że antyradziecka polityka piłsudczyzny by-

ła wyrazem interesów i planów zarówno monopolistów i obszarników krajowych jak i zagranicznych, że państwo było instrumentem nie tylko krajowego, ale i międzynarodowego kapitału monopolistycznego. Również i faszystowska polityka wewnętrzna państwa — skierowana swym ostrzem przeciwko wszelkim odruchom i akcjom protestu ze strony mas pracujących, przeciwko strajkom robotniczym i chłopskim, przeciwko demonstracjom, przeciwko ruchom narodowo-wyzwoleńczym na Ukrainie Zachodniej i Białorusi Zachodniej, a w szczególności przeciwko Komunistycznej Partii Polski, jako wodzowi i organizatorowi walk klasy robotniczej i chłopstwa pracującego o poprawę bytu i o rewolucyjne obalenie kapitalizmu — była nie tylko popierana, ale postulowana przez cały obóz klas posiadających w Polsce, a w szczególności przez magnatów kartelowo-obszarniczych.

Toteż ogromny budżet wojskowy i policyjny stanowił tabu, którego zmniejszenia nie żądali nawet w najcięższych latach kryzysu ani Wierzbicy, ani Steccy, lubujący się czasem we frazesach o przerostach administracyjnych.

Jak już zaznaczyliśmy, ekonomiczne interesy poszczególnych klas posiadających nie zawsze pokrywały się ze sobą. Nie zawsze też pokrywały się ze sobą interesy całego obszarnictwa z interesami całej burżuazji przemysłowej, handlowej, czy bankowej.

Obszarnictwo zresztą nie było również całkowicie jednolite. Istniały grupy obszarnicze jak najściślej uczestniczące w kapitale akcyjnym banków i przedsiębiorstw przemysłowych, splecione z kartelami i całym kapitałem monopolistycznym. Nie chodzi tu przy tym wyłącznie o przemysł cukrowniczy czy przemysły rolne. Jak już wskazaliśmy, wielu obszarników było członkami rad nadzorczych wielkich koncernów górnosląskich.

Klasycznym przedstawicielem tej „nowoczesnej“ części obszarnictwa — organicznej części składowej kapitału finansowego — był ks. Janusz Radziwiłł.

Istniały jednak i grupy obszarników typu feudalnego, tzw. żubrów kresowych, typu ks. Albrechta Radziwiłła z Nieświeża, tego samego Nieświeża, który tak hucznie i „symbolicznie“ gościł w 1927 r. Piłsudskiego, zapewniającego, że nie ma nic wspólnego z socjalizmem, a całym sercem jest z „tradycją“, uosobioną w zamku nieświeskim.

Istniało wreszcie obszarnictwo średnie oraz bogacze wiejscy.

Polityka rządów Polski przedwrzesniowej usiłowała godzić krzyżujące się nieraz ze sobą interesy poszczególnych grup kapitalistycznych — kosztem robotnika, chłopa małorolnego i średniorolnego oraz zubożalego drobnomieszczactwa.

Interesy te krzyżowały się ze sobą zresztą tylko częściowo i pozornie.

Głoszono np., że w takiej sprawie jak zagadnienie cen artykułów przemysłowych i rolnych — podział przebiega nie między kapitalistami a pracującymi, lecz między miastem a wsią. Ulubionym chwytem demagogicznym klas posiadających, państwa kapitalistycznego, propagandy burżuazyjnej było przedstawianie wsi jako całości, jako monolitu i przeciwstawianie jej miastu. Mówiło się np. „Frontem do wsi“.

Chwył ten obliczony był na zamazanie głębokich przeciwieństw klasowych, rozdzierających i wieś i miasto, i obliczony był na zamazanie prawdziwej „linii podziału“, która była zawsze linią między klasami, obliczony był na zamazanie klasowego, burżuazyjno-obszarniczego charakteru państwa, którego polityka — niezależnie od demagogicznej frazeologii — zawsze miała wyraźnie klasowe, prokapitalistyczno-obszarniczo-kułackie i antyrobotniczo-chłopskie ostrze.

Jak wiadomo, w latach kryzysu 1929 — 1933 nastąpił bardzo silny spadek cen artykułów rolnych. Jednocześnie artykuły przemysłowe uległy nieznacznej niżce, a artykuły zmonopolizowane utrzymały się na dotychczasowym poziomie, a nawet zwyżkowały. I tak w grudniu 1933 r. ceny artykułów rolnych stanowiły 34,4% cen z 1928 r., a cena soli — 104,5%, nafty — 94,8, żelaza — 84,5, tytoniu — 99,9, nawozów sztucznych — 82,1. Jaką rolę odegrały tu kartele, wystarczy wskazać fakt, że przed powstaniem kartelu w r. 1926 — 100 kg cementu kosztowało 2,50 zł, a po zorganizowaniu kartelu, w tymże roku cena podskoczyła na 6,50 zł, a w r. 1927 na 7,70 zł.

Zdawałoby się, że cała wieś zainteresowana jest w obniżce cen artykułów zmonopolizowanych. Ale tak nie było. Przedstawiciel obszarników, p. Stecki, był zgodny z p. Wierzbickim, że obniżka cen artykułów przemysłowych nie jest drogą wiodącą do poprawy sytuacji „rolnictwa“ (czytaj: obszarnictwa). Wspólny zjazd prezesów Izb Przemysłowo-Handlowych i Rolniczych stwierdził, że: „Odbudowa zdolności nabywczej rolnictwa nie jest do osiągnięcia w drodze obniżenia cen artykułów przemysłowych“.

Wyjaśnienie tego pozornie paradoksalnego zjawiska znajdujemy w przyznaniu burżuazyjnej gazety „Ilustrowany Kurier Codzienny“: „Kierownicy przedstawiciele rolnictwa liczą się nie z interesami rolnictwa, jako ca-

łości, lecz z interesami właścicieli cukrowni, tj. kartelu cukrowniczego, splecionego z węglowym. I dlatego nie prowadzą walki przeciw kartelom³⁵.

Część obszarników była więc bezpośrednio zainteresowana w wysokich cenach artykułów zmonopolizowanych. Polityka wysokich cen zmonopolizowanych artykułów przemysłowych uprawiana przez kartele i popierana przez rząd była z całą siłą w chłopstwo pracujące, które zdane było na łup handlarzy, tworzących często monopol (np. słynny monopol hurtowników mięsnych na rynku warszawskim, dysponujący policją i bebesowską bandą Łokietka), dyktujący chłopom ceny.

Obszarnicy i wielcy kupcy zbożowi otrzymywali od państwa wielkie premie eksportowe, wyciskane z podatków bezpośrednich, a szczególnie pośrednich, obciążających masy pracujące.

Kredyty zastawne otrzymywali również tylko obszarnicy, bo minimum zastawu wynosiło 300 ton. W r. 1934 na premie wydano 208 miln. zł, a w 1933 r. przewyższyły one — jak stwierdził sam premier Kozłowski — wpływy ze wszystkich podatków bezpośrednich, obciążających rolników. W r. 1933/4 rząd wprowadził specjalną, 10-procentową tzw. „interwencyjną“ podwyżkę podatku gruntowego oraz nowy podatek od uboju w wysokości 50 gr do 2.50 zł od sztuki. „Ekonomiści“ burżuazyjni, rzecznicy interesów kapitalistyczno - obszarniczych i przedstawiciele samego rządu wskazywali nieraz, że premie eksportowe powodują również podwyżkę cen zboża na rynku wewnętrznym, że więc zmniejszają „nożyce“.

Było to jeszcze jedno oszustwo.

Na wiosnę 1933 r. wywieziono z kraju (stosując właśnie wspomniane premie) 500.000 ton zboża i mąki. Cena 100 kg żyta na rynku wewnętrznym podskoczyła rzeczywiście do 24 zł. Obszarnik i bogacz wiejski rzeczywiście korzystali na tym, bo oni — dzięki swej sile ekonomicznej, dzięki kredytom — mogli przetrzymywać zapasy do wiosny. Ale chłopstwo małorolne, a częściowo średniorolne nie tylko nie miało na przednówku zboża na zbyt, ale musiało dokupywać dla własnego użytku. Zwyczajka ta nie tylko więc nie była dla ogromnej części chłopstwa korzystna, ale przeciwnie — była w nie, jak również i w masy pracujące miast. Natychmiast po żniwach, gdy masy chłopskie pod naciskiem brzemienia długów i podatków rzuciły na rynek nie tylko rzeczywiste nadwyżki, ale

³⁵ I. K. C. z 31.III.1934.

i poważną część zboża konieczną dla własnej konsumpcji, ceny żyta spadły na giełdzie do 13 — 14 zł, a na rynkach lokalnych do 6 — 8 złotych.

W ogólności utrzymywanie „nożyc cen“ na produkty rolne na przednówku i po żniwach było jednym z kanonów faszystowskiej polityki rolnej o wyraźnym ostrzu klasowym.

Zgodna z interesami obszarników, monopolowych organizacji handlowych i państwa faszystowskiego była również polityka „nożyc cen“ między giełdowymi notowaniami na zboże, a cenami zboża na rynkach lokalnych.

Na giełdach dokonywały się tylko transakcje na wielką skalę (minimum 15 ton). Chłopi pracujący takich ilości nie miewali. Również Państwowe Zakłady Przemysłu Zbożowego (PZPZ) płaciły wyższe ceny niż na rynkach lokalnych, ale przyjmowały tylko zboże I klasy, do jakiego zaliczane było tylko zboże obszarnicze

W r. 1933 np. w powiecie krasnostawskim kapitaliści-spekulanci płacili chłopu 6—8 zł za 100 kg żyta, a sprzedawali je w Lublinie PZPZ po 14—15 zł. Według danych burżuazyjnych, ³⁶ chłop sprzedając bydło otrzymywał 34,4% ceny, za którą je później sprzedawano. Resztą dzielili się spekulanci kapitalistyczni, państwo i tzw. samorząd. W każdym razie nie korzystał na tym w poważniejszej mierze konsument, któremu w cenę wkalkulowywano różne „opłaty“. 1 litr mleka sprzedawał chłop za 7 gr, a robotnik w Warszawie musiał zań płacić 34—40 gr. Dla dokonywania tych operacji powstawały całe „kartele“. I tak np. „kartel“ rybny płacił 20 groszy za 1 kg ryby, a sprzedawał w Warszawie po 1.50 zł. Udział w tej grabieży brały również spółdzielnie, kierowane przez obszarników i kulaków a stanowiące transmisję kapitału finansowego w eksploatacji mas chłopskich. Ten wyrafinowany system eksploatacji przez państwo sprawiał, że chłop dostawał w terenie 10 — 12 gr za 1 kg pszenicy, a konsument w Warszawie za 1 kg bułek płacił 1 zł.

Przed 1914 r. cena 1 kg kielbasy była o 50% wyższa od 1 kg żywca, a w 1933 r. była wyższa od 300 — 500%. Wyraźnie klasowy: prokapitalistyczny i obszarniczo-kulacki a antyrobotniczy i antychłopski kurs polityki państwowej występuje szczególnie jaskrawo na odcinku podatków i długów.

Dla utrzymania wielkiego aparatu ucisku, dla przygotowań wojennych przeciwko ZSRR, dla subsydiowania wielkich monopolów kapitalistycznych

³⁶ Zob. „Tygodnik Rolniczy“ z 15.V.1935 i „Gazeta Polska“ z 7.V.1935.

i obszarników, państwo potrzebowało pieniędzy, a ściagało je głównie śrubą podatkową.

Głównym środkiem wyciskania z mas olbrzymich sum, których znaczna część płynęła do kieszeni monopolistów i obszarników a reszta na aparat ucisku i wojny, były podatki pośrednie. W budżecie na r. 1934/35 dochód z monopoli państwowych (sól, tytoń, spirytus, zapalki) wynosił 646 miln. zł. Cena produktów monopolowych w okresie kryzysu nie spadała (cena soli wzrosła w okresie kryzysu o 4%), co było niewątpliwie zachętą dla monopolistów prywatnych do utrzymywania sztywnych cen na artykuły przemysłu skartelizowanego.

Jest rzeczą jasną, że dochód z monopoli państwowych płynął głównie z kieszeni mas pracujących.

Podatki bezpośrednie wynosiły w budżecie 1934/35 — 525 mln. zł. Mieścił się w tym również podatek gruntowy, do którego dochodziły: 100-procentowy dodatek samorządowy, 10% dodatek kryzysowy, wyrównawczy, 10% dodatek na premie eksportowe dla obszarników, bogaczy wiejskich i wielkich kupców zbożowych, dodatek na utrzymanie Izb Rolniczych, które służyły interesom obszarniczym itp., itp. Ustawa o podatku gruntowym (z 15.VI.1923) przewidywała progresję podatku gruntowego (dla gospodarstw powyżej 2 000 ha — 100%). Było to reklamowane przez partie kułackie jako wielkie osiągnięcie socjalne.

A w rzeczywistości, jak wykazują dane Ministerstwa Skarbu za rok 1927³⁷ było wręcz odwrotnie.

Gospodarstwa do 5 ha płaciły za 1 ha średnio 2,38 zł podatku gruntowego, a wielkie latyfundia obszarnicze powyżej 2.000 ha, płaciły za 1 ha 1,08 zł. Pierwsze, zajmujące 14% całego obszaru gruntów, pokryły 28% całej ściągniętej sumy podatkowej, a drugie zajmujące 12,5% samej ziemi czarnej i znacznie więcej ogólnego obszaru — tylko 6,3%. Należy pamiętać, że bezwzględny był egzekutor w stosunku do chłopów pracujących, ale wielkie względy miały urzędy skarbowe dla obszarników, wielkich przemysłowców, bankierów, karteli, o których „równowagę“ gospodarczą bardzo się troszczyły.

Poza tym wielkie monopole kapitalistyczne umiały stosować dziesiątki kruczków w celu ukrycia faktycznych zysków i dochodów. Specjalizowały się w tym firmy z udziałem kapitału zagranicznego. Było rozpowszechnionym zjawiskiem że holding zagraniczny otrzymywał np. zagranicą kapi-

³⁷ Cytowane w „Polskaja dierewnia wo wremia krizisa“, wyd. Międzynarodowo Agrarnowo Instytutu, Moskwa 1935.

tał na 4% a pożyczzał go należącemu doń przedsiębiorstwu polskiemu na 20%. W tych, formalnie biorąc, odsetkach od wypożyczanego kapitału mieścił się ukryty zysk, od którego nie trzeba było płacić podatku.

Jak wielkie to były sumy, o tym świadczy fakt, że jeśli wypłacona na rzecz koncernów zagranicznych i wywieziona z kraju oficjalna dywidenda wynosiła w 1928 r. 53 081 000 zł, to odsetki od udzielonych kredytów wyniosły 110 321 000 zł. Państwowy system fiskalny i aparat skarbowy służył więc monopolom o obszarnikom w podwójnym sensie.

Po pierwsze oszczędzał ustawowo największe majątki i największe dochody. Lewiatan z całym cynizmem uzasadniał żądanie skreślenia zaległych podatków tym, że i tak zaległości wynoszą około 1 miliarda (700 mln. zaległości w podatkach bezpośrednich + podatek majątkowy, ³⁸ 200 mln. zaległości w składkach na rzecz ubezpieczeń społecznych), że i tak nie będą ściągnięte, że to jest fikcja, która jednak „psychicznie źle działa”. Rzecz jasna, że postulaty Lewiatana były respektowane i stały się podstawą dla ustawowej tzw. akcji oddłużeniowej.

Po drugie — państwowy system fiskalny umiał znaleźć dziesiątki środków dla przykręcania śruby podatkowej w stosunku do mas pracujących w celu przepompowania wyciśniętych pieniędzy do kieszeni kapitalistów miejskich i wiejskich.

Prócz podatków chłop musiał płacić szereg opłat i danin, których liczba wynosiła około 60 (za wjazd do miasta, za postój na targu, na ulicy, za korzystanie z wag, od sztuki bydła, za ubój, za opiekę sanitarno-weterynaryjną, za brak tabliczki na furze, za brudną tabliczkę, za postój w niewłaściwym miejscu itd., itp.). Opłaty rynkowe i za ubój wynosiły w latach kryzysu w województwie łódzkim 25 — 30% ceny świni. w kieleckim 64,7% ceny cieląt. Znany był wypadek w powiecie Mińsk Mazowiecki, że chłop, który musiał kilka razy przyjeżdżać do miasta, nim znalazł kupca — sprzedał wreszcie konia za 12 zł 50 gr, a opłaty rynkowe wyniosły 10 zł.

Był to prawdziwie średniowieczny system fiskalny. Typowym przeżytkiem średniowiecza było zresztą zjawisko, że w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim państwo odstępowało prawo ściągania niektórych podatków (np. drogowego) osobom prywatnym.

Poważnym źródłem dochodów były również kary administracyjne, naliczane za naruszanie przepisów sanitarnych, za udział w zebraniu partii

³⁸ Program gospodarczy Centralnego Związku Przemysłu Polskiego. W-wa 1933, na prawach rękopisu.

opozycyjnej, za nazwanie senatora „pańskim lokajem“. Za znalezione 7 dkg liści tytoniu własnego wyrobu, sąd skazywał chłopą na 1 000 zł kary i 10 dni aresztu.

Państwo, by móc subsydiować monopole i obszarników, i rozbudowywać aparat ucisku, oszczędzało na robotach publicznych, stosując bezpłatną pańszczyznę w postaci szarwarków.

Demagogia w operowaniu pojęciem „całej“ wsi, „całego“ rolnictwa występuje jaskrawo również w dziedzinie państwowej polityki kredytowej. Jest rzeczą zrozumiałą, że najdogodniejszym, bo najtańszym i długoterminowym był kredyt Państwowego Banku Rolnego, a najgorszym był kredyt prywatny, tj. krótkoterminowy i lichwiarski.

I cóż się okazuje? W gospodarstwach małorolnych do 5 ha — na 1 ha wypadało 16 zł zadłużenia w Państwowym Banku Rolnym i 154 zł zadłużenia prywatnego. W gospodarstwach kułackich (20 — 50 ha) stosunek był odwrotny, bo na 1 ha wypadało zadłużenie w PBR 149 zł, a u osób prywatnych 64 zł.³⁹

Na porządku dziennym były fakty, że bogacz wiejski lub obszarnik z kredytu, otrzymanego z banku państwowego, pożyczał biedakowi na wysoki procent, dochodzący do 180 — 360% i nawet więcej rocznie. Procenty czasem były spłacane gotówką, a częściej w naturze, tj. produktami, bydłem, ziemią i najczęściej pracą (tzw. „odróbki“). Polityka burżuazyjno-obszarnicza państwa obliczona była na forytowanie cienkiej warstewki bogaczy wiejskich. Głównym dostawcą kredytu lichwiarskiego był bogacz wiejski. Jak pisał badacz stosunków kredytowych na wsi polskiej, A. Broda, istniały w całej Polsce warstwy chłopów kapitalistów, którzy nawet w czasie kryzysu pożyczali sąsiadom znaczne sumy.⁴⁰ Ankieta Instytutu Gospodarstwa Społecznego, która objęła w roku 1927/28 — 151 gospodarstw w województwach centralnych, stwierdziła, że na 141 gospodarstw, korzystających z kredytów, 68,8% korzystało z kredytu kułackiego.

Tak zwana ustawa oddłużeniowa dawała korzyści prawie wyłącznie obszarnikom i bogaczom wiejskim. Koszty podań i starań unicestwiały korzyść dla chłopą pracującego. A przepis, że dłużnik, który nie spłacił dwu kolejnych rat (1 kwietnia i 1 października), podlega wyegzekwowaniu całej sumy, bez ulg konwersyjnych, bił z całą siłą w chłopstwo pracujące.

³⁹ „Przyczynki do poznania stosunków kredytowych wśród drobnej własności rolnej województw środkowych i wschodnich“, Warszawa 1931.

⁴⁰ A. S. Broda, „Zadłużenie drobnych gospodarstw“, wyd. Instytutu Gosp. Społ.

Jak straszliwą zmorą dla chłopstwa pracującego był ucisk podatków, długów, egzekucji — obrazuje autentyczna relacja pięciomorgowego chłopca z pow. iłżeckiego:

„A tu coraz to gorzej, podatki to zamiast żeby były mniejsze, to prawie że jeszcze większe, bo przód to jak się sprzedawało jajko i wzięło się 10 groszy, to ja płaciłem z morgi jeden złoty, a teraz jajko 4 grosze a podatku 80 groszy, a jak casem na ten cas nimo... to kwit odesłał i przychodzi upomnienie. To choć zostało podatku jeden złoty, to upomnienie półtora złotego, jeszcze tam doliczą jakieś koszty egzekucyjne to za ten złoty, to za dwa miesiące to potrafią zrobić 3, 4 zł. To był taki wypadek, że jeden miał podatku dwa złote, to mu kwit odesłali do gminy, gmina do starostwa i stamtąd już mu przyszło 5 zł z groszami i tak biedak musiał wyciągnąć prawie że ostatnią ćwierć żyta, i choć dzieci nie będą jeść chleba, ale zapłacić musiał, bo jakby jeszcze poczekał dwa miesiące, to trzeba by mu krowę ostatnią sprzedać. Toteż jak przyjdzie podatek, to ci biedacy co mogą to wyciągają, ostatnią podusycinę, sypią sieckę, albo kładzie słomy w posewkę i kładzie dzieciom pod głowę i przyrzuca go jakim starem łachmanem i nieraz na gołym barłogu. Tak to nase dzieci mają wygodę i to ma być z niego dzielny Polak, wyrośnie na silnego i zdrowego obywatela. Toteż przejść przez wieś naszą polską to sie widzi, jak to wyglądają biednych ludzi dzieci, obdarte, wynędzniałe, tylko przez te usmalone koszuliny widać brzuchy duże od tych kartofli i z tego dzielny Polak wyrośnie. A pise się dajcie na skoły, bo nase dzieci majo za niskie lokale szkolne i przez to mają nie wyrósć na dzielnych Polaków i dzielne Polki, skąd ono wyrośnie jak ono nie widzi nigdy kawałka cukru, nie obliże nawet nosa po maśle, bo to prosto z maselnicy i do miasta, nawet się dzieciom nie pokazuje, żeby nie płakało. A niektóre dzieci nawet i chleba też mają pod wydział, chociaż się mówi, że jest jego u nas nadprodukcja, jest bo się go nie je i dzieciom nie daje, nie mówie tu, żeby wszyscy też i dzieci wszystkich chłopów tak miały, to przeważnie bezrolni i małorolni“.

Jeśli nie wszystkie zamierzenia klas posiadających, jeśli nie całe ustawodawstwo ich państwa, jeśli nie zawsze wspólna ofensywa na byt mas pracujących dawały 100-procentowe rezultaty, to było to wynikiem jedynie walki, jaką masy pracujące prowadziły w obronie swego bytu, o jego poprawę.

Nie tu miejsce na szerokie przedstawienie całej historii walk, jakie klasa robotnicza i chłopstwo pracujące powadżyły przez cały okres 20-lecia — zarówno w okresie tak zwanej „demokracji“ burżuazyjnej, jak i w okresie dyktatury faszystowskiej — przeciw fabrykantom i obszarnikom, monopolom, syndykatom, przeciw całemu kapitałowi finansowemu i jego państwu. Ale należy stwierdzić, że wiele ataków zostało skutecznie odpartych. Walki te prowadzone były wbrew i przeciw wścieklemu terrorowi państwa burżuazyjno-obszarniczego, którego cały aparat przemocy stał do dyspozycji klas posiadających w każdym ich konflikcie z masami pracującymi. Wystarczył telefon dyrektora fabryki, czy właściciela majątku ziemskiego do komisarza policji, aby przeciw strajkującej załodze fabrycznej, czy robotnikom rolnym toczącym walkę ekonomiczną — skierowane zostały lufy policyjne, i jeszcze bardziej zapełniły się więzienia.

Nie tylko masowe polityczne akcje klasy robotniczej i chłopstwa pracującego, ale każda poszczególna, ekonomiczna walka mas pracujących, przeciw redukcjom, przeciw obniżce płac, i o ich podwyżkę, była uważana za akcję antypaństwową i odpowiednio traktowana.

Monopole kapitalistyczne i obszarnictwo dysponowały więc w stosunku do mas pracujących nie tylko siłą swego ekonomicznego nacisku, nie tylko ustawodawstwem państwowym, jego interpretacją i stosowaniem przez administrację i sądownictwo państwowe, ale również siłą fizyczną państwowego aparatu przemocy (policja, wojsko). Ale klasy posiadające dysponowały jeszcze jedną bronią, a mianowicie całym aparatem ideologii i dywersji burżuazyjnej, która w różnych formach i różnymi kanałami, usiłowała otumanić masy ludowe, zaciemnić ich świadomość, zatuszować rzeczywisty stan rzeczy.

Siłą, która służyła klasom posiadającym, były burżuazyjne i drobno-mieszkańskie partie, działające na terenie robotniczym. Ich zadanie polegało na zamazaniu tego faktu, że istnieje ścisły związek między walką o codzienne i częściowe żądania z walką o obalenie kapitalistyczno-obszarniczego państwa, zdruzgotanie aparatu państwowego, o władzę, ich zadanie polegało na osłabianiu rozmachu walki, na zapobieganiu przekształcenia się jej w walkę rewolucyjną.

I to zadanie wypełniała zarówno PPS, opanowana przez prawicowe kierownictwo, jak i kułackie partie chłopskie.

Zarówno PPS jak i Stronnictwo Ludowe domagały się takich, czy innych zmian w polityce rządu, w metodach rządzenia, ale przestrzegały

przed naruszeniem legalności (burżuazyjnej), bo państwo to „sprawa wspólna i ogólna“.

Na procesie brzeskim poseł Liberman mówił: „Nie jest prawdą, że przygotowywałem rewolucję, że chciałem obalić rząd marszałka Piłsudskiego“.

Ciołkosz przedstawiał swe zasługi dla państwa (burżuazyjnego, faszystowskiego) w uśmierzaniu nastrojów rewolucyjnych, w utrzymywaniu przekonania, że kartka wyborcza jest jedyną, właściwą bronią: „Gdy tłum wznosił okrzyki, by z rządem skończyć widłami i kosami, odpowiedziałem, że wolno działać jedynie kartką wyborczą“.

A Niedziałkowski, zeznający jako świadek, otwarcie stwierdzał: „Nie chcieliśmy i nie mogliśmy przejść do walki rewolucyjnej“.

Arciszewski tłumaczył, dlaczego PPS musi występować przeciw dyktaturze, jako formie rządzenia (ale nie przeciw burżuazyjnej treści rządów): „Istniała obawa, że wśród robotników utrwali się dążność do dyktatury i powiedzą: jeśli jest dyktatura burżuazji, niechaj będzie dyktatura proletariatu. Przeciw temu występowaliśmy“.

PPS zawsze usilnie podkreślała, że właśnie ona jest partią praworządną, że właśnie ona broni praworządności (burżuazyjnej).

Jeden z przywódców Stronnictwa Ludowego — Rataj, mówił: „Myśmy przez długie lata wbijali w dusze i mózgi chłopca — że tylko na drodze praworządności może coś uzyskać“.

Utrzymać masy pracujące w przekonaniu o ponadklasowym charakterze państwa i jego praworządności, oto było główne zadanie zarówno PPS jak i SL.

Jedyną partią, która otwarcie mówiła masom, że państwo, to instytucja klasowa, że państwo burżuazyjno-obszarnicze — niezależnie od takiej czy innej formy rządzenia, od takiego, czy innego rządu — jest instrumencem interesów i polityki klas posiadających, a szczególnie kapitału finansowego, że państwo to jest narzędziem eksploatacji i ucisku podstawowych mas społeczeństwa przez nieliczną grupkę wyzyskiwaczy, była Komunistyczna Partia Polski.

KPP wskazywała równocześnie, że należy kojarzyć i łączyć walkę o codzienne częściowe żądania z walką polityczną, skierowaną przeciw rządowi, systemowi i całemu państwu burżuazyjno-obszarniczemu, że istnieje ścisły związek między walką przeciw kapitałowi, a walką przeciw jego państwu, o rozbicie aparatu państwowego, o władzę.

W odezwie 1-majowej KC KPP z 1934 r. czytamy: „Przeciw wyzyskowi i zdzierstwu kapitalistów, obszarników i ich rządu“... „Przeciw usta-

wom antyrobotniczym“... „Przeciwko obdzieraniu pracującego chłopca i drobnego rzemieślnika przez kapitał i rząd, przeciw zdzierstwu podatkowemu. lichwiarskiemu, przeciw zdzierstwu kartelowego kapitału i syndykatów rolniczych! Ani grosza podatku faszystowskiemu rządowi i samorządom!... „Wyjście dla nas, jak i dla mas pracujących całego świata, jest tylko jedno: **skończyć z kapitalizmem!** Dziś sprawa obalenia kapitalizmu to nie jest już sprawa dalekiego ideału, mglistych dążeń i nadziei. To jest sprawa **dnia dzisiejszego**, sprawa chleba, pracy, wolności i godności pracującego człowieka, sprawa przyszłości dorastającej młodzieży.. sprawa życia milionów, które kapitalistyczny „pokój“ skazuje na śmierć głodową, a wisząca nad światem wojna imperialistyczna skazuje na śmierć w oparach gazów trujących“.

„Jaką drogą to osiągnąć? Armaty Dolfusa-Feya — krwawych katów proletariatu austriackiego, topory katowskie i obozy koncentracyjne Hitlera, „pacyfikacje“ i katownie więzienne Piłsudskiego ostatecznie przekonały robotników całego świata, że złudna wiara w demokrację burżuazyjną, jako droga do socjalizmu była i jest najpoważniejszą zaporą w walce o obalenie panowania burżuazji“...

„**Jedynie droga, jaką w 1917 r. poszedł proletariat Rosji, prowadzi do socjalizmu.** „To droga powstania zbrojnego robotników, chłopów i żołnierzy, to droga masowej walki rewolucyjnej o Rząd Robotniczo-chłopski, o Polską Rzeczpospolitą Rad“!

„Wodzowie PPS i Stronnictwa Ludowego też gadają „o rządzie robotniczo-chłopskim“, czy „chłopsko-robotniczym“, ale każą wam kochać **dzisiejsze państwo robotnicze**, a „dla robotnika i chłopca pracującego kochać to państwo burżuazyjne, znaczy kochać bat, który go smaga“.

KC KPP zapowiada, że „pierwszym czynem Rządu Robotniczo-chłopskiego... będzie rozbić aparat państwa burżuazyjnego i stworzyć nowy aparat władzy“.

I ta prawda o klasowym charakterze państwa, z którego organami masy pracujące zderzały się coraz częściej i coraz ostrzej (terror faszystowskiego Sądu Doraźnego, Kodeks Karny z 1932 r., Bereza, pacyfikacja itd.) przenikała coraz bardziej do świadomości mas.

Leon Grossfeld

Kronika radziecka

A. W. Topcziew

Plan prac naukowo-badawczych Akademii Nauk ZSRR oraz plan szkolenia kadr naukowych na rok 1950

(Referat wygłoszony na ogólnym zebraniu Akademii Nauk ZSRR w dniu 14.XI.1949 r.)

Związek Radziecki kończy powojenną pięcioletkę Stalinowską nowymi, wspaniałymi osiągnięciami we wszystkich dziedzinach kultury i socjalistycznej gospodarki narodowej.

Przodująca nauka radziecka i jej sztab, największy kolektyw uczonych radzieckich — Akademia Nauk ZSRR, odgrywają wielką rolę w realizacji pięcioletniego planu odbudowy i rozwoju gospodarki narodowej ZSRR. Z każdym rokiem nauka radziecka zdobywa coraz większy wpływ na życie narodów radzieckich, i coraz bardziej, widocznym staje się jej wpływ na budownictwo komunistyczne. Odpowiada to naturze państwa radzieckiego, kierującego się zasadami nauki przodującej świata — wielkiej nauki Marksa — Engelsa — Lenina — Stalina.

G. Malenkow, w swoim referacie na 32 rocznicę Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, podsumowując wyniki walki i zwycięstwa narodu radzieckiego, wymienił m. in. szereg wielkich sukcesów osiągniętych w dziedzinie nauki:

„W ostatnich czasach zacieśniła się niewątpliwie współpraca nauki z produkcją, uczonych z przodującymi robotnikami, inżynierami, technikami, agronomami i kółchożnikami.

Prawdziwa nauka związana z życiem zrywa bez litości ze wszystkimi przestarzałymi tradycjami, nie znosi bezwładu, rutyny, obojętności w stosunku do tego, co nowe i co dopiero jest zalążkiem nowego. Przodująca nauka w warunkach społeczeństwa socjalistycznego śmiało patrzy w przyszłość. Państwo socjalistyczne stwarza możliwie najdogodniejsze warunki dla rozwoju nauki. Nauka radziecka otwiera nieograniczone możliwości wykorzystania nieprzeliczonych bogactw naszej ojczyzny, służy wiernie umocnieniu jej sił i potęgi.

Nauka radziecka kieruje się myślą o służbie dla sprawy pokoju i rozkwitu naszej ojczyzny“.

Stała pomoc KC WKP(b) i Rady Ministrów ZSRR oraz baczna uwaga i troska o potrzeby nauki, okazywane przez wielkiego wodza narodów — Stalina, umożliwiły instytucjom Akademii Nauk zmobilizowanie wszystkich sił do terminowego i starannego wykonania planu prac naukowo-badawczych na rok 1949.

Wyniki pracy uczonych Akademii Nauk ZSRR w roku 1949 są dużym przyczynkiem do wykonania historycznej wskazówki Stalina, aby „nie tylko dogonić, lecz i prześcignąć w najbliższym czasie osiągnięcia nauki za granicami naszej ojczyzny“.

Akademia Nauk opracowała w roku 1949 szereg zagadnień, mających wielkie znaczenie dla obecnego doniosłego etapu — przejścia Związku Radzieckiego od socjalizmu do komunizmu. Działalność Akademii w 1949 r. cechowało przede wszystkim ścisłe przestrzeganie kierunku pracy, nastawionego na gruntowne badania o poważnym znaczeniu gospodarczym, i jak najszybsze stosowanie rezultatów prac naukowych w gospodarce narodowej.

Zacieśnił się znacznie związek instytutów Akademii z praktyką, z produkcją. Pomyślnie rozwiązano szereg zagadnień z zakresu nowej techniki i przeobrażania przyrody.

W pierwszym półroczu 1949 r. instytuty Akademii Nauk, wykorzystując osiągnięcia naukowe z roku 1948 i lat poprzednich, wprowadziły do gospodarki narodowej rezultaty 46 wielkich prac o poważnym znaczeniu. Spośród prac, z których relację otrzymała Rada Ministrów ZSRR w pierwszej połowie 1949 r., należy wymienić ważne badania z dziedziny krystalografii stosowanej, metalurgii i technologii różnych rodzajów produkcji, metod otrzymywania nowych, cennych materiałów i rud, prac dotyczących rolnictwa i medycyny, jak również skonstruowanie nadzwyczaj czułych przyrządów pomiarowych oraz opracowanie metod automatyzacji i kontroli procesów produkcyjnych.

Wyrazem wielkich osiągnięć instytucji akademickich jest fakt, że w roku 1949 trzydziestu uczonych Akademii Nauk otrzymało nagrody Stalinowskie.

Poważne rezultaty przy rozwiązywaniu różnych zagadnień osiągnęły w ubiegłym okresie 1949 r. instytuty Wydziału Nauk Technicznych. Najważniejsze osiągnięcia dla gospodarki narodowej uzyskały instytuty: Energetyczny, Górnictwa, Metalurgii, Nafty, Automatyki i Telemechaniki. Dostosowując się do generalnego planu rekonstrukcji Moskwy, Instytut Energetyczny opracował podstawy schematu zaopatrzenia stolicy w energię elektryczną, ciepło i gaz. Ponadto oddał do eksploatacji kocioł do ogrzewania wody o spalaniu bezpłomieniowym, wytwarzający 100 000 kal/godz.

Instytut Naftowy przekazał Ministerstwu Przemysłu Naftowego materiały, dotyczące nowych metod intensyfikacji wydobywania ropy. Instytut Metalurgii opracował produkcję nowych stopów ogniotrwałych.

Instytut Górnictwa przedstawił nowe sposoby przyspieszenia wydobywania rud krzyworoskich i opracował nowy aparat, służący do uszlachetniania niektórych rud. Instytut Automatyki i Telemechaniki zaprojektował przyrząd służący do pomiarów parametrów głębokościowych wierceń naftowych oraz aparat do pomiarów trajektorii szybów wiertniczych i szybkości obrotów turbowiertła.

Wydział Nauk Technicznych przekazał do zastosowania w gospodarce narodowej sporą ilość całkowicie zakończonych prac naukowo-badawczych.

Wielkie rezultaty przyniosła praca uczonych Wydziału Nauk Biologicznych. Instytuty biologiczne, które w drugiej połowie 1948 roku uległy radykalnej reorganizacji w oparciu o zasady biologii miczurinowskiej, skierowały wszystkie swoje wysiłki do rozwiązania najważniejszego zadania nowej biologii — poznania prawidłowości rozwoju roślin i zwierząt i przeobrażania ich w interesie gospodarki narodowej.

Wydział ten nawiązał roboczy, rzeczywisty kontakt z ministerstwami i urzędami, kierującymi gospodarką rolną kraju. Spośród osiągnięć instytutów Wydziału Nauk Biologicznych w ubiegłym okresie 1949 r. należy podkreślić ich współdziałanie w rozwiązywaniu zagadnień sadzenia leśnych pasów ochronnych. Przeprowadzono dobór odmian drzew i krzewów dla określonych gruntów oraz scharakteryzowano właściwości rejonów, w których to zalesienie ma być dokonane. Instytuty aktywnie współdziałały w projektowaniu i wytyczaniu tras państwowych pasów leśnych.

Wydział Nauk Biologicznych wraz z Instytutem Gleb i Instytutem Geografii zorganizował wielką zespołową ekspedycję w celu zbadania warunków sadzenia ochronnych pasów leśnych i stepowych gajów dębowych o charakterze przemysłowym. Wiele grup tej ekspedycji udało się na tereny prac leśno - melioracyjnych i służy konkretną pomocą lokalnym organizacjom produkcyjnym.

Instytuty Wydziału Nauk Biologicznych zanotowały poważne osiągnięcia w zakresie otrzymywania witamin, produkcji nowych preparatów leczniczych, sztucznego zarybiania itp.

Wielkie sukcesy uzyskali w bieżącym roku także pracownicy naukowcy Wydziału Nauk Fizyczno-Matematycznych. Zbadali oni specyficzne właściwości promieniowania jąder atomowych. Przez zastosowanie kulistych sond radiowych ustalono charakter pierwotnych promieni kosmicznych. Otrzymałoby wyniki posiadające doniosłe znaczenie dla wyjaśnienia właściwości luminescencji i wykorzystania jej do celów praktycznych. Fizycy i geofizycy Akademii Nauk skonstruowali nadzwyczaj czułe przyrządy fotoelektryczne i opracowali nowe metody notowania trzęsień ziemi, odbywających się w wielkich odległościach. Olbrzymi sukces przyniosły nowe osiągnięcia matematyki, które wykorzystano do opracowania nowych, racjonalnych systemów cięcia różnych materiałów z możliwie minimalnymi stratami.

Instytuty Wydziału Nauk Chemicznych pomyślnie pracują nad zagadnieniami syntezy organicznej, nad teorią reakcji utleniających, teorią budowy związków organicznych, nad zagadnieniami katalizy, tlenków, spalania i wybuchu. Chemicy wnieśli poważny wkład w rozwiązanie niektórych zagadnień chemiczno-technologicznych w dziedzinie przemysłu naftowego.

Prace ekspedycyjne, przeprowadzone przez Wydział Nauk Geologiczno-Geograficznych na Syberii, w Azji Środkowej, na Kaukazie i innych terenach Związku Radzieckiego, dały szereg cennych i nowych materiałów. Większość ekspedycji w Azji Środkowej, na Syberii, w Azerbejdżanie, w obwodzie kaliningradzkim, na Dalekiej Północy, Morzu Ochockim i innych terytoriach pomyślnie zakończyła zaplanowane prace terenowe. Zakończono definitywnie niezwykle ważne badania, dotyczące budowy gazociągów. Rezultaty tych badań są obecnie wprowadzane do gospodarki narodowej. Ponadto sporządzono mapy północnej części Morza Kaspijskiego (dla potrzeb gospodarki rybnej) oraz zakończono prace o wulkanicznym podłożu Kraju Nadmorskiego i Kameczatki.

Akademia Nauk doskonaląc coraz bardziej swoją pracę podjęła walkę z objawami czołobitności wobec kultury burżuazyjnej, które występowały u niektórych uczonych. Czołobitność ta została zdemaskowana przez prasę partyjną z początkiem 1949 r. Przejawiała się ona w postaci bardzo poważnych błędów, burżuazyjno-objektywistycznych i kosmopolitycznych w pracach niektórych filozofów, historyków, ekonomistów, prawników i krytyków literatury.

Uczni radzieccy, pracujący w dziedzinie nauk społecznych, stosując szeroko skuteczny oręż krytyki i samokrytyki, demaskując i poprawiając popełnione błędy wykazali wyższość socjalistycznego ustroju państwowego nad kapitalistycznym, scharakteryzowali wysoki poziom kultury radzieckiej oraz wspaniałe cechy narodu radzieckiego, budującego komunizm pod przewodnictwem partii Lenina — Stalina. Nasi filozofowie, historycy, krytycy literatury, prawnicy i ekonomiści demaskują imperialistyczną politykę kół rządzących USA, Anglii i ich niekzemnych sługusów, stwierdzają bezsporny marazm oraz gnicie nauki i kultury burżuazyjnej. Stwierdzić jednak należy, że pod tym względem ojczyzna nasza oczekuje od tych uczonych jeszcze lepszych wyników.

Nieustannie zwiększa się działalność wydawnicza Akademii Nauk. Stworzono obecnie takie warunki, że każda praca, zasługująca na opublikowanie, zostaje wydana szybko i dobrze.

W roku bieżącym wielkie znaczenie dla życia Akademii Nauk miały specjalne sesje poświęcone zagadnieniom historii nauki ojczystej i ogólnonarodowe obchody 150 rocznicy urodzin A. Puszkina oraz 100 rocznicy urodzin I. Pawłowa.

Obchody te wykazały całemu światu, jak przychylny grunt znajduje w Związku Radzieckim twórczość wielkich działaczy w dziedzinie kultury i nauki.

Pomimo osiągnięć i sukcesów, które potwierdziła kontrola rezultatów prac Akademii w ubiegłych miesiącach 1949 r., w pracy naszej istnieje jednak jeszcze wiele niedociągnięć. Jeszcze nie wszystkie instytucje akademickie w sposób należyty nastawiły swoją działalność na rozwiązanie odpowiedzialnych zadań, właściwie wypełnienie planu na 1949 r., wprowadzenie i zastosowanie nowych osiągnięć nauki w produkcji. Wśród kierowników i odpowiedzialnych pracowników instytucji akademickich są jeszcze tacy, którzy widzą tylko osiągnięte sukcesy, a nie dostrzegają w swojej pracy niedociągnięć i braków. O ludziach tego typu mówił G. Malenkow na uroczystym posiedzeniu Rady Moskiewskiej w dniu 6 listopada 1949 r.:

„Sukcesy nasze są bezsprzeczne. Jednakże towarzysze Stalin uczy nas, że nie wolno wpadać w zarozumiałość i spoczywać na laurach. Tam gdzie panuje zarozumialstwo, dobroduszny kwietyzm i samouwielbienie, gdzie brak bolszewickiej sprężystości i samokrytyki — ustaje dalszy ruch naprzód, następuje nieuchronnie zastój.

Skłonność do przesady jest cechą ludzką. I w naszym środowisku są towarzysze posiadający tę wadę. Jeśli zaczynają się czymkolwiek zachwycać, to robią to z przesadą. Nie potrafią słusznie oceniać sukcesów, a równocześnie dostrzegać braków by je usunąć.

Tymczasem nasze sukcesy, rozmach naszego ruchu naprzód, zależą w ogromnej mierze właśnie od tego, z jaką dozą stanowczości zwalczamy braki w naszej pracy.

Partia uczy nas, byśmy byli nieublagani w walce z brakami. Partia nasza uczy, że należy uczciwie przyznawać się do swych błędów, aby szybciej je poprawić i nie powtarzać ich w przyszłości.

Lecz są też tacy pracownicy, którzy przyswoili sobie pierwszą część tej wskazówki partii. Dopuszczają się oni wciąż błędów w swej pracy, do błędów tych przyznają się, a następnie znowu je powtarzają ze spokojnym sumieniem. Czy nie czas już uznać dla dobra sprawy, że tacy popełniający błąd po błędzie, niefortunni kierownicy są hamulcem dla naszego marszu naprzód?"

Malenkow mówił, że w każdej sprawie „sztuka kierownictwa polega przede wszystkim na tym, by przewidzieć trudności i przeszkody, mogące zahamować rozwój, żeby skierować zawczasu wysiłki na przezwycięzenie tych trudności i przeszkód, żeby nie dopuścić tym samym do przerw, żeby usunąć niebezpieczeństwo zastoju, żeby zapewnić ruch naprzód“.

Prezydium Akademii Nauk ZSRR wydało szereg zarządzeń, mających na celu udoskonalenie bieżącej kontroli nad przebiegiem prac naukowo-badawczych i nad wykonywaniem planu na 1949 r. w instytutach Akademii.

Prezydium Akademii Nauk przeprowadzało okresową kontrolę stopnia wykonania planu. W tych wypadkach, gdy kontrola ujawniła opóźnienie lub błędy o charakterze ideologicznym i naukowo - organizacyjnym, Prezydium przedsięwzięło należyte kroki, zwracając uwagę członków Akademii i kierowników poszczególnych instytutów na konieczność udoskonalenia organizacji pracy naukowo - badawczej i działalności instytutów.

Na posiedzeniach Prezydium i Sekretariatu Naukowego w roku 1949 wysłuchano i przedyskutowano referaty sprawozdawcze kierowników następujących instytutów: Gleb, Geologii, Ekonomiki, Geofizyki, Historii, Przyrodoznawstwa, Mikrobiologii, Lasu, Rady do Badań Zagadnień Sił Producyjnych i innych. Po dyskusjach nad referatami powzięto decyzje, mające na celu zlikwidowanie niedociągnięć w działalności tych instytutów.

Tak np. stwierdzono duże błędy w pracy Instytutu Geologicznego.

Dzięki pomocy Prezydium Akademii Nauk usunięto wielkie niedociągnięcia w pracy Rady do Badań Zagadnień Sił Producyjnych. Niedociągnięcia te wyraziły się w postaci niezadawalającego kierowania pracami, złego doboru kadr, nienależytego kierowania ekspedycjami naukowymi, naruszania dyscypliny finansowej. Specjalną decyzją z dnia 30 czerwca 1949 r. Prezydium określiło konkretne wskazówki, mające na celu reorganizację pracy tej Rady.

Stwierdzono również niedociągnięcia w działalności Instytutu Gleb. Instytut ten w szeregu prac był słabo związany z organami kierowniczymi rolnictwa i ograniczał swoją działalność do wąskich, oderwanych od życia, badań teoretycznych. Nowe kierownictwo tego instytutu ma zapewnić stanowcze wypełnienie postanowień Prezydium, zmierzających do udoskonalenia pracy tego instytutu.

Za niezadowalającą uznana została praca instytutu Ekonomiki. Prezydium Akademii Nauk decyzją z dnia 25 sierpnia 1949 r. zaproponowało temu Instytutowi gruntowną reorganizację jego pracy. Jednakże reorganizacji tej dokonuje się jeszcze zbyt wolno, jak to stwierdziła druga uchwała Prezydium z dn. 28 października 1949 r.

Kontrola pracy Instytutu Filozofii, przeprowadzona przez specjalną komisję, stwierdziła szereg poważnych niedociągnięć w jego działalności jak np. systematyczne przekraczanie terminów wykonywania planów prac naukowo - badawczych, odrzucanie pewnych tematów itp.

Wielkim niedociągnięciem w pracy instytutów Wydziału Nauk Społecznych jest systematyczne niewykonywanie planów pracy w dziedzinie większych dzieł i monografii. Instytuty opracowują piękne plany, a później nie dotrzymują ustalonych terminów ich wykonania.

Tak np. Instytut Historii od szeregu lat projektował opracowanie wielkiej wielotomowej „Historii świata“, której wydaniem interesuje się cały kraj. Jednakże Instytut Historii nie sprostął temu wielkiemu i ważnemu zadaniu i obecnie wykazuje skłonność zaniechania tej pracy. Jest najzupełniej jasne, że z podobnym postawieniem sprawy nie można się pogodzić. Instytut powinien przygotować „Historię świata“ jeżeli nie w 30 tomach, jak projektowano początkowo, to chociażby w mniejszym rozmiarze — w 10 lub 12 tomach. „Historia ZSRR“, której wydanie należy do pierwszych obowiązków Instytutu Historii powinna być przygotowana w jak najkrótszym terminie i na wysokim poziomie ideowym.

Należy również stwierdzić, że biura wydziałów powinny zwiększyć kontrolę nad wykonywaniem przez instytuty planów naukowych i wprowadzaniem ich rezultatów do praktyki.

Działalność tej lub innej instytucji Akademii Nauk należy oceniać tylko według rezultatów prac, poziomu wykonania planu państwowego, stopnia wykonania poleceń partii i rządu. Warunkami tego są: ścisła organizacja pracy, właściwy dobór i rozstawienie kadr, wysoka dyscyplina pracy oraz odpowiedzialność każdego współpracownika za powierzony mu odcinek pracy. Jednakże pod tym względem w szeregu instytutów i placówek podległych Akademii Nauk notujemy duże niedociągnięcia. Sekretariat Naukowy Prezydium przeprowadził w roku 1949 ogólną kontrolę poziomu dyscypliny pracy w instytutach Akademii. Stwierdzono, że w tych instytutach, które systematycznie nie wykonują swoich planów i żądań państwowych, w poważny sposób naruszono dyscyplinę pracy, szeroko praktykowano niedopuszczalne łączenie szeregu stanowisk, co doprowadza do rozproszenia pracy i nieodpowiedzialności.

Dnia 6 października 1949 r. Prezydium powzięło w tej sprawie decyzję, którą następnie szeroko przedyskutowano we wszystkich instytucjach Akademii. Decyzją tą Prezydium zobowiązało poszczególnych kierowników, aby w jak najkrótszym terminie zlikwidowali niedopuszczalne kumulowanie przez pracowników naukowych po kilka stanowisk i wprowadzili surową dyscyplinę pracy, zapewniającą wykonanie planu.

W ciągu 1949 r. Prezydium Akademii Nauk ZSRR wprowadziło w życie szereg zarządzeń mających na celu wzmocnienie kierowniczych i naukowych kadr Akademii. Przeprowadzono częściowe wybory nowych członków Prezydium, wybrano nowy skład wszystkich ośmiu biur wydziałów Akademii, wzmocniono kierownictwo szeregu naukowych placówek Akademii (Instytut Nauk Geologicznych, Instytut Chemii Fizycznej, Instytut Gleb, Instytut Literatury Rosyjskiej i inne). Przeprowadzono kontrolę i wzmocniono skład rad naukowych poszczególnych instytutów, skład kolegiów redakcyjnych 24 czasopism akademickich, zwrócono uwagę na polepszenie sposobu kompletowania ekspedycji Akademii itp.

Kontrola pracy szeregu naukowych instytucji Akademii, przeprowadzona przez Prezydium w ciągu ostatnich miesięcy, wykazała, że ich kierownicy nie poświęcają

jeszcze należytej uwagi zagadnieniom doboru i rozstawienia kadr pracowników naukowych. Dotyczy to przede wszystkim Rady do Badań Zagadnień Sił Produkcyjnych, Instytutu Ekonomiki, Instytutu Nauk Geologicznych i Instytutu Historii Przyrodoznawstwa. Kierownicy tych instytucji naukowych powinni poważnie zwiększyć swe wysiłki nad uzupełnieniem składu pracowników naukowych przez kadry wykwalifikowane, teoretycznie przygotowane i politycznie sprawdzone.

W roku bieżącym Prezydium poświęciło wiele uwagi sprawie wzmocnienia kadr w filiach Akademii Nauk ZSRR.

Zatrzymałem się tylko na niektórych najważniejszych rezultatach prac Akademii za ubiegłe 10 miesięcy 1949 r., gdyż te właśnie rezultaty, a zwłaszcza ocena stwierdzonych niedociągnięć mogą dopomóc w dalszym doskonaleniu naszej pracy.

Teraz przejdę do charakterystyki podstawowych zadań przedłożonego Wam do rozpatrzenia projektu planu prac naukowych Akademii na rok 1950.

Opracowując projekt planu na rok 1950 pracownicy nauki Akademii Nauk mieli na celu, w jeszcze większym stopniu aniżeli w roku zeszłym, skupienie sił nad rozwiązywaniem ważnych zagadnień naukowych, związanych z umocnieniem potęgi ekonomicznej i dalszym rozwojem kultury w Związku Radzieckim.

Akademia Nauk opracowując plan wychodziła z tego założenia, że napędową siłą postępu nauki we wszystkich dziedzinach jest opanowanie teorii marksistowsko - leninowskiej pokonywującej wszelkie trudności, że bolszewicka partyjność i oparcie o trwałe zasady stanowią najlepsze cechy nauki radzieckiej.

Plan Akademii Nauk opracowano w oparciu o pięcioletni plan odbudowy i rozwoju gospodarki narodowej, w oparciu o zatwierdzony przez rząd plan prac naukowo-badawczych ZSRR na lata 1946—1950.

Instytuty Akademii Nauk uwzględniły również wskazania państwowego planu gospodarczego i technicznego oraz zalecenia ministrów i urzędów w sprawie planów prac na lata 1948-49.

Prezydium starało się usunąć z planów działalności instytutów zagadnienia i tematy o drugorzędnym znaczeniu, oderwane od życia, pozbawione praktycznych perspektyw, jak również i zagadnienia odpowiadające jedynie wąskiemu zainteresowaniu naukowym poszczególnych specjalistów.

Plan na rok 1950 przewiduje dalsze wzmocnienie i pogłębienie łączności Akademii Nauk z gospodarką narodową kraju, koordynowanie działalności instytutów samej Akademii i instytucji naukowych Akademii Nauk w republikach związkowych z akademiami branżowymi oraz instytucjami przy ministerstwach i urzędach.

Szczególłą uwagę zwrócono na prawidłowe planowanie wielkich zagadnień zespołowych (międzyinstytutowych), jak również na powiązanie i skoordynowanie pracy wielkich ekspedycji, dokonywanych przez siły naukowe Akademii oraz naukowe instytucje przy ministerstwach, republikach i obwodach.

Przewiduje się dalszy rozwój naukowych idei klasyków nauki radzieckiej, którzy swoimi pracami założyli podwaliny wielkości narodu rosyjskiego, potęgi gospodarki narodowej i kultury Związku Radzieckiego — Łomonosowa, Łobaczewskiego, Biełlińskiego, Czernyszewskiego, Mendelejewa, Żukowskiego, Miczurina, Pawłowa, Dokuczajewa, Williamsa, Karpińskiego i innych. Wiele miejsca zajmuje w planie wszystkich wydziałów i instytutów Akademii Nauk zespołowa praca nad wielotomowym

wydawnictwem „Historia nauki i techniki w ZSRR od czasów najdawniejszych do dnia dzisiejszego“. Pracę tę przygotowuje się zgodnie z decyzją styczniowej sesji Akademii Nauk. Powinna ona dać wiele nowego materiału do studiów nad wielką przeszłością nauki rosyjskiej i do udowodnienia w całym szeregu wielkich odkryć pierwszeństwa uczonych naszego kraju.

Plan przewiduje również dalsze rozwinięcie i wzmocnienie walki przeciwko burżuazyjnemu wpływom w nauce, wzmocnienie walki z idealizmem w fizyce i matematyce, w geologii i geografii, walki z weismannizmem - morganizmem oraz burżuazyjnym kosmopolityzmem.

Przy przygotowywaniu planu kierownicy instytutów i laboratoriów przeprowadzali narady z ministerstwami i urzędami, uzgadniali plany z instytutami branżowymi i zainteresowanymi instytucjami. W celu przedyskutowania projektów, planów, zapraszano na posiedzenia rad naukowych instytutów i biur wydziałów przedstawicieli instytutów branżowych, szkół wyższych i ministerstw. W celu dalszego uzgodnienia i szczegółowego rozpatrzenia, projekt planu został rozesłany przez Prezydium i wydziały zainteresowanym instytucjom naukowym i ministerstwom.

W odróżnieniu od planów prac naukowych z lat poprzednich, projekt na rok 1950 składa się z następujących sześciu działów:

1. planu prac naukowych,
2. planu wprowadzenia rezultatów prac naukowo-badawczych do praktyki,
3. planu ekspedycji,
4. planu konferencji i narad,
5. planu szkolenia kadr naukowych,
6. planu wydawnictw Akademii Nauk.

Należy podkreślić, że w działalności Akademii Nauk po raz pierwszy został opracowany plan wprowadzenia do praktyki rezultatów tych prac naukowo - badawczych, które powinny być wykorzystane przez gospodarkę narodową lub które powinny przejść przez sprawdzian praktyki.

Instytuty i wydziały opracowując plan ekspedycji, konferencji i narad, dążyły do uzgodnienia działalności instytucji Akademii Nauk ZSRR, Akademii Nauk republik związkowych, instytutów przemysłowych i ministerstw.

Całość planu prac naukowych Akademii na rok 1950 w porównaniu z planem na rok 1949 została sporządzona bardziej celowo zarówno pod względem naukowym jak i gospodarczym.

Nie mając możliwości scharakteryzowania w referacie wszystkich problemów objętych planem na rok 1950, porzestane tylko na wielkich problemach zespołowych. Pośród takich zagadnień o charakterze międzyinstytutowym znajduje się zagadnienie „struktury materii“, opracowywane przez fizyków, chemików i geologów. Przewiduje się rozwój wszechstronnych badań w dziedzinie geochemii i chemii izotopów oraz elementów rzadko spotykanych i rozproszonych terytorialnie. Projektuje się również kontynuowanie i wzmocnienie prac w dziedzinie wielkiej syntezy organicznej, w oparciu o zastosowanie heterogenicznej katalizy, bardzo wysokich ciśnień i wysokich temperatur — przy wykorzystaniu produktów nafty, węgla i acetyleny. Planuje się dalsze rozszerzenie prac w dziedzinie syntezy chemicznej i biochemicznej, prac nad otrzymywaniem białka, witamin, hormonów, antybiotyków, a także całego szeregu preparatów specjalnych. Badania te będą dokonywane przez Wydział Nauk Biologicznych, Chemicznych i Fizyczno - Matematycznych.

Instytuty tych wydziałów będą rozwijać badania dotyczące gutaperki, kauczuku naturalnego i syntetycznego oraz innych związków wielocząsteczkowych.

Plan prac naukowych w dziedzinie geologii jest nastawiony na zbadanie ważniejszych zagadnień, a zwłaszcza na poznanie, poszukiwanie i wykrywanie cennych kopalni i surowców. Zostaną znacznie rozszerzone badania nad naftą i paliwami silnikowymi. W badaniach tych wraz z Instytutem Naftowym i Instytutem Geologicznym wezmą udział następujące instytuty: Chemii Organicznej, Chemii Fizycznej, Oceanologii, Morski hydrofizyczny, Geofizyczny, Energetyczny, Mechaniki, Górnictwa, Laboratorium Metod Aerodynamicznych, instytucje naukowe Akademii Nauk ZSRR na Uralu i Powołżu. W celu koordynacji prac naukowo-badawczych, dotyczących nafty, Prezydium Akademii Nauk i Ministerstwo Przemysłu Naftowego utworzyły stały komitet. Wiele uwagi poświęca się badaniom nad tak złożonymi zespołami zagadnień jak para wysokich parametrów, energetyczne wykorzystanie paliwa, automatyzacja procesów produkcyjnych, łączność radiowa w kopalniach, teoria plastyczności i teoria ciał sztywnych oraz metalurgia proszkowa.

W planie przewiduje się rozszerzenie prac nad zespołami zagadnień geofizycznych (prognozy sejsmograficzne, rejonowanie sejsmiczne, budownictwo antysejsmiczne, fizyka atmosfery, przewidywania meteorologiczne, kierowanie procesem powstawania opadów atmosferycznych itp.).

Przewidujemy również opracowanie wielkich zespołów zagadnień biologii miczynowej jak przemiana materii, dziedziczność, stosunek wzajemny organizmu i środowiska itd.

Opracowanie zdobyczy naukowych Dokuczajewa — Wiliamsa łączy biologów, gleboznawców, geologów i hydrogeologów. Plan przewiduje wielki kompleks prac glebowo-biologicznych na stepowych terenach europejskiej części ZSRR, a także na obszarach półpustynnych i pustynnych.

Przewidujemy wielkie zespołowe prace nad zagadnieniem sadzenia leśnych pasów ochronnych i gajów dębowych typu przemysłowego. W badaniach tych wezmą udział instytuty: Lasu, Gleb, Botaniki, Geografii, Fizjologii Roślin, Zoologii, Laboratorium Zagadnień Hydrogeologicznych i inne instytucje naukowe.

Znacznemu rozszerzeniu ulegną planowe prace nad rozwojem kultur herbacianych w rejonie Ukrainy, Mołdawii, Azerbejdżanu oraz południowej i wschodniej części RFSRR.

Będziemy kontynuować, za pomocą ekspedycji i organizowania stałych stacji badawczych wspólnie z naukowymi instytucjami Republiki Azerbejdżańskiej, Turkmęńskiej, Kazachskiej i Tadżyckiej, zespołowe badania nad zagadnieniami irygacyjnego systemu uprawy roli na Zakaukaziu i w Azji Środkowej.

Rozszerzamy prace Instytutu Fizjologicznego im I. Pawłowa oraz instytutów Morfologii Zwierząt, Zoologii, Genetyki i Laboratorium Helmintologii w zakresie zagadnień, dotyczących podniesienia produktywności hodowli.

Usprawniamy celowość działalności Akademii Nauk w badaniach nad siłami produkcyjnymi kraju. Będziemy opracowywać tak poważne zagadnienia regionalne jak utworzenie nowych ośrodków metalurgii i rozszerzenie paliwowo-energetycznej bazy ZSRR (węgiel, energetyka wodna i inne).

Należy wyodrębnić wielkie zagadnienie zespołowe, którego rozwiązaniem zajmą się wszystkie wydziały Akademii Nauk. Zagadnieniem tym jest rekonstrukcja Moskwy. Przewidujemy tutaj opracowanie zagadnień związanych z potrzebami budownictwa i gospodarki stolicy (urządzenia inżynieryjne, energetyka, materiały budowlane, ochrona przed burzami, transport, zaopatrzenie w gaz, sieć telefoniczna, gospodarka wodna, tereny zielone), zagadnień związanych z gospodarką rolną tego terenu i wykorzystaniem jego bogactw mineralnych, oraz zagadnień dotyczących ekonomiki, historii i archeologii Moskwy i całego rejonu moskiewskiego.

Plany wydziałów nauk społecznych przewidują zakończenie ważniejszych prac poświęconych zagadnieniu przejścia od socjalizmu do komunizmu, historii gospodarki narodowej ZSRR i ogólnego kryzysu kapitalizmu.

Będziemy kontynuować zespołową pracę instytutów wydziałów Ekonomiki i Prawa, Historii i Filozofii oraz pracę Wszechzwiązkowej Akademii Nauk Rolniczych im. Lenina, a mianowicie opracowywanie „Historii rolnictwa“.

Zajmiemy się również szerzej opracowaniem osiągnięć językoznawstwa. Zakończymy szereg prac poświęconych krytyce burżuazyjno-idealistycznego kierunku w tej dziedzinie. Zakończymy również przygotowywanie kolejnych tomów słownika współczesnego rosyjskiego języka literackiego, a ponadto szereg badań nad historią rosyjskiego języka literackiego i literatury rosyjskiej. Będziemy kontynuować opracowywanie gramatyk i słowników narodów ZSRR.

Wzmoczymy pracę nad przygotowywaniem do druku zbiorowych dzieł Bielińskiego, Gogola, Uspieńskiego i Gorkiego. Szereg prac poświęcimy zagadnieniom historii, literatury i ekonomiki krajów demokracji ludowej.

Trzeba podkreślić, że w roku poprzednim znacznie wzmożła się działalność naukowa filii Akademii Nauk ZSRR.

Plan filii wymienia trzydzieści zagadnień, dotyczących geologii, chemii, górnictwa, rolnictwa i gospodarki leśnej oraz kultury republik narodowych. Filie zaczynają coraz ściślej wiązać swoją działalność z organami republik i obwodów, z kołchozami i sowchozami, z administracjami kopalń i innych przedsiębiorstw miejscowych.

Praca filii doprowadzi do zwiększenia sukcesów gospodarki narodowej i kultury poszczególnych republik i obwodów.

Przedłożony do rozpatrzenia ogólnemu zebraniu plan Akademii na rok 1950, obejmuje 343 zagadnień naukowych.

Projekt zastosowania w praktyce wyników badań zawiera 545 prac, z których 360 jest bezpośrednio związanych z przemysłem, rolnictwem i ochroną zdrowia.

Akademia Nauk uwzględniając potrzeby państwowego planu technicznego ZSRR, wysuwa 48 ważniejszych prac, które mają być włączone do państwowego planu zastosowań praktycznych.

Plan przewiduje przygotowanie i przeprowadzenie 332 ekspedycji, w tej liczbie 173 ekspedycji zorganizowanych przez filie. W roku 1950 szeroką działalność rozwinięta wielka ekspedycja zespołowa, badająca warunki sadzenia leśnych pasów ochronnych i gajów dębowych o charakterze przemysłowym. Ekspedycja ta zostanie zorganizowana przez instytuty wydziałów Biologicznego i Geologiczno-Geograficznego. Poświęci ona całą swą działalność jak najszybszemu wykonaniu Stalinowskiego planu przeobrażenia przyrody na terenach stepowych i leśno-stepowych, celem likwidacji pосуchu.

Wielkie ekspedycje zespołowe Rady do Badań Zagadnień Sił Produkcyjnych — ekspedycja południowo - jenijska, leningradzko - murmańska, północna i północno-kaukaska — powinny zakończyć w roku 1950 swe wieloletnie badania i opracować szereg ważnych wniosków, dotyczących rozwoju przemysłu i rolnictwa na badanych terenach. Ekspedycje te łączą w sobie działalność instytutów Wydziałów Geologiczno-Geograficznych i Nauk Biologicznych, a także odpowiednich instytucji naukowych republik i obwodów.

Zostaną przeprowadzone wielkie prace ekspedycyjne celem zbadania zagadnień rolnictwa, hodowli, paleontologii, historii kultury i archeologii Mongolii. Zorganizujemy szereg ekspedycji, których zadaniem będzie prowadzenie prac wykopaliskowych na południowych terenach ZSRR, na Syberii, Altaju i w Azji Środkowej.

Poważne miejsce w planie zajmują ekspedycje poświęcone badaniu cennych minerałów na terytorium ZSRR, opracowaniu map glebowych i botanicznych, zbadaniu terenów nadających się pod uprawę herbaty oraz zebraniu materiałów do wielotomowego wydawnictwa „Geografia ZSRR“ itd.

Szereg ekspedycji zajmie się zagadnieniami astronomii, geofizyki i geochemii. Akademia Nauk zamierza przeprowadzić w roku 1950 prace mające na celu koordynację i uzgodnienie naukowej działalności różnych instytutów branżowych, szkół wyższych i instytutów Akademii Nauk w republikach związkowych. Dla dokonania tej pracy zaprojektowaliśmy przeprowadzenie 183 naukowych konferencji i narad. Duży nacisk położono na konferencje poświęcone zagadnieniom chemii fizycznej, związków wielocząsteczkowych, elektrochemii teoretycznej, chemii analitycznej, korozji, mineralogii, gleboznawstwa, tektoniki, petrografii i hydrogeologii.

Przeprowadzimy również narady dotyczące następujących zagadnień: pary wysokich parametrów, przesyłania elektryczności na wielką odległość, elektryfikacji rolnictwa, automatyzacji wydobywania ropy naftowej, automatyzacji przemysłu chemicznego, metalurgicznego, gazowniczego, paliw, mechaniki i budowy maszyn.

Wydział Nauk Biologicznych zamierza przeprowadzić narady dyskusyjne o biologii miczurinowskiej, o trawopolnym systemie uprawy roli oraz rozszerzaniu leśnych pasów ochronnych.

Szereg konferencji poświęcimy kauczukowi, gutaperce, białku, antybiotykowi i chorobom glistowym. Projektujemy zwołanie ogólnozwiązkowego zjazdu entomologów, konferencji kierowników ogrodów botanicznych oraz narady poświęconej zagadnieniu wyższej działalności nerwowej.

Instytuty wydziałów nauk społecznych przygotowują wielką sesję na osiemdziesiątą rocznicę urodzin Lenina.

Wydziały nauk społecznych zamierzają przeprowadzić narady dotyczące stanu i rozwoju nauki w ZSRR, zagadnień leninowskiej nauki o imperializmie itd. Zamierzamy przeprowadzić narady w sprawach historii sztuki radzieckiej, teatru radzieckiego, etnografii, historii nauki rosyjskiej i radzieckiej, historii literatury narodów ZSRR, nauki o krajach wschodu oraz języków narodowych.

Akademia Nauk ZSRR stała się nie tylko ośrodkiem myśli naukowej Związku Radzieckiego, lecz i wielkim ośrodkiem organizacyjnym, przygotowującym kadry młodych uczonych radzieckich. Jednak rozpiętość tych prac ciągle jeszcze nie nadąża za rosnącym zapotrzebowaniem na kadry naukowe i w tej dziedzinie nie wyczerpano jeszcze wszystkich możliwości Akademii Nauk. Dlatego w roku 1949 Prezydium Akademii Nauk ZSRR poświęciło wiele uwagi przygotowywaniu kadr nau-

kowych i podjęło niezbędne kroki mające na celu usprawnienie aspirantury akademickiej.

W swej uchwale z dnia 14 lipca 1949 r. Prezydium Akademii Nauk wskazało nam na niedociągnięcia w sprawie doboru aspirantów i ich naukowego przygotowania. Prezydium stwierdziło, że akademicy i członkowie-korespondenci Akademii Nauk ZSRR niedostatecznie zajmują się sprawą przygotowywania aspirantów, i podkreśliło, że instytucje Akademii odczuwają wielki brak przeszkolonych aspirantów. Po Akademii odczuwają wielki brak przeszkolonych aspirantów. Ponadto stwierdzono nadto stwierdzono ciągle odraczanie terminów obrony już wyznaczonych dysertacji. Biura Wydziałów powinny specjalnie przestrzegać stałego wykonywania wskazań Prezydium dotyczących przygotowania kadr naukowych.

Prezydium Akademii Nauk ZSRR oczekuje od uczonych i kierowników instytucji akademickich udoskonalenia pracy nad wychowywaniem nowych, młodych kadr uczonych radzieckich.

Już teraz powinniśmy przygotować się do przyjęcia aspirantów na rok 1950. Prezydium Akademii Nauk ZSRR poleciło biuram wydziałów rozpatrzenie planu, dotyczącego przyjęć aspirantów i przygotowywania kadr naukowo-badawczych i naukowo-pedagogicznych na rok 1950 oraz określenie kierunku specjalizacji aspirantów przyjmowanych przez poszczególne instytuty. Szczególną uwagę zwrócono przy tym na konieczność uwzględnienia w przyszłym roku — przy przyjmowaniu aspirantów i doktorantów — zapotrzebowania specjalności deficytowych.

Akademia Nauk ZSRR, dostosowując się do planu przygotowania kadr naukowo-badawczych zamierza przyjąć w 1950 r. 330 aspirantów. 190 aspirantów przypadnie na instytuty centralne, a 140 na filie Akademii.

Zgodnie z planem przygotowania kadr naukowo-pedagogicznych zostanie przyjętych 100 aspirantów oraz 200 doktorantów.

Zgodnie z planem aspirantury naukowo - badawczej poszczególnych wydziałów, Akademia Nauk ZSRR zamierza przyjąć następującą ilość aspirantów:

Wydział Nauk Fizyczno-Matematycznych	34
Wydział Nauk Chemicznych	17
Wydział Nauk Geologiczno-Geograficznych	10
Wydział Nauk Biologicznych	22
Wydział Nauk Technicznych	34
Wydział Historii i Filozofii	26
Wydział Ekonomiki i Prawa	20
Wydział Literatury i Języka	27

Mimo dokonania poważnej pracy w Akademii Nauk nad przygotowaniem kadr naukowych należy pamiętać, że wykonanie postawionych przez KC WKP(b) przed Akademią zadań wymaga zdecydowanej likwidacji niedociągnięć i dalszego podniesienia jakości pracy nad przygotowaniem kadr naukowych. Zadania te Akademia Nauk może wykonać tylko przez nieustanną, codzienną pracę kierownictw instytutów i biur wydziałów Akademii.

Przed Akademią Nauk ZSRR stają w roku 1950 wielkie zadania. Prezydent Akademii Nauk ZSRR, oceniając odpowiedzialne zadania postawione przed Akademią przez Partię i Rząd, stwierdził: „Radziecka nauka współczesna z jej rozmachem, głębią i bogactwem, zwielokrotniona przez masy ludowe, powinna i może w warunkach państwa radzieckiego przeobrazić się w olbrzymie, niebываłe w swojej sile

i skuteczności narzędzie socjalistycznego postępu. Nauka zastosowana w produkcji, nauka, która przeszła z dziedziny myśli w dziedzinę praktyki, nauka zamieniona w życie, taka nauka jest jednym z najważniejszych warunków naszych sukcesów na drodze do komunizmu“.

Ta ocena naszych zadań odzwierciedla głębokie poczucie odpowiedzialności wszystkich pracowników Akademii za własną pracę i za pracę kierowanych przez nich laboratoriów, instytutów i wydziałów. Od każdego znajdującego się na kierowniczym stanowisku pracownika Akademii żądamy współdziałania celem rozwijania krytyki i samokrytyki w pracy naukowej, nieprzejednanej walki ze wszystkim, co mogłoby hamować postęp nauki radzieckiej, przeszkodzić coraz ściślejszemu jej związkowi z praktyką.

Jesteśmy przekonani, że uczeni Akademii Nauk ZSRR potrafią należycie rozwinąć swą pracę w tym właśnie kierunku i wykonać plan na rok 1950. Wniosą oni w ten sposób poważny wkład w wielkie dzieło budownictwa komunizmu, realizowane pod kierownictwem wodza narodów, jednego z najgenialniejszych uczonych współczesnej epoki — Józefa Stalina.

A. W. Topcziew

E. A. Czudakow

Plan Akademii Nauk ZSRR dotyczący zastosowania rezultatów zakończonych prac naukowych w gospodarce narodowej

Dwie wypowiedzi Stalina w sposób całkowicie pełny i jasny określają istotę nauki radzieckiej i dalszy kierunek jej rozwoju. Pierwsza to wezwanie do uczonych radzieckich, aby „...nie tylko dogonić, lecz prześcignąć w najbliższym czasie osiągnięcia nauki za granicami naszej ojczyzny“, a druga — to uznanie takiej nauki za przodującą, „która nie odgradza się od narodu, nie trzyma się zdaleka od narodu, lecz gotowa jest służyć narodowi i przekazać mu wszystkie swe zdobycze, która służy narodowi nie z musu, lecz dobrowolnie, z całą chęcią“.

Te dwie wypowiedzi określiły kierunek działalności pracowników Akademii Nauk ZSRR. Zgodnie z pierwszą wypowiedzią instytuty naukowo - badawcze Akademii Nauk powinny opracować najważniejsze, zasadnicze zagadnienia w poszczególnych dziedzinach wiedzy, to znaczy takie zagadnienia, których rozwiązanie sprzyja wysunięciu nauki radzieckiej na pierwsze miejsce w świecie. Druga wypowiedź żąda takiego prowadzenia pracy badawczej, aby w jak najkrótszym czasie można było zapewnić zdobycie rezultatów praktycznych, korzystnych dla gospodarki i kultury narodowej.

W hasłach KC WKP(b) na XXXII rocznicę Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej powiedziano po prostu: „Pracownicy nauki radzieckiej! Wzbogacajcie naukę i technikę naszej ojczyzny nowymi badaniami, odkryciami i wynalazkami! Wzmacniajcie związek nauki z produkcją!“

Ta sama myśl o konieczności wprowadzania rezultatów badań naukowych w praktykę została wyrażona przez G. Malenkowa na posiedzeniu Rady Moskiewskiej w dniu 6 listopada 1949 roku.

Dążenie do praktycznego zastosowania rezultatów prac naukowych winno być jednym z najważniejszych zadań każdego pracownika naukowego, a zwłaszcza naszych instytucji. Zastosowanie zdobyczy nauki w praktyce, to jedno z najważniejszych kryteriów oceny działalności pracowników i instytucji naukowych.

Oczywiście, że sprawa zastosowania zdobyczy naukowych w praktyce nie ogranicza się tylko do dyscyplin mających bezpośredni związek z przemysłem i rolnictwem. Takie samo znaczenie posiada praktyczne zastosowanie zdobyczy naukowych, które sprzyjają podniesieniu kultury naszego narodu, współdziałają w komunistycznym wychowaniu człowieka radzieckiego. Dlatego zagadnienie wprowadzenia do praktyki zdobyczy naukowych odnosi się nie tylko do wydziałów Nauk Technicznych, Fizyko - Matematycznych, Biologicznych i Chemicznych, lecz do wszystkich wydziałów Akademii Nauk.

W poprzednich latach Prezydium Akademii Nauk ZSRR zwróciło uwagę na zagadnienie wprowadzenia do praktyki rezultatów prac naukowo-badawczych, jednakże wy-

niki tej działalności Akademii nie mogą nas zadowolić. Zupełnie niedostateczna jest liczba prac, które zostały zastosowane w 1949 r. Dlatego przy opracowywaniu planu działalności Akademii na rok 1950 poświęcono szczególną uwagę temu zagadnieniu. Prezydium Akademii w dyrektywach dotyczących opracowania tego planu specjalnie wskazywało kierownikom instytucji akademickich na konieczność opracowania na rok 1950 specjalnego „planu zastosowania w praktyce rezultatów zakończonych prac naukowych“.

Wszyscy zdajemy sobie dobrze sprawę z tego, że ściśle określenie stanu pracy z punktu widzenia jej zastosowania w praktyce jest dotychczas zagadnieniem bardzo trudnym. Aby to ułatwić Wydział Nauk Technicznych opracował następujący schemat klasyfikacyjny dla prac podlegających zastosowaniu:

1. Praca znajdująca się w stadium zastosowania;
2. praca przygotowana do zastosowania;
3. praca znajdująca się w stanie kontrolowania wyników lub sprawdzania przemysłowego;
4. praca przygotowana do kontroli wyników lub sprawdzenia przemysłowego;
5. praca znajdująca się w stadium uzupełnienia przez organizacje produkcyjne lub instytucje branżowe;
6. praca przygotowana do uzupełnienia przez organizacje produkcyjne;
7. praca, której zastosowanie osiąga się przez opublikowanie.

Przedstawiony tu schemat obejmuje, jak widzimy, wszelkie możliwe stadia prac. Ułatwi to należyte opracowanie planu, statystykę tych prac, a także kontrolę nad ich wykonaniem.

Na podstawie wskazówek Prezydium opracowano plan zastosowania rezultatów prac naukowych z zakresu wszystkich dziedzin wiedzy, będących przedmiotem badań Akademii Nauk. W celu krytycznej selekcji wniosków, podanych przez instytuty i wydziały, Prezydium Akademii mianowało specjalną komisję, której zadaniem było przygotowanie i redakcja planu przed jego rozpatrzeniem przez Prezydium Akademii.

Komisja pracowała w następującym składzie: akademik I. Artobolewski (przewodniczący), akademik S. Wolfkowicz, członkowie - korespondenci Akademii Nauk ZSSR — B. Wuła i A. Kursanowa, oraz szereg innych osób. Do swej pracy komisja wciągnęła również przedstawicieli poszczególnych wydziałów i instytutów.

W toku kontroli planów wydzielono dodatkową liczbę prac podlegających zastosowaniu, a nie uwzględnionych przez instytuty naukowe i wydziały podczas opracowywania planu. Tak np. Wydział Ekonomiki i Prawa początkowo nie przedstawił w ogóle prac podlegających zastosowaniu w praktyce, gdy tymczasem w ostatecznym projekcie planu tego wydziału wysunięto już do wprowadzenia w praktykę 33 prace.

Całkowity plan zastosowania rezultatów zakończonych prac naukowych w praktyce obejmuje 545 pozycji. Z tego 360 to prace z zakresu nowej techniki, racjonalizacji procesu produkcyjnego, gospodarczego opanowania szeregu terenów i innych zagadnień życia gospodarczego i kulturalnego kraju, a pozostałe 185 podlega zastosowaniu przez opublikowanie. W tej ostatniej liczbie znajdują się 103 prace wydziałów: Historii i Filozofii, Ekonomiki i Prawa, Literatury i Języka.

Z ogólnej liczby wspomnianych prac w stadium bezpośredniego zastosowania znajduje się już 56. Akademia Nauk wysuwa 48 prac, które mają być włączone do planu ogólnonarodowego za pośrednictwem państwowego planu technicznego ZSRR.

Niemożliwe jest podanie w referacie szczegółowej charakterystyki wszystkich prac przedstawionych przez różne wydziały Akademii. Dlatego ograniczę się tylko do ogólnych informacji.

Wydział Nauk Fizyczno-Matematycznych przedstawił do zastosowania w przemyśle nowe materiały anizotropowe i izolacyjne o wysokiej trwałości, luminofory do lamp luminescencyjnych, tytan baru, techniczne wzorce budowania stacji na terenach sejsmicznych, szereg nowych metod produkcyjnych, a zwłaszcza opracowaną w Instytucie Matematycznym im. Stieklowa nową metodę cięcia belek i blach, dającą dużą oszczędność materiałów.

Wydział Nauk Chemicznych przeznacza do wykorzystania w gospodarce narodowej prace dotyczące soli naturalnych, otrzymywania cyny z ubogich koncentratów i odpadków itp.

Wydział Nauk Chemicznych przedstawił również pokaźną grupę prac z zakresu wielkiej syntezy organicznej, nowych chemicznych źródeł prądu elektrycznego, metod ochrony metali przed korozją, nowych ścisłych metod analizy chemicznej oraz kontroli produkcji.

Wydział Nauk Geologiczno - Geograficznych wysunął do zastosowania szereg prac ułatwiających poszukiwania źródeł ropy naftowej, pokładów węgla, boksytów, rud żelaza, metali kolorowych itp., a także prace dotyczące materiałów budowlanych i ogniotrwałych.

Prace przedstawione przez Radę do Badań Sił Producyjnych i Instytut Gleb dotyczą rozwoju rolnictwa w obwodzie kaliningradzkim, uprawy bawełny na Zaskaukaziu i w Azji Środkowej, zagospodarowania Niziny Barabińskiej na Syberii oraz kutuńskiego systemu irygacyjnego na Powożu.

Poważnym wkładem w gospodarkę narodową jest zastosowanie metod opracowanych przez Instytut Wiecznej Zmarzliny, które pozwalają na płytsze zakopywanie przewodów gazowych, prac Laboratorium Badań Hydrogeologicznych dotyczących wód mineralnych i artezyjskich oraz prac Instytutu Oceanologii w zakresie gospodarki rybnej.

Wydział Nauk Technicznych przedstawił do zastosowania prace z zakresu: techniki ciepłej (kotły podwójne, spalanie bezpłomieniowe, elektrochemiczne wykorzystanie paliwa), metalurgii (wytop elektryczny rud tytano-magnetyzowych), budowy maszyn (nowe metody obliczeń detali maszyn i określanie ich zużycia), automatyzacji procesów produkcyjnych (automatyzacja prac wiertniczych), oraz prace dotyczące regulacji i kontroli. W zakresie górnictwa — prace o intensyfikacji procesów produkcji i uszlachetnianiu rud, a w matematyce maszynowej — skonstruowanie maszyn do liczenia. Część wyżej wymienionych prac jest już w stadium zastosowania.

Instytuty Wydziału Nauk Biologicznych wysunęły do zastosowania rezultaty prac dotyczących zwiększenia urodzajności kultur rolniczych, produktywności hodowli, prace z zakresu przemysłu przetworów mięsnych i gospodarki rybnej, produkcji herbaty, witamin, antybiotyków, kultur kauczukośnych i roślin podzwrotnikowych.

Akademia Nauk po raz pierwszy w roku bieżącym posiada specjalny plan zastosowania w praktyce rezultatów prac naukowych, i to plan bardzo obszerny. Jest to poważne osiągnięcie. Jednakże projekt przedstawiony do rozpatrzenia ogólnemu zebraniu posiada jeszcze pewne niedociągnięcia, które należy usunąć. Jednym ze słabych punktów projektu planu zastosowania jest brak uzgodnienia szeregu prac pomiędzy kierownikami instytutów a odpowiednimi ministerstwami i organizacjami gospodarczymi. Wiele prac przeznaczonych do zastosowania nie zostało jeszcze uzgodnionych z instytucjami branżowymi. W niektórych pracach poszczególnych instytutów kierownicy nie potrafili jeszcze ściśle rozgraniczyć, co winny wypełnić ministerstwa, urzędy i przedsiębiorstwa, a co instytuty Akademii. Niedostateczne są jeszcze oceny techniczno - ekonomiczne zastosowanych prac, a czasem brak ich zupełnie.

Wszystkie zauważone niedociągnięcia planu zastosowań powinny być usunięte w czasie ostatecznego, ścisłego sformułowania planu.

Wiemy dobrze, że zastosowanie najnowszych zdobyczy nauki w praktyce często spotyka się z poważnymi trudnościami. Kierownicy wydziałów i instytutów powinni pamiętać, że tylko ich osobista, wyteżona praca zapewni pełne wykonanie planu zastosowań na rok 1950.

W związku z opracowaniem specjalnego planu zastosowań rezultatów prac naukowych w praktyce, Akademia Nauk rozpoczyna nowy etap swojej działalności, nakładający nowe, zaszczytne obowiązki na wszystkich jej członków i współpracowników. Jeśli spełnimy te obowiązki, z pełnym uzasadnieniem będziemy mogli powiedzieć, że wnieśliśmy swój wkład w wielkie dzieło: przejścia naszego kraju od socjalizmu do komunizmu.

Kronika polityczna

W. Michejew

Walka narodu koreańskiego

1.

Pięć lat temu, 15 sierpnia 1945 r. bohaterska Armia Radziecka, rozgromiwszy armię kwantuńską, wyzwoliła naród koreański spod jarzma japońskiego. Naród koreański w ciężkich warunkach obchodzi piątą rocznicę swego wyzwolenia z niewoli japońskiej. Ofiarnie broni on swojej ojczyzny walcząc zdecydowanie o utworzenie jednego, niepodległego, koreańskiego państwa demokratycznego.

Ziemie Korei już drugi miesiąc ogarnia płomień wojny. Wojnę tę rozpoczęła jawna agresja imperialistów amerykańskich. Pragnęli oni zlikwidować Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną, zlikwidować zdobycze ludu koreańskiego i uczynić z całej Korei swoją kolonię.

Niebezpieczeństwo rozciągnięcia systemu kolonialnego, zaprowadzonego przez amerykańskich okupantów w Korei Południowej, na cały kraj, powszechne dążenie narodu koreańskiego do zjednoczenia kraju oraz nienawiść do zaborców — wywołały wielki wzrost politycznej aktywności mas ludowych.

Skupiły się one wokół rządu Republiki Ludowo - Demokratycznej, kontynuując walkę o swą niepodległość narodową.

2.

Naród koreański, który przez 40 lat był dławiony przez imperializm japoński, z entuzjazmem powitał wyzwolenicze oddziały Armii Radzieckiej i przystąpił do likwidacji skutków japońskiego reżimu kolonialnego.

Przed narodem koreańskim została otwarta jasna droga odrodzenia narodowego i swobodnego demokratycznego rozwoju. 6 września 1945 r. do stolicy Korei — Seulu, przybyło ponad tysiąc przedstawicieli Komitetów Ludowych, Partii demokratycznych i innych organizacji społecznych na Pierwszy Zjazd delegatów ludowych Korei.

Zjazd ten reprezentował najszerze masy pracujące Korei i został zwołany w celu zdecydowania o losach swej ojczyzny. Zjazd ten ustanowił Republikę Ludowo - Demokratyczną i wybrał Centralny Ludowy Komitet Republiki, w skład którego weszli przedstawiciele różnych partii i organizacji. Zjazd nakreślił obszerny program przeobrażeń demokratycznych, przewidując przeprowadzenie reformy rolnej, nacjonalizację własności monopoli japońskich w Korei, odrodzenie kultury koreańskiej itp.

Jednakże nie cały naród koreański miał możność cieszyć się wolnością po wypędzeniu imperialistów japońskich. Ludność południowej części Korei znalazła się w nowej niewoli imperialistycznej, tym razem u kolonizatorów amerykańskich.

Rząd USA złamał swoje przyrzeczenie, że udzieli narodowi koreańskiemu pomocy w sprawie utworzenia niezależnego państwa. Tymczasowa granica, przebiegająca przez 38 równoleżnik, wytyczona dla łatwiejszego rozbrojenia wojsk japońskich, została wykorzystana przez Stany Zjednoczone do stworzenia sztywnej granicy politycznej i wprowadzenia na południe od 38 równoleżnika reakcyjnego reżimu. Imperialiści amerykańscy w ten sposób przeszkodzili zjednoczeniu narodu koreańskiego.

Północna część Korei poszła szybko po drodze swobodnego, demokratycznego rozwoju. Przyczyniła się do tego słuszna polityka Związku Radzieckiego. Związek Radziecki pragnął zjednoczenia Korei w jedno, niepodległe państwo i bronił prawa narodu koreańskiego do niepodległego bytu. Związek Radziecki nie ingerował w wewnętrzne sprawy Korei i żądał stanowczo tego samego od innych państw. Najlepiej świadczą o tym fakty. Rząd ZSRR zarówno w bezpośrednich rozmowach z USA jak i na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych, wielokrotnie proponował wycofanie wojsk cudzoziemskich z Korei i umożliwienie narodowi koreańskiemu swobodnego powzięcia decyzji o swym losie. Jak wiadomo, rząd USA odrzucił wszystkie te propozycje i w maju 1948 r. utworzył w Seulu marionetkowy rząd południowo-koreański. Wówczas z inicjatywy 70 organizacji społecznych, zarówno południowo jak i północnokoreańskich, przeprowadzono w sierpniu 1948 r. wybory do Zgromadzenia Narodowego Korei. W Korei Północnej wzięło udział w tych wyborach 99,97% uprawnionych do głosowania. W Korei Południowej mimo represji i terroru „rządu“, wzięło udział w tych wyborach 77,52% uprawnionych do głosowania. W wyniku tych wyborów utworzono rząd Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej z Kim Ir-senem na czele. Jest to jedyny legalny rząd Korei. Rząd ten stanął na czele walki o wyzwolenie kraju.

Rząd ZSRR był pierwszym rządem, który nawiązał stosunki dyplomatyczne z Koreą Ludową i już w grudniu 1948 r. ewakuował swoje wojska z Korei Północnej. Następnie 17 marca 1949 r. rządy ZSRR i Korei podpisały układ o współpracy ekonomicznej i kulturalnej na okres najbliższych 10 lat.

Korea Północna w ciągu 5 lat swego istnienia uzyskała szereg poważnych sukcesów. Rząd ludowy przeprowadził zasadnicze reformy oraz stworzył korzystne warunki dla szybkiego rozwoju ekonomicznego i kulturalnego. Reforma rolna umożliwiła przydzielenie ziemi poobszarniczej oraz ziemi po japońskich kolonistach 725 tysiącom robotników rolnych oraz bezrolnym i małorolnym chłopom koreańskim. Znacjonalizowano główne gałęzie przemysłu, banki i transport. Wskutek tego gospodarka narodowa północnej Korei przeżywa obecnie okres wzmożonego rozwoju. Już w roku 1948 cała produkcja przemysłowa wzrosła więcej niż dwukrotnie. Pół-

nocna Korea realizując swój dwuletni plan odbudowy i rozwoju gospodarki narodowej w 103% wykonała zadania Planu przewidziane na rok 1949. Również gospodarka rolna dała zwiększoną produkcję żywności i surowców. Rolnictwo Korei Północnej w stosunkowo suchym roku 1949 osiągnęło o 30% większe plony, niż w roku 1944. Zlikwidowano bezrobocie. Ilość pracujących wzrosła dwukrotnie w stosunku do ilości zatrudnionych w pierwszych dniach istnienia Republiki Ludowej. Podniósł się poziom życiowy mas pracujących.

Szczególnie wielkie są sukcesy w dziedzinie kultury. W ciągu 4 lat zlikwidowano analfabetyzm wśród dorosłych, podczas gdy jeszcze w roku 1945 80% ludności nie umiało ani czytać, ani pisać. Utworzono 16 Szkół Wyższych, w których studiuje ponad 10 tysięcy studentów, podczas gdy za czasów okupacji japońskiej w Północnej Korei nie było ani jednej szkoły wyższej. Obecnie, w Korei Północnej, jest czynnych 55 szkół typu „Technikum“ i 131 technicznych szkół przyfabrycznych. Około 2 miliony dzieci uczy się w szkołach. W roku bieżącym ma być wprowadzone powszechne nauczanie elementarne. Rozpoczęto wydawanie literatury w języku koreańskim. Rozpoczęto również wydawanie dzieł Marksa, Engelsa, Lenina i Stalina. Odrodziła się sztuka narodowa: pracują teatry, zespoły świetlicowe, urząda się konkursy tańców, muzyki i śpiewu.

Sukcesy osiągnięte przez Koreę Północną stanowią dla całego narodu koreańskiego źródło siły i natchnienia do zdecydowanej walki o zjednoczenie kraju. Reakjoniści rozpoczynając działania wojenne zamierzali zlikwidować zdobycze ustroju ludowego Korei Północnej i wprowadzić swój terrorystyczny reżim w całym kraju. Fiasco tej awantury dowiodło raz jeszcze, jak głębokie są przeobrażenia rewolucyjne, dokonane na północy kraju, jak zwarcie skupiły się masy ludowe wokół swojego Rządu Republikańskiego i Partii Pracy, na czele których stoi wybitny działacz obozu demokratycznego — Kim Ir-sen.

3.

W przeciwieństwie do polityki Związku Radzieckiego, którą cechuje głębokie poszanowanie suwerenności wielkich i małych narodów i która sprzyja swobodnemu rozwojowi Korei, polityka USA przyniosła Korei Południowej nowe niewolnictwo, likwidację niepodległości narodowej, terror policyjny i masowe morderstwa, rozpętała wojnę domową i znalazła swój ostateczny wyraz w bezpośrednim wszczęciu agresji imperialistycznej.

Polityka USA w stosunku do Korei zrealizowała imperialistyczne plany amerykańskich kół rządzących, przygotowujących nową wojnę światową. Imperialiści amerykańscy uważali Koreę przede wszystkim za bazę strategiczną na kontynencie azjatyckim, za obiekt eksploatacji kolonialnej. Świadczą o tym wszystkie zarządzenia rządu amerykańskiego w Korei, poczynając od 1945 r. Wojska amerykańskie wyładowawszy w Korei Południowej 8 września 1945 r., czyli prawie w miesiąc po wyzwoleniu Korei od Japończyków, anulowały wszystkie przeprowadzone już reformy demokratyczne, rozpedziły Komitety Ludowe i odbudowały kolonialną administrację japońską, posługując się dawnym aparatem policyjnym.

Okupanci amerykańscy w ciągu pięciu lat swego gospodarowania w Korei Południowej utworzyli tam terrorystyczne państwo policyjne. Wiele tysięcy Koreańczyków

zostało wrzuconych do więzienia za przejawianie uczuć patriotycznych i dążeń zjednoczeniowych. Dowództwo amerykańskie, stosując represje wobec organizacji demokratycznych, postawiło u władzy skrajnych reakcjonistów i wrogów narodu koreańskiego. Na czele marionetkowego rządu postawiono Li Syn-mana, sługusa monopoli amerykańskich, który trzydzieści lat życia spędził w USA. Razem z nim przybyli do Korei reakcyjni działacze koreańscy z Chin kuomintangowskich, Japonii i innych krajów. Ci reakcyjni utworzyli w Korei Południowej szereg organizacji faszystowskich. Członkowie tych band faszystowskich uzbrojeni w broń amerykańską i japońską, zajmowali się specjalnie rozbijaniem wieców i zebrań, morderstwami z za węgla, prowokacjami granicznymi na 38 równoleżniku, a także tworzyli trzon kadr oficerskich armii południowo-koreańskiej.

Natychmiast po wylądowaniu wojsk amerykańskich w Korei sztab Mac Arthura rozpoczął represje przeciwko koreańskim organizacjom ludowym. W końcu roku 1945 sztab ten wydał rozkaz „O zachowaniu porządku“, a w początku 1946 r. rozkaz „O kontroli partii politycznych“. Rozkazy te w istocie rzeczy oznaczały zakaz legalnej działalności koreańskich organizacji patriotycznych. Ale sztab Mac Arthura nie poprzestał na tych zarządzeniach policyjnych. 27 marca 1947 r. sztab Mac Arthura wydał rozkaz aresztowania wszystkich członków Komitetów Centralnych Partii Pracy, Konfederacji Związków Zawodowych, Związku Chłopskiego, Demokratycznego Związku Młodzieży i Demokratycznego Frontu Narodowego. W ciągu jednego miesiąca wrzucano do więzień kilkadziesiąt tysięcy ludzi, w tym 12 tysięcy aktywistów ruchu narodowo-wyzwoleńczego Południowej Korei. Wielu spośród aresztowanych zginęło bez śladu. W ciągu pięciu lat rządów w Korei Południowej faszyci zamordowali ponad 150 tysięcy ludzi i aresztowali około 500 tysięcy ludzi.

Terrorowi policyjnemu towarzyszyła przyspieszona militaryzacja kraju. Na polecenie sztabu Mac Arthura rząd marionetkowy wprowadził obowiązkową służbę wojskową i rozpoczął budowę dróg strategicznych. Przy pomocy amerykańskich doradców i instruktorów wyszkolono dużą armię południowo-koreańską, zaopatrzoną w broń amerykańską. W Japonii i na przybrzeżnych wyspach Korei, okupowanych przez USA, stały w pogotowiu dywizje amerykańskie. Zbudowano szereg nowych lotnisk i rozszerzono stare. Lotniska w Suwonie, Tajdżonie, Seulu, Pusanie (Fuzan), przystosowano do ciężkich bombowców amerykańskich i myśliwskich samolotów o napędzie odrzutowym. W pobliżu Pusanu zbudowano nową wojskową bazę morską. W roku 1949 z 58 miliardów won, stanowiących cały budżet rządu Południowej Korei, asygnowano 30 miliardów won na cele wojskowe, nie licząc pożyczek i kredytów amerykańskich.

Masy ludowe Południowej Korei nigdy nie pogodziły się z reżimem lisynmanowskim. Protesty mas przeciwko narzuconemu przez imperialistów amerykańskich marionetkowemu rządowi Li Syn-mana, przeobraziły się w powstanie ludowe. Powstańcy zażądali usunięcia marionetkowego rządu i zjednoczenia całej Korei pod sztandarami Republiki Ludowej. Dziesiątki tysięcy Koreańczyków chwyciło za broń, w górach powstały rejony wyzwolone. Oddziały partyzantów przeprowadzały akcje zbrojne, niszczyły drogi żelazne, składy wojskowe, posterunki policyjne i uwalniały z więzień aresztowanych patriotów. Ekspedycje karne nie mogły złamać woli narodu koreańskiego. Reakcjonistom nie udało się zdusić ruchu partyzanckiego. Ostatnimi czasy

partyzanci południowo-koreańscy okazali wielką pomoc armii ludowej, działając na tyłach najeźdźców amerykańskich.

W maju 1950 r. próbowano osłabić opór narodu, przeprowadzając nowe „wybory“ do marionetkowego „Zgromadzenia Narodowego“. Ale próba ta zakończyła się niepowodzeniem. Wyborcy wybrali wielu przeciwników klikki lisynmanowskiej. W skład „Zgromadzenia Narodowego“ weszło 162 delegatów nastawionych opozycyjnie do reżimu Li Syn-mana. Nie pomogło to, że przed samymi wyborami aresztowano ponad 100 kandydatów, niewygodnych dla Amerykanów i ich sługusów. Taki wynik przeprowadzonych przez Amerykanów „wyborów“, wykazał całą siłę nienawiści ludowej do imperialistów amerykańskich i ich agentury. Hasło pokojowego zjednoczenia Południowej Korei z Północną, stawało się coraz bardziej powszechnym i stanowczym. Z nadejściem lata bieżącego roku, sytuacja w Korei Południowej stała się dla rządu marionetkowego i jego amerykańskich mocodawców bardzo krytyczna.

Politycznej chwiejności reżimu lisynmanowskiego towarzyszył rozkład gospodarczy. Powierzchnia zasiewów skurczyła się o 45%. Produkcja przemysłowa została zahamowana i wynosiła 20% poziomu przedwojennego. Bezrobocie doszło do kolosalnych rozmiarów: na 18 milionów ludności Korei Południowej było przeszło 3 miliony bezrobotnych. Ponad 500 tysięcy ludzi bezdomnych i głodnych włączyło się po drogach w poszukiwaniu jakiegos schronienia i żywności. Niepowstrzymywana inflacja pogłębiała wyniszczenie mas ludowych — ceny zwiększyły się w porównaniu z przedwojennymi tysiąckrotnie. Chłopi sabotowali przymusowe dostawy ryżu i innych środków żywnościowych.

W czerwcu bieżącego roku demokratyczne organizacje Korei Północnej i Południowej, wyrażając uczucia mas ludowych — wysunęły hasło przeprowadzenia szerokiej, ogólnokoreańskiej kampanii o pokojowe zjednoczenie kraju. Hasło to zostało przedyskutowane w Centralnym Komitecie Zjednoczonego Demokratycznego Frontu Ojczyźnianego (ZDFO), skupiającego ponad 70 organizacji społecznych z obydwu części kraju i liczącego około 10 milionów członków. 8 czerwca KC ZDFO ogłosił wezwanie do wszystkich partii demokratycznych, organizacji społecznych i do całego narodu Korei Północnej i Południowej, w którym wysunął propozycje zorganizowania w połowie czerwca w jednym z miast na 38 równoleżniku wspólnej narady nad sposobem zjednoczenia Korei. Proponowano, aby w początku sierpnia przeprowadzić w obydwu częściach Korei wybory, tak, by dnia 15 sierpnia — w piątą rocznicę wyzwolenia kraju — można było zwołać w Seulu pierwsze posiedzenie najwyższych organów władzy, sformować rząd i w ten sposób dokonać zjednoczenia.

Wezwanie ZDFO wywołało głęboki oddźwięk w Południowej Korei i wzmocniło nadzieję na szybkie wyzwolenie kraju spod jarzma reakcyjnego reżimu lisynmanowców i ich amerykańskich mocodawców. Obóz reakcji odpowiedział na to wezwanie serią masowych aresztów i morderstw. Zwiększono ilość wojsk południowo-koreańskich na 38 równoleżniku. Rozpoczęły się prowokacyjne incydenty „pograniczne“. W całej Korei Południowej wprowadzono stan wyjątkowy. Lisynmanowcy i ich mocodawcy amerykańscy otwarcie przygotowywali się do napaści na Koreę Północną.

25 czerwca wojska południowo-koreańskie wkroczyły na terytorium Północnej Korei. Imperialiści amerykańscy sprowokowali wojnę domową.

4.

Siły amerykańskie natychmiast po pierwszych klęskach wojsk południowo-koreańskich, rozpoczęły zbrojną interwencję stając po stronie reakcyjnego reżimu. Agresorzy amerykańscy próbowali przy tym oskarżyć rząd Republiki Ludowej o rozpoczęcie wojny domowej. Jednakże próby amerykańskich imperialistów usiłujących zrzucić z siebie odpowiedzialność za rozpoczęcie działań wojennych, poniosły całkowite fiasko. Liczne fakty dowodzą niezbicie, że imperialiści amerykańscy starannie i od dawna przygotowywali się do agresji w Korei. Jeszcze w lipcu 1949 r. rząd USA przekazał rządowi lisymanowskiemu sprzęt wojenny na sumę 110 milionów dolarów. Wśród tego sprzętu znajdowało się 140 tysięcy karabinów, broń przeciwczołgowa, armaty, haubice, miotacze min, samochody ciężarowe, amunicja i wszelki sprzęt wystarczający do uzbrojenia dużej armii. Pod kierownictwem doradców amerykańskich armia lisymanowska przeprowadziła w roku 1949 specjalne manewry wojskowe w pobliżu 38 równoleżnika.

Były minister spraw wewnętrznych „rządu“ południowo-koreańskiego Kim I-sek, były wódz naczelny armii południowo-koreańskiej Son Ho-sun, czterdziestu ośmiu posłów ze „Zgromadzenia Narodowego“ oraz szereg oficerów i żołnierzy, którzy porzucili obóz lisymanowski — potwierdzili, że napad na Koreę Północną był początkowo wyznaczony na dzień 15 lipca 1949 r. Prowokacja ta jednak została udaremniiona dzięki przejściu na stronę Republiki szeregu batalionów wojsk lisymanowskich oraz olbrzymiemu wzrostowi ruchu partyzanckiego w prowincjach południowych.

Podczas walk z amerykańskimi interwentami i lisymanowcami, dowództwo armii ludowej zdobyło mnóstwo kompromitujących dokumentów, porzuconych przez władze reakcyjne w momencie ucieczki — były to mapy wojskowe, raporty i rozkazy. Dokumenty te świadczą, jak dokładnie — wykonując rozkazy swych panów — lisymanowscy lokaje amerykańskiego imperializmu przygotowywali się do wtargnięcia na Koreę Północną. Członkowie bezprawnie utworzonej „Komisji ONZ do spraw Korei“ pozostawili w Seulu szereg dokumentów, świadczących o tym, że przygotowania do prowokacyjnego napadu na Północną Koreę w roku 1949 były przeprowadzane za wiedzą tej „Komisji“. Wiadomo również, że armia amerykańska stacjonująca w Japonii, już od jesieni 1949 r. była postawiona w stan gotowości bojowej.

Prezydent Truman rozpoczynając agresję w Korei, rozkazał jednocześnie siłom zbrojnym USA udzielić pomocy wojskowej niedobitkom reżimu kuomintangowskiego na Formozie oraz chwiejącemu się pod ciosami wojsk ludowych marionetkowemu reżimowi Bao-Daja w Vietnamie, a także reakcyjnemu reżimowi Quirino na Filipinach, gdzie coraz szerzej rozwija się ruch ludowy, walczący o reformy demokratyczne i wyzwolenie kraju spod rządów imperialistów amerykańskich. W ten sposób prezydent USA proklamował interwencję zbrojną USA w czterech krajach Azji.

Rozporządzenie Trumana o „pomocy wojskowej“ dla Li Syn-mana i reakcyjnych reżimów Quirino, Bao-Daja i Czang Kai-szeka, stanowi przekonywujący dowód tego, że rząd USA sprowokował konflikt koreański nie tylko celem zdobycia pretekstu do interwencji wojskowej w wewnętrzne sprawy Korei, ale i celem zamaskowania swojej agresji w całej Azji, a zwłaszcza interwencji zbrojnej w wewnętrzne sprawy narodów Chin, Filipin i Vietnamu. USA napadając na Koreę i zbrojnie interweniując w sprawy innych krajów azjatyckich, jawnie wzięły na siebie rolę żandarma ludów Azji.

Koła rządzące USA wykorzystwały także działania wojenne w Korei do rozpętania historii wojennej wewnątrz USA. W amerykańskiej prasie burżuazyjnej roi się od wezwania, żądających użycia broni atomowej i bakteriologicznej. Truman przesyła do Kongresu coraz to inne orędzia, żądające nowych kredytów wojennych. Od czasu rozpętania agresji USA w Korei, Truman zażądał dodatkowo 14,5 miliarda dolarów na cele wojenne, nie licząc już poprzednio zatwierdzonych asygnat wojennych na sumę 14,7 miliarda dolarów.

Pośpiech, z jakim koła rządzące USA starają się wykorzystać sprowokowaną przez siebie wojnę, zdradza ich zamiary. Imperialiści amerykańscy uparczywie odrzucają wszelkie propozycje, zmierzające do pokojowego uregulowania sprawy koreańskiej.

Związek Radziecki zdążył do pokojowego uregulowania zagadnienia koreańskiego za pośrednictwem Rady Bezpieczeństwa. Premier Rządu Radzieckiego — Józef Stalin, w odpowiedzi na notę premiera Nehru, wypowiedział się za pokojowym uregulowaniem zagadnienia koreańskiego przez Radę Bezpieczeństwa. Celem pokojowego uregulowania konfliktu koreańskiego, Stalin zażądał bezwarunkowego uczestnictwa przedstawicieli pięciu wielkich państw, a wśród nich ludowego rządu Chin w pracach Rady Bezpieczeństwa. Stalin stwierdził również celowość wysłuchania w Radzie Bezpieczeństwa opinii reprezentantów narodu koreańskiego.

Zgodnie z oświadczeniem Stalina przedstawiciel ZSRR przedłożył Radzie Bezpieczeństwa konkretne propozycje, zmierzające do pokojowego uregulowania sprawy. Jednakże agresorzy amerykańscy i ich słudzy wykazali na posiedzeniach Rady Bezpieczeństwa raz jeszcze, że dążą nie do pokoju, lecz do wojny. Wszelkimi sposobami nie dopuszczają oni do obrad nad propozycjami radzieckimi, mającymi na celu pokojowe uregulowanie zagadnienia koreańskiego.

Wielką zasługą ZSRR jest systematyczne demaskowanie imperialistów amerykańskich, usiłujących zamaskować swoją agresję flagą Organizacji Narodów Zjednoczonych. Rząd radziecki demaskuje kłamstwa imperialistów amerykańskich, przedstawiających agresję armii amerykańskiej w Korei, jako działanie „armii ONZ” i jako rzekome przeprowadzanie „akcji policyjnej”, skierowanej przeciwko „agresji idącej z Korei Północnej”. Szereg wystąpień przedstawicieli rządu radzieckiego wykazał przekonywująco, że ten manewr imperialistów polegał na świadomie fałszywej interpretacji prawa międzynarodowego. Manewr ten nie oszuka narodów świata, które piętnują amerykańską interwencję w Korei jako awanturniczą agresję, jako imperialistyczną napaść na naród koreański. Jak wiadomo prawo międzynarodowe uważa za agresję tylko napaść jednego państwa na drugie państwo, a nie konflikty wewnętrzne i wojny domowe.

Naród radziecki razem z narodami całego świata potępiając agresję amerykańską w Korei i dając wyraz swej sympatii dla narodu koreańskiego, który wyzwala swoją ojczyznę od imperialistycznych najeźdźców, wzmacnia tym samym front walki o pokój światowy.

5.

Agresorzy przeliczyli się, licząc na przeprowadzenie „błyskawicznej” operacji wojennej. Ludowa Armia Republiki Koreańskiej po odparciu pierwszych ataków najeźdźców sama przeszła do natarcia i prowadzi je bez przerwy w ciągu dwu miesięcy. Pod ciosami nacierającej armii ludowej i partyzantów rozpadł się reżim lisynmanowski, a wojska agresorów wycofują się coraz bardziej na południe.

Próby dowództwa amerykańskiego, aby zatrzymać się na wygodnych pozycjach strategicznych, zostały przekreślone przez pełne porywu natarcie armii ludowej. W końcu lipca dywizje amerykańskie zostały zepchnięte z silnych pozycji na rzece Kingan. W początku sierpnia wojska armii ludowej sforsowały ostatnią przeszkodę — rzekę Naktong, przerywając w kilku miejscach amerykańską linię frontu. W połowie sierpnia w rękach Amerykanów pozostało niewielkie terytorium, liczące mniej niż 10% powierzchni Korei Południowej. Teren jeszcze zajmowany przez wojska amerykańskie, opiera się na wojennej bazie morskiej — porcie Pusan.

Sukcesy ludowej armii koreańskiej tłumaczą się wysoką moralno-polityczną postawą żołnierzy koreańskich, bijących się o słuszną sprawę, o niepodległość swojej ojczyzny. Armia wyzwolenicza cieszy się szerokim poparciem mas ludowych całej Korei. Ta jedność armii i ludu wywołuje lęk i gniew amerykańskich interwentów, którzy rozpoczęli okrutną i zbrodniczą „politykę wypalonej ziemi”. Interwencji amerykańscy palą dziesiątki wsi nie tylko w pasie operacji wojennych, lecz na całym opuszczanym przez siebie terytorium. Wypędzają oni całą ludność z pasa przyfrontowego na 20—30 kilometrów w głąb. Lotnictwo amerykańskie zrzuca bomby burzące i tysiące bomb zapalających na spokojnie wsie i miasta, leżące zupełnie na uboczu od rejonu działań wojennych.

Te zbrodnicze działania jeszcze bardziej pogłębiły nienawiść narodu koreańskiego do imperialistów amerykańskich. Ani bombardowania, ani groźby zastosowania bomby atomowej nie mogą złamać woli narodu koreańskiego. Odpowiedzią na agresję amerykańską było zgłoszenie się prawie 800 tysięcy ochotników do armii ludowej. W całym kraju urządza się zbiórki na kolumny pancerne i eskadry lotnicze. Ludność organizuje również dobrowolny fundusz żywnościowy dla swej armii. Szeroko rozwinęło się współzawodnictwo pracy. Do nacierającej armii ludowej przyłączają się dziesiątki tysięcy partyzantów i ochotników z Korei Południowej. Na terytoriach oczyszczonych od najeźdźców i lisynmanowców już zaczęły się wielkie przeobrażenia demokratyczne: organizuje się z powrotem Komitety Ludowe, przeprowadza się reformę rolną, uruchamia fabryki i warsztaty, przywraca się działalność organizacji demokratycznych.

Przeprowadzony w wielu krajach świata tydzień solidarności z bohaterskim narodem koreańskim oraz kampania międzynarodowa pod hasłem „Ręce precz od Korei”, jeszcze bardziej umocniły w patriotach koreańskich wolę zwycięstwa. Synowie Korei z całą ofiarnością prowadzą walkę o niepodległość swego kraju, udowadniając raz jeszcze (po niedawnym przykładzie Chin), że siły ludowe są niezwyciężone, że zamiary podżegaczy wojennych skazane są na klęskę, gdyż narody świata pragną pokoju. Agresja amerykańska w Korei nadała nowy rozmach kampanii zbierania podpisów pod Apelem Sztokholmskim, żądającym zakazu użycia broni atomowej. Ponad 273 miliony podpisów zebranych do początku sierpnia — oto dobitne potępienie zbrodniczej agresji imperializmu amerykańskiego, oto groźne ostrzeżenie dla podżegaczy do nowej wojny światowej.

W. Michejew

tłum. E. Szczepańska.

Kronika ekonomiczna

Juliusz Katz-Suchy

Gospodarka Europy w roku 1949*

Dyskusja nad przygotowanym przez Sekretariat ONZ Sprawozdaniem Ekonomicznym (Economic Survey) daje sposobność do zanalizowania ogólnej sytuacji gospodarczej Europy i wypowiedzenia przez przedstawicieli różnych rządów swoich poglądów i opinii. Taka wymiana poglądów posiada wielkie znaczenie dla dalszych prac Komisji Ekonomicznej Europy gdyż tylko w oparciu o należytą ocenę aktualnego położenia i kierunków rozwoju gospodarczego Europy może ona rozwijać skuteczną działalność na przyszłość.

*

Wydaje mi się, że w dyskusji należy wyodrębnić dwie zasadnicze części:

Po pierwsze, jest rzeczą ważną, aby delegaci wypowiedzieli się o samym Sprawozdaniu, ocenili metody zastosowane w opracowaniu Sprawozdania i ocenili wnioski podane przez Sekretariat. Tego rodzaju wypowiedzi i uwagi bezwzględnie przyczynią się do lepszego opracowania Sprawozdania w przyszłości.

Po drugie, dyskusja powinna rozwinąć się w szeroką wymianę poglądów o gospodarczym położeniu Europy. Sprawozdanie służy jedynie za podstawę do dyskusji, ściślej mówiąc — za źródło, z którego można czerpać dane statystyczne oraz różne informacje.

Rozpocznę od kilku uwag dotyczących Sprawozdania. Można powiedzieć, że Wydział Badań i Planowania Europejskiej Komisji Ekonomicznej przedstawił w Sprawozdaniu wiele ważnych i związanych z sobą faktów, odnoszących się do gospodarczego życia Europy, oraz że Sprawozdanie zawiera wartościowy materiał statystyczny, który zasługuje na uwagę ze strony każdego, kto studiuje gospodarkę europejską. Pragnę

---

* Przemówienie d-ra Juliusza Katza-Suchego, przewodniczącego polskiej delegacji na piątej sesji Europejskiej Komisji Ekonomicznej, 12 czerwca 1950 roku.

jednak od razu zaznaczyć, że według mego zdania, Sprawozdanie wyciąga z wszystkich tych faktów i liczb bardzo ograniczone, o ile nie wręcz fałszywe wnioski.

Sprawozdanie zawiera dane o ekonomicznym rozwoju różnych krajów Europy w ciągu ubiegłego roku i stwierdza groźbę zbliżania się kryzysu ekonomicznego w Europie zachodniej. Sprawozdanie uznaje wpływ polityki Stanów Zjednoczonych na gospodarkę krajów Europy zachodniej. Rozpatruje ono położenie tych krajów pod względem zaopatrzenia w żywność, surowce i produkty przemysłowe oraz stara się uwidocznić perspektywy i rozwój produkcji i zatrudnienia w poszczególnych państwach europejskich. Sprawozdanie poświęca wiele uwagi ogólnym problemom handlu europejskiego, a w szczególności bilansowi płatniczemu Europy. Uznaje ono konieczność rozwoju handlu zagranicznego jako warunek dalszego rozwoju produkcji.

Z metodologicznego punktu widzenia — Sprawozdanie o gospodarce Europy w 1949 roku może być podzielone na trzy części. Pierwsza część zawiera przegląd stanu produkcji europejskiej, stanu zatrudnienia i rozmieszczenia zasobów. Druga zajmuje się problemem handlu i bilansu płatniczego Europy zachodniej, a trzecia zawiera dość spekulacyjną ocenę długofalowych tendencji rozwojowych gospodarki europejskiej.

Sprawozdanie posiada pewne poważne braki. Oto na przykład, mimo że liczby odnoszące się do Europy wschodniej, a w szczególności Polski, dają jasny i dokładny obraz działalności i osiągnięć gospodarczych tych krajów, autorzy Sprawozdania nie zdobyli się jednak na podkreślenie podstawowych elementów ekonomicznego rozwoju tej części Europy. Całkowicie pominięto podstawowe przeobrażenia społeczne i polityczne, które umożliwiły tak olbrzymie osiągnięcia gospodarcze w Europie wschodniej. Analiza dokonana przez autorów w rozdziale zajmującym się kwestią handlu między wschodem i zachodem dowodzi braku zrozumienia podstawowych przemian, jakie zaszły we wschodniej Europie i nie dostrzega konieczności przeobrażenia handlu europejskiego zgodnie z nowym układem stosunków.

Sprawozdanie zupełnie fałszywie stosuje w swojej analizie gospodarki te same metody zarówno dla wschodniej, jak i zachodniej Europy.

Tymczasem powinno być jasnym dla każdego, kto bada stosunki gospodarcze, że metody dające się zastosować przy analizie gospodarki kapitalistycznej, nie dadzą się zastosować do gospodarki socjalistycznej, a w szczególności nie dadzą się zastosować do dynamicznego rozwoju społeczeństwa socjalistycznego, opartego na zupełnie odmiennych podstawach ekonomicznych.

Sekretarz Generalny, w przedmowie do Sprawozdania, wskazuje na brzemień rosnących zbrojeń, mimo to samo Sprawozdanie zupełnie nie analizuje tego zjawiska. Dostrzegając zastój w stosunkach ekonomicznych między wschodem i zachodem Europy, Sprawozdanie nie umie wskazać rzeczywistych przyczyn powodujących ten stan rzeczy i ryzykuje wycieczki w krainę teoretycznie nieuzasadnionych, jeśli nie fałszywych rozważań nad stosunkiem uprzemysłowienia do rozwoju rolniczego. Sprawozdanie omawiając ekonomiczne położenie zachodniej Europy, pomija w tym kontekście sytuację gospodarczą Włoch, Belgii i zachodnich Niemiec i traktuje te kraje jako zagadnienie odrębne oraz usiłuje wyjaśnić tę rzekomą odrębność sytuacji ekonomicznej tych krajów. Metody te prowadzą do fałszywych wniosków, ponieważ kryzys ekonomiczny, który nawiedził te trzy kraje, jest tylko częścią ogólnego kryzysu kapitalistycznych państw Europy. W istocie zaś chodzi o to, że w Belgii, Włoszech

i zachodnich Niemczech mamy tylko ostrzejsze aniżeli w innych krajach przejawy bezrobocia. Kraje te tylko przejawiają w ostrzejszej formie zaawansowaną tendencję schyłkową, charakterystyczną dla całego świata kapitalistycznego.

Problem kryzysu ekonomicznego w zachodniej Europie Sprawozdanie sprowadza ogólnie do kwestii nierównoważonego bilansu płatniczego i braku dolara, dlatego też omawiając środki zaradcze Sprawozdanie kładzie główny nacisk na rozważania dotyczące „miejsca zachodniej Europy w świecie“, pomijając problemy, wynikające z ekonomicznej i społecznej struktury tych państw, oraz ich polityki wewnętrznej.

Autorzy Sprawozdania przyznają, że plan Marshalla nie był w stanie rozstrzygnąć ekonomicznych trudności Europy zachodniej, ale jednocześnie próbują wyrzucić wrażenie, że była to jedyna droga dla uniknięcia załamania się gospodarki Europy zachodniej w okresie powojennym. Biorąc to pod uwagę, Sprawozdanie mówi w sposób raczej abstrakcyjny o konieczności polityki mającej na celu wzrost potencjału przemysłowego Europy, ale nie podkreśla faktu, że gdy kraje Europy wschodniej prowadzą taką politykę, to w obecnym stanie rzeczy kraje Europy zachodniej nie mogą prowadzić tej polityki i nie prowadzą jej.

Zalecenia Sprawozdania w sprawie konieczności podwyższenia możliwości produkcyjnych zachodniej Europy opierają się na pomysłach Keynesa, ale nawet i te pomysły, zmierzające do wprowadzenia pewnych prób planowania, nie mogą być stosowane na zachodzie. Sprawozdanie pomija zresztą fakt, że taka polityka nie da się pogodzić z aktualnymi tendencjami rozwoju gospodarczego Europy zachodniej. Dla Europy zachodniej, znajdującej się pod presją Stanów Zjednoczonych, jest niemożliwym pogodzić pomysły Keynesa z konsekwencjami politycznymi i ekonomicznymi planu Marshalla.

Ostatnia część Sprawozdania, zajmująca się długofalowymi tendencjami oraz dalszymi perspektywami przyszłego rozwoju gospodarki europejskiej, jest, moim zdaniem, tak spekulatywną w swoich uogólnieniach i arbitralnych założeniach, że trudno jest przyjąć ją za podstawę poważnej dyskusji. Lepiej poczekać na ukazanie się całej pracy, zapowiedzianej we wstępie.

Mimo to jednak, jak podkreśliłem już poprzednio, Sprawozdanie jest dokumentem wartościowym, zawierającym mnóstwo pożytecznego materiału i rola jego będzie pozytywna, jeśli będzie służyć tylko jako bodziec do dyskusji.

*

Sytuacja ekonomiczna Europy winna być rozpatrywana w związku z wielkimi zmianami, jakie wniosła druga wojna światowa do stosunków światowych i gospodarki europejskiej. Zmiany te mogą być streszczone następująco:

- 1) Trwałość, rozmach i nieustanny wzrost gospodarki socjalistycznej w ZSRR.
- 2) Wyeliminowanie kapitalizmu we wschodniej i częściowo w środkowej Europie, a ostatnio w Chinach i wprowadzenie nowej struktury ekonomicznej, opartej na socjalistycznym planowaniu.
- 3) Wzmocnienie tendencji narodowo-wyzwoleńczych krajów kolonialnych i półkolonialnych.
- 4) Osłabienie i zmniejszanie się aktywności gospodarczej europejskich krajów kapitalistycznych oraz wzrastająca ich zależność od USA.

5) Zdobyte przez Stany Zjednoczone kierownictwa nad całym obozem imperialistycznym oraz zwiększenie kontroli gospodarki amerykańskiej przez monopole przemysłowe i finansowe.

6) Dalsze zaostrenie się ogólnego kryzysu kapitalizmu na całym świecie oraz wzrost sprzeczności wśród państw kapitalistycznych jako wynik nierównomiernego rozwoju ekonomicznego tych krajów.

W pięć lat po drugiej wojnie światowej, w połowie XX wieku, stało się bardziej niż kiedykolwiek widoczne, że zarówno w Europie jak i na całym świecie istnieją dwa zasadnicze kierunki rozwoju.

Jeden kierunek reprezentuje ZSRR i kraje demokracji ludowej, posiadające ekonomikę socjalistyczną. Kierunkowi temu towarzyszy rozwój sił produkcyjnych i stabilizacja wewnętrzna oraz stały wzrost poziomu życiowego ludności. Drugi kierunek reprezentują kraje kapitalistyczne, które rozkładają się i niedomagają coraz bardziej z szeregu powodów. Powodami tymi są: kryzysy wewnętrzne pogarszające się na skutek upadku systemu kolonialnego, zmienione stosunki na świecie i w końcu ostatni ale nie mniej ważny powód — niekontrolowane wahania w poziomie zatrudnienia, którym towarzyszy brak stabilizacji ekonomicznej.

Te dwa kierunki warunkują podstawowe problemy współczesności, a mianowicie stosunki między krajami socjalistycznymi a kapitalistycznymi.

Sprawozdanie w swoich rozważaniach na temat sytuacji ekonomicznej Europy zachodniej stwierdza, że zmalał znacznie wzrost produkcji i że w niektórych krajach nastąpił stanowczy zwrot na gorsze. Tak np. w Niemczech zachodnich, gdzie w pierwszej połowie 1949 r. produkcja gwałtownie wzrosła, w drugiej połowie 1949 r. dalszy przyrost wyraźnie się zmniejszył. W stosunku do innych krajów kapitalistycznych Sprawozdanie podaje, że wzrost produkcji zmniejszył się znacznie po drugim kwartale, a w Belgii w II półroczu wysokość produkcji spadła poniżej poziomu z 1948 r.

We wszystkich kapitalistycznych krajach Europy widać stale wzrastające objawy stagnacji i upadku. Cała produkcja przemysłowa ledwo się wzniosła ponad poziom 1938 r., podczas gdy całkowita produkcja towarowa „per capita“, nie przekroczyła poziomu z roku 1938. Ponadto w niektórych krajach wzrosła znacznie ilość bankructw, przekraczając po raz pierwszy od 1945 r. poziom przedwojenny. Sprawozdanie stwierdza, że w ogóle „objawy deflacji, które były widoczne w kilku krajach już w roku 1948, pogłębiły się znacznie w roku 1949“.

Tak zwane „sukcesy na pokaz“, na które wielu przedstawicieli krajów marshallowskich lubi się powoływać, zaistniały w poważnym stopniu na skutek zastąpienia zniszczonego i przestarzałego wyposażenia technicznego oraz wzrostu wydatków wojennych. Sprawozdanie stwierdza, że w tym samym czasie „ogólnie biorąc, spożycie na głowę spadło w porównaniu z rokiem 1938“.

Opublikowane w Sprawozdaniu dane wykazują ostry wzrost bezrobocia w 1949 r. we wszystkich prawie kapitalistycznych krajach Europy. Krajem najbardziej dotkniętym bezrobociem była Belgia. W Belgii bezrobocie zwiększyło się z 2 % wszystkich pracowników najemnych w roku 1947, do 11 % w pierwszym kwartale bieżącego roku. W zachodnich strefach Niemiec bezrobocie wzrosło z 1,5 miliona ludzi w 1948 r. do ponad 2 milionów w 1950 r. Liczba ta odpowiada około 15% wszystkich pracowników najemnych. We Włoszech zgodnie z danymi Sprawozdania „4 miliony bezrobotnych byłoby skromną oceną całego bezrobocia, jawnego i ukrytego“.

Nawet w tych kapitalistycznych krajach Europy, w których bezrobocie nie osiągnęło jeszcze wielkich rozmiarów, widzimy wyraźnie wzrastającą groźbę bezrobocia.

W wielu krajach Europy zachodniej wzrost produkcji nie wywołał podniesienia się poziomu życiowego ludności. Powojenna inflacja w Europie przyniosła w rezultacie nowy, niekorzystny dla mas pracujących podział dochodu narodowego. Wbrew ogólnikowemu twierdzeniu Sprawozdania, że w Europie zachodniej wzrósł udział robotników w dochodzie narodowym, realne zarobki robotnicze zmalały na skutek wzrostu kosztów utrzymania. W Sprawozdaniu zostało to pominięte.

Sprawozdanie wykazuje, że w porównaniu z rokiem 1938 wzrósł udział robotników w dochodzie społecznym Wielkiej Brytanii, Norwegii, Holandii. Ale wzrost ten został wykalkulowany w ten sposób, że wpłaty pracodawców na ubezpieczenia społeczne wliczono do wynagrodzenia robotników. Mimo przyjęcia takiej metody obliczeń dla Francji, Niemiec, Austrii i Belgii, udział robotników w dochodzie narodowym tych krajów pozostał na tym samym poziomie.

Obraz ten staje się bardziej jasny, gdy rozważymy udział płac zarobkowych i pensji w ogólnym dochodzie narodowym. We Francji aktualny udział zarobków i pensji, wyłączając składkę na ubezpieczenie społeczne, spadł z 48% dochodu narodowego w roku 1938 do 43% w roku 1948. Konsumcja na głowę ludności spadła według Sprawozdania w 1949 r. do 75% w porównaniu z 78% w 1948 r. Tendencja do nowego podziału dochodu narodowego na niekorzyść klasy robotniczej wzmocniła się w ciągu ostatniego roku na skutek pogłębienia deflacji, polityki zamrażania zarobków, obcinania wydatków na świadczenia socjalne oraz dewaluacji, co prowadziło z kolei do wzrostu cen żywności i spadku rzeczywistych zarobków.

Krzywa wskaźnika kosztów utrzymania wykazuje obniżenie się poziomu życiowego mas pracujących w Europie zachodniej. Jeśli przyjmiemy rok 1947 za 100, to wskaźnik kosztów utrzymania zgodnie z miesięcznym biuletynem statystycznym O.N.Z. wzrósł od 1 kwietnia 1948 r. do pierwszego kwartału 1949 r. następująco: we Francji ze 149 na 180, w Austrii ze 146 na 174, w Grecji (tylko Ateny) ze 137 na 167, w Wielkiej Brytanii ze 103 na 107 (po dewaluacji wrześniowej — 212), w okupowanych Niemczech zachodnich ze 101 do 114, w Holandii ze 102 do 109. Dania, Islandia, Włochy, Luxemburg, Belgia i Szwecja wykazują 2 — 3% wzrost wskaźnika kosztów utrzymania. Wskaźnik ten pozostał bez zmian jedynie w Szwajcarii, Irlandii i Norwegii. W tabeli dotyczącej wskaźnika kosztów utrzymania, Sprawozdanie operuje tylko stosunkiem procentowym. W większości wypadków dla wymienionych powyżej krajów notujemy dalszy wzrost tego wskaźnika.

Obecna polityka szeregu rządów państw Europy zachodniej, obniżając realne płace zarobkowe, obniża dalej poziom życiowy ludności. Jak informuje nas Biuletyn Narodów Zjednoczonych, opublikowany w czerwcu 1949 r. a omawiający tendencje inflacyjne i deflacyjne, „w powojennej spirali cen i zarobków, poziom rzeczywistych zarobków osiągnął najniższy punkt“.

Na skutek inflacji i polityki deflacyjnej nastąpiło skurczenie się rynków wewnętrznych oraz spadek konsumpcji, produkcji i zatrudnienia.

Nie da się oddzielić ekonomicznej sytuacji kapitalistycznych krajów Europy od planu Marshalla, który od przeszło dwóch lat opanował życie gospodarcze tych krajów. Należy pamiętać, że warunkiem otrzymania pomocy od E.C.A.¹ było wyrażenie

¹ Economic Cooperation Administration—Amerykańskie kierownictwo planu Marshalla.

z góry zgody na ingerencję we wszystkie ważniejsze wewnętrzne poczynania gospodarcze państwa przystępującego do planu. Na skutek tej kontroli odroczoneo dalszą nacjonalizację w Anglii, zaniechano reform rolnych we Włoszech, inwestycji w budownictwie ogólnym oraz wprowadzania wszelkich głębszych zmian w istniejące instytucje gospodarcze, które mogłyby w pewnym stopniu podważyć prawo własności prywatnej, których broni kapitalizm amerykański. Plan Marshalla, który jest planem politycznym operującym elementami gospodarczymi, wycisnął swoje piętno na głównych przejawach działalności gospodarczej Europy zachodniej. Trzeba podkreślić, że jawnym celem polityki Stanów Zjednoczonych jest niedopuszczenie do wzrostu poziomu życiowego w krajach marshallowskich. Oficjalne oświadczenia amerykańskie przyznają, że plan Marshalla nie podnosi i nie ma na celu podniesienia wskaźnika spożycia. O.E.E.C.² przyznaje, że spożycie zbóż chlebowych w roku 1948/49 powinno być o 10% niższe od poziomu z lat 1935—38, a spożycie tłuszczów i olei o 20% niższe od poziomu przedwojennego. Pan Paul Hoffman, składając oświadczenie przed Kongresem USA, powiedział: „My (tzn. Stany Zjednoczone), próbowaliśmy ustalić pułap dla poziomu życiowego“ i oświadczył, że uważa za „rozumny“ — poziom życiowy o 10—15% niższy od przedwojennego. Pan Hoffman zapytany przez posła Bigglesworth, co sądzi o kwestii żywnościowej, odpowiedział: „Musimy być bardzo wstrzemięźliwi w sprawach wyżywienia. Przyjmujemy rok 1938 za pułap i to wszystko“. Jeśli chodzi o budownictwo, to już podczas innej dyskusji w czasie tej Sesji przytoczyłem słowa p. Bigsella, zastępcy administratora planu Marshalla, który przewiduje, że w Europie w roku 1952 będzie „więcej ludności mieszkać w mniejszych i o wiele starszych mieszkaniach“.

Przewidywano, że plan Marshalla przyniesie istotny wzrost poziomu produkcji europejskiej i pozwoli Europie stanąć na własnych nogach i wyrównać te straty, jakie kraje Europy zachodniej poniosły w dziedzinie inwestycji zagranicznych. Gdyby E.C.A. rzeczywiście zamierzała wprowadzić w życie te przewidywania, to by raczej zachęciło, niż zniechęciło do zwiększenia inwestycji. Wówczas Europa zachodnia otrzymywałaby ze strefy dolarowej przeważnie maszyny przemysłowe i rolnicze, a z krajów o słabej walucie surowiec. Zamiast tego E.C.A. okazała się tylko pośrednikiem dla zbytu towarów nadwyżkowych Stanów Zjednoczonych. Według słów „Congressional Committee Report“ (Nr 100 z dnia 8 marca 1949 r.) „109 różnych amerykańskich producentów i hurtowników zwróciło się do E.C.A. z żądaniem, aby E.C.A. przedsięwzięła specjalną akcję, celem lepszego zbycia wielkich ilości tych towarów... Komitet podkreśla z uznaniem dotychczasowe wysiłki Administratora, który włączył do planu Marshalla tego rodzaju pozycje, jak mrożone i suszone jaja, cytryny i tytoń“.

Zapowiedzi „dobrodziejstw“ planu Marshalla i jego dobroczynnego wpływu na rozwój produkcji przemysłowej krajów marshallowskich nie zostały potwierdzone przez analizę dostaw wykonanych w ramach planu. Tak więc ustalono, że do dnia 30 czerwca 1949 r. dostarczono samych tylko jaj i żywności na sumę 38 milionów dolarów. Dostawy tytoniu wyniosły 141,6 milionów dolarów. W stosunku do tych liczb dostawy maszyn rolniczych wyniosły 50,9 milionów dolarów i dostawy traktorów 43,1 milionów dolarów. W istocie z ogólnej sumy dostaw 5426,5 milionów dolarów, tylko około 10% (553,4 miln. dol.), wynosiły dostawy różnego rodzaju maszyn: dla przemysłu, gór-

² Organisation for European Economic Cooperation — Paryska organizacja krajów marshallowskich.

nictwa, energetyki i rolnictwa. Ponadto zrealizowano dostawy środków lokomocji, sprzętu lotniczego i innego ekwipunku na sumę 212,1 miln. dolarów. Do 30 września 1949 r. tylko 6% towarów ładowanych na okręty stanowiły maszyny i środki lokomocji. W czasie pozostałych miesięcy rozpoczęto na szeroką skalę odraczanie przewidzianych dostaw maszyn.

Niektórzy ludzie bronią planu Marshalla i przyznając pewne ujemne wyniki tego planu, twierdzą, że bez niego sytuacja w świecie byłaby jeszcze gorsza. Sądzę, że taki punkt widzenia wskazuje jedynie na bankructwo gospodarki Europy zachodniej. Ten punkt widzenia dowodziłby tylko, że system gospodarczy Europy zachodniej stracił społeczne racje swego istnienia.

Naszym zdaniem, ogólny kryzys gospodarki zachodnio-europejskiej jest tylko wyrazem ogólnego kryzysu kapitalizmu, który może być przewyżczony tylko na podstawie gruntownych zmian społecznych i politycznych. Można by jednak złagodzić ten kryzys, jeśli by zmieniło się orientację handlu zagranicznego i zmniejszyło zależność Europy zachodniej od gospodarki Stanów Zjednoczonych.

Pan André Philip przemawiając kilka dni temu dał nam obraz błyskotliwych osiągnięć gospodarki francuskiej od chwili zakończenia wojny. W swoim przemówieniu pominął on jednak to, że chociaż poziom produkcji przemysłowej jest wyższy niż w 1938 r. (rok 1938 był rokiem względnie niskiego poziomu produkcji przemysłowej we Francji), to jest jednak znacznie niższy od poziomu osiągniętego w 1929 r. Pan Philip zapomniał również powiedzieć, że tempo wzrostu francuskiej produkcji przemysłowej stale zmniejsza się i że horoskopy na dalszy rozwój produkcji są doprawdy ponure.

Innymi słowy, mimo wzrostu zaludnienia i postępu technicznego, przemysłowa produkcja Francji jest obecnie mniejsza od produkcji sprzed 20 lat, a co więcej — osiągnęła ona obecnie poziom, ponad który w dzisiejszych warunkach społecznych prawdopodobnie się nie podniesie.

Pan André Philip nie przeczy, że istnieją trudności rynkowe w wielu gałęziach przemysłu francuskiego, a zwłaszcza w przemyśle spożywczym. Ale twierdzi on, że należałoby zastosować środki zaradcze, aby polepszyć warunki zbytu nagromadzonych zasobów.

Pan André Philip jako ekonomista zdaje się zapominać, że konsumpcja szerokich mas robotników i chłopów jest czynnikiem, określającym chłonność rynku wewnętrznego i że aktualna polityka gospodarcza rządu francuskiego, faworyzująca grupy kapitałistyczne, przeciwstawia się jakimkolwiek wzrostowi siły nabywczej tych mas. A jest to, panie Philip, nie tylko podstawowa sprzeczność kapitalistycznej gospodarki francuskiej, lecz gospodarki wszystkich krajów kapitalistycznych — i to nie tylko od dziś, lecz od czasu rewolucji przemysłowej.

Historia dowiodła również, że — aby wyjść z kryzysu gospodarczego — kraje kapitalistyczne stosowały politykę zbrojeń, przygotowań wojennych i ekspansji imperialistycznej.

Nie sądzą, aby p. Philip chciał przeczyć, że obecnie środki te stosuje się w większym lub mniejszym stopniu równie dobrze w Stanach Zjednoczonych, jak w Wielkiej Brytanii i we Francji.

Pan André Philip, który był zawsze rzecznikiem planu Marshalla we Francji, uważa za zapewne, że tzw. pomoc amerykańska utrzymała przy życiu naród francuski i gospodarkę francuską. P. Philip powiedział również, że sukcesy francuskie są w dużym stopniu wynikiem planu Marshalla. Bardzo interesującym jest fakt, że od po-

czątku 1948 r. tempo rozwoju gospodarki francuskiej znacznie zmalało. Czy jest to przypadkowy zbieg okoliczności, czy raczej zachodzi tu stosunek przyczynowy?

P. André Philip nie powiedział nam, co stało się z planem Monneta, który był wprowadzony w życie jeszcze przed planem Marshalla i który, jak wszyscy wiedzą, został zarzucony. Prawdopodobnie pan Philip wolałby powiedzieć, że plan Monneta został przystosowany do zmienionej sytuacji ekonomicznej Francji i Europy. Nie słyszeliśmy ani jednego słowa o tym, co stało się z francuskim przemysłem lotniczym i francuskim przemysłem filmowym. Myślę, że te przykłady, o których p. Philip wolał nie mówić, jak i wiele innych, tłumaczą nam jasno, jak „zbawienny wpływ“ wywiera plan Marshalla na gospodarkę francuską.

Jedną z głównych cech gospodarki kapitalistycznej krajów Europy jest jej wzrastająca zależność od gospodarki Stanów Zjednoczonych. Potwierdza to Sprawozdanie, które akcentuje wzrastającą zależność finansową Europy zachodniej, a także i pozostałego świata od finansów amerykańskich. Analiza bilansów płatniczych większości kapitalistycznych stref handlowych wskazuje, że „Stany Zjednoczone występują jako pierwszy, uniwersalny wierzyciel, podczas gdy Europa znajduje się na ostatnim miejscu jako największy i najbardziej uniwersalny dłużnik“. Autorzy Sprawozdania twierdzą, że „dominującym rysem powojennego stylu transakcji międzynarodowych jest to, że stały się one zależne od transferu kapitałów specjalnie przeznaczonych do tego, aby umożliwić funkcjonowanie tego systemu w ogóle“. Dla autorów Sprawozdania głównym powodem do „transferu kapitałów o specjalnym przeznaczeniu“ było z pewnością zabezpieczenie „płynności dolara w świecie“. Jest to umiarkowany opis polityki zmierzającej do panowania nad światem.

Aby zrozumieć problemy handlu powojennego oraz brak dolara, trzeba oddzielnie rozpatrzyć następujące strony tego zagadnienia: wymianę handlową Europy ze Stanami Zjednoczonymi i innymi państwami zamorskimi, handel wewnątrz-europejski i wynikający stąd aktualny bilans płatniczy. Na ogół w 1949 r. całkowity handel europejski nie osiągnął poziomu 1938 r. Jednakże handel z krajami nieeuropejskimi przekroczył poziom z 1938 r. Handel wewnątrz-europejski wynosił tylko 88% obrotów z 1938 r. Europejski eksport do Stanów Zjednoczonych i do Kanady w 1947 r. osiągnął 70% poziomu z 1938 r.; w roku 1948 wzrósł do 91%, ale w tym samym czasie eksport Stanów Zjednoczonych i Kanady przekroczył znacznie poziom przedwojenny. W ciągu pierwszych trzech lat po wojnie Stany Zjednoczone opanowały dawne zamorskie rynki narodów europejskich. W ten sposób eksport Stanów Zjednoczonych i Kanady do tych krajów osiągnął 237% eksportu przedwojennego.

Podczas gdy eksport Stanów Zjednoczonych i Kanady do Europy zachodniej przekroczył znacznie poziom przedwojenny, to import tych państw znajduje się wciąż jeszcze poniżej poziomu przedwojennego i bilans płatniczy Europy stał się poważnym zagadnieniem. W roku 1938 europejski deficyt handlowy wynoszący 1,8 miliarda dolarów, został skompensowany nadwyżką „niewidocznego eksportu“, to znaczy dochodem z inwestycji, frachtu i innych usług na taką samą sumę. W roku 1947 deficyt Europy wynosił 7,6 miliarda, z czego 5,7 miliarda w stosunku do samych Stanów Zjednoczonych. W roku 1948 deficyt wynosił 5,6 miliarda, z czego 3,6 miliarda w stosunku do Stanów Zjednoczonych. W roku 1949 deficyt w stosunku do Stanów Zjednoczonych pozostał bez zmian.

Sprawozdanie ekonomiczne za rok 1949 przyznaje, że europejskie kraje kapitalistyczne ograniczyły wymianę z terenami kolonialnymi i półkolonialnymi, bo nawet

tu Stany Zjednoczone weszły na rynek i przygotowują się do wyparcia towarów eksportowanych z Europy zachodniej. Rynki Ameryki Łacińskiej są zatarasowane dla eksportu zachodnio-europejskiego z powodu wzrastających wpływów przemysłu USA. Mówiąc o najbogatszych rynkach Ameryki Łacińskiej, Sprawozdanie wzmiankuje, że rozwój przemysłu Ameryki Łacińskiej opiera się całkowicie na towarach Stanów Zjednoczonych, że więc Stany Zjednoczone mają tu „ustabilizowaną pozycję“, która „będzie utrudniać krajom europejskim większy wzrost ich eksportu“. Kraje europejskie nie tylko że zostały pozbawione udziału w ogólnym wzroście chłonności rynków Ameryki Łacińskiej od czasu drugiej wojny światowej, lecz musiały one zgodzić się na zmniejszenie swego dotychczasowego eksportu do tych krajów. Kraje zachodnio-europejskie z coraz większym trudem mogą uzyskać nadwyżki dolarowe z handlu z obszarem Dalekiego Wschodu. Również nadwyżki dolarowe, jakie Stany Zjednoczone mają z eksportu do tych krajów, opierają się, jak się zdaje, na polityce strategicznych zapasów, która nie ma żadnego uzasadnienia ekonomicznego.

Jest najzupełniej jasne, co leży u podstaw aktualnych zagadnień handlu i bilansu płatniczego. Przed drugą wojną światową Europa zachodnia otrzymywała surowce ze swych kolonii i z Europy wschodniej, a podstawowe towary nabywała przeważnie w Stanach Zjednoczonych. Eksportowała ona swe produkty do Europy wschodniej, własnych kolonii, krajów ekonomicznie nierozwiniętych i w pewnym stopniu do Ameryki Północnej. Na odwrót — kraje zamorskie i kolonie wysyłały surowce do Stanów Zjednoczonych. Ten zasadniczo trójkierunkowy rodzaj handlu, łącznie z dochodem z niewidocznych transakcji, pozwalał Europie zachodniej, a w szczególności Wielkiej Brytanii na finansowanie importu. System ten został doszczętnie rozbity w czasie drugiej wojny światowej i po wojnie.

Rewolucje społeczne w Chinach i w Europie wschodniej znacznie zmniejszyły tereny kapitalistycznych inwestycji i wyzysku, a ruch rewolucyjny w wielu innych koloniach utrudnia bardzo wyzysk w stylu przedwojennym.

Ruchy niepodległościowe w Indiach, Birmie, Indochinach, Indonezji i w innych krajach nie tylko zmniejszyły dochody z kolonii, ale zwiększyły wydatki wojskowe krajów imperialistycznych, ponoszone dla stłumienia ruchów wyzwoleniczych. Dawne, kolonialne i półkolonialne formy imperializmu, chociaż jeszcze kontynuowane, muszą być przez imperialistów zarzucone.

Stany Zjednoczone wyszły z wojny z ogromnie rozbudowanym przemysłem i rolnictwem. Były one jedynym krajem zdolnym do eksportu żywności, broni i surowców i zaspokojenia popytu na towary w innych krajach kapitalistycznych i ich koloniach. Wykorzystały one lata 1947—1949 do zdobycia rynków zbytu na całym świecie i zainteresowały się specjalnie przedwojennymi rynkami Europy zachodniej.

Dane o amerykańskich inwestycjach zagranicznych stanowią dostateczne tło do zrozumienia obecnej dewaluacji funta i innych walut w krajach marshallowskich. Dewaluacja była szczytowym punktem niepowodzeń Wielkiej Brytanii, ponieważ obniżenie kursu funta było organicznie związane z całym planem Marshalla. Po roku pogłosek i wielokrotnych zaprzeczeniach tym pogłoskom przez ministra finansów Wielkiej Brytanii, zaraz po anglo-amerykańskiej konferencji finansowej Anglia zdewałowowała funt w dniu 18 września. Przejawiły się natychmiast liczne skutki tego kroku. Ceny chleba wzrosły o 30 proc., obniżono wydatki na świadczenia społeczne jak lecznictwo, oświata, budownictwo mieszkaniowe, cofnięto subsydia, których zadaniem

było utrzymanie stałych cen. Jednocześnie uległy zamrożeniu zarobki robotnicze. W ten sposób dewaluacja została dokonana kosztem klasy pracującej i spowodowała obniżenie realnych zarobków robotników angielskich. Te drakońskie środki nie przyniosły jednakże tych efektów, o których mówi Sprawozdanie. Ceny towarów eksportowanych przez Anglię spadły o 30 proc., natomiast ceny importu wzrosły o 30 proc. Aby wyrównać wysokie koszty importu Wielka Brytania musiałaby prawie podwoić swój eksport do strefy dolarowej, co wymagałoby z kolei obniżenia ceł amerykańskich i skutecznej konkurencji ze Stanami Zjednoczonymi na wielu rynkach światowych.

Rozpatrując wpływ planu Marshalla na gospodarkę krajów Europy zachodniej należy wziąć pod uwagę nie tylko ilość i rodzaj towarów importowanych przez te kraje ze Stanów Zjednoczonych ale także i warunki związane z tym importem. Nie jest konieczne analizowanie treści dwustronnych układów zawartych między Stanami Zjednoczonymi a krajami marshallowskimi. Jest bowiem rzeczą powszechnie znaną, że te układy zawierają klauzule, które nie dają się pogodzić z zasadami suwerenności narodowej i równości praw. Jednakże pewna część tych warunków nie jest uwidocznioma w układach, a mianowicie upoważnienie administracji planu Marshalla do uruchomienia funduszków, tworzących rezerwy tzw. pomocy amerykańskiej. Uruchomienie tych funduszków staje się coraz bardziej konieczne wskutek stałego pogarszania się sytuacji finansowej i budżetowej krajów marshallowskich. Nie ulega wątpliwości że olbrzymie wydatki, które są nałożone na kraje marshallowskie, czynią ich sytuację finansową coraz bardziej niebezpieczną. Sprawozdanie nie poruszając tego tematu notuje tylko: „po wojnie spodziewano się, że wydatki na obronę, w porównaniu z przedwojennymi, będą znacznie niższe od sum potrzebnych na zaspokojenie zwiększających się świadczeń społecznych. Nadzieje te nie zostały zrealizowane i w większości krajów wydatki na obronę pochłaniają znacznie większą część dochodu narodowego tych krajów niż w normalnym roku przedwojennym. W 1949 roku ten stosunek procentowy miał raczej tendencję do wzrostu niż spadku“. Stosownie do liczb, które zostały opracowane dla Komisji Spraw Zagranicznych Izby Reprezentantów USA i które dotyczą wydatków wojskowych krajów należących do bloku atlantyckiego, sumy wydatkowane w roku 1949 na przygotowania wojenne w stosunku do dochodu narodowego przedstawiają się następująco:

W Wielkiej Brytanii wydatki wojenne stanowiły 20 proc. sum budżetowych i 7,6 proc. całego dochodu narodowego. Odpowiednie liczby dla Francji wynosiły 17 proc. i 4,9 proc.; dla Belgii 12 proc. i 3,2 proc.; dla Holandii 23 proc. i 7,7 proc.; dla Włoch 25 proc. i 6,3 proc.; dla Norwegii 17 proc. i 4,5 proc. Gdyby zanalizować pełne sumy, asygnowane bezpośrednio i pośrednio na cele wojenne, wspomniane wyżej stosunki procentowe wzrosłyby jeszcze bardziej.

Na zwołanej niedawno konferencji krajów należących do paktu atlantyckiego, Stany Zjednoczone zażądały dalszego zwiększenia wydatków wojennych. Żądanie to stoi w sprzeczności z umieszczonym we wstępie do Sprawozdania oświadczeniem, które we wrocławiu wydatków na zbrojenia widzi realne niebezpieczeństwo dla gospodarki europejskiej.

Olbrzymie wydatki wojenne są jedną z przyczyn powstawania deficytów walutowych krajów marshallowskich i są pokrywane z dodatkowych funduszków planu Marshalla. Rząd Stanów Zjednoczonych posiada więc potężny instrument presji, który

może być stale wykorzystywany do kształtowania polityki krajów marshallowskich i czynienia ich coraz bardziej zależnymi od Stanów Zjednoczonych.

W dziedzinie ekonomicznej wpływ ten wyraża się w usiłowaniach przywrócenia tzw. systemu wolnej gospodarki, który w rzeczywistości równa się podporządkowaniu narodowej gospodarki krajów marshallowskich hegemonii amerykańskiego kapitału finansowego. Pod presją amerykańską kraje marshallowskie zostały zmuszone w pewnych wypadkach do pójścia znacznie dalej w kierunku tzw. wolnego handlu i rozluźnienia kontroli handlu zagranicznego, niż to było ustalone zarówno w Kartce Hawajskiej, jak i przez Generalną Konwencję o cłach i handlu.

Zastosowanie takiej polityki czyni kraje marshallowskie coraz bardziej niezdołnymi do kontroli i kierowania swoim handlem zagranicznym i to właśnie w tym okresie, kiedy przywrócenie równowagi w ich bilansie płatniczym, szczególnie w stosunku do strefy dolarowej, staje się palącą koniecznością. Zdolność konkurencyjna krajów europejskich ze Stanami Zjednoczonymi jest praktycznie przekreślona przez amerykańską politykę ceł i coraz mocniejsze usadawianie się amerykańskich monopolii na rynkach światowych.

Oficjalny rzecznik Stanów Zjednoczonych powtarza często, że deficyt dolarowy musi być przewyższony, ale jednocześnie USA faktycznie uniemożliwiają krajom zachodniej Europy rozwój ich stosunków handlowych poza strefą dolarową i zmniejszenie w ten sposób ich zależności od rynku dolarowego. Tę politykę stosuje się szczególnie w stosunkach handlowych między krajami zachodniej i wschodniej Europy. Środki dyskryminacyjne, stosowane przez Stany Zjednoczone i przez niektóre kraje zachodniej Europy pod presją USA w odniesieniu do handlu ze Związkiem Radzieckim i krajami demokracji ludowej, uniemożliwiają Europie zachodniej rozwój handlu, który mogłoby w dużej mierze zredukować ich wydatki dolarowe. Te dwie linie polityki amerykańskiej, w odniesieniu do handlu krajów marshallowskich, zmierzają do ostatecznego podziału Europy na dwie części i przekształcenia gospodarki zachodnio-europejskiej w ten sposób, aby uczynić ją całkowicie zależną od Stanów Zjednoczonych.

Kraje Europy zachodniej raczej konkurują ekonomicznie ze sobą, niż się uzupełniają i to zarówno w stosunkach między sobą, jak i w stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi. Nie mogą one liczyć na rzeczywisty wzrost swego eksportu do USA albo na inne rynki, gdzie spotkałyby się z ostrą konkurencją amerykańską. Uwydatnia się to szczególnie jasno w odniesieniu do Wielkiej Brytanii. Protekcyjnistyczne tradycje amerykańskiej polityki handlowej pogłębiły się wskutek opanowania przez potężne monopole przemysłowe i finansowe życia ekonomicznego w USA. Spadek poziomu działalności gospodarczej w USA wywołuje kurczenie się amerykańskiego rynku wewnętrznego i tendencje zwiększenia eksportu. Z tych powodów będą się zwiększały trudności eksportu przemysłu zachodnio-europejskiego na rynki amerykańskie. Również i na rynkach światowych towary europejskie będą się spotykały ze wzrastającą konkurencją firm amerykańskich.

Nacisk USA na gospodarkę krajów marshallowskich jest dwojaki: dążą one do zahamowania handlu między Europą wschodnią a zachodnią, a jednocześnie uniemożliwiają rozwój w Europie zachodniej takiego typu przemysłu, który mogłoby skutecznie konkurować z towarami amerykańskimi na ich własnych europejskich rynkach i na rynkach zamorskich. W pierwszym stadium wykonania planu Marshalla gospo-

darka krajów Europy zachodniej miała być powiązana w jedną całość przez O.E.E.C. Ponieważ kraje marshallowskie nie były zdolne do wykonania „mistrzowskiego planu“, zmieniono więc metodę i zastąpiono integralność powrotem do wolnego handlu i międzynarodowej konkurencji na rynkach zamorskich. Jest oczywiste, że polityka ta może przynieść korzyść tylko monopolom amerykańskim. Monopole te działają nie tylko w USA, ale wywierają wpływ na gospodarkę europejską zarówno za pośrednictwem przemysłu zachodnich stref Niemiec, jak i innych holdingów w przemyśle europejskim. Tak zwana liberalizacja handlu pomiędzy krajami Europy zachodniej jest tylko dalszym krokiem na drodze do ostatecznego związania gospodarki Europy zachodniej z gospodarką Stanów Zjednoczonych. Prowadzi to do pozbawienia krajów Europy zachodniej możliwości samoobrony ekonomicznej, jaką jeszcze posiadają w dziedzinie wymiany towarowej i ruchu kapitałów. Jest oczywiste, że taki liberalizm w handlu przyniesie tylko dalsze ograniczenie możliwości rozwojowych Europy zachodniej i wzrost karteli międzynarodowych.

Sprawozdanie wykazuje, że wszystkie rozmowy o zniesieniu restrykcji w handlu są tylko zasłoną, umożliwiającą przywrócenie systemu kartelowego, jego bezpośredniej władzy w ustalaniu cen i w podziale rynków między prywatne zjednoczenia kapitalistyczne. Najbardziej znaczącym dowodem tych usiłowań jest proponowany obecnie francusko-niemiecki kartel stalowy.

Myśl złączenia ciężkiego przemysłu zachodnio-niemieckiego w jeden wielki kombinat nie jest nowa. Przed wojną realizowały to kartele międzynarodowe, wśród których ciężki przemysł niemiecki grał rolę decydującą. W czasie wojny dokonywano tego w oparciu o imperialistyczną niemiecką Grossraumwirtschaft. Obecnie te same niemieckie koła imperialistyczne, które na rozkaz Hitlera eksploatowały surowce, ludzką siłę roboczą i potencjał przemysłowy Francji, wykonując rozkazy swych amerykańskich mocodawców — zyskały decydujący wpływ na francuski przemysł węglowy i stalowy.

Dzisiaj polityka ta ma szczególne znaczenie. Stany Zjednoczone posiadają decydujący głos w francuskim przemyśle stalowym, poprzez uzależniony przez siebie monopol Sollac w Saar-Lorraine, wyposażenie techniczne, ekspertów przemysłowych itd. Mają one również wielki głos w zagłębiu Ruhry zarówno na skutek posiadania zakładów Stinnesa, jak i na skutek swojej okupacji wojskowej. Zaniepokojenie Anglików z tego powodu jest zrozumiałe. Ich obiekcje przeciwko dominacji amerykańsko-niemieckiej w Europie zachodniej mają na celu utrzymanie tej pozycji angielskiego przemysłu, którą Anglia utraciła w wyniku polityki marshallowskiej, i są usiłowaniem opóźnienia całkowitej dominacji gospodarczej Stanów Zjednoczonych.

Co się tyczy udziału Francji i Niemiec w tym kartelu, nie ma wątpliwości, komu przypadnie główna rola. Amerykański tygodnik „Business Week“ tak komentuje to zagadnienie:

„Przypuszcza się, że według planu Schumana Niemcy powinny mieć o 30% wyższą produkcję niż Francja. Oznacza to, że słabsi producenci francuscy zostaną skazani na zagładę...“.

Próba kapitalistów francuskich, pragnących celem uratowania samych siebie uprzędzić „unifikację“ pod dyktando USA, może skończyć się dla nich katastrofą.

Widoczne jest, że polityka włączenia ciężkiego przemysłu niemieckiego do bloku atlantyckiego zmierza do stworzenia potężnej bazy przemysłowej dla remilitaryzacji Niemiec. Remilitaryzacja Niemiec stanowi zaś ważny element amerykańskich przygotowań do nowej wojny. Taka polityka nie ma nic wspólnego z odbudową Niemiec pokojowych, lecz jest nastawiona na stworzenie bazy agresji zarówno wojskowej jak i gospodarczej. Polityka ta jest sprzeczna z narodowymi interesami Francji i sprawą utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w Europie.

Delegacja polska uważa, że postanowienia powzięte w Jałcie i Poczdamie były i są w dalszym ciągu podstawą polityki, która skutecznie może przeszkodzić odrodzeniu niemieckiego imperializmu i zdolna jest stworzyć demokratyczne, pokojowe Niemcy. Realizując politykę opartą o te zasady, Związek Radziecki doprowadził do utworzenia Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Jest to dowodem, że demokratyczna część narodu niemieckiego wyciągnęła właściwe konsekwencje z dwóch ostatnich wojen światowych i uznała za swój główny cel: pokój, demokrację i jedność. Utworzenie Niemieckiej Republiki Demokratycznej jest ważnym czynnikiem stabilizacji w Europie, a uznanie przez tę Republikę obecnej granicy polsko-niemieckiej jako granicy pokoju — stanowi dla Polski doniosłe wydarzenie w dotychczasowych stosunkach polsko-niemieckich. Utrzymywanie dobrych stosunków między Niemiecką Republiką Demokratyczną a Związkiem Radzieckim, Polską i innymi krajami demokracji ludowej jest doniosłym czynnikiem w walce o pokój, przeciwko planom agresji. Pogwałcenie postanowień jałtańskich i poczdamskich przez Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię doprowadziło do odrodzenia i rozzuchwalenia się imperializmu niemieckiego reprezentowanego przez reżim w Bonn, którego rewizjonistyczne i odwetowe zamiary w powiązaniu z amerykańskimi planami wojennymi zagrażają pokojowi światowemu.

Polityka włączenia Europy do gospodarki amerykańskiej nie potrafiła wyeliminować podstawowych przeciwieństw między szeregiem krajów kapitalistycznych i nie polepszyła sytuacji gospodarczej tych krajów zachodnio-europejskich, które podporządkowały się dominacji amerykańskiej. Plan Marshalla i pakt atlantycki nie były zdolne do usunięcia sprzeczności między Stanami Zjednoczonymi a Wielką Brytanią i Francją na terenie rynków zamorskich i kolonialnych. Nie są one również w stanie wyeliminować sprzeczności między Wielką Brytanią a innymi krajami kapitalistycznymi w Europie. Nie udało się także usunąć sprzeczności między interesami zachodnich Niemiec a Anglią i Francją.

Myślę, że to co powiedział delegat francuski, p. André Philip, który obstaje jeszcze — przynajmniej w teorii — przy swojej idei „gospodarki kierowanej“ — zdaje się sugerować, że monopole amerykańskie czynią takie kroki, które służą interesom przemysłu europejskiego. P. André Philip zapomina jednak o czymś bardzo istotnym, a co wskazuje w jak arbitralny i abstrakcyjny sposób traktuje on ten problem, a mianowicie zapomina o tym, że monopole amerykańskie narzuciły krajom marshallowskim taką politykę, która zmierza do podporządkowania gospodarki europejskiej interesom amerykańskim.

Problem zachodnio-europejskiego bilansu płatniczego, który, jak to uprzednio wskazałem, nie może być rozwiązany przy istnieniu obecnych warunków na rynkach kapitalistycznych, pogarsza się stale z powodu restrykcji stosowanych przez Stany Zjednoczone w stosunku do towarów importowanych z krajów socjalistycznych. Sprawozdanie podkreśla, że sprawą pierwszorzędnej wagi dla Europy zachodniej jest „bi-

lans płatniczy, a jeszcze w większym stopniu konieczność znalezienia rynków, które mogłyby wchłonąć eksport i nadwyżki produktów żywnościowych i surowców. Brak stosunków handlowych między wschodem i zachodem zaostrza jeszcze bardziej ten problem, który staje się szczególnie ostrym w odniesieniu do handlu niemieckiego⁴. Sprawozdanie dodaje, że czynniki polityczne są istotną przyczyną niskiego poziomu handlu między Europą wschodnią i zachodnią. Zbyteczne dodawać, że te czynniki są tylko częścią wojny gospodarczej prowadzonej przez Stany Zjednoczone przeciwko krajom socjalistycznym na całym świecie.

Sprawozdanie wspomina, że handel między krajami Europy wschodniej i Związkiem Radzieckim a Europą zachodnią mógłby w wielkim stopniu rozwiązać problem deficytu w bilansie płatniczym Europy zachodniej. Jednakże Sprawozdanie nie ukazuje wszystkich możliwości, które wynikają z olbrzymich sukcesów gospodarczych osiągniętych przez Związek Radziecki i kraje demokracji ludowej w okresie ostatnich kilku lat, i nie wyciąga wniosków z nowych możliwości współpracy ekonomicznej, które dzięki osiągnięciom Europy wschodniej stoją otworem dla krajów zachodnich.

Reasumuję: wpływ rynku amerykańskiego, eliminacja pewnych rodzajów przemysłu zachodnio-europejskiego z rynków wewnętrznych i światowych, wzrost bezrobocia i trudności utrzymania dotychczasowej stopy życiowej — mają swoje odpowiedniki w życiu politycznym. W szeregu krajów europejskich uwidaczniają się pierwsze objawy tendencji faszystowskich zmierzających do delegalizacji partii komunistycznych. Pogłębia to tylko wewnętrzne trudności tych krajów, a nie może ułatwić rozwiązania problemów nękających dzisiaj kapitalistyczną część Europy.

*

Z drugiej strony rok 1949 był rokiem triumfalnych sukcesów osiągniętych przez kraje socjalistyczne. Największe sukcesy odniósł Związek Radziecki, przekraczając liczby zaplanowane i osiągając szybki wzrost stopy życiowej. Ogólna wysokość produkcji przemysłowej wzrosła o 20% w porównaniu z rokiem 1948 i o 41% w porównaniu z rokiem 1940. Straszliwe zniszczenia wojenne dokonane przez najeźdźców hitlerowskich zostały usunięte i produkcja w tych rejonach osiągnęła poziom z roku 1940.

Ten szybki rozwój był możliwy dzięki planowej gospodarce, która opiera się na społecznej własności środków produkcji. Społeczna własność środków produkcji umożliwia zjednoczenie wszystkich wysiłków potrzebnych dla wykonania narodowych planów gospodarczych. Oddaje ona wszystkie siły gospodarcze i społeczne do dyspozycji organów planujących.

Szybki rozwój sił produkcyjnych uczynił ze Związku Radzieckiego potęgę gospodarczą, która powinna być brana pod uwagę przy analizie gospodarki światowej. Związek Radziecki jest z namiennym przykładem prawidłowego rozwoju gospodarczego.

Kapitalizm został zlikwidowany w Europie wschodniej i w części Europy środkowej. Opierając się na feudalnych lub półfeudalnych podstawach i przejawiając swą dominację przy pomocy kapitałów zagranicznych, które były zainteresowane w ciągłości zysków z napółkolonialnej eksploatacji i nie były zdolne do rozwinięcia zasobów gospodarczych — kapitalizm nie mógł przeżyć wyzwolenia narodowego w tych krajach. Klasy panujące, trzeba to dodać, były szeroko powiązane z najeźdźcami hitlerowskimi albo uprawiały inne formy faszyzmu. Wyzwolenie narodowe

zostało tu połączone z siłami rewolucji społecznej. Wyłoniony system demokracji ludowej usunął wszystkie pozostałości feudalizmu, przeprowadził radykalną reformę rolną, znacjonalizował banki, transport, przemysł wielki i średni.

Te reformy społeczne stworzyły podstawę do socjalistycznej gospodarki planowej. Wyzwoliły one siły produkcyjne i twórcze zdolności narodu, które dawniej były hamowane przez instytucje feudalne, a głównie przez zagraniczne monopole finansowe. Ambitne plany odbudowy i rozwoju gospodarczego zostały już wprowadzone w życie.

Również rozwój gospodarczy Polski może służyć jako przykład. Znany jest wszystkim stan gospodarczy Polski pod koniec ostatniej wojny. Pomijając gospodarcze zaniedbania pozostawione nam w spadku przez ustrój kapitalistyczny, gospodarka nasza poniosła ciężkie straty w czasie wojny. Mimo bardzo trudnych warunków usunęliśmy zniszczenia i znacznie rozwinęliśmy nasz potencjał gospodarczy. Dokonałiśmy tego dzięki politycznym, społecznym i gospodarczym reformom wprowadzonym natychmiast po zakończeniu wojny oraz dzięki braterskiej i bezinteresownej pomocy okazywanej nam przez Związek Radziecki, a wreszcie dzięki stałemu wzrostowi handlu i ożywionej współpracy gospodarczej ze Związkiem Radzieckim i krajami demokracji ludowej.

Rozdział pierwszy Sprawozdania wskazuje stały wzrost naszej działalności gospodarczej we wszelkich dziedzinach. Wskaźnik produkcji przyjęty dla roku 1938 za 100, wzrósł w roku 1949 do 166 i przekroczył w pierwszym kwartale 1950 roku 175. Wskaźnik poziomu zatrudnienia w przemyśle, wynoszący w roku 1947 120, wzrósł w roku 1949 do 158. Wysokość produkcji przemysłowej na jednego mieszkańca stale wzrasta. Jest to rezultatem zastosowania nowej techniki jak i socjalistycznego współzawodnictwa pracy, w którym praktycznie bierze udział każdy robotnik w Polsce.

Liczby dotyczące dochodu narodowego, zamieszczone w rozdziale drugim Sprawozdania, wskazują stały wzrost całego dochodu, jak i wzrost dochodu narodowego na jednego mieszkańca. Masy pracujące w Polsce biorą pełny udział we wzroście produkcji i w dochodzie narodowym. Poziom realnych zarobków wzrósł o 25% w porównaniu z latami przedwojennymi. Poziom spożycia produktów żywnościowych przez polską klasę pracującą wzrósł znacznie od chwili zakończenia wojny i muszę dodać, że liczby podane w tabeli 23 nie odzwierciedlają w pełni przemian, jakie zostały dokonane w stosunku do sytuacji przedwojennej, ponieważ przeciętne liczby dla okresu przedwojennego nie biorą pod uwagę olbrzymiej rozpiętości poziomu konsumpcji, która istniała między różnymi grupami ludności. To samo trzeba również stwierdzić i w stosunku do spożycia innych towarów.

Nasz trzyletni plan odbudowy został wykonany w 2 lata i 10 miesięcy. Podczas tego okresu staraliśmy się przygotować do tych olbrzymich zadań, które leżą przed nami w dziedzinie dalszego przekształcenia naszej gospodarki w oparciu o nowe zdobycze społeczne i techniczne.

Dzięki wykonaniu planu trzyletniego, nasza gospodarka uległa podstawowym przeobrażeniom. O ile w okresie przedwojennym produkcja przemysłowa wynosiła 47% całej produkcji, a towary konsumpcyjne 53%, to w roku 1949 stosunek ten został zmieniony i produkcja towarów przemysłowych wynosiła 55%, a towarów konsumpcyjnych — 45%. Szczególnie wiele uwagi poświęciliśmy wzrostowi naszej produkcji w dziedzinie przemysłu ciężkiego i przemysłu budowy maszyn, ponieważ uważamy to za istotną podstawę naszego przyszłego rozwoju gospodarczego.

W czasie trzech lat planu odbudowy wyprodukowaliśmy 200 milionów ton węgla, prawie 10 milionów ton koksu, więcej niż 5,5 miliona ton stali, 16 tysięcy ton maszyn elektrycznych i ponad 100 tysięcy sztuk maszyn i narzędzi dla rolnictwa. Wyprodukowaliśmy również ponad 5,5 miliona ton cementu, prawie miliard metrów tkanin bawełnianych i ponad 100 milionów metrów materiałów wełnianych. Nasz przemysł papierniczy wyprodukował prawie 700 tysięcy ton papieru.

W latach 1947 — 1949 produkcja towarów masowego spożycia wzrosła znacznie przekraczając w wielu wypadkach liczby przewidziane w planie. Dotyczy to takich towarów jak: obuwie, meble, papierosy, wino, piwo, czekolada itd.

Pomimo szczególnie ciężkich strat, jakie poniosło nasze rolnictwo w czasie wojny, i poważnych problemów, które musieliśmy rozwiązać w dziedzinie rolnictwa w okresie powojennym, osiągnęliśmy i na tym polu poważne rezultaty. Nasz plan w rolnictwie nie tylko został wykonany, ale nawet przekroczony. Produkcja zbóż chlebowych została wykonana w 116%, buraków cukrowych — 111%, roślin oleistych — 128%. Wykonanie planu trzyletniego w rolnictwie przyniosło wzrost wydajności z hektara, która w odniesieniu do żyta i pszenicy przewyższyła poziom przedwojenny. Hodowla zwierząt, która prerażająco spadła bezpośrednio po zakończeniu wojny z powodu olbrzymich strat w pogłowie zwierzęcym, wzrosła znacznie i obecnie jest zdolna do pokrycia nie tylko potrzeb rynku wewnętrznego, ale daje poważne nadwyżki na eksport.

Nasze rolnictwo jest zaopatrywane w zwiększającą się stale ilość maszyn i nawozów sztucznych. Stosujemy teraz o 39% więcej nawozów sztucznych niż przed wojną, rolnictwo otrzymuje rocznie maszyn rolniczych 4 razy więcej niż przed wojną. W końcu 1949 roku mieliśmy 15,5 tysięcy traktorów i ponad 2 tysiące państwowych i spółdzielczych rolniczych ośrodków maszynowych. Znaczne sukcesy osiągnęliśmy w dziedzinie elektryfikacji wsi.

Podobne osiągnięcia posiadamy i w innych gałęziach naszej działalności gospodarczej. Nasz transport, który poniósł dotkliwe straty w czasie wojny, został już całkowicie odbudowany. Odbudowaliśmy porty i obecnie ich zdolność załadunkowa jest wyższa od przedwojennej.

Nasz plan gospodarczy nie miał tendencji autarkicznych. Dążyliśmy do lepszego i pełniejszego wykorzystania wszystkich naszych źródeł ludzkich i materiałowych. Jednocześnie w okresie lat 1947 — 1949 poświęciliśmy wiele wysiłków wzrostowi handlu zagranicznego, przede wszystkim ze Związkiem Radzieckim i krajami demokracji ludowej, jak również ze wszystkimi innymi krajami, które okazały chęć do utrzymywania z nami normalnych stosunków handlowych, opartych na respektowaniu naszej suwerenności, naszych praw i wzajemnych interesów. Wielkość i wartość naszego handlu zagranicznego już w roku 1948 przewyższyła poziom przedwojenny. Od tej pory uczyniliśmy dalsze postępy. W roku 1949 cały nasz handel zagraniczny wzrósł w porównaniu z rokiem 1948 o 19,3%. Wartość naszego importu osiągnęła 2,5 miliarda rubli a wartość naszego eksportu — 2,47 miliarda rubli. Nasz import wzrósł o 22%, eksport — 16%. Zmiany, które zostały dokonane w naszej strukturze gospodarczej od chwili zakończenia wojny, odbiły się na charakterze naszego handlu zagranicznego.

Obecnie importujemy przeważnie surowce i półfabrykaty oraz urządzenia przemysłowe. Towary konsumpcyjne stanowią tylko 15% całego importu. Struktura naszego eksportu wskazuje stały wzrost towarów przemysłowych. W roku 1949 su-

rowce i półfabrykaty wynosiły 63,8% całego eksportu, produkty spożywcze i rolnicze — 20%, gotowe fabrykaty przemysłowe — 16,2%.

Po zakończeniu etapu odbudowy gospodarczej, kraje demokracji ludowej wkraczają w nowy okres, a mianowicie w stadium tworzenia trwałych źródeł gospodarczych przez uprzemysłowienie swoich krajów i modernizację rolnictwa. Sześćioletni pian rozwoju gospodarczego Polski ilustruje wielkość zamierzonych celów. Planuje się w latach 1950 — 1955 wzrost produkcji przemysłowej o 140%, a produkcji rolniczej o 45%.

Kraje demokracji ludowej przystępują do budowy społeczeństwa socjalistycznego. Ta droga do socjalizmu jest ściśle związana z uprzemysłowieniem. Zadania efektywnego planowania gospodarczego wymagają wyeliminowania z dziedziny gospodarczej aktywności tych wszystkich elementów kapitalistycznych, które chciałyby lub byłyby zdolne do przeszkodzenia wykonania planu.

Podobieństwo systemu gospodarczego, wspólny cel socjalistyczny i niezależność od zewnętrznej kontroli gospodarczej i finansowej stworzyły nowe formy współpracy gospodarczej między krajami demokracji ludowej a Związkiem Radzieckim. Z inicjatywy Związku Radzieckiego został stworzony nowy sytem współpracy gospodarczej, który gwarantuje braterską współpracę i koordynację. Współpraca ta opiera się na pełnym uznaniu wzajemnych interesów, zrozumieniu konieczności rozszerzenia bazy surowcowej i przemysłu wszystkich krajów biorących w niej udział, oraz na pełnym poszanowaniu suwerenności.

Powyższe cele znalazły swoją syntezę w utworzeniu Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. Utworzenie Rady w końcu 1948 roku i jej wzrastające znaczenie daje nam gwarancję, że współpraca ta zacieśni się jeszcze bardziej. Tak więc wyłaniają się nowe formy międzynarodowej współpracy gospodarczej, oparte na wspólnych podstawach planowej gospodarki socjalistycznej.

*

Analiza przemian strukturalnych w gospodarce światowej i w gospodarce europejskiej wykazuje wzrost i rozwój socjalizmu i rozkład struktury gospodarczej w krajach kapitalistycznych. Dwa różne kierunki gospodarki światowej odpowiadają dwu różnym systemom. Jednakże trzeba podkreślić, że różnica systemów gospodarczych nie stwarza przeszkód do wzajemnych i korzystnych stosunków gospodarczych między tymi dwoma systemami.

Polityka zagraniczna i stosunki handlowe między Związkiem Radzieckim i krajami kapitalistycznymi, a po wojnie między Związkiem Radzieckim i krajami demokracji ludowej z jednej strony a krajami kapitalistycznymi z drugiej, były i są oparte na możliwości współistnienia dwu systemów. Możliwość współistnienia dwu różnych systemów była już wskazana przez Lenina i stała się częścią teorii marksistowskiej. Historia wykazała, że Związek Radziecki nie sprzeniewierzył się nigdy tym zasadom, które zostały sformułowane w 1927 roku przez Stalina: „Podstawą naszych stosunków z krajami kapitalistycznymi jest dopuszczenie istnienia dwu przeciwstawnych systemów. Praktyka potwierdziła to w całej rozciągłości“. Współpraca między tymi dwoma systemami jest według określenia Stalina „nie tylko możliwa, lecz absolutnie konieczna w interesie pokoju światowego“.

Tak więc w przeciwieństwie do amerykańskiej polityki ekspansji, polityki „zimnej wojny“, „wojny przewencyjnej“ itd., która znajduje swój wyraz w pakcie atlantyckim i w przygotowaniu do nowej wojny celem zdobycia panowania nad światem.

koncepcja stalinowska realizująca pokojowe współistnienie i współpracę daje możliwość ustabilizowania normalnych stosunków między dwoma systemami, stosunków, które mogłyby przynieść korzyści wszystkim narodom i zagwarantować im równe prawa.

Normalne stosunki muszą znaleźć swój wyraz we wzroście wymiany handlowej między wschodem i zachodem Europy, jednak wymiana ta nie może się opierać na wzorach przedwojennych, nie może ograniczać się do eksportu maszyn i gotowych fabrykatów w zamian za żywność i surowce produkowane przez Europę wschodnią. Stosunki te nie odpowiadają obecnie aspiracjom tych krajów, które rozwinęły swój własny przemysł i dążą do podniesienia stopy życiowej swoich narodów. Stosunki gospodarcze powinny być oparte na wzajemnej współpracy i takiej wymianie towarów i kredytów, która może zaspokoić potrzeby i sprzyjać rozwojowi zasobów gospodarczych wszystkich partnerów.

Takie stosunki gospodarcze muszą być wolne od presji i dyskryminacji politycznej. Powojenna polityka Stanów Zjednoczonych — wykorzystująca międzynarodowe kredyty i handel jako narzędzie polityki ekspansji i dominacji jest głównym źródłem zaburzeń w gospodarce europejskiej. Ta polityka prowadzi do podziału Europy i uniemożliwia Europie zachodniej rozwiązanie podstawowych problemów gospodarczych. Co się tyczy krajów socjalistycznych, to są one zdolne wykonać swoje programy rozwoju gospodarczego w oparciu o swoje źródła, polegając całkowicie na wzajemnej pomocy i handlu. Plany rozwojowe tych krajów biorą pod uwagę tylko swoje własne zasoby i nie opierają się na pomocy zewnętrznej za wyjątkiem wymiany surowców między sobą. Dla Europy zachodniej zaś rozwiązanie problemów gospodarczych jest ściśle związane z koniecznością rozwoju szerokich stosunków gospodarczych z krajami socjalistycznymi. Wzmocnienie stosunków handlowych ze wschodem musi być częścią składową każdego efektywnego programu mającego za zadanie rozwiązanie problemu bilansu płatniczego krajów zachodnich. Podkreśla to zresztą dość często samo Sprawozdanie. Co więcej, stosunki gospodarcze Europy zachodniej z krajami socjalistycznymi mogą wprowadzić element stabilizacji, którego brak dzisiaj w krajach Europy zachodniej z powodu nierównoprawnych stosunków ekonomicznych tych krajów ze Stanami Zjednoczonymi.

Europa stoi na rozdrożu. Ma ona przed sobą dwie alternatywy. Współpraca z Europą wschodnią to droga swobodnego rozwoju gospodarczego i budowania pokoju. Droga ta oznacza nieskrępowaną wolność samodzielnego określania przez każdy kraj własnej polityki gospodarczej, odpowiadającej jego narodowym potrzebom. Oznacza ona uwolnienie od zewnętrznej eksploatacji, niezależność od załamania i reperkusji ekonomicznych w Stanach Zjednoczonych i daje możliwość przeprowadzenia u siebie takich reform społecznych, które są historycznie konieczne.

Druga prowadzi do powiększenia istniejących już trudności gospodarczych przez dalszy wzrost zbrojeń, paktów wojenne, wojny kolonialne i coraz większe ustępstwa na rzecz kapitału amerykańskiego. Droga ta prowadzi do dalszego zaostrzenia kryzysu gospodarczego i dalszego obniżenia stopy życiowej ludności.

Z zagadnień prac zespołowych

Natalia Gąsiorowska

Praca zespołowa w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego

W chwili obecnej, metoda planowania i racjonalizacji pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej Wyższych Uczelni znajduje wyraz w coraz częstszym stosowaniu pracy zespołowej. Oficjalnie stwierdzono, że rezultaty osiągnięte przez rozdrobnione zakłady szkolnictwa wyższego są ilościowo i jakościowo słabe, że koniecznym staje się proces komasowania katedr, że zarówno sprawa szkolenia kadr jak i sprawa rozwoju pracy naukowo-badawczej wymaga nowej organizacji i nowych form pracy. W każdej dziedzinie nauki niezbędny jest plan, wynikający ze stanu wiedzy i dostosowany do potrzeb społecznych. W oparciu o planową gospodarkę naszego państwa racjonalne planowanie pracy naukowej staje się możliwe i konieczne. Układanie planu i jego należyte wykonanie wymaga zastosowania pracy zespołowej, która stwarza odpowiednie warunki dla wytyczenia właściwego kierunku pracy, dla ogarnięcia całości zadań i odkrycia nowych skutecznych środków przy ich rozwiązywaniu. Praca zespołowa wyzwala również energię zbiorową, niezbędną w pracy o wysokim natężeniu.

Integracja katedr uniwersyteckich w Polsce występuje nie tylko we Wrocławiu i Warszawie, ale również i w innych uniwersytetach jak np. w Poznaniu, w Łodzi itd. i to nie tylko w zakresie nauk ścisłych, technicznych i stosowanych, ale także — co prawda w mniejszym stopniu — w dziedzinie humanistyki. W zakresie studiów historycznych, profesorowie Uniwersytetu Łódzkiego, dążąc do zwiększenia sprawności i wydajności pracy, z początkiem roku akademickiego 1948/49 samorzutnie utworzyli Instytut Historyczny. Prowizoryczny Statut Instytutu zatwierdzony został przez Radę Wydziału Humanistycznego i Senat Uniwersytetu Łódzkiego. W roku bieżącym w Instytucie zespolono sześć Katedr: Historii Gospodarczej i Społecznej, Historii Społecznej starożytności i średniowiecza, Historii Starożytnej, Historii Średniowiecznej, Historii Powszechnej Nowożytnej, Historii Polski Nowożytnej. Skład osobowy Insty-

tutu stanowi sześciu profesorów, dwóch docentów, trzech adiunktów i dwunastu asystentów.

Warunki, w jakich pracuje Uniwersytet Łódzki, a specjalnie Instytut Historyczny, w znacznym stopniu narzucone są przez charakter środowiska. Łódź i okoliczne miasta, a w szerszym ujęciu cały okręg łódzki, mają zdecydowany typ gospodarczy i społeczny. Jest to ośrodek fabryczny i robotniczy, który powstał w określonym momencie historycznym na skutek skoncentrowanych lokalnych możliwości w zakresie sił wytwórczych i stosunków produkcji oraz przystosowanej do nich polityki rządowej, wynikającej z aktualnych potrzeb państwa. Rozwijał się tu eksportowy przemysł włókienniczy, wymagający najwyższej techniki i organizacji jaka w danym okresie istniała: w pierwszej połowie XIX wieku — sukienniczy przemysł w formie nakładu i manufaktury, w drugiej połowie stulecia — bawełniany, w ramach zmechanizowanej fabryki.

Jednakże przemysł ten, opanowany przez obcy kapitał, nie dał podstaw wielkiej Łodzi i mniejszym miastom okręgu łódzkiego do wzięcia aktywnego udziału w życiu politycznym całego kraju oraz do poważnego rozwoju kulturalnego. Dlatego też dzieje tego ośrodka mają charakter wybitnie społeczno-gospodarczy. Ośrodek ten posiada (pomimo wojny zachowany prawie w całości) bogaty materiał źródłowy do dziejów przemysłu włókienniczego i klasy robotniczej. Zawierają go miejscowe zbiory archiwalne. Badania w ośrodku naukowym, jakim staje się Łódź na skutek polityki kulturalnej władz centralnych i miejscowych, muszą rozwijać się przede wszystkim w kierunku zainteresowań lokalnych. Dla historyków łódzkich dziełem, przy realizowaniu którego warto skoncentrować wszystkie siły, jest opracowanie dziejów produkcji i pracy w wielkim przemyśle łódzkim. Samo życie minione i bieżące narzuca tu planowanie pracy naukowo-badawczej. Nauka ma kształtować życie, ale przede wszystkim życie kształtuje naukę.

Praca w zakresie badań historycznych wiąże się z poważnymi zadaniami natury pedagogicznej. Historia społeczno-gospodarcza w warunkach ustroju państwa ludowego stanowi najważniejszy dział nauk historycznych, jako historia pracy, historia mas i „szarego człowieka“. Najlepiej świadczy o tym zainteresowanie nią władz oświatowych, wprowadzających historię społeczno-gospodarczą jako obowiązkowy przedmiot do szkół wszelkiego typu. Uniwersytet Łódzki, specjalizujący się w Sekcji Historycznej w zakresie historii społeczno-gospodarczej, w tych warunkach może stać się głównym ośrodkiem odpowiedniego kształcenia kadr nauczycieli historii, uwzględniając w programie i metodzie przede wszystkim: w zakresie formacji — dzieje epoki kapitalistycznej, zaś w problematyce — dzieje zmechanizowanej produkcji i dzieje robotnika fabrycznego.

Wykonanie planu zarówno naukowego jak i dydaktycznego możliwe jest jedynie przy całkowitej kooperacji uniwersyteckich katedr historii, kooperacji, zapewniającej dynamizm działania i doskonalenie osiągniętych przez nią wyników. Rozpatrując zagadnienie pracy zespołowej od strony czynników negatywnych, należy podkreślić brak tradycji na terenie pracy uniwersyteckiej w Łodzi, wynikający z faktu, że jakkolwiek Uniwersytet Łódzki przejął sukcesję po Wolnej Wszechnicy Polskiej, to jednak jest on uczelnią młodą, właściwie powojenną. Warto jednak zauważyć, w różnych okolicznościach dodatkowo oddziałujący brak obciążenia tradycyjnego, brak zahamowań w psychice ogólnej zespołu profesorskiego i indywidualnych hamulców poszczegól-

gólnych kierowników katedr, którzy zazwyczaj wysoko cenią własną pracę jednostkową, wolną od wszelkiej ingerencji, kierunku czy woli obcej i nieraz nie liczą się z nakazami unowocześnionej nauki oraz z aktualnymi potrzebami życia. Poszczególni profesorowie przybywają do Uniwersytetu Łódzkiego z bagażem tradycji, przede wszystkim w kierunku pracy indywidualnej, ale atmosfera Uczelni oddziaływyje na rozładowanie tych tendencji, wciąga do — naturalnej w jej warunkach — pracy zbiorowej i skoordynowanej. Zadania historyków łódzkich, wynikające z warunków i potrzeb miejscowych w pracy badawczej i dydaktycznej, narzuciły im określoną organizację zespołową w formie Instytutu Historycznego przy Uniwersytecie Łódzkim.

Instytut Historyczny przedstawia zespół jednowydziałowy, w działalności swej cony głównie organizacji wewnętrznej. W tym zakresie Instytut zmierza ku wciągnięciu do pracy i odpowiedzialności za całość działań nie tylko profesorów, ale również docentów, adiunktów, asystentów, a także zdolniejszych studentów, zwłaszcza stypendystów. Statut, oprócz Kierownictwa, przewiduje istnienie Rady Naukowej oraz Rady Administracyjnej. Zadaniem Rady Naukowej jest opracowywanie ogólnego planu pracy Instytutu. W skład jej oprócz profesorów wchodzi docenci i adiunkci, przedstawiciele asystentów, delegat Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego oraz zapraszani inni historycy. Rada Administracyjna systematycznie współdziała z Kierownikiem Instytutu, w skład jej wchodzi profesorowie, docenci i adiunkci. Poza ogólnym, corocznym zebraniem członków Instytutu odbywają się miesięczne posiedzenia sprawozdawcze wszystkich młodszych pracowników naukowych, między których podzielone zostały różne funkcje Instytutu.

Instytut Historyczny przedstawia zespół jednowydziałowy, w działalności swej jednak wychodzi znacznie poza ramy Wydziału Humanistycznego nawiązując kontakt z innymi, pokrewnymi mu zespołami naukowymi, a mianowicie: współpracuje z Instytutem Socjologicznym i Archiwum Miejskim w Łodzi, utrzymuje kontakt z Instytutem Historycznym i z Katedrą Historii Społecznej i Najnowszej Uniwersytetu Warszawskiego, wchodzi w porozumienie z Kielcami i Śląskiem — ośrodkami dawnego i współczesnego górnictwa i hutnictwa oraz zapoczątkowanej tam pracy badawczej w zakresie historii.

Instytut Historyczny znajduje w Łodzi szczególnie pomyślne warunki dla swej głównej pracy — planowania badań naukowych w zakresie **historii gospodarczej i społecznej epoki nowoczesnej**, wiążących się z charakterem miasta, regionu oraz źródeł, jakimi na miejscu historyk rozporządza. Praca naukowa i dydaktyczna w zakresie katedr jest prowadzona indywidualnie przez profesorów przy współudziale młodszych pracowników naukowych. System zespołowy prowadzi jednak do koordynowania wysiłków dając podstawę planowej organizacji w zakresie badania naukowego (wyboru problemów, tematów do opracowywania), w zakresie kształcenia przyszłych kadr pracowników naukowych, wreszcie stosowania jednolitej metody w nauce i nauczaniu. Opierając się na przeszło trzydziestoletnim doświadczeniu nauki radzieckiej, zespół profesorów, a szczególnie młodszych historyków łódzkich, coraz chętniej i z coraz większą umiejętnością stosuje w swej pracy badawczej i pedagogicznej metodę materializmu dialektycznego, która szczególnie odpowiada nauce historii społecznej i gospodarczej.

Poza indywidualną działalnością katedr, w Instytucie rozwija się praca ściśle zespołowa. Praca na tym odcinku, prowadzona przez asystentów i studentów pod

kierunkiem profesorów, ma w chwili obecnej charakter przygotowawczy, obejmując głównie bibliografię na podstawie czasopism z XIX i XX wieku. W zakresie historii społeczno-gospodarczej poza bibliografią gromadzony jest materiał archiwalny z ksiąg ludności do historii proletariatu łódzkiego i tworzona kartoteka ludności miast Łodzi, Pabianic i Tomaszowa Mazowieckiego. Ćwiczenia proseminaryjne i seminaryjne mają za zadanie wyrobienie odpowiedniej do całości pracy metody badań. Według planu prac naukowych Instytutu, przewidującego jako główny kierunek swej działalności badania nad historią przemysłu i sprawy robotniczej regionu łódzkiego w epoce kapitalizmu, badania te — prowadzone na szerokim tle porównawczym — mają wprowadzić w problematykę kapitalizmu oraz genezy i rozwoju proletariatu w Polsce.

W okresie Planu Sześcioletniego Instytut zamierza kontynuować dotychczasową pracę dwutorową. W zakresie historii społeczno-gospodarczej mają być prowadzone badania nad dziejami manufaktury w Polsce w XVIII wieku i specjalnie w Królestwie Polskim w XIX wieku oraz nad dziejami przemysłu fabrycznego, proletariatu i ruchu robotniczego w okręgu łódzkim. Poza przemysłem włókienniczym, plan naukowy obejmuje zbadanie dziejów górnictwa i górnika węglowego w Polsce. W zakresie wydawnictw źródłowych projektowane jest wydanie wyboru źródeł do dziejów manufaktury oraz opisy miast okręgu łódzkiego z pierwszej i drugiej połowy XIX wieku. W najbliższym okresie mają być opracowane monografie miast: Zgierza, Pabianic i Tomaszowa Mazowieckiego, problem surowca przemysłu bawełnianego, produkcja bawełniana okręgu łódzkiego oraz praca kobiet i dzieci w łódzkim przemyśle włókienniczym. Do zakresu drugiego kierunku specjalizacji Instytutu Historycznego należą badania nad rozwojem historiografii i teorii historii w Polsce. Do prac zespołowych, prowadzonych przez poszczególne katedry, pozostałe katedry włączają się z różnorodną problematyką: osadnictwo i geografia historyczna regionu łódzkiego w średniowieczu, stosunki społeczno-kulturalne na wsi w XVII i XVIII wieku, studia nad kwestią agrarną w strożytności, nad zagadnieniem niewolnictwa, kolonatu i inne.

Instytut Historyczny zmierza do skoordynowania pracy naukowej z dydaktyczną oraz do stosowania jednakowych (jak w badaniach) zasad i metod w szkoleniu kadr naukowych. Instytut zwraca szczególną uwagę na informowanie nowych studentów i na organizację pomocy dla młodzieży niedostatecznie przygotowanej do wyższych studiów.

Główną pomoc w pracy, przede wszystkim dydaktycznej, stanowi Biblioteka Instytutu, która powstała z połączonych księgozbiorów poszczególnych katedr. Gromadzenie książek zostało zapoczątkowane z chwilą otwarcia Uniwersytetu, tzn. w połowie 1945 r. Biblioteka Instytutu liczy obecnie około 12 tysięcy tomów. Największy jej dział obejmuje historia gospodarcza i społeczna — szczególnie nowoczesna — przedstawiając w tej dziedzinie najbogatszy ilościowo i jakościowo księgozbiór w Łodzi. Zakup książek odbywa się centralnie i planowo, na podstawie zgłoszeń profesorów. Poważny dział Biblioteki stanowią polskie i zagraniczne czasopisma historyczne. Własny powielacz służy do drukowania specjalnych prac członków Instytutu i pomocy naukowych dla studiującej młodzieży.

W swych dążeniach dydaktycznych i społecznych Instytut Historyczny wychodzi poza prace w Uniwersytecie, zmierzając do szerokiego upowszechnienia wiedzy hi-

storycznej. Członkowie Instytutu, dzięki systemowi pracy zespołowej, prowadzą wykłady i ćwiczenia w zakresie historii nie tylko w sekcji historycznej Wydziału Humanistycznego, ale i na innych Wydziałach, a w miarę zapotrzebowania także na innych uczelniach Łodzi, a nawet i poza Łodzią (Katowice). Odgrywają oni kierowniczą rolę w pracach Oddziału P. Towarzystwa Historycznego, obejmują kierownictwo i pracę w Komisjach Oddziału upowszechniania wiedzy. W ścisłym kontakcie ze Związkami Zawodowymi podejmują pracę nad zbadaniem ich dziejów. Biorą żywy udział w redagowaniu, opracowywaniu i ocenianiu programów, podręczników i literatury pomocniczej dla użytku szkolnego. W setną rocznicę Wiosny Ludów członkowie Instytutu podjęli szeroką akcję popularyzacji jej dziejów. W roku bieżącym podejmują pracę popularno-naukową w zakresie wyjaśnienia wzajemnych stosunków kościoła i państwa. Służą pomocą w pracy kursów nauczycielskich i innych, organizowanych w Łodzi i poza nią. Instytut Historyczny tworzy ośrodek skupiający miejscowe zainteresowanie historią oraz ma określony swym charakterem udział w całości krajowych studiów historycznych.

Łącząc pracowników naukowych o różnej ideologii i stosując różne metody pracy, Instytut Historyczny jako zespół zmierza do solidarnej i ujednocionej pracy. Nie odrywając się od bieżącego życia Instytut stawia sobie jako główne zadania: wzięcie czynnego udziału w pracy na przekazanym sobie odcinku nauki i nauczania podczas budowania podstaw socjalizmu w Polsce Ludowej, włączenia się w nurt walki o pokój, postęp i demokrację, prowadzonej przez Polskę w sojuszu ze Związkiem Radzieckim, którego wielkie osiągnięcia w nauce, w metodzie, w ich upowszechnianiu, Instytut Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego należycie docenia.

Natalia Gąsiorowska

Stefan Baley

○ pracy zespołowej w zakładzie psychologii wychowawczej U.W.

Chętnie odpowiadam na apel Redakcji „Myśli Współczesnej“, by zdać sprawę z prac o charakterze zespołowym, prowadzonych w kierowanym przeze mnie zakładzie uniwersyteckim. Z mego sprawozdania okaże się, iż nasze dotychczasowe osiągnięcia w tym zakresie są bardzo małe i że raczej wypada nam wstydzić się ich aniżeli chwalić się nimi przed społeczeństwem. Zagadnienie wysunięte przez Redakcję uważam jednak za tak doniosłe, iż już samo podkreślenie ważności tej sprawy wydaje mi się dostatecznym usprawiedliwieniem mojej decyzji, by w krótkim rzucie nakreślić nasze dotychczasowe próby, które w tym kierunku zostały przeprowadzone. Zanim jednak do tego przystąpię, pozwolę sobie sformułować kilka ogólnych uwag dotyczących poszczególnych rodzajów pracy zespołowej, jakie realizowane być mogą przez uniwersyteckie zakłady psychologii, oraz ich znaczenie.

Pierwszy rodzaj pracy zespołowej istnieje wtedy, gdy w porozumienie ze sobą wchodzi dwa (lub więcej) zakłady uniwersyteckie czy też w ogóle zakłady naukowe tego samego typu. Rzecz jasna, iż takie połączenie może w dużym stopniu przyczynić się do naukowego pogłębienia problematyki zagadnienia, które ma zostać opracowane. Druga sprawa — to możliwość ogarnięcia tego zagadnienia w szerszym zakresie, przy zwiększonych równocześnie szansach wyczerpania go w całości. Należy jednak zaznaczyć, że nawet w wypadkach, w których momentu tego nie podkreśla się świadomie, mimo woli pojawia się czynnik szlachetnej rywalizacji pomiędzy współpracującymi instytucjami, który równocześnie daje możliwość wzajemnej krytyki. Dużą zasługą organizowanego obecnie Kongresu Nauki Polskiej i przeprowadzanych w związku z tym szerokich dyskusji — jest uświadomienie sobie, przez odnośne czynniki, doniosłości tego rodzaju współpracy, realizującej w sposób możliwie najracjonalniejszy zasadę planowania.

Druga ewentualność zachodzi wówczas, gdy instytucja uniwersytecka rozpoczyna współpracę z instytucją o typie praktyczno-wytwórczym. Tak dzieje się np. wtedy, gdy zakład psychologiczny współpracuje z fabryką, względnie z jakimś przedsiębiorstwem przemysłowym lub rolniczym, przy czym podejmuje się analizy metod praktycznej pracy owej instytucji i współdziała przy ich doskonaleniu. Jest to ewentualność niezwykle ważna. Powinna ona stanowić most łączący teorię z praktyką, dający

wiedzy psychologicznej i psychologom możliwość niesienia prawdziwej pomocy produkcyjnie pracującemu społeczeństwu.

Odrzucając inne nasuwające się możliwości przejdziemy bezpośrednio do zagadnienia pracy zespołowej w ramach jednego zakładu uniwersyteckiego. Możliwe tu są najróżnorodniejsze formy, które mogą znaleźć zastosowanie zależnie od konkretnych okoliczności. Trzeba przyjąć, że kierownik zakładu jest równocześnie jego głównym pracownikiem naukowym, wokół którego koncentruje się działalność innych starszych współpracowników, adiunktów, asystentów i wreszcie studentów zakładu. Miłą rzeczą dla samego kierownika zakładu jest poprowadzenie swoich uczniów przez magisteria i doktoraty do takiego stopnia dojrzałości naukowej, że mogą oni być już nie tylko jego uczniami — lecz współpracownikami przy rozwiązywaniu różnych trudnych zagadnień. Zewnętrznym wyrazem takiej współpracy może być np. książka, w której na stronie tytułowej obok nazwiska kierownika zakładu figurują nazwiska współpracowników będących współautorami danej książki. Jeżeli jednak praca zakładu ma być równocześnie okazją, sprzyjającą wyrabianiu się niedojrzałych jeszcze sił naukowych, to na pierwsze miejsce wysuwa się znaczenie prac zespołowych, podjętych na szerszą skalę, w których siły jeszcze nie całkowicie wyrobione, otrzymują swój większy lub mniejszy udział, wywiązując się ze związanych z tym udziałem zadań pod egidą kierownika. Jedno jest przy tym ważne: — względnie najniższą grupą, w hierarchii naukowej, która może i powinna być powołana do udziału w pracy zespołowej, jest grupa uczestników seminarium. Otóż zachodzi tu taka możliwość, że kierownik zakładu, uwzględniając bezsprzeczną jeszcze niedojrzałość i niesamodzielność naukową młodych członków pracującego zespołu, użyje ich jako bierne „pionki“, ograniczając ich aktywność do zbierania materiału, który następnie on sam opracuje i wyda pod własnym nazwiskiem. Być może, że nie wyjdzie na tym źle nauka, ale źle wyjdą studenci. Studenci tacy, zmuszeni pracować w dziedzinie, która mało ich jeszcze interesuje i w której nie widzą jeszcze własnej problematyki, nie bez słuszności odczuwają takie wysługiwanie się nimi jako wyrządzoną im krzywdę. Pracują niechętnie i nie pociesza ich nawet fakt, że ów drobny ich przyczynek zostanie wspaniałomyślnie zaliczony przez profesora jako praca seminaryjna czy nawet magisterska. Ten rodzaj pracy wspominają później z goryczą i niechęcią. Sztuka polega na tym, ażeby uszanować prawo nawet najmłodszych współpracowników do względnej samodzielności i liczyć się z ich indywidualnymi zainteresowaniami. W tym roku przedyskutowałem to zagadnienie z uczestnikami prowadzonego przeze mnie seminarium psychologii wychowawczej. Większość słuchaczy wypowiedziała się w tym sensie, że nie byłoby rzeczą dobrą polecenie wszystkim bez wyjątku uczestnikom seminarium opracowywania, w danym roku uniwersyteckim, tego samego zagadnienia. Nie byłoby też rzeczą pożądaną dawać każdemu inny temat. Najlepiej będzie — tak twierdzono — ustalić jakieś dajmy na to 3 różne zagadnienia i pozwolić poszczególnym członkom zgłaszać swój udział w opracowywaniu tego tematu, który ich najwięcej interesuje.

W każdym razie wydaje się rzeczą przesadzoną, że jest niedopuszczalnym chodzenie poszczególnych pracowników zakładu całkowicie „luzem“ i „skrobanie“ przez każdego z nich własnej „rzepki“.

Po tych ogólnych, zresztą niekompletnych uwagach, przejdę teraz do scharakteryzowania niektórych prób pracy zespołowej podjętych przez kierowany przeze mnie zakład.

Przede wszystkim muszę zaznaczyć, że pewne usiłowania w tym kierunku nasz zakład czynił jeszcze przed wojną. Przykładowo wymienię tu opracowaną w roku 1932 „ankietę“, dotyczącą zainteresowań młodzieży, a będącą przygotowaniem do ułożenia programów szkolnych, co wtedy było sprawą aktualną. Udział w pracy wzięło wtedy razem z mną 14 starszych pracowników zakładu, moich byłych uczni. Praca nasza, której rezultaty ogłosiliśmy na łamach „Polskiego Archiwum Psychologii“, nie przyniosła nam dużego zaszczytu. Nie zdołaliśmy bowiem wtedy oderwać się od dominujących tendencji burżuazyjnej psychologii. Podobnie w roku 1936 prowadziliśmy w ramach naszego zakładu zespołowe badania, dotyczące zdolności współpracy u dzieci przedszkolnych. Wyniki naszych badań zostały ogłoszone w tym samym organie. To samo dotyczy badań nad zespołowym kształceniem charakteru, podjętych przed wybuchem ostatniej wojny.

Do owej myśli, pracowania w zespole, wróciliśmy po przerwie wojennej, usiłując realizować ją w szerszym zakresie. Wmienię tu dwie takie próby. Jedna dotyczyła wpływów wojny na psychikę dziecka. Temat ogólny rozdzielony został pomiędzy słuchaczy Instytutu Pedagogicznego ZNP. W ten sposób udało się nam objąć ten temat dość szeroko i sprawozdanie z wyników naszej pracy złożyć na drugim Międzynarodowym Zjeździe SEPEG w Otwocku w roku 1948. Muszę zrobić sobie tutaj jeden zarzut, że na tym Zjeździe w sprawozdaniu z wyników badań zespołowych nie podkreśliłem należycie właśnie owej zespołowości pracy. Na drugim miejscu wymienię badania, które znalazły oddźwięk na ostatnim Międzynarodowym Zjeździe Psychologów w Edynburgu. Wyniki tych badań zostały ogłoszone również w języku polskim na łamach Psychologii Wychowawczej (Tom XIII, 1948). Tutaj poszczególne odcinki pracy zostały podzielone pomiędzy profesora, członków seminarium i asystentów zakładu. Można więc powiedzieć, że w pracy tej brał udział cały zakład. Tematem tej pracy były pewne właściwości spostrzeżeń u dzieci przedszkolnych, dotyczące barw i kształtów. W tej chwili martwimy się chyba tylko tym, że zagadnienie przez nas opracowane, było może zbyt białe w stosunku do włożonej w nią pracy zespołowej.

Chciałbym teraz powiedzieć kilka słów o nieco innym sposobie stosowania pracy zespołowej, który poddajemy obecnie próbie w ramach seminarium. Jedną z cech tego nowego systemu to tzw. przez nas prace „bliźniacze“. Polegają one na tym, iż dwóch czy trzech słuchaczy opracowuje temat nie tyle zbliżony, lecz wprost identyczny, porozumiewając się i współpracując stale ze sobą, przy czym ostatecznie każdy oddzielnie formułuje wyniki badań, co daje możliwość zaznaczenia własnej indywidualności. Daje to też okazję do pewnego współzawodnictwa mimo wybitnej zespołowości. Dalsza zasada dotyczy samego toku opracowywania rozdzielonych tematów. Otrzymawszy temat, autor przyszłej pracy zastanawia się nad metodą i planem, aprobowanymi następnie na konferencji z profesorem. Temat pracy znają oczywiście wszyscy inni członkowie seminarium, których obowiązkiem jest interesować się pracą kolegi i pomagać mu w razie potrzeby. Natrafiwszy na jakąś trudność, autor pracy nie zwraca się bezpośrednio do profesora, lecz przedkłada tę trudność całemu seminaryjnemu kolektywowi, który proponuje środki wyjścia, mając przy tym okazję do wyrażenia uwag krytycznych. Wszystkie prace muszą być ukończone w określonym, niezbyt długim terminie, tak by każda z nich mogła być przeczytana przez tych członków seminarium, którzy się nią bardziej interesują i pragną w sposób gruntowniejszy przygotować się do końcowej dyskusji

na jej temat. Każda praca jest recenzowana zespołowo przez kilku dobrowolnie zgłaszających się słuchaczy, którzy wspólnie omawiają ją poza ramami seminarium i wspólnie formułują opinię na piśmie. Gdy w wyznaczonej kolejności, o której decyduje opinia całego kolektynu, dana praca przychodzi na plenum seminaryjne, odczytuje ją lub streszcza autor, a następnie odczytana zostaje opinia oceniającego zespołu. Dalszym etapem jest ogólna dyskusja nad pracą i jej wynikami, prowadzona przez wszystkich uczestników seminarium, po czym następuje ewentualna replika autora i wreszcie wypowiedzenie opinii przez profesora, który zarazem zbiera wyniki dyskusji, do czego oczywiście musi być przygotowany przez poprzednie przestudiowanie pracy. Opinia profesora nie jest traktowana jako bezapelacyjny, ostateczny „wyrok“. Autor pracy ma prawo i tutaj „bronić się“ i tłumaczyć. Trzeba jeszcze dodać, że często okazuje się potrzebną jeszcze dodatkowa rozmowa profesora z autorem pracy już poza ramami ogólnego zebrania celem wyjaśnienia pewnych szczegółów nie mogących zmieścić się w ramach ogólnej dyskusji. Ten tok postępowania zdaje się gwarantować w znacznym stopniu zarówno współpracę kolektywną jak też możliwość wyrabiania się naukowego poszczególnych jednostek.

Na zakończenie pragnę dodać, iż zakład nasz dba obecnie, jakkolwiek jeszcze w niewystarczającym stopniu, o kontakt z instytucjami użyteczności publicznej o charakterze praktyczno-społecznym. I tak np., jesteśmy bardzo ściśle związani z warszawską Poradnią Psychologiczną, a zwłaszcza z tym jej działem, który pozostaje na usługach Sądu dla Nieletnich. Pracownikami tego ważnego działu są prawie wyłącznie byli słuchacze naszego zakładu, którzy uzyskali stopień naukowy. Metody badań dzieci podsądnych opracowywane są w ścisłym kontakcie z Zakładem. Zakład kieruje też pewnymi pracami o charakterze naukowym, które podejmowane są przez ten dział Poradni. Młodszy pracownicy zakładu mają przy tym okazję do poznania się z pewnym typem młodzieży i ze sztuką pedagogiczną.

Nie bez satysfakcji dodaję jeszcze, że w tej chwili jesteśmy w fazie nawiązywania kontaktu z Biurem Studiów Zabawkarskich. Da to nam jedną z upragnionych przez nas możliwości realnego włączenia się w proces produkcji przemysłowej jako współpracowników, pełniących swoiste, naszym kwalifikacjom odpowiadające funkcje.

Stefan Baley

Józef Parnas

W sprawie zespołów katedr i instytutów w ośrodku lubelskim

W Uniwersytecie M. Curie-Skłodowskiej sprawa zespołów katedr i instytutów już od dawna była przedmiotem wielu dyskusji. Jedni profesorowie wychodzili z założenia przede wszystkim techniczno-administracyjnego. Podkreślali oni, że administracja jest plagą życia zakładowego, że jej ofiarą pada nie tylko ten asystent, który prowadzi księgowość, inwentaryzację, zakupy, korespondencję handlową itd., ale że ten cały balast handlowo-rachunkowy udziela się również profesorowi i całemu zakładowi, odrywając go w wielu wypadkach od właściwego życia naukowego i dydaktycznego. Nic dziwnego, że wysuwano konieczność zorganizowania w zakładach specjalnego aparatu urzędniczego, który by zajmował się tymi sprawami, a w związku z tym projektowano utworzenie zespołów katedr, obsługiwanych przez tego rodzaju komórkę administracyjną. Inni profesorowie wychodzili z podobnego założenia, ale wskazywali odmienne, niemniej ważne momenty. W Uniwersytecie młodym, jakim jesteśmy, sprawa zaopatrzenia w aparaty, chemikalia, szkło itd., jest sprawą pierwszorzędnej wagi. W latach ubiegłych mogła ona być załatwiana po partyzancku, bez planowania, przez poszczególne zakłady. Niejednokrotnie kupowało się, co wpadło pod rękę, przy czym wiele sprzętu okazało się mało wartościowym, nie nadającym się do użytku. Niewątpliwie nauka polska, tak obficie dotowana przez Rząd Ludowy, wiele straciła na tego rodzaju dowolnych metodach zaopatrywania. O sprawie importu materiałów naukowych nie będę tu mówić, bowiem „Trybuna Ludu“ pisała o tym wiele i mam nadzieję, że na tym odcinku nastąpi poprawa. Tak czy inaczej sprawa zaopatrzenia zakładów wymaga planowości, czyli znowu wysuwa się konieczność tworzenia zespołów katedr i instytutów.

Moim zdaniem nie są to najważniejsze przyczyny tworzenia zespołów i instytutów. W naszym ośrodku już dawniej postawiono pierwsze kroki w sprawie tworzenia zespołów, wychodząc z zupełnie innego punktu widzenia, który bynajmniej nie negował wyżej nakreślonych. Mianowicie ci profesorowie i asystenci, którzy najpoważniej związali się z obecną rzeczywistością polską, z troską Rządu Ludowego o podniesienie gospodarcze i kulturalne Polski, z budownictwem socjalistycznym, z planem trzyletnim i sześcioletnim, nakreśliwszy swój plan badawczo-naukowy doszli do przekonania, że nie da się go wykonać na własną rękę, lecz tylko zespołowo.

W ten sposób rozpoczęto w naszym ośrodku ciekawą akcję Towarzystwa Ludoznawczego, połączoną z działalnością Zakładu Etnografii, Zakładu Prehistorii i innych. Inicjatorami tej akcji byli: dziekan Halban i prof Gajek. Prace zespołowe dały nie tylko piękne rezultaty naukowe, ale i bardzo poważne osiągnięcia gospodarczo-państwowe, czego wyrazem jest to, że patronuje i pomaga temu zespołowi PKPG, stawiając przed nim konkretne zadania naukowo-państwowe, nie szczczędając funduszów na ich realizację.

Drugi przykład: Zakład Zoologii Szczegółowej prof. Strawińskiego, wiążąc się z innymi zakładami Zoologii i Parazytologii naszego Uniwersytetu oraz z Instytutem Badawczym Leśnictwa Puszczy Białowieskiej, w ciągu ostatnich lat potrafił zespołowo rozpracować czołowe zagadnienia ochrony drzewostanu i roślinności, a tym samym oddać krajowi istotne usługi.

Nasz Zakład Gleboznawstwa wspólnie z Zakładem Geografii i Geobotaniki już od kilku lat prowadzi badania terenowe, które mają na celu opracowanie fizjograficznego oblicza zapomnianej i nieznannej dotąd ziemi lubelskiej. Doniosłość tej pracy polega na tym, że ziemia lubelska ma być podstawą nowoczesnego rolnictwa i hodowli całego kraju. Zespół ten osiągnął również poważne rezultaty i jest na drodze do jeszcze większych sukcesów. Na marginesie prac tego zespołu należy poruszyć sprawę trudności, jakie dotychczas ma do pokonania ta inicjatywa. Wymieniony tu zespół, który większość prac przeprowadza w terenie, nie posiada do dzisiaj środka lokomocji mimo starań u różnych czynników i z tym większym uznaniem trzeba podkreślić, że pracownicy tego zespołu, przemierzając na piechotę ziemię lubelską, nie zrazili się i wykonali swoje zadania, jednak nie w takiej skali, w jakiej wykonaliby je mając do swojej dyspozycji środki lokomocji.

Należy domagać się u nas bardziej racjonalnego rozdziału środków lokomocji. Ja również mając do wykonania pewne zadania w dziedzinie zdrowotności, nie tylko zwierząt ale i ludzi (zoonozy), już dawniej dążyłem do tego, aby związać współpracę prowadzone przeze mnie zakłady: Mikrobiologii i Epizootologii z Zakładem Parazytologii i Anatomii Patologicznej, uświadamiając sobie, że inaczej nie ma mowy o wykonaniu poważniejszych zadań naukowych. Nasz zespół również jest jeszcze wciąż pozbawiony środków lokomocji.

Widzimy zatem, że tendencja tworzenia zespołów z przyczyn naukowo-badawczych była już w UMCS dyskutowana i realizowana, chociaż właściwie nieoficjalnie i nieformalnie.

Niedawno, w myśl tej samej tendencji, odbyła się w Lublinie konferencja, w której wzięli udział kierownicy zakładów Akademii Lekarskiej i UMCS. Na konferencji tej wystąpiono z wnioskiem powołania do życia w tym mieście Instytutu Higieny Wsi. Jeśli w ośrodkach robotniczych są tak nieodzowne Instytuty Higieny Pracy i spełniają one tak doniosłą rolę społeczną, to w naszym ośrodku rolniczo-hodowlanym utworzenie Instytutu Higieny Wsi jest zagadnieniem pierwszorzędnej wagi.

Posiadając poważny zespół naukowców, interesujących się tym zagadnieniem postanowiliśmy stworzyć międzyuczelniany Instytut Higieny Wsi.

W związku z wprowadzeniem w życie przepisów statutów ramowych dla zespołów i instytutów uczelnianych powstały pewne niejasności, które wyjaśnia dopiero praktyka. Nie było bowiem dla wszystkich jasne, czy zespoły katedr i instytutów ma-

ją być tworzone wyłącznie z punktu widzenia uproszczenia administracji, zaopatrzenia, organizacji bibliotek, czy też obok tego jako czołowe zagadnienie należy wy-
suać współpracę tych zakładów, które mają do spełnienia szczególne naukowo-ba-
dawcze zadania dla odbudowy i dalszego rozwoju kraju.

Niedaleko Lublina znajdują się dwa instytuty naukowo-badawcze rolnictwa i wete-
rynarii. Nie wiemy, czy mamy wiązać w zespoły nasze zakłady uniwersyteckie z zakła-
dami obu tych instytutów, czy też nie, chociaż już od dawna, szczególnie w naszym
ośrodku, poszczególne zakłady naukowe Wydziału Rolnego i Weterynaryjnego UMCS
a także Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego współpracowały z zakładami Pań-
stwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego i Państwowego Instytu-
tu Weterynaryjnego w Puławach. Niewątpliwie kwestie te będą wyjaśnione w naj-
bliższym czasie i znajdą pełne rozwiązanie w pracach i uchwałach I Kongresu Nau-
ki Polskiej.

Moim zdaniem, należy brać pod uwagę nie tylko kwestię uproszczenia administracji
lecz również kwestię związaną z realizacją planu badań naukowych w okresie
sześćdziesięciu lat.

Pozwolę sobie jeszcze na dalsze uwagi.

W Związku Radzieckim organizacja nauki jest bardzo jasna i logiczna. Istnieją
wyższe szkoły, tzw. instytuty, które zajmują się przede wszystkim szkoleniem kadr
fachowców. Istnieją uniwersytety jako kuźnie nauki i szkolenia kadr naukowców.
Istnieją Akademie Nauk: Akademia Nauk Rolniczych, Akademia Nauk Lekarskich,
Akademia Nauk Technicznych itd. zajmujące się pracą naukowo-badawczą. Istnieje
wreszcie Ministerstwo Szkół Wyższych.

U nas sprawa ta jest na razie mocno zagmatwana. Istnieje Polska Akademia Umie-
jętności i kilkadziesiąt towarzystw naukowych. Istnieją dziesiątki instytutów nau-
kowo-badawczych, podległych różnym ministerstwom. Istnieją uniwersytety i inne
szkoły wyższe, podlegające częściowo Ministerstwu Oświaty, z którego wyłoniło się
ostatnio Ministerstwo Nauki i Szkół Wyższych. Wydaje się, że jest czas najwyższy
po temu, aby te organy naszego życia naukowego powiązać w jedną całość, bowiem
nie ulega wątpliwości, że obecny stan uniemożliwia prawidłowe planowanie w nau-
ce, utrudnia powiązanie nauki z życiem społeczno-gospodarczym, a ułatwia ucieczkę
naukowców od realnego życia. Ten stan utrudnia również prawidłowe wykorzystanie
miliardowych sum, które Rząd Polski Ludowej przeznacza na naukę. Jednym słowem
utrudnia realizację planu sześciolatniego i budownictwa socjalistycznego.

Józef Parnas

Stanisław Pagaczewski

Nowy etap w dziejach Akademii Górniczno-Hutniczej

Fakt szeroko zaplanowanej i prowadzonej w szybkim tempie rozbudowy takiej uczelni jak Akademia Górniczno-Hutnicza jest ciekawy nie tylko z punktu widzenia przestrzennego rozwoju miasta; powiedziałbym raczej, że ten aspekt należałoby postawić raczej na ostatnim miejscu. Rozbudowa budynków jest świadectwem głębokiego procesu, procesu przeobrażania się uczelni, wzrastania potrzeb gospodarczych państwa, jest po prostu widowym znakiem wielkiego nurtu przebudowy ustroju gospodarczego, przebudowy w kierunku przemysłowym.

Polska ma stać się państwem przemysłowo-rolniczym. W związku z tym wzrasta ogromnie zapotrzebowanie na fachowe siły techniczne, a zapotrzebowaniu temu muszą sprostać uczelnie techniczne, a więc m. in. Akademia Górniczno-Hutnicza.

Akademia Górniczno-Hutnicza jest uczelnią służącą zagadnieniom wydobycia i pierwszej fazy przeróbki płodów ziemi. Posiada obecnie 5 wydziałów: 1. Wydział Górniczy ze specjalizacją naftową, hutniczą i odlewniczą, 2. Wydział Hutniczy ze specjalizacją odlewniczą, 3. Wydział Elektromechaniczny ze specjalizacją górniczą w zakresie elektromechaniki, oraz hutniczą, 4. Wydział Geologiczno-Mierniczy, ze specjalizacją górniczą (poszukiwania) oraz mierniczo-górnica, 5. Wydział Mineralny służący przemysłom: kamieniarskiemu, ceramiki szlachetnej, ceramiki czerwonej oraz przemysłowi szklanemu. W jesieni br. zostanie otwarty szósty wydział — odlewniczy.

Dawniej AGH liczyła 26 katedr — dziś liczy ich 52. Dawniej ilość studentów wynosiła 500, obecnie 1900 — przy stałej tendencji zwykłej. Liczby te mówią same za siebie. Projektowane jest organizowanie dalszych katedr i zakładów.

Rzecz jasna, że przy takim rozwoju uczelni dawne pomieszczenia stały się absolutnie niewystarczające. Ciasnota sal wykładowych, sal ćwiczeń i laboratoriów utrudniała racjonalną pracę naukową i dydaktyczną. Rozrzucenie pewnej ilości zakładów na terenie całego miasta też nie wpływało korzystnie na tok nauczania. Z tego więc względu rozbudowa, i to rozbudowa na wielką skalę, stała się bezwzględnie konieczna. Rozpoczęła się ona w grudniu 1948. Obecnie stoją już dwa wielkie bloki laboratoryjne wraz z przynależną do nich halą maszyn. Znajdzie w nich pomieszczenie 11 laboratoriów dla górnictwa i hutnictwa. W dalszej fazie rozbudowy zostanie wznie-

siony nowy gmach centralny, obejmujący wielką aulę, obszerne sale rysunkowe, biura administracji, wielkie wspólne garderoby itd. Do gmachu centralnego będzie przylegać budynek centralnej biblioteki. Rozpoczęto też prace nad budową własnej centrali ciepłej oraz laboratorium mechanizacji kopalni. Równocześnie z tymi robotami prowadzona jest nadbudowa pięter na dawnym gmachu centralnym. Cały ten „kombinat“ naukowy połączony będzie krytymi chodnikami co ułatwi bardzo kontrolę zespołowości pracy, prowadzonej według jednolitego planu. Oczywiście, że nie zapomniano o studentach. Przy AGH powstanie 5 bloków mieszkalnych. Będą się w nich mieścić mieszkania dla studentów, świetlice, sale zebrań, czytelnie, pomieszczenia dla organizacji młodzieżowych, urządzenia wychowania fizycznego (pływalnia, natryski itp.). Oddanie pierwszego bloku do użytku młodzieży nastąpiło w ramach tegorocznego Czynu Pierwszomajowego. Drugi blok zostanie wykończony w jesieni br., dwa następne na wiosnę roku przyszłego. Ponadto wzniesiono już jeden dom dla pracowników naukowych. W roku 1951 powstanie drugi budynek mieszkalny dla pracowników naukowych i administracyjnych. Wszystkie te prace posuwają się szybko naprzód dzięki daleko idącemu poparciu Rządu i Ministerstwa Oświaty, a tempo ich wzrosło jeszcze bardziej w związku z ogłoszeniem Wielkiej Karty Górniczej. Nie należy zapominać, iż większa część studentów AGH to synowie Górnego Śląska — dlatego też Województwo Śląskie przyczyniło się do całkowitego wzniesienia jednego bloku mieszkalnego, przeznaczonego dla studentów Ślązaków.

Rozmawiającemu o tych osiągnięciach i planach z Rektorem AGH — prof. Walerym Goetlem — udziela się zapał i energia tego człowieka, udziela się Jego entuzjazm i optymizm. Trzeba widzieć z jakim wyrazem twarzy Rektor Goetel mówi o tych sprawach, informując nie tylko o generalnych liniach planu rozbudowy AGH, ale też o najdrobniejszych szczegółach urządzenia wznoszonych budynków — np. o normalizacji elementów laboratoryjnych, o umeblowaniu pomieszczeń czy też o wykończeniu estetycznym całości. Przy budowie bloków realizuje się trzy znormalizowane typy laboratoriów: małego, średniego i dużego. Osiągnięto przez to dużą oszczędność oraz stworzono warunki do stuprocentowej pracy zespołowej. Ideą, która kierowała projektodawcami, była chęć dostosowania wnętrza do jak najsprawniejszej pracy naukowej, służącej potrzebom życia, a w szczególności przemysłom: hutniczemu, mineralnemu, a także w części metalowemu, czyli najważniejszym, kluczowym przemysłem.

O znaczeniu jakie AGH zyskuje sobie za granicą świadczy fakt, że obecnie w AGH studiuje ponad 50 obcokrajowców. Są to Bułgarzy, Rumuni, Węgrzy, Albańczycy i obywatele jugosłowiańscy ze sfer emigracyjnych.

*

Konieczność związania uczelni tego typu co Akademia Górniczo-Hutnicza z klasą robotniczą nie ulega najmniejszej wątpliwości. Toteż i w tej dziedzinie AGH ma duże sukcesy do zanotowania. Na zebraniu w dniu 3 maja 1949 r. ogół pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej powziął następującą uchwałę:

„Uznając konieczność jak najszerszej prowadzonej akcji popularyzacji i upowszechniania wiedzy zawodowej, pracownicy naukowcy Akademii Górniczo-Hutniczej deklaruja, w ścisłym porozumieniu ze Związkami Zawodowymi, przystąpienie do akcji popularyzacji i upowszechniania wiedzy technicznej wśród szerokich rzesz robotników.

Deklarują również pracę nad dokształcaniem inżynierów i techników, w celu zapoznania ich z najnowszymi osiągnięciami z zakresu techniki i nauki.

Pracownicy naukowcy, pragnąc umożliwić robotnikom i młodzieży szkolnej zapoznanie się z urządzeniami laboratoryjnymi i ich przeznaczeniem w pracowniach naukowych Akademii Górniczo-Hutniczej i Wydziałów Politechnicznych, przeprowadzać będą w zakładach uczelni odpowiednie pokazy z wyjaśnieniami i prelekcjami¹.

Szybko przystąpiono do realizacji tych postanowień. Pierwsze spotkanie naukowców z robotnikami - przodownikami pracy i racjonalizatorami odbyło się 25 maja 1949 r. Przybyli wtedy do Akademii przodownicy z Krakowskich Zakładów Kotlarsko-Mechanicznych Nr 7 i z Krakowskiej Fabryki Sygnałów Kolejowych. Niebawem nastąpiły dalsze spotkania z górnikami, hutnikami itd.

„Nad referatami i pokazami rozwijały się wielogodzinne dyskusje, w których przodownicy pracy nie tylko zadawali pytania świadczące o ich żywym zainteresowaniu, ale stawiali nowe zagadnienia oparte na ich wieloletnim doświadczeniu. Dyskusja ta była pożyteczna nie tylko dla robotników, ale przyniosła wiele cennego materiału naukowcom, gdyż pozwoliła im zaczerpnąć z bogatej skarbnicy doświadczeń robotników¹.”

Prace, prowadzone w kierunku powiązania nauki z życiem, potoczyły się w AGH w kilku kierunkach. Przede wszystkim prowadzi się je w ścisłym powiązaniu z ORZZ. Przy Okręgowej Radzie Związków Zawodowych w Krakowie powstał Ośrodek Metodyczny Badania Współzawodnictwa Pracy i Racjonalizatorstwa, z którym to ośrodkiem stale i ściśle współpracuje Komitet Współpracy Naukowców AGH z Robotnikami. Komitet ten zespala wszelkie akcje organizowane przez AGH i Wydziały Politechniczne w ramach współpracy i zbliżenia pracowników nauki z robotnikami oraz udziela im stałej opieki. Organem wykonawczym Komitetu uczelni jest Biuro Współpracy Naukowców z Robotnikami, na którego czele stoi jeden z pracowników naukowych uczelni. Realizacja programu współpracy jest w pełnym toku. Czytelników pragnących zapoznać się z metodami i szczegółami tej pracy, ze sposobami nawiązywania kontaktu naukowców z robotnikami, odsyłam do cytowanego powyżej artykułu Rektora Goetla.

*

Wszystko co zostało powyżej napisane świadczy niewątpliwie o wielkim rozmachu, o śmiałych planach i ich udatnym realizowaniu, o zrozumieniu roli uczelni technicznej w życiu ludowego państwa — ale wszystko to bez gruntownej i racjonalnej organizacji samego procesu nauczania nie wydałoby pożądanego rezultatu. Dlatego też staje się zrozumiałym nacisk, jaki na te sprawy kładzie się obecnie i nie będzie nikogo dziwić podkreślanie przez Rektora Goetla sprawy instytutów i zespołów katedr. Rektor Walery Goetel jest pełnomocnikiem Ministra Oświaty dla spraw instytutów i zespołów katedr w Akademii Górniczo-Handlowej i Wydziałach Politechnicznych.

Prace nad reorganizacją katedr, nad stworzeniem zespołów pokrewnych katedr oraz instytutów uczelnianych, a nawet międzyuczelnianych, są już mocno zaawansowane i wiążą się z ogólnym planem przebudowy podstaw organizacyjnych polskiej nauki. Jeśli chodzi o teren AGH, to projektuje się utworzenie następujących instytutów i zespołów katedr:

¹ Prof. dr Walery Goetel, Zwiążanie uczelni technicznej z klasą robotniczą, PRZEGLĄD TECHNICZNY, Nr 1—2, 1950.

1. Na Wydziale Górniczym: Instytut Górnictwa oraz Instytut Mechanizacji Kopalni.

2. Na Wydziale Hutniczym: Instytut Metalurgii, Instytut Technologiczny, Instytut Metalografii i Obróbki Termicznej, Instytut Technologii Ciepła i Paliwa.

3. Na Wydziale Geologiczno-Mierniczym: Instytut Geodezji i Miernictwa Górniczego.

4. Na projektowanym Wydziale Odlewniczym: Instytut Odlewniczy.

Instytutami międzywydziałowymi będą:

a) Instytut Mechaniki Stosowanej i Badania Konstrukcji,

b) Instytut Elektryfikacji Urządzeń Górniczych,

c) Instytut Fizyki, Elektrotechniki i ich zastosowań w górnictwie i hutnictwie.

Tyle co do samej Akademii Górniczo-Hutniczej. Natomiast na istniejących trzech Wydziałach Politechnicznych sieć zespołów katedr będzie przedstawiać się następująco:

1. Na Wydziale Architektury: Zespół Kompozycji Architektonicznej i Urbanistyki, Zespół Historii i Konserwacji Architektury, Zespół Konstrukcji Architektoniczno-Budowlanej.

2. Na Wydziale Inżynierii: Zespół Budownictwa Wodnego, Zespół Geodezji Urządzeń Rolnych, Zespół Budowy Dróg i Mostów, Zespół Gleboznawstwa.

3. Na Wydziale Komunikacji: Zespół Mechaniki Kolejowej, Zespół Mechaniki Pojazdów Mechanicznych.

Ponadto powstaną na Wydziałach Politechnicznych dwa zespoły międzywydziałowe, a mianowicie zespół Budownictwa Ogólnego i Zespół Geometrii Wykreślnej.

W miarę pokonywania trudności lokalowych zespoły będą oczywiście zamieniane na Instytuty.

Wreszcie jako wielki instytut międzyuczelniany powstaje Instytut Matematyczny.

Zaletą, i to dużą zaletą, instytutów i zespołów katedr — wyjaśnia Rektor Goetel — jest zespołowość pracy, szczególnie konieczna u nas, gdzie zbyt silnie są jeszcze zakorzenione cechy indywidualistyczne. Zespołowość jest tu najbardziej pożądana i konieczna. Dzięki niej przejdą do przeszłości takie wady dawnego systemu jak mały kontakt profesorów ze studentami, jak zamykanie się profesorów w opłótkach, zazdrosne strzeżenie wyników i metod swych prac naukowych itp. Ponadto, dzięki systemowi zespołów i instytutów, w znacznym stopniu ułatwi się współpracę z przemyśle i wzrosną korzyści płynące z pracy naukowej dla życia gospodarczego. Instytuty mogące pracować z rozmachem i w myśl przemyślanego planu walnie przyczynią się do zacieśnienia więzów nauki z życiem. Wreszcie do niewątpliwych zalet systemu instytutów należy wprowadzenie pełnej planowości w pracy naukowej, planowości, możliwej do zrealizowania jedynie w dużych jednostkach naukowych. Patrząc zaś na instytuty pod kątem poprawy metod nauczania należy stwierdzić, iż system ten umożliwi daleko racjonalniejsze wykorzystanie pracy personelu naukowego oraz odciążenie go od uciążliwych i zabierających czas prac administracyjnych, dalej umożliwi on racjonalniejsze niż dotychczas wyzyskanie instrumentów naukowych oraz bibliotek. Instytuty posiadać będą własny, odrębny personel administracyjny i bibliotekarski, który poważnie odciąży naukowców, pozwalając im na pełne wykorzystanie swego czasu na prace naukowe i pedagogiczne.

Andrzej Skarżyński

Instytut Fizyki Doświadczalnej U. W.

Etapy rozwojowe Instytutu

Instytut Fizyki Doświadczalnej powstał w roku 1919 jako komórka Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Warszawskiego. Historia Instytutu, od pierwszej chwili jego istnienia, jest nierozzerwalnie związana z osobą kierownika — profesora Pieńkowskiego. Jego też głównie zasługą był rozwój Instytutu w okresie międzywojennym. Zwalczając wszelkie trudności profesor Pieńkowski spowodował, że Instytut nie tylko rozwijał się, ale i miał do zanotowania poważne osiągnięcia naukowe. W chwili wybuchu wojny Instytut dysponował poważnym majątkiem w postaci urządzeń, aparatury i księgozbiorów

Brutalna polityka okupanta, zmierzająca celowo do zatarcia wszelkich śladów osiągnięć naukowych w Polsce, doprowadziła do całkowitego ograbienia i zniszczenia Instytutu. Wszystkie przyrządy i urządzenia zostały bądź zniszczone, bądź wywiezione. Po wyzwoleniu pracownicy naukowi zastali gmach bez dachu i niektórych ścian — o kompletnie pustych salach.

Wyteżona praca całego zespołu pod kierunkiem profesora Pieńkowskiego i jego uczniów doprowadziła do stopniowej odbudowy Instytutu. Jasne jest, że byłaby ona niesłychanie trudna, wręcz niemożliwa, gdyby nie ogromna pomoc, jakiej nie szczędził Rząd Polski Ludowej, który nawet w najtrudniejszych początkowych okresach odbudowy łożył ogromne fundusze na odbudowę nauki.

Do odbudowy przyłożyli również swoją cegiełkę naukowcy radzieccy, którzy — z największym zainteresowaniem obserwując zmagania naukowców polskich z trudnościami — przekazali im dar w postaci zespołu spektroskopowego obejmującego spektrograf z optyką kwarcową, mikrofotometr i inne urządzenia pomocnicze. Dysponując odpowiednim wyposażeniem dzięki pomocy finansowej Rządu, Instytut nie tylko swobodnie pracuje w wielu kierunkach, ale i rozbudowuje się, obejmując coraz to nowe urządzenia i planując nowe kierunki badań.

Struktura Instytutu

W okresie międzywojennym zagadnienia fizyki doświadczalnej objęte były jednym wykładem, wspólnym dla całego Uniwersytetu, bez względu na kierunek studiów. Dziś stan ten uległ znacznej poprawie. Wprowadzono daleko idące zróżnicowanie,

co niewątpliwie daje ogromne korzyści studentom i jest jeszcze jednym dowodem stałego postępu, jaki daje się zauważyć w organizacji nauki. Zagadnienia fizyki doświadczalnej w ramach samego Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego zostały rozbite na cztery równoległe kursy (w tym dwa dla nauk ścisłych, jeden dla chemii i jeden dla biologii). Oddzielnie potraktowane zostały wykłady fizyki doświadczalnej dla przyszłych lekarzy czy farmaceutów. W ten sposób dla poszczególnych dyscyplin została ustalona — zgodnie z rzeczywistością — różna skala i różna tematyka zagadnień. Śmiała ta decyzja zrywająca z dotychczasową, skostniałą, nieprzystosowaną do potrzeb formą ułatwiła w znacznej mierze prace Instytutu.

Instytut — strukturalnie rzecz ujmując — jest zespołem czterech katedr:

- a) dwu katedr fizyki doświadczalnej,
- b) elektroniki i radiologii,
- c) atomistyki.

Struktura naukowa Instytutu pomyślana jest w ten sposób, by mogły rozwijać się następujące kierunki badań:

- 1) optyka atomowo-molekularna,
- 2) fizyka promieni Roentgena,
- 3) atomistyka,
- 4) elektronika i fizyka promieni podczerwonych.

Taki jest stan obecny. Ale zamierzenia na przyszłość przewidują rozszerzenie tej struktury o dalsze dwa kierunki. W 1951 r. planuje się uruchomienie działu mikroskopii elektronowej wraz z dyfrakcją elektronową, a w 1952 r. działu fizyki izotopów.

Nad pracami tymi czuwa grono profesorów i asystenci, których liczba — dzięki życzliwej opiece Ministerstwa Oświaty — osiągnęła poziom d w u k r o t n i e w y ż s z y niż przed wojną.

Działalność dydaktyczna

Zadania Instytutu idą w dwu kierunkach: działalności dydaktycznej i działalności badawczej. W zakresie zadań dydaktycznych ciąży na Instytucie obowiązek kształcenia studentów aż do uzyskania stopnia naukowego. Pod tym względem Instytut służy nie tylko wszystkim sekcjom wydziału matematyczno-przyrodniczego, ale również wydziałowi humanistycznemu, lekarskiemu, farmaceutycznemu, a spoza Uniwersytetu — studentom Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ten ogromny zakres wymaga nie tylko sprawnej i sprężystej organizacji i kierownictwa, ale i odpowiedniego rozbudowania w zakresie pomieszczeń i urządzeń.

W ramach Instytutu czynnych jest wiele pracowni o różnorodnych zadaniach uwarunkowanych tym faktem, że prace Instytutu przebiegają na trzech poziomach. Wykładnikiem pierwszego poziomu jest tzw. pracownia I. Służy ona pracom badawczym studentów pierwszych lat, którzy praktycznie zapoznają się z podstawowymi zagadnieniami przez okres trzech semestrów. Zadaniem tej pracowni jest zapoznanie studentów z najbardziej niezbędnymi metodami pomiarów zjawisk i wielkości fizycznych. Dla osiągnięcia tego celu przygotowanych jest około 80 typów zadań, z których sporo jest opracowanych w wielu egzemplarzach i możliwych do wykonywania wielokrotnego i równoczesnego. Biorąc pod uwagę ilość studentów wszystkich wydziałów, którzy przechodzą przez sale pracowni I, można w przybliżeniu określić ilość dokonywanych doświadczeń w rzędzie około 25 tysięcy. Liczba ta obrazuje nie tylko przepustowość tej pracowni, ale równocześnie daje obraz zakresu i znaczenie wykonywanych prac.

Charakter pracy poszczególnych pracowni jest różnorodny. I tak np., w pracowni I student jest obowiązany do dokonania możliwie poprawnego pomiaru podanego mu zjawiska, korzystając ze zmontowanego zespołu przyrządów badawczych. Praca odbywa się w grupach dwuosobowych. Nad poszczególnymi zespołami czuwają asystenci; do nich też należy przejrzanie i ewentualnie poprawienie opisu doświadczenia i jego wyników. Poprawny wynik i poprawny opis świadczą, że student w dostatecznym stopniu opanował znajomość zjawiska i metodę pracy.

Zupełnie inny charakter ma pracownia II, stojąca hierarchicznie wyżej, w ramach której pracują wyłącznie słuchacze nauk ścisłych. Ma ona być drogą ku dalszej pracy naukowej. Z tego założenia wynikają jej zadania bezpośrednie, a więc stworzenie przejściowego ogniwa pomiędzy zapoznaniem się z metodą pomiarów a samodzielną pracą badawczo-naukową. To sformułowanie powoduje ustalenie zupełnie odmiennych metod pracy. Student nie przychodzi do gotowego zespołu przyrządów, lecz otrzymuje jedynie konkretne zadanie do rozwiązania, które musi odpowiednio przestudiować teoretycznie, po czym dopiero może przystąpić do opracowania planu pracy. Plan ten obejmuje samodzielne rozwiązanie problemu montażu (student musi więc wiedzieć, jakie przyrządy chce zastosować i jak zamierza je użyć) oraz problemu metody pracy. Po zatwierdzeniu planu student może przystąpić do wykonania zadania. Po zakończeniu obserwacji i pomiarów sporządza obszernie i wszechstronne sprawozdanie, które jest następnie przeglądane i oceniane. Główny nacisk położony jest nie tylko na poprawność pomiarów, ale i na samodzielność pracy. Nacisk na samodzielność wywierany na tym etapie kształcenia ma być podkładem do wytworzenia umiejętności niezależnego myślenia, ma być jednym z czynników kształtujących umysłowość przyszłych pracowników nauki.

Trzecim stopniem w tym hierarchicznym uszeregowaniu są pracownie eksperymentalne. Różnią się one w swym charakterze zupełnie od dwóch poprzednich. Badania, jakie się tam prowadzi, mają za zadanie wykazanie ewolucji zjawisk, ich ilościowego charakteru i powiązanie z całością szerszych poglądów. Wiąże się to ściśle z drugim zadaniem Instytutu, wyrażającym się w prowadzeniu prac badawczych.

Prace badawcze

Prace badawcze rozumiane są jako zbieranie, opracowywanie i tworzenie materiałów naukowych. Z natury rzeczy są one typu długofalowego. Wydaje się godnym podkreślenia, że celem ich nie jest eksploatacja znanych i przepracowanych dziedzin naukowych, lecz poznawanie nowych nie badanych dotąd szerzej zagadnień naukowych i to nie tylko w granicach danych działów, ale również z uwzględnieniem obszarów pogranicznych. Bezustanną troską Instytutu jest dążenie do tego, by w pracach przejawiało się zawsze powiązanie poglądów teoretycznych z rzeczywistością, by prace nie były odbiciem jedynie oderwanego teoretyzowania, tak sprzecznego z ideologicznymi założeniami nauki w Polsce Ludowej.

Prace badawcze prowadzone w ramach Instytutu, to z jednej strony prace o charakterze dyplomowym: magisterskie, doktorskie, habilitacyjne, z drugiej zaś — prace odmiennego typu, o ogólnym znaczeniu naukowym. Zarówno jedne, jak i drugie rozpoczęto z końcem roku 1947. Pisane były głównie z dziedziny optyki, promieni Roentgena, promieni podczerwonych, atomistyki. Fakt, że takich prac ukończono już ponad dwadzieścia, świadczy o tym, że Instytut jest na najlepszej drodze rozwojowej.

Współpraca z przemysłem

Ewolucja struktury gospodarczej państwa powoduje, że w pracowniach Instytutu Fizyki Doświadczalnej U. W. prowadzi się szereg badań, służących bezpośrednio i pośrednio potrzebom przemysłu. Z grupy badań powiązanych bardzo widocznymi niemi z potrzebami przemysłu wymienimy dla przykładu optykę atomową, emisyjną (badania niezwykle pożyteczne dla rozwoju metalurgii), zagadnienie promieni Roentgena, służące przetwórczości metali, włókien, tkanin etc. Ponadto prowadzi się cały szereg badań głównie z zakresu optyki i promieni Roentgena, badań mających bezpośrednio rozwiązać problemy wysuwane przez przemysł. W tym zakresie zapotrzebowanie ze strony przemysłu stale wzrasta i dziś Instytut prowadzi około 40 prac badawczych dla 30 instytucji. Wśród wielu innych, godne podkreślenia wydają się próby opracowania szkieleń ochronnych dla spawaczy.

Należy tu zanotować fakt niezwykle interesujący. Mianowicie Instytut jest nie tylko miejscem pracy stałego zespołu naukowego: profesorów, asystentów oraz studentów, ale służy również radą i pomocą przedstawicielom innych placówek badawczych, doszkała ich i daje im możliwość zaznajomienia się z aktualnymi problemami naukowymi, z nowoczesnymi metodami pracy w badaniach fizycznych. Instytut umożliwia im również prowadzenie samodzielnych prac w kierunkach budzących specjalne zainteresowanie (np. w chwili obecnej, przedstawicielka Głównego Instytutu Włókiennictwa prowadzi tutaj prace badawcze, dające porównanie budowy włókna stielonu polskiej produkcji i nylonu). Ilość prac tego rodzaju na terenie Instytutu wzrasta systematycznie. Jest to jedna z form współpracy pracowników nauki z pracownikami życia gospodarczego, stanowiąca doskonałą ilustrację dla marksistowskiej zasady jedności nauki i praktyki.

Planowanie

Zagadnienie planowania jest jednym z kluczowych problemów w dzisiejszej nauce. Występuje ono i w pracach Instytutu, a wiąże się nierozdzielnie z jego strukturą. Bez oparcia się na planowaniu nie można nawet myśleć o ustalaniu kierunku prac badawczych, doboru przyrządów i instalacji. Dobór ten dokonywany był z myślą o możliwie wszechstronnym i dalekosiężnym badaniu, które by szło w ustalonych, odpowiednich kierunkach. Planowanie tych kierunków i ich rozgałęzień, to problem niewątpliwie niezwykle trudny i odpowiedzialny. Właściwe jego postawienie wymagało uwzględnienia w założeniu pewnych potrzeb życia gospodarczego. Planowanie w Instytucie Fizyki Doświadczalnej obejmuje nie tylko kierunki badań, ale i określoną problematykę wewnątrz tych kierunków, a nie uwzględnia oczywiście poszczególnych tematów, gdyż te są zależne od ewolucji życia gospodarczego. Już z tego krótkiego i powierzchownego przeglądu widać, jak wielką wagę przywiązuje kierownictwo Instytutu do planowania i jak starannie dba o to, by plan był możliwie dokładny i szczegółowy, przy równoczesnym zachowaniu pewnej elastyczności, unikaniu skostnienia i formalizacji, tych głównych cech złego planowania.

Właściwe postawienie problemu planowania, troska o powiązanie planowania z życiem narodu, o unikanie „splendid isolation“, wynika ze zrozumienia podstawowej zasady (tak sprzecznej z mieszczańską teorią odrębności nauki), że rozwój nauki stanowi jeden ze składników życia narodu w ogóle i powiązany jest nierozłącznie z życiem gospodarczym i społecznym.

Rola Instytutu w Polsce Ludowej

Instytut przeżywa obecnie okres szybkiego rozwoju. Niewątpliwie istnieją jeszcze braki i to zarówno w dziedzinie kadr jak i wyposażenia (nadmienić tu należy, że pojedyncze inwestycje w dziedzinie aparatury obracają się zazwyczaj w granicach kilku milionów złotych i wymagają przewyciężenia trudności importowych. Niektóre drobniejsze obiekty wykonywuje Instytut we własnych pracowniach, gdzie między innymi znajdują się precyzyjne obrabiarki. Jednak wszystkie większe obiekty trzeba sprowadzać z zagranicy). Braki te jednak są przewyciężane w miarę możliwości naszego odbudowywującego się Państwa Ludowego. Ogromne nakłady, które poczyniono dzięki pomocy Rządu, świadczą wyraźnie o znaczeniu, jakie Rząd przywiązuje do odbudowy tego — jak i wielu innych — zakładu. Wiąże się to z rolą, jaką odgrywa i ma odegrać Instytut Fizyki Doświadczalnej w nowej Polsce. Instytut jest nie tylko szkołą pracy dla przyszłych fizyków, jest nie tylko ogniskiem rozwoju fizyki — tej tak niesłychanie ważnej dla rozwoju gospodarki narodowej gałęzi nauki, jest również przykładem właściwego stosowania planowania w nauce, przykładem postępowego podejścia do nauki i jej ujmowania, jest ważnym ogniwem w nowej organizacji życia naukowego w Polsce. Instytut, odbudowany i rozbudowany dzięki pomocy Państwa Ludowego, służy jego rozwojowi, służy sprawie pokoju i postępu.

Andrzej Skarżyński

TRZEŚĆ TOMU III 1950

Prof. dr Tadeusz Tomaszewski — W sprawie klasowego charakteru psychologii polskiej	3
Prof. dr Stefan Baley — Psychologiczna problematyka wieku dojrzewania	25
W. Kołbanowski — Nauka Pawłowa a psychologia	44
Dr Stefan Nowakowski — Przeobrażenia społeczne i adaptacja reemigrantów w Polsce	62
W walce o pokój	145
Dr Eugenia Krassowska — Założenia ideologiczne I Kongresu Nauki Polskiej	170
Prof. dr Jan Dembowski — Przed Kongresem Nauki Polskiej	179
Prof. dr Jan Drewnowski — Planowanie w nauce	189
Prof. dr Józef Borowik — Społeczna postawa nauki nieodzownym warunkiem planowania	206
Prof. dr Bogusław Leśnodorski — Ośrodki pracy planowej i zespołowej	216
Mgr Leon Grossfeld — Polskie państwo przedwzręśniowe w służbie monopoli kapitalistycznych	228

KRONIKA RADZIECKA

A. W. Topczew — Plan prac naukowo-badawczych Akademii Nauk ZSRR oraz plan szkolenia kadr naukowych na rok 1950	269
E. A. Czudakow — Plan Akademii Nauk ZSRR dotyczący zastosowania rezultatów zakończonych prac naukowych w gospodarce narodowej	282

KRONIKA POLITYCZNA

I. Dworkin — Labourzystowska „nacionalizacja“	87
Henryk Birecki — Dyplomacja amerykańska we wczesnym okresie imperializmu	118
W. Michejew — Walka narodu koreańskiego	285

KRONIKA EKONOMICZNA

Dr Juliusz Katz-Suchy — Gospodarka Europy w roku 1949	293
---	-----

Z ZAGADNIEŃ PRAC ZESPOŁOWYCH

Prof. dr Natalia Gąsiorowska — Praca zespołowa w Instytucie Historycznym U. Ł.	311
Prof. dr Stefan Baley — O pracy zespołowej w zakładzie psychologii wychowawczej U. W.	316
Prof. dr Józef Parnas — W sprawie zespołów katedr i instytutów w ośrodku lubelskim	320
Mgr Stanisław Pagaczewski — Nowy etap w dziejach Akademii Górniczo-Hutniczej	323
Andrzej Skarżyński — Instytut Fizyki Doświadczalnej U. W.	327

RECENZJE

Prof. dr Stanisław Śreniowski — Stanisław Kutrzeba: Historia ustroju Polski. Korona	127
Prof. dr Jan Szczepański — Roger Garaudy: Francuskie źródło naukowego socjalizmu	135

TREŚĆ NUMERU 8—9 (51—52) SIERPIEŃ—WRZESIEŃ 1950

W walce o pokój	145
Dr Eugenia Krassowska — Założenia ideologiczne I Kongresu Nauki Polskiej	170
Prof. dr Jan Dembowski — Przed Kongresem Nauki Polskiej	179
Prof. dr Jan Drewnowski — Planowanie w nauce	189
Prof. dr Józef Borowik — Społeczna postawa nauki nieodzownym warunkiem planowania	206
Prof. dr Bogusław Leśnodorski — Ośrodki pracy planowej i zespołowej	216
Mgr Leon Grossfeld — Polskie państwo przedwrześniowe w służbie monopolu kapitalistycznych	228

KRONIKA RADZIECKA

A. W. Topczew — Plan prac naukowo-badawczych Akademii Nauk ZSRR oraz plan szkolenia kadr naukowych na rok 1950	269
E. A. Czudakow — Plan Akademii Nauk ZSRR dotyczący zastosowania rezultatów zakończonych prac naukowych w gospodarce narodowej	282

KRONIKA POLITYCZNA

W. Michejew — Walka narodu koreańskiego	285
---	-----

KRONIKA EKONOMICZNA

Dr Juliusz Katz-Suchy — Gospodarka Europy w roku 1949	293
---	-----

Z ZAGADNIEŃ PRAC ZESPOŁOWYCH

Prof. dr Natalia Gąsiorowska — Praca zespołowa w Instytucie Historycznym U. Ł.	311
Prof. dr Stefan Baley — O pracy zespołowej w zakładzie psychologii wychowawczej U. W.	316
Prof. dr Józef Parnas — W sprawie zespołów katedr i instytutów w ośrodku lubelskim	320
Stanisław Pagaczewski — Nowy etap w dziejach Akademii Górniczo-Hutniczej	323
Andrzej Skarżyński — Instytut Fizyki Doświadczalnej U. W.	327

Prenumerata półroczna zł 500 — roczna zł 1000
Konto PKO I-14004.

Prenumerata i kolportaż: PPK „RUCH“, Warszawa, Plac Trzech Krzyży 16, tel. 81041.
Numery poprzednie Myśli Współczesnej można nabywać w kiosku RSW „Prasa“,
Smolna 12.

Adres Redakcji: Warszawa, Narbutta 8 m. 6, tel. 4-13-67
Redaktor naczelny przyjmuje w soboty, godz. 12 — 13.
Sekretarz Redakcji przyjmuje w czwartki, piątki, soboty godz. 11 — 14

Skład przyjęto — sierpień 1950. Druk ukończono — wrzesień 1950. Nakład — 8500.
Na pap. druk. sat. kl. VII, form. 70×100, Zam. 1963. B-146446.
Zakłady Graf. R.S.W. „Prasa“, Warszawa, Smolna 10.

CENA NUMERU PODWÓJNEGO ZŁ 150.